

Cuvânt înainte

Monografia comunei Secusigiu este un proiect demarat în urmă cu mai mulți ani, când ne-am gândit să așternem pe hârtie pagini din trecutul nostru, pentru a le pune la îndemâna copiilor și nepoților noștri, spre „știință și învățatură” – cum glăsuiau vechii cronicari.

N-am fi putut împlini demersul nostru fără sprijinul unuia dintre cei mai reprezentativi fii ai satului, o personalitate cu care ne mândrim și care ne-a fost mereu alături: domnul profesor universitar doctor Ioan Cuzman. Prin jertfa domniei sale această carte a văzut lumina tiparului, după cum tot la inițiativa domniei sale am reluat și tradiția întâlnirilor fiilor satului, la care suntem invitați cu toții în aceste zile binecuvântate. Pentru a realiza o Monografie „ca la carte”, am apelat la doi dintre cei mai cunoscuți cercetători într-ale istoriei și etnografiei din județul nostru: doamna dr. Elena Rodica Colta și domnul drd. Doru Sinaci. Cercetările din arhive și din teren efectuate de către cei doi distinși autori, inclusiv la Timișoara - centru de comitat căruia ne-am subordonat din punct de vedere administrativ vreme de mai multe secole – ne-au convins că avem de a face cu o lucrare de excepție, iar comuna noastră se poate mândri, astăzi, cu una dintre cele mai bune lucrări monografice scrise până în prezent în județul nostru. Secusigiul, Munarul, Sânpetru German și Satu Mare devin, începând de astăzi, localități reprezentative în ceea ce privește istoria Banatului de la Mureșul inferior, la fel ca Biserica Rotundă sau celelalte localități dispărute din arealul nostru administrativ. Cuvinte de mulțumire se cuvin tuturor celor implicați în realizarea acestei lucrări de

excepție, începând cu preoții din comuna Secusigiu, cu profesorii, funcționarii primăriei, dar și cu cetățenii care ne-au oferit informații deosebit de interesante și fotografii istorice – unele vechi de o sută de ani – care văd lumina tiparului pentru prima dată în Monografia comunei Secusigiu. N-aș putea încheia acest cuvânt-înainte, fără a mulțumi și domnului conferențiar universitar doctor Mircea Buta și domnului deputat Eusebiu Pistru, de asemenea doi distinși fii ai comunei noastre, care ne-au ajutat în demersul nostru monografic, dar și în susținerea unor proiecte economice și culturale derulate în comuna noastră. Închei, cu îndemnul adresat celor mai tineri dintre locuitorii comunei noastre, cărora le-a fost dedicată cu predilecție această Monografie: începând de la toamnă, sub îndrumarea distinșilor profesori, să studiați la școală pagini din istoria locului nostru, din viața moșilor și strămoșilor voștri, iar tradițiile și obiceiurile redată în mod științific aici, să le duceți mai departe și să le lăsați ca moștenire de aur fiilor și nepoților voștri.

Ilie Cheșa,

Primarul comunei Secusigiu

Prefață

Cercetarea monografică a Banatului mureșan a fost demarată în anul 2011, când a apărut *Monografia satului Căprioara*.¹ După abordarea acestei părți colinare a Banatului mureșan - cunoscută și sub denumirea de „*Bucovina Banatului*”, deoarece este delimitată de minunatele dealuri împădurite ale localităților Căprioara, Căpâlnaș, Făget, Margina și Birchiș - era cât se poate de firesc să urmeze Banatul mureșan din zona de câmpie, iar *Monografia comunei Secusigiu* încearcă să răspundă acestui deziderat. Situată în imediata vecinătate a capitalei voievodatului Bănățean de la Morisena (Cenadul de astăzi), comuna Secusigiu se poate revendica documentar încă din anul 1133, când este pomenită „*Ecclesia de Isou*” de lângă Munar, actuala mănăstire Bezdin. Însă, dincolo de această atestare documentară care ar face cinste oricărei așezări din întreg spațiul central-european, pe teritoriul comunei Secusigiu este amintită și „*Rotunda Ecclesia*”, așezare dispărută, localizată în imediata vecinătate a Sânpetrului German. Ceea ce este extrem de interesant, însă, este numele sub care este menționată această localitate până în ultima jumătate a secolului al XVII-lea, nume care indică existența unei biserici de formă rotundă pe aceste meleaguri. Or, se știe că asemenea biserici de tip romanic (numite „*rotonde*”) au fost construite în perioada secolelor IX-XI, ceea ce ne-ar putea îngădui să presupunem o posibilă atestare a comunei Secusigiu încă din primul mileniu creștin. Pentru cei doi autori, *Monografia comunei Secusigiu* a însemnat și o veritabilă provocare. Pe de o parte, pentru că nu există lucrări similare în spațiul limitrof. Pe de altă parte, deoarece ineditul abordării

¹ Rodica Colta, Ion Traia, Doru Sinaci, *Căprioara: monografie*, Editura Mirador, Arad, 2011.

deschide calea unor viitoare cercetări monografice în spațiul Banatului de la Mureșul de Jos, cu precădere în zona Bulci, Lipova sau, de ce nu, în localitățile învecinate din județul Timiș, respectiv Igrăș, Periam, Cenad etc. Tocmai această perspectivă a constituit și motivul pentru care am insistat asupra părții de istorie mai mult decât în cazul altor lucrări similare, utilizând citările – acolo unde s-a putut – cu specificarea sursei primare. Cu aceeași acribie s-a desfășurat și cercetarea etnografică de teren, precum și selectarea materialului pus la dispoziție de către informatori sau de către autorități.

Cele mai alese gânduri de mulțumire se îndreaptă, din partea autorilor, către colegii de la Centrul Cultural Județean Arad – care ne-au fost în permanență alături și ne-au susținut, nu doar din punct de vedere logistic – către confracții din Colectivul Monografic Județean, pe care i-am sufocat cu telefoane și cu solicitări de diverse informații și, nu în ultimul rând, către cercetătorul științific I dr. Ioan Hațegan de la Academia Română, filiala Timișoara, care ne-a pus la dispoziție, cu o largă mărinimie, roadele cercetărilor domniei sale din spațiul bănățean al Mureșului de Jos.

Autorii

Capitolul I. CADRUL NATURAL

Coordonate geografice

Localitatea Secusigiu, capitală de comună, este situată la sud de Mureș, pe drumul județean Arad-Sânnicolaul Mare.

Ea are următoarele coordonate geografice: 20 58 longitudine estică și 46 5 latitudine nordică.

Din trei părți se învecinează cu satele aparținătoare (la nord- est cu Munarul, spre sud-vest cu Satu Mare, spre sud-est cu Sânpetru German) și doar spre nord-vest cu localitatea Semlac, care se află pe partea dreaptă a Mureșului. Orașele cele mai apropiate sunt Aradul la 31 km și Timișoara la 45 km.

Relief

Din punct de vedere geografic, comuna Secusigiu este situată în partea de nord-vest a Câmpiei Vingăi, care face parte din Câmpia Tisei. Câmpia Vingăi, situată la sud de Mureș, are formă de evantai deschis spre sud-vest. Aceasta este cea mai veche și cea mai înaltă câmpie mureșană, fiind totodată și cel mai tipic piemont din toată Câmpia vestică, fapt indicat de grosimea pietrișurilor și de geneza lor.

Relieful este unul de câmpie și de luncă. Localitatea Secusigiu se află la o altitudine de 55 m deasupra nivelului mării, pe o terasă aluvionară întinsă și netedă formată de râul Mureș. Doar la sud-est, la vreo 2 km, hotarul comunei se ridică cu câțiva metri. Ridicătura aceasta, în formă de coastă, este numită *Coasta Dealului*. Înspre Mureș, terenul coboară și este mlăștinos. Pe aici curge Aranca, care azi este canalizată. Câmpia Aranca, ca porțiune din Câmpia Vingăi, reprezintă o deschidere în con larg a luncii Mureșului și începe de la Periam spre SV. Este cea mai nouă câmpie a Mureșului, pe centrul ei meandrând Aranca, care își are obârșia în lunca Mureșului la Sânpetru German. Altitudinea dominantă este de 80-85 de m, pe unele grinduri urcând până la 90 m. Rocile de suprafață sunt aluviuni recente iar peste ele apar și nisipuri dunificate sau roci luto-argiloase. Morfologic este o câmpie joasă, subsidentă, de luncă și divagare.

În perimetrul localității Secusigiu există mai multe tipuri de sol: cernoziomuri, soluri nisipoase (aluviuni), sărături, lacoviște.

Cernoziomurile, soluri fertile, se întind pe lângă calea ferată Arad-Periam, la sud-vestul comunei, pe o suprafață de aproximativ 1332 ha.

Solurile nisipoase se găsesc în nord-vestul localității, între Canalul Aranca și digul Mureșului, pe o suprafață de 1073 ha.

Solurile sărăturoase reprezentând 278 ha, sunt amplasate la nord-vestul comunei, fiind delimitate la sud –vest de Canalul Aranca.

La acestea se adaugă 353 ha de lacoviște în sud-vestul comunei.

Clima

Clima este una temperat continentală de tranziție, cu influențe submediteraneene, aerul cald din direcția sud-vestică fiind generat de cicloni mediteraneeni, care determină un climat mai cald, cu precipitații mai frecvente, sub formă de ploaie și lapoviță în timpul iernii.

Temperatura medie în timpul iernii este de 1-2° C, iar în timpul verii de 22° C. Precipitațiile sunt bogate mai ales la sfârșitul primăverii și toamna, având valori medii între 400-600 ml/ m2. Verile sunt secetoase, mai ales lunile iulie și august, când nu plouă deloc.

Vânturile sunt neregulate și bat dinspre SE și NE. Ele sunt cunoscute în popor ca „Vântul mare” și „Ungurescul.” „Vântul mare” este un vânt umed care aduce ploaie iar „Ungurescul” este un vânt rece.²

Rețeaua hidrografică

Localitatea Secusigiu este străbătută, în partea de nord-vest, pe o lungime de 4,5 km, de râul Mureș, care o și desparte de comuna vecină Semlac.

În zona de nord- vest, la un km de localitate trece, așa cum am menționat deja, Canalul Aranca, care străbate și satele Munar, Sânpetru German și Satu Mare.

Bazinul hidrografic al sistemului Aranca se suprapune peste cursurile holocene ale Mureșului, care erau inundate înainte de a fi indiguit. Izvoarele Arancăi se află în Sânpetru German.

² Ghenadie Ilie, *Monografia comunei Săcusăgiu*, 1934, Cap. Situația geografică, p. 5 mss.

La marginea Secusigiului, Aranca se bifurcă în două brațe, unul dintre acestea, care trece prin pământurile localității(*Grădini și Livezi*) având numele de *Beghei*. Înainte de a fi canalizat, pârâul Aranca se revârsa în fiecare primăvară, formând o mulțime de bălți, lucru care azi nu se mai întâmplă.

Din rețeaua hidrografică a comunei Secusigiu mai fac parte balta Copita, canalul Slatina și lacul cu nuferi Bezdin.

Râul Mureș, desparte Secusigiu de Sendlac

Floră și faună zonei

Localitatea este situată la 3 km de Mureș iar vegetația este una specifică zonei de

câmpie-luncă, cu zone de pădure și tufărișuri subcontinentale peri-panonice.

Vegetația este pe mari suprafețe una de câmpie, în care cresc spontan plante precum trifoiul sălbatic, mazăricea, coada șoricelului, traista ciobanului, păpădia, bozul, cicoarea, măcrișul sălbatic, izma, nalba, pelinul.

Aici trăiesc: orbetele panonic

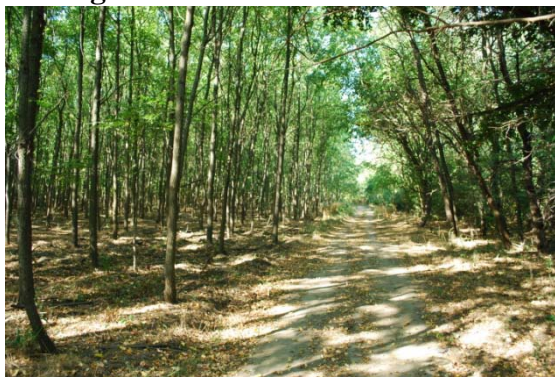
(*Spalax hungaricus*), hârciogul

(*Cricetus cricetus*) și popândăul (*Citellus citellus*).

Vegetație specifică zonei de câmpie-luncă

Pe malul Mureșului, de-a lungul digului, lățindu-se sau îngustându-se, se întinde o pădure de foioase cu stejari, frasini, ulmi, plopi și sălcii, în care trăiesc mai multe specii de mamifere (căprioara, vulpea, iepurele și porcul mistreț) și de păsări (mierla, cucul, pițigoii, privighetoarea, lăstunul de mal, ciocănitoarea, turtureaua și graurul), de fluturi și insecte.

Pădure de foioase cu stejari, frasini, plopi și sălcii

În bălțile din Valea Mureșului (*Rât*), unde crește trestie (stuf) și rogoz (papură) trăiesc vidra și popândăul și cuibăresc fazani, potârnicși și rațe sălbatice, stârcul cenușiu, egrete mici. De asemenea, în porțiunile mlăștinoase de luncă, întâlnim mai multe specii de anfibieni și reptile (Buhaiul de

balta cu burtă roșie, Broasca țestoasă de apă dulce, Tritonul cu creastă) iar în ape pești (Zvârluga, Țiparul, Săbița, Dunărița, Fusarul și Pietrarul) și nevertebrate (melci și scoici de râu).

În Mureș trăiesc scoici de râu

Rezervații naturale

Rezervațiile naturale Balta Bezdin și Prundul Mare fac parte din zona protejată Parcul natural "*Lunca Mureșului*".

1. Prima dintre acestea, și anume rezervația de nuferi albi se găsește pe una din ramificațiile Mureșului, în pădure, în

Balta Bezdin din perimetrul satului Munar.

2. Rezervația naturală *Prundul Mare*, cu o suprafață de 91,20 ha, se află în imediata apropiere a Mănăstirii Bezdin și reprezintă o arie cu prunduri (nisipuri depuse de-a lungul timpului de apele râului Mureș), lunci de câmpie, pâlcuri de pădure, pajiști și zone umede cu stuf și păpuriș. Flora în această rezervație este constituită din specii arboricole de stejar (*Quercus robur*),

Luncă cu pajiști

frasin (*Fraxinus excelsior*) în asociere cu răchită albă (*Salix alba*), plop negru (*Populus nigra*) sau plop alb (*Populus alba*); stuf (*Phragmites australis*), papură (*Typha*), precum și specii ierboase protejate, printre care: neghina (*Agrostemma githago*), forfecuța bălții (*Stratiotes aloides*), inărița (*Najas minor*), peștișoara (*Salvinia natans*), stupinița (*Platanthera bifolia*), cornaci (*Trapa natans*) sau ștevia de baltă (*Rumex aquaticus*).

Fauna din această rezervației este și ea bine diversificată, fiind alcătuită din mamifere, cu specii de: cerb (*Cervus elaphus L.*), căprioară (*Capreolus capreolus*), vulpe (*Vulpes vulpes crucigera*), mistreț (*Sus scrofa*), iepure de câmp (*Oryctolagus cuniculus*); păsări: stârcul cenușiu (*Ardea cinerea*), barza neagră (*Ciconia nigra*), ciocârlia (*Alauda arvensis*), prigorie (*Merops orientalis*), egretă (*Egretta garzetta*), vultur codalb (*Heliaeetus albicilla*), sturz cântător (*Turdus philomelos*); precum și specii de reptile, batracieni și insecte.

Imagine din Parcul natural "Lunca Mureșului"

Capitolul II ISTORIA COMUNEI

Epoca veche

Urmele de locuire în hotarul satelor comunei Secusigiu coboară în timp până în perioada străveche.

Pescari, vânători și cultivatori

Cele mai profunde schimbări în modul de viață al indivizilor epipaleolitici și mezolitici au avut loc în perioada neoliticului (6. 500-2. 700 î. e. n.), când culegătorii și vânătorii de până atunci au început să se sedentarizeze, să cultive pământul și să domesticească animalele, lucruri care vor conduce la ceea ce istoricii numesc „*revoluția neolitică*”, de fapt o dezvoltare fără precedent a mentalității și activității umane.³ Caracteristic acestei perioade a fost cultivarea grâului, orzului și meiului, în paralel cu creșterea animalelor pentru tracțiune și pentru consum. Totodată acum încep să se dezvolte și meșteșuguri, precum olăritul, prelucrarea pietrei, a cuprului și a aurului, și unele ocupații casnice, ca torsul, țesutul.

Locuințele semiîngropate, au fost așezate – în cazul comunei Secusigiu - cât mai aproape de cursul Mureșului.

În viața socială încă putem vorbi despre descendența matrilineară.

Cultura spirituală era dominată de cultul unor divinități arhaice și de practici magico-religioase. Exista, ca o reminiscență a vechii Europe, un cult al fecundității și fertilității, reprezentat prin statuete feminine, prezent și în Banat⁴.

Venus de la Sânpetru German

³ Ioan Glodiariu, *Societatea umană din teritoriul intracarpatic în epoca veche*, în *** *Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, pp. 69.

⁴ *Idem*.

Din această perioadă provine și celebra figurină feminină în altorelief, descoperită pe un fragment de vas eneolitic în punctul „La Cărămidărie” din Sânpetru German, figurină cunoscută în literatura de specialitate ca „Venus de la Sânpetru German”.⁵

Această imagine feminină, descoperită, întâmplător, în anul 1967 pe raza comunei Secusigiu, este una dintre cele mai valoroase piese arheologice din perioada eneoliticului, scoasă la lumină în spațiul Banatului mureșan. „Venus de la Sânpetru German” impresionează prin acuratețea formelor, prin poziția mâinilor și prin stilizarea deosebită a artistului anonim din acea perioadă. Referindu-se la această descoperire, specialiștii consideră că „Venus de la Sânpetru German este cea mai frumoasă reprezentare a imaginii divinității feminine pe ceramică neo-eneolitică carpato-dunăreană.”⁶

Eneoliticul a dus implicit la înmulțirea uneltelor de cupru și la apariția ceramicii pictate în alb, roșu și negru.

În ceea ce privește ceramica, din corpul vasului era decorată buza, umărul, partea bombată a trunchiului și aproape întotdeauna și torțile. Motivele principale au fost cele geometrice : triunghiuri (simple sau hașurate), benzi hașurate, benzi incizate, uneori așternute cu pictură albă, apoi motive fitomorfe și zoomorfe ”ramurile de brad” și “căpriori”, motive spiraliforme și, din grupul celor mai puțin frecvente, șirurile de impresiuni, “boabe de linte,” aplicate pe suprafața vaselor. Toate aceste tipuri de ornamente sunt des întâlnite în spațiul Banatului mureșan.

În perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului ginta patriarhală se întărește, crește rolul familiei în societate și începe să apară pentru prima oară practica incinerării.

Pe teritoriul comunei Secusigiu s-a descoperit un mormânt de incinerare, probabil hallstattian⁷, iar la marginea satului Secusigiu se află două movile de pământ, în care s-a descoperit ceramică preistorică.

⁵ ****Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999 (vezi și <http://arheologie.ulbsibiu.ro/> p. 230).

⁶ Anton Nițu, *Venus de la Sânpetru German, județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, Muzeul Județean Arad, Arad, 1974, p. 24.

⁷ *Ibidem*, p. 232.

La Munar, a fost descoperită, la N-NV de sat, lângă marginea pădurii, o daltă de piatră lunguiață, plată, cu tăiș lat.⁸

Din epoca bronzului, în zona Banatului mureșan sunt prezente culturile de tip Baden, Kostolac și Vučedol.

Movile de pământ din hotarul comunei Secusigiu

Cea de-a doua etapă a epocii bronzului (1500-1300 î. e. n.) va impune culturile de tip Periam, Pecica, Otomani, Vatina, Verbicioara, descoperirile arheologice din zona comunei Secusigiu din această perioadă fiind de-a dreptul impresionante.

În vestul localității Satu Mare, în punctul numit de către localnici „La Vii” se găsește o măgură înaltă de 15 m, înconjurată din trei părți de albia pârâului Aranca și apărată dinspre est de un șanț. Așezarea are peste 5 hectare și era locuită în epoca mijlocie și târzie a bronzului, dar specialiștii sunt de părere că ar fi putut să fie locuită încă din neolitic sau eneolitic. Așezarea a fost semnalată în anul 1903 și a fost sondată de către B. Milleker în anul 1905. „*Judecând după materialele arheologice descoperite, este vorba de o așezare din epoca mijlocie a bronzului, aparținând fazei „C” a culturii Vatina. Ceramica este foarte bogată: urne, cești cu toarte, vase cu picior, vase de pește, vas în formă de luntre, fragment de strecurătoare.*”⁹ Au mai fost descoperite topoare din coarne de cerb, săpăligi, topoare din piatră și greutatea de lut, un cuțit de bronz de tip Periam, mai multe brățări, dintre care una spiralată, caracteristică pentru perioada bronzului mijlociu, precum și un cercel și un colier de bronz.

În anul 1907, Muzeul din Viena a achiziționat un depozit de bronzuri din același punct („La Vii”, sau „Weingärten” – în traducere germană) compus din: cuțit cu lama în formă de seceră; două topoare cu prag, dintre care unul fragmentar; un topor plat; două apărătoare de braț; un harpon; două brățări simple; 14 pandantive de diverse tipuri; un

⁸ *** , Repertoriul arheologic al județului Arad, Timișoara, 1999, p. 85

⁹ *Ibidem*, p. 223.

tubuleț din spirale, fragmentar. De asemenea, cu această ocazie au fost duse la Viena și un număr de 7 inele din aur, cu capete în formă de bărcuță și 3 mărgelile de chihlimbar.

Aproximativ în aceeași perioadă (1904) s-au descoperit într-o grădină (fostă proprietate a învățătorului Philipp) mai multe morminte de inhumație orientate cu fața spre est, inventarul acestora fiind destul de modest: vas mic lângă cap, amulet dintr-un dinte de câine prins cu o verigă de bronz, lângă un schelet de copil, grăunțe de grâu etc.

¹⁰

La Sânpetru German, în punctul numit „Izlaz” a fost descoperit un topor de aramă cu brațele în cruce. În punctul numit „Sandberg” s-a descoperit o așezare preistorică, iar în punctul „Wolsberg” se găsesc mai multe movile de pământ. La „Malul Înalt” au fost descoperite în anul 1970 mai multe fragmente ceramice atribuite culturilor Bodrogkeresztúr și Baden, precum și ceramică hallstattiană. La „Fântâna vacilor” au fost descoperite fragmente ceramice și unelte de piatră, respectiv silex, aparținând culturilor Decea Mureșului, Bodrogkeresztúr și Baden, iar în locul numit „Magazin” au fost descoperite mai multe fragmente ceramice din perioada bronzului mijlociu. ¹¹

Bogăția și varietatea acestor descoperiri arheologice indică, în spațiul actualei comune Secusigiu, o locuire densă pentru acea perioadă.

Cât privește ocupațiile acestei populații vechi, au fost descoperite cereale, semn că locuitorii din zonă se îndeletniceau cu agricultura, după cum au fost descoperite și obiecte de pescuit și de adorație a acestei îndeletniciri (inele cu cap de pește) sau cuțitele cu mâner din corn de cerb, care indică vânătoarea.

În sfârșit, dintele de câine, tras printr-o verigă de bronz și așezat în mormântul unui copil ne poate duce cu gândul la o amuletă sau la „jucărie” preistorică.

Banatul mureșan în perioada traco-daco-romană

Folosirea fierului pentru fabricarea armelor și uneltelor a oferit societății omenești posibilitatea să se dezvolte într-un ritm extrem de accelerat, fenomen fără precedent în preistoria umanității. Din cea de-a doua epocă a fierului (400/350 î. e. n. – 106 e. n.), cunoscută și sub denumirea „La Tène”, se constată o generalizare a întrebuițării fierului

¹⁰ *Ibidem*, p. 224.

¹¹ *Idem*.

și a producerii ceramicii casnice și rituale la roata olarului în întreg Banatul mureșan. Ambele meșteșuguri au pătruns aici prin intermediul celților, care le-au preluat din lumea grecească. Cum nu au reușit să se unească într-o formațiune politică de anvergură, celții au fost asimilați de către populațiile peste care s-au așezat, în cazul nostru de către daci. De la daci vor prelua și cultul morților, ei renunțând la ritul inhumației și adoptând incinerarea, în forma în care o practicau dacii.¹²

Din această a doua epocă a fierului s-a descoperit în localitatea Satu Mare, într-un loc neprecizat, o urnă fragmentară și mai multe obiecte de fier.¹³

Începând cu această a doua etapă a epocii „*La Tène*”, (150 î. e. n. – 106 e. n.) are loc o uniformizare a civilizației dacice în spațiul bănățean.

Agricultorii din regiune au utilizat brăzdarul de plug traco-dacic, secerele, coasele de tip Sarmizegetusa, cosoarele, foarfecele pentru tunsul oilor, săpăligile sau rășnițele rotative.

Se cultiva grâul, orzul, orzoaica, secara, meiul, linte, muștarul, macul, năutul, inul, cânepa etc. și se creșteau pentru consum mai ales ovine și caprine, urmate de bovine, suine și păsări. Calul era crescut pentru călărie și pentru tracțiune. În plus în zona Secusigiului se mai practica pescuitul, vânătoarea și albinăritul.

Legat de metalurgia practică de către daci, la Sarmizegetusa s-a descoperit mai mult fier decât tot fierul descoperit în restul Europei ne-romane, de la Viena, până la Sofia.¹⁴

Ca arme se utilizau arcul cu săgeți, pumnalul drept sau curb (daca, sica), scutul și mai ales celebra sabie curbă (falx).

Locuințele erau construite din lemn, piatră și lut, acoperite în zona de câmpie cu paie.

Organizarea statului dac, cu precădere în primii ani din era creștină, avea să evidențieze importanța căilor de transport fluviale și să scoată în evidență marele traseu fluvial al sării: Mureș-Tisa-Dunăre. De la Alba-Iulia, unde cartierul de pe malul

¹² Ioan Glodiariu, *art cit.* ,p. 80.

¹³ <http://arheologie.ulbsibiu.ro/> p. 223 (vezi și ****Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*).

¹⁴ Ioan Glodiariu, *Societatea umană din teritoriul intracarpatic în epoca veche...*p. 92.

Mureșului poartă și astăzi numele de „*Partoș*” (*port* lat.), sarea era încărcată pe plute și transportată în avalul Mureșului. Înmulțirea populației, creșterea numărului de animale rumegătoare pentru consum și pentru tracțiune, precum și faptul că în toată această parte a Europei nu există sare pe o rază de o mie de kilometri, decât în salinele transilvane, făcea ca negoțul cu sare să fie una dintre principalele preocupări economice ale dacilor înainte de cucerirea romană. Tot parcursul Mureșului este înțesat de cetăți și de puncte de pază și de observație dacice, care supravegheau transportul sării. În județul Arad a existat un punct de observare dacic și un drum terestru al sării la Căprioara¹⁵, unde s-au descoperit și 85 de monede de argint emise de orașul Apollonia, de tip drahme de Apollonia și Dyrrhachium. La Săvârșin a existat o cetate dacică, care funcționa încă în secolul al IV-lea î. e. n. , unde de asemenea s-au descoperit drahme de argint din timpul lui Meniskos Philadamon. La Vărădia era o altă cetate dacică, iar pe partea cealaltă a Mureșului, la Bulci, de asemenea o cetate din vremea dacilor.¹⁶ Urmează cetatea de la Chelmac, apoi cea de la Lipova, de la Cladova, de la Vladimirescu, de la Ceala, de la Felnac¹⁷, de la Sânpetru German, de la Satu Mare, de la Munar, de la Pecica și așa mai departe. Peste tot s-au descoperit întărituri dacice, ceramică dacică, dar mai ales monede grecești și romane care circulau pe acest traseu al sării. Din totalul de 270 de tezaure cu monede republicane înregistrate în zonele europene din afara Imperiului Roman (Spania, Franța, fosta Iugoslavie, Germania, Austria) 145 au fost descoperite în Dacia și majoritatea pe cursul Mureșului. Așezarea frontierelor Romei pe firul Mureșului, dar mai ales interesul pe care-l acordă romanii întreținerii și controlării acestei rute navigabile se constată din descoperirile arheologice făcute la Bulci, Lipova, Vladimirescu, Aradul Nou, Bodrog, Felnac și Cenad, unde au fost scoase la iveală cărămizi romane cu

¹⁵ Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara, Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2011, p. 23.

¹⁶ Ștefan Ferenczi, Mircea Barcu, *Cercetările arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în *Ziridava*, X, (număr festiv), Editura Muzeului Județean Arad, 1978, pp. 67-80.

¹⁷ Săpăturile arheologice de la Felnac au scos la iveală vestigii care indică o permanență de locuire până în secolul al XIV-lea. Facem această precizare pentru a accentua tradiția de locuire în această zonă a Banatului mureșan, din care face parte și comuna Secusigiu. (Vezi Mircea Zdroba, Mircea Barbu, *Săpăturile arheologice de la Felnac și Vladimirescu (Raport preliminar)*, în *Ziridava*, VI, Arad, 1976, pp. 47-53).

însemnele Legiunii a XIII-a Gemina, Legiunea a V-a Macedonica și Legiunea Legiunea a IV-a Flavia Felix.¹⁸

După cucerirea Daciei, romanii au continuat, la o scară mult amplificată, transportul de sare pe culoarul Mureș-Tisa-Dunăre, aprovizionând întreg bazinul central-european, dar și sudul Dunării cu acest ingredient absolut esențial pentru conservarea alimentelor și pentru uzul animalelor.

Despre perioada secolului I î. e. n. - secolul I e. n, literatura de specialitate vorbește ca despre o „*criză de argint*”, generată de cauze multiple, între care mărirea numărului de monede bătute, în urma intensificării schimbului intern, confecționarea obiectelor de podoabă și mai ales monopolizarea aurului de către stat. Această monopolizare ar fi dus la înlocuirea aurului în viața economică internă cu argintul. Creșterea sferei de utilizare a argintului și intensificarea exploatării sale, a avut ca efect epuizarea, pentru moment, a resurselor de argint din Dacia, declanșând astfel „*criza de argint*”.

Lipsa de metal a avut ca rezultat apariția unor monede din aliaj inferior, a căror compoziție cuprindea un procent de argint care varia de la 33% până la simple urme. De asemenea, greutatea monedelor scade brusc ajungând uneori sub 6g în loc de 13g cât prevedea sistemul tradițional dac. Atât calitatea inferioară a aliajului cât și scăderea bruscă a greutății monedelor va duce în cele din urmă la încetarea acestor emisiuni monetare, contribuind, pe lângă alți factori la adoptarea sistemului monetar al denarului roman, trecerea la noul sistem fiind ușurată de pătrunderea masivă în Dacia a drahmelor de Dyrrachium și Apolonia.

Din sec. II î Hr. , pătrund și circulă pe teritoriul Daciei în număr mare tetradrahme din Macedonia Prima și ale insulei Thassos, precum și drahme din Apolonia și Dyrrachium. Parte din ele se găsesc în tezaurele îngropate și ascunse și în secolul

¹⁸ Mircea Barbu, Eduard Ivanof, *Evoluția istorică a zonei Aradului până în secolul al X-lea*, în *Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980, p. 29 (apud : Ion Glodariu, *Legiunea IV Flavia Felix în Banat*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 43 ; Dumitru Protase, *Legiunea IV Flavia la nordul Dunării și apartenența Banatului și Olteniei de vest la provincia Dacia*, în *Acta Musei Napocensis*, IV, 1967, p. 49).

următor, împreună cu denarii romani republicani care încep să circule în Dacia puțin după sfârșitul secolului al II-lea e. n.

Cât privește Banatul postroman, în zona dintre Dunăre și Timiș, așezările din secolele III-IV d. Hr. confirmă prezența populației autohtone daco-romane, aflate în direct contact cu lumea romană de la sudul fluviului. În schimb, în zona dintre râurile Timiș și Mureș, un teritoriu expus contactelor cu populațiile migratoare stabilite în imediata vecinătate, alături de așezările daco-romane, în care populația autohtonă continuă să dezvolte vechile forme de organizare economică și social-politică și modul de viață existent înainte de 271 d. Hr. , se face simțită și prezența sporadică a unor populații alogene (sarmați, gepizi), absorbite rapid de marea masă de populație autohtonă.¹⁹

Din perioada daco-romană, în spațiul comunei Secusigiu s-au descoperit mai multe vestigii, semn al prezenței acestei populații în teritoriu.

Din hotarul localității Satu Mare provin doi denari republicani romani emiși de Cn. Domitius Ahenobarbus și L. Manlius Torquatus.²⁰

În localitatea Munar, la punctul „Dealul Lupului” și „Viș”, lângă canalul Aranca, se află o cetate de pământ trapezoidală, de circa 14,7 ha, cu val și șanț de apărare, datând probabil din epoca fierului. Intrarea în fortificație se face dinspre nord. În același loc se află și o necropolă din epoca fierului, cuprinzând atât morminte de incinerare cât și morminte de înhumare.²¹

De asemenea, movile de pământ s-au descoperit în toate localitățile aparținând comunei Secusigiu: Munar²², Satu Mare²³, Sânpetru German²⁴, Secusigiu²⁵.

¹⁹ A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 69.

²⁰ Florin Medeț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, epoca Latene*, în *Analele Banatului*, serie nouă, arheologie-istorie, III, Editura Museion, București, 1994, p. 283.

²¹ Florin Medeț, Ion Buligan, *Contribuții la problema repertoriului movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, Reșița, 1987, p. 196.

²² La 2 km nord de satul Munar și la punctul „Gomile” sunt semnalate mai multe movile de pământ. Între acestea se află și movida *Wolfsberg*. *Ibidem*, pp. 149-150.

²³ În Satu Mare au fost descoperite două movile apropiate la sud de sat, pe malurile moarte ale Arancăi. Tot la sud de sat, la hotarul cu Variașul se află o movilă de pământ cu cota 107. La *Cimitirul Sârbesc*, o altă movilă de pământ. La *Lalikina humka*, în fosta grădină domeniială, o altă movilă de pământ. *Ibidem*, p. 162.

²⁴ În Sânpetru German mai multe movile se găsesc în Punctul *Wolfsberg*. , *Ibidem*, p. 166.

²⁵ În Secusigiu movele s-au găsit la *Dealul Dombii* și *Dealul sau Gomila Lupului*. *Ibidem*, pp. 163-164.

Despre aceste movile de pământ, istoricii sunt de părere că ele pot fi morminte (curgane), așezări tell sau movile de observație. Unele dintre acestea ar fi putut avea o destinație primară, după care, cu trecerea anilor, au căpătat și alte destinații, secundare.

Tezaurul descoperit la Gropile de la Morminții Borconilor din Secusigiu

Un alt moment inedit în istoria comunei Secusigiu îl reprezintă descoperirea tezaurului de monede republicane romane aflate într-un vas de lut în punctul „*Gropile de la Morminții Borconilor*” din Secusigiu.

Monedele, în număr de 23, datează din perioada 214-77 î. e. n. Interesantă este, însă, descoperirea acestui tezaur de către localnicii din Secusigiu: „*În aprilie 1936, lângă sat, în locul Gropile de la morminții Borconilor, pe când extrăgeau lut pentru baterea zidului unei case, țăranii Gheorghe Ruian, Moise Făgeanu – zis Bagea – Lazăr Petcov, Pavel Ilie, Gheorghe Munteanu ș. a. au scos la iveală un vas plin cu monede din argint, pe care le-au împărțit între ei. De asemenea, zidarul Nicolae Keller, a găsit mai multe monede în pământul adus de acolo. Plutonierul de jandarmi Ioan Iovan a confiscat câte o monedă de la Pavel Ilie și Moise Făgean, două de la Lazăr Petcov și „un pumn” de la Gheorghe Ruian, motivând că le va trimite la Muzeul Banatului din Timișoara, unde după o lună nu ajunseseră. Între timp, plutonierul a fost mutat șef de post în satul Pordeanu. La insistențele lui Ioachim Miloia, inspectoratul județean de jandarmi ia măsuri și trimite 24 DRR (drahme) sancționându-l totodată pe plutonier. Din cele 24 de piese, 23 au fost publicate de M. Moga. Este probabil că o parte din tezaur să se fi împărțiat. Vasul în care se afla tezaurul nu a putut fi recuperat. Cea mai veche piesă a fost emisă la Roma în 169-158..., iar cea mai recentă, avându-l ca emitent pe Lucius...”²⁶ Cele 24 de monede au o greutate totală de 89.45 g.*

Numărul mare de monede descoperite în zona comunei Secusigiu și pe Valea Mureșului, în general, confirmă tranzitul foarte de mare de sare care exista în această provincie a Imperiului Roman.

²⁶ Florin Medeleț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, epoca Latene*, în *Analele Banatului*, serie nouă, arheologie-istorie, III, Editura Museion, București, 1994, p. 283.

După ce Sarmizegetusa a devenit „metropolis”, sub împăratul Severus Alexander (222-235), salinele au fost considerate parte din patrimoniul imperial, iar pe culoarul navigabil Mureș-Tisa-Dunăre au fost înființate posturi permanente de supraveghere („stationes”) sub comanda unor „beneficiarii consularis”. Așa se explică numărul mare de tezaure monetare descoperite pe firul Mureșului, care în epoca romană reprezenta culoarul cel mai ieftin și mai la îndemână pentru transportul sării.

Orașul Apulum – vechiul Apulon dacic – a devenit cel mai important centru militar, administrativ și economic al Daciei, aici instalându-se Legiunea a XIII-a Gemina și guvernatorul Daciei.

Apulum (Alba Iulia) prezenta două avantaje strategice pentru romani: supraveghea regiunea auriferă și deținea portul de încărcare al sării. Legiunea a XIII-a Gemina asigura și posturile de observație din avalul râului Mureș²⁷, așezate la o distanță de aproximativ 20-30 km unele de altele, încât să poată comunica între ele.

Aceste „stationes” vegheau ca transportul sării să se facă în condiții de maximă siguranță. Inscripții ale Legiunii a XIII-a Gemina au fost descoperite atât la Bulci cât și la Cenad²⁸, dar și în alte posturi de observație romane de pe malul Mureșului.

Inscripțiile descoperite la Alba Iulia, pe locul portului de sare (astăzi cartierul Partoș), indică existența a doi „conductores pascui et salinarum” și a încă unui „conductor salinarum”.²⁹ Vămile percepeau o taxă de 2,50% din contravaloarea mărfii transportate, iar cămătarii din Apulum dădeau credite cu o dobândă de 1% pe lună. Cu alte cuvinte, „lupa capitolina” asigura pacea romană, comuna Secusigiu fiind plasată pe acest drum al sării. Putem presupune că a existat și aici cel puțin un punct de observație al Legiunii a XIII-a Gemina³⁰.

O mărturie în acest sens sunt descoperirile romane din hotarul comunei Secusigiu. La Sânpetru German, în punctul „Rechtberg” (sau hotarul Rech) s-a descoperit un topor

²⁷ Ștefan Ferenczi, Mircea Barcu, *Cercetările arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în *Ziridava*, X, (număr festiv), Editura Muzeului Județean Arad, 1978, pp. 67-80.

²⁸ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p. 74.

²⁹ Ioan Glodariu, *Etnogeneza românilor*, în *op. cit.* p. 124.

³⁰ Mai existau și „limitaneii”, adică veteranii lăsați la vatră, care primeau loturi generoase de pământ în Dacia, dar care se angajau și să păzească frontierele imperiale.

de aramă cu brațele în cruce și două morminte de înhumăție sarmatice (secolele III-IV e. n.), precum și șase monede lipite una de alta (Constantin I, Constans și Constantius).³¹

De asemenea, au mai fost descoperite, în locuri neprecizate, un denar de la Antonius Pius și fragmente ceramice din secolele III-IV e. n. . În punctul „*Satu Nou*” s-a descoperit un denar din perioada lui Traian, iar lângă Canalul Aranca o monedă din secolul al IV-lea e. n. (Constantius II).

În localitatea Satu Mare s-au descoperit două monede de bronz din perioada lui Constantin cel Mare. La Munar s-a descoperit un ulcior de apă din perioada romană, înalt, de culoare albastrui-cenușie.

Perioada post-romană. Etnogeneza. Creștinarea

Dacia a fost printre ultimele provincii cucerite de romani. Din această cauză, colonizarea oficială a noii provincii a fost extrem de bine organizată, iar procesul romanizării s-a petrecut rapid și eficient.³² Dar romanizarea unui teritoriu atât de întins un ar fi reușit așa de ușor, dacă nu intervenea și creștinismul aflat în plină expansiune, venit la noi pe fileră latină.

Cuvintele de origine latină, care dovedesc practicarea cultului creștin, păstrate și astăzi în limba română sunt deosebit de numeroase: altar, ancoră, înger, biserică, botez, binecuvântare, cimitir, credință, cruce, creștin, coroană, câșlegi, cuminecătură, jurământ, păcat, păgân, pâine, porumbel, ulei, vin, Paști, Crăciun, Rusalii, Florii, Sânziene etc.

La fel de numeroase sunt și cuvintele care definesc meseriile practicate în primele secole creștine: aurar, argintar, cărbunar, cerar, coronar, dogar, fierar, fântânar, focar, frânar, lăptar, lănar, lemnar, măcelar, morar, olar, pâslar, plăcintar, plutar, rășinar, salinar, săndălar, săpunar, spătar, uleiar etc. În primul mileniu creștin, limba latină a fost utilizată ca limbă de cult în tot spațiul Banatului mureșan, descoperirile arheologice reprezentând o dovadă incontestabilă a prezenței creștinismului în aceste teritorii.

La Lipova, de exemplu, au fost descoperite vase din bronz, în formă de pește, în care se păstra uleiul sfințit (*ampulla*), ornamentate pe o parte cu o cruce cu brațe egale,

³¹ <http://arheologie.ulbsibiu.ro/> p. 230 (vezi și ****Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad*).

³² Mircea Rusu, *Paleocreștinismul și etnogeneza românilor*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, pp. 220-230.

iar pe cealaltă cu un chrismon, deci rolul lor ca vas sacru, de cult, este mai mult decât evident. Orificiul pentru alimentare cu ulei este plasat pe spatele peștelui, între două aripioare perforate anume, pentru a permite suspendarea lui deasupra altarului, cu ajutorul unei sfori. Izvoarele scrise paleocreștine (*Sedulius*, Epist. XII; Sf. *Ioan Gură de Aur*, Hom. XIII) semnaleză vase euharistice în formă de porumbel, iar în Viața Sfântului Vasile cel Mare este menționat un porumbel de aur în care „...după ce a frânt pâinea în trei părți, partea a treia a depus-o într-un porumbel de aur pe care l-a suspendat deasupra altarului.”³³ Alte izvoare scrise menționează episcopi sau papi care donează astfel de porumbei de uz euharistic, din aur sau din argint, diferitelor biserici.

După retragerea aureliană, când limba latină nu a mai fost limbă oficială de stat în Dacia, primele informații scrise despre Banat ne parvin din partea lui Priscus Panaites Retorul, învățat care s-a născut la Panion, în sudul Traciei și a trăit la Constantinople. În anul 448 Priscus Panaites Retorul face parte din delegația trimisă de către împăratul bizantin Theodosius al II-lea la curtea regelui hunilor, Attila, iar fragmente din scrierile lui s-au păstrat în excerptele făcute de un alt împărat bizantin, Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959)³⁴ Cronicarul Priscus, însoțind delegația bizantină, ajunge la curtea lui Attila³⁵, unde stă la masă lângă un barbar care vorbea limba „*aușonilor*” și pe care el, romanul, a înțeles-o. Evident, este vorba despre un grai latin sau cât se poate de apropiat de limba latină, de fapt proto-româna în formare. B. P. Hașdeu precizează că sufixul „*oiu*”, relatat în text, se rostește la bănățeni și la macedoromâni „*oniu*” (strigoistrigoni), derivând din sufixul latinesc „*oneus*”. Ca atare, preciza Hașdeu, vechiul cuvânt bănățean „*aușoniu*” este de trei ori romanic: prin tulpina „*avus*” și prin sufixele „*us*” și „*oniu*”³⁶. În plus, „*Ausonia*” era o provincie antică în Italia, astfel că Priscus l-a

³³ *Ibidem*, p. 233.

³⁴ Ștefan Pascu, Hanga V., *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R. P. R.*, vol. II, Feudalismul, Editura științifică București, 1958, pp. 41-42, cf. Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor*, tom. I, Editura pentru literatură, București, 1967, pp. 127-129.

³⁵ Pornind de la același text, B. P. Hașdeu localizează curtea lui Attila ca fiind undeva în apropiere de Vârșeț, conform toponimelor menționate de cronicarul Priscus. (vezi B. P. Hașdeu, *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, Extras din Analele Academiei Române, seria a II-a, tom. XVII, Memoriile Secțiunii Literare, Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, București, 1896, pp. 37-49).

³⁶ Petru Ursulescu, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2005, pp. 30-31.

denumit „*auson*” pe proto-românul pe care la întâlnit la curtea lui Attila din Banat. Conform informațiilor lăsate de Priscus, la curtea lui Attila se vorbeau trei limbi: cea a ausonilor, cea a hunilor și limba goților.

După oficializarea creștinismului ca religie de stat de către împăratul Constantin cel Mare, preoții și episcopii misionari și-au ținut predicile și au oficiat serviciul religios în limba celor care locuiau în teritoriul respectiv. Inițial, creștinii nu au avut necropole separate și nici nu și-au îngropat morții cu obiecte materiale distincte. Abia mai târziu apare vasul cu apă sau moneda pusă în mâna sau în gura defunctului, precum și inscripțiile funerare. În secolele V-VI încep să apară și fibule sau cataramă decorate cu cruce în mormintele din zona Banatului mureșan, cum s-au descoperit la Sânnicolau Mare. Una dintre cele mai importante descoperiri arhologice are loc la Felnac, în imediata apropiere a comunei Secusigiu, de unde au fost scoase la lumină mai multe tipare pentru turnarea crucilor și a altor podoabe, semn că în zonă existau ateliere destul de avansate pentru acea perioadă. Crucile turnate la Felnac au fost utilizate în tot arealul comunei Secusigiu.

Referitor la tezaurul de la Sânnicolau Mare, care a aparținut probabil unei biserici episcopale din caganatul avar, specialiștii sunt de părere că piesele descoperite au fost lucrate în ateliere bizantine. Pe unul din aceste vase a fost inscripționat în limba greacă textul: „*Prin apă curată, Doamne, spre viață veșnică.*”³⁷

Reputatul arheolog clujean Mircea Rusu susținea că *tezaurul descoperit la Sânnicolau Mare „a fost recuperat doar parțial, căci în afară de cele 23 de vase de aur și cornul de suflat al unui comandant de cavalerie (cf. Mauricius, Strategicon, II, 16), au mai existat și alte vase, precum și o cruce masivă din aur pe care descoperitorul ar fi donat-o mănăstirii Bezdin, la care se mai adaugă și o ladă plină de monede de aur, despre care nu se știe unde au ajuns. Cert este că acest tezaur de o valoare istorică inestimabilă, cuprindea și vase euharistice care obișnuit intrau în patrimoniul liturgic al unei biserici episcopale, la care probabil a slujit și episcopul Ursus*³⁸, situată undeva în

³⁷ Mircea Rusu, *Caganatul avar și romanitatea dunăreană*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 301.

³⁸ Episcopul Ursus a participat la Sinodul de la Niceea din anul 787, fiind menționat între episcopii prezenți pe locul al 73-lea, ca „Ursus Avaritianensium ecclesiae episcopus (cf. I. D. Mansi, *Sacrorum Conciliarum*,

zonă. *Ipoteza este confirmată și de alte vestigii arheologice creștine descoperite în localități învecinate, cum ar fi inelul din aur decorat cu o cruce provenind dintr-un mormânt de la Sânnicolau Mare, vasul euharistic decorat cu cruce de la Periam, ori tiparele din plumb, în formă de cruce, de la Felnac, indicii care semnaleză prezența creștinilor din Banatul mureșan în secolele VII-VIII.*”³⁹

La Sânpetru German, în punctul numit „Magazin” a fost descoperit mormântul unui călăreț avar, care fusese înhumat cu o monedă de aur. Vorbim despre o altă înfățișare a practicilor creștine timpurii – păstrate până în zilele noastre – dar și despre confirmarea existenței unei episcopii creștine în această parte a Banatului mureșan.

Teritoriul de la sud de Mureș în perioada voievodatului bănățean (934-1028)

Descoperirile de necropole și așezări de la Bulci, Lipova, Vladimirescu, Hodoș-Bodrog, Felnac, Munar, Satu Mare, Igrăș sau Cenad indică o viață sedentară, bine organizată, a comunităților umane de pe valea Mureșului inferior la cumpăna primelor două milenii ale erei creștine. Cu toate că izvoarele documentare nu pomenesc despre data întemeierii,⁴⁰ „voievodatul bănățean” este deja un termen consacrat în istoriografia contemporană, perioada de existență a acestuia fiind cuprinsă între secolele al IX-lea și al XI-lea. Comitatele Arad și Cenad au făcut parte integrantă din această structură medievală românească, iar Morisena (Cenadul de astăzi) și Arad-Vladimirescu s-au impus ca și „capitale” ale Banatului mureșan. Voievodatul lui Glad își avea granițele delimitate de Mureș, Tisa, Dunăre și Carpați, reședința acestuia fiind, cel mai probabil, la Morisena (Cenadul de astăzi).

Către mijlocul secolului al X-lea, ca urmare a diminuării constante a profiturilor obținute de pe urma incursiunilor de jaf în vestul Europei, în paralel cu întărirea

XII, p. 1031 sq). Numele de Ursus arată cât se poate de clar originea lui romanică (poate chiar română).

Apud: Mircea Rusu, *op. cit.*, p. 301.

³⁹ *Ibidem*, p. 302.

⁴⁰ Aproximativ în anul 934 este amintit „ducele Glad”, care stăpânește Banatul „de la râul Mureș până la cetatea Horom”. Anonymus, apud. Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului II/1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 17.

structurilor de putere a statelor medievale apusene, începe un proces de sedentarizare a confederațiilor tribale din Câmpia Panonică. Momentul-cheie îl reprezintă victoria obținută de Otto cel Mare la Lechfeld – în apropiere de Augsburg - în anul 955, eveniment care pune capăt incursiunilor maghiare către Occidentul bătrânului continent. Urmează un proces firesc de reorganizare a societății maghiare, de întărire a puterii regale în detrimentul formațiunilor tribale anarhice și turbulente, de accelerare a procesului de sedentarizare și – de departe lucrul cel mai important – de adoptare a creștinismului.⁴¹ Referitor la ungurii din secolele IX-X se păstrează o singură mențiune numerică, aparținând lui Dzaihani, din opera căruia s-au inspirat Ibn Rusta și Gardizi, care relatează că „șeful” ungarilor putea ridica un număr de 20. 000 de luptători⁴². O astfel de armată, antrenată în principal pe raiduri, nu era aptă să cucerească și să mențină un teritoriu populat puternic. Din această cauză, cucerirea teritoriilor vecine și încadrarea lor în Ungaria medievală s-a făcut târziu și treptat, mai ales după anul 1000, adică după sedentarizarea, creștinarea și feudalizarea parțială a ungarilor.

În legendarul testament lăsat de regele Ștefan I (997-1038) se spunea că regatul cu o singură limbă – în sens de „*etnie*” – este slab și fragil.⁴³

Ca urmare, așezarea și colonizarea noilor populații – unguri, secui, sași – precum și colonizările eșuate (cavalerii teutoni și cavalerii ioaniți) n-au putut disloca masa mare de români care exista pe aceste teritorii.

În anul 953, un Gylas din Ungaria s-a creștinat la Constantinopol și l-a adus în țara lui pe Hierotheos, devenit, cu această ocazie, episcop al Tourkiei (*Ungariei*).⁴⁴ Conform ultimelor cercetări (A. Madgearu), este vorba despre Câmpia Aradului și

⁴¹ Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria României. Compendiu*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004, p. 151.

⁴² Ioan Aurel Pop, *Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei și Transilvaniei medievale (secolele IX-XIV)*, în *Istoria României. Pagini Transilvane*, coord. Acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundație Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, pp. 13-14, apud. A. Bartha, *Hungarian Society in 9th and 10th Centuries*, Budapesta, 1975, p. 110.

⁴³ Ioan Aurel Pop, *Istoria României. Transilvania*, Volumul I, Editura George Barițiu, Cluj-Napoca, 1997, pp. 451-543, cap. IV, *Voievodatul Transilvaniei și părțile vestice în sec. XII-1541*.

⁴⁴ Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria României. Compendiu...* apud. A. Madgearu, *Misiunea episcopului Hierotheos. Contribuții la istoria Transilvaniei și Ungariei în secolul al X-lea*, în *Revista de Istorie*, serie nouă, V, 1994, 1-2, pp. 147-154.

actuala localitate Gyula, unde s-a descoperit o concentrare impresionantă de monede de aur emise în timpul domniei împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul.

Câteva decenii mai târziu, tot în acest teritoriu, îl găsim pe descendentul voievodului bănăţean Glad, Ohtum (*Ahtum*), despre care Legenda Sfântului Gerard (*Vita Sancti Gerardi*) ne informează că s-a botezat după ritul creştin, în cetatea Vidinului⁴⁵, şi că la reşedinţă sa de la Morisena (Cenadul de astăzi), a ridicat o mănăstire de rit grec, cu hramul „*Sfântul Ioan Botezătorul*. ” Ținutul stăpânit de Ahtum a fost extrem de întins, cuprinzând 40. 000 km, pe teritoriul actualelor județe Mehedinți, Caraș-Severin, Timiș, Arad, Békés, Csongrád și întreaga Vojvodină, între Vidin, Beograd, Szeged, Szétes, Gyoma, Gyula, Ineu, Gurahonț, munții Poiana Ruscăi și Retezat, cu piemontul oltean până în valea Dunării la Calafat. ⁴⁶ Drumul sării pe râul Mureș a fost, la acea dată sub controlul lui Glad, respectiv al lui Ahtum⁴⁷.

Cât privește teritoriul de la sud de Mureș, lunca mlăștinoasă a Mureșului, dens populată, era acoperită cu păduri dese până la Pecica.

Mărturiile arheologice demonstrează prezența în secolul X în teritoriul voievodatului românesc și în ținuturile ungurești din jur o tradiție liturgică și arhitectonică bizantină bine statornicită, care se va menține până în al treilea sfert al secolului al XI-lea. ⁴⁸Dintre mănăstirile de rit bizantin din „țara lui Ahtum” menționăm mănăstirea de la Miniș, Ceala, Mocrea, Bodrogul Vechi. Descoperirea în alba Mureșului a unei cruci pectorale bizantine emailate din secolul XI indică existența la mănăstirea Hodoș a unui vlădică, singurul cleric care avea dreptul să poarte o asemenea podoabă⁴⁹

⁴⁵ Cetatea fusese cucerită de la bulgari de către Bizanț în anul 1002 vezi Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p. 39

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei I*, Cluj-Napoca, 1971, pp. 28-32.

⁴⁸ Szatmári Imre, *Békés megye középkori templomai*, Békéscsaba, 2005

⁴⁹ Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984,p 43

În sfârșit ca și în alte părți ale Europei, deși foarte avansat, procesul de creștinare nu era încă încheia tîn secolul al X-lea, Banat și în estul Ungariei continuând să se folosească baptisteriile rotunde de tip arhaic pentru creștinare⁵⁰.

În sfârșit ca și în alte părți ale Europei, deși foarte avansat, procesul de creștinare nu era încă încheia tîn secolul al X-lea, Banat și în estul Ungariei continuând să se folosească baptisteriile rotunde de tip arhaic pentru creștinare⁵¹.

În sfârșit ca și în alte părți ale Europei, deși foarte avansat, procesul de creștinare nu era încă încheia tîn secolul al X-lea, Banat și în estul Ungariei continuând să se folosească baptisteriile rotunde de tip arhaic pentru creștinare⁵².

Modelul exact al acestor clădiri apte pentru o liturghie sumară efectuată exclusiv în scopul botezului în masă își află prototipul arhitectonic în baptisteriile din Sirmia, ținut sârbesc de administrație grecească, aflat la hotarul de azi al Banatului.

Un asemenea baptisteriu se mai păstra în anii 1332-1337 la Felnac.

Revenind însă la conflictul dintre Ahtum, și regele Ungariei, Ștefan I, acesta a fost provocat în primul rând de sare, ori mai bine spus de vama pe sare, încasată de voievodul românilor și râvnită de regele ungarilor. Regele Ștefan I dorea să dețină controlul transportului sării pe culoarul Mureș-Tisa-Dunăre. Luptele repetate au vizat prin urmare și ocuparea depozitelor de sare, ceea ce explică și incendierea fortificației de la Vladimirescu.

La Vladimirescu, lângă Arad, a fost descoperit un port fortificat cu valuri de pământ, îmblănite cu lemn și cu șanțuri de apărare, în care era depozitată sarea. Acest ansamblu portuar întărit a fost construit, probabil, în perioada lui Glad, sau chiar mai devreme, după cum rezultă din materialul arheologic descoperit. Incendierea ar fi avut

⁵⁰ Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p. 35 apud Virgil Vătășianu, *Arhitectura și sculptura romanică în Panonia medievală*, București, 1966.

⁵¹ Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p. 35 apud Virgil Vătășianu, *Arhitectura și sculptura romanică în Panonia medievală*, București, 1966.

⁵² Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p. 35 apud Virgil Vătășianu, *Arhitectura și sculptura romanică în Panonia medievală*, București, 1966.

loc după unii istorici în jurul anului 934, când ungurii au atacat pentru prima oară aceste ținuturi⁵³, după alții cu ocazia luptelor purtate între Ahtum și Ștefan I.⁵⁴

Cel de-al doilea motiv al conflictului a fost de ordin confesional, primul rege creștin al Ungariei fiind încoronat cu o coroană trimisă de către papa Silvestru al II-lea în ziua de 25 decembrie a anului 1000. Deși pare forțat să vorbim despre „conflicte” confesionale înainte de Marea Schismă, dacă ne referim la „dreptul” de a vămui transporturile de sare pe Mureș în beneficiul Bizanțului sau în beneficiul Romei, „diferențele” dintre cei doi poli de putere se conturează cât se poate de clar.

Să nu uităm că toate mănăstirile catolice și toate cetățile feudale care s-au ridicat pe firul Mureșului sau pe celelalte căi navigabile sau terestre s-au făcut, în această parte a Europei, de pe urma vămuirii transporturilor de sare. Ori drumul principal al transportului sării a fost pe Mureș. Plutele porneau din apropierea ocnelor de la Turda, apoi de la Uioara, întâlnindu-se cu plutele care aduceau sarea provenită de la Vințul de Jos și Ocna Sibiului.

Cea mai bună sare se extrăgea din salinele de la Turda, fiind o sare albă și tare. O serie de istorici confirmă faptul că țaratul bulgar își procura sarea necesară din Transilvania, drumul principal trecând pe apa Mureșului până la Szeged și de aici, pe Tisa, până la Dunăre.⁵⁵ Primul este Nicolae Iorga, care afirmă că, în jurul anului 890, pe Mureș se transporta sare înspre Balcani.⁵⁶ La aceleași concluzii a ajuns și turcologul Aurel Decei, care a precizat și el că sarea din Transilvania ajungea pe Mureș și pe Tisa la Dunăre, unde era descărcată la „*Piatra Sării*” – Slankamen – localitate situată chiar în locul unde Tisa se varsă în Dunăre. Însuși Anonymus povestește că Tuhutum a aflat că în Transilvania se găsește aur și sare⁵⁷, fapt care ne dovedește că ocnele de sare erau exploatare intens încă înainte de pătrunderea triburilor maghiare.

⁵³ Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p 43

⁵⁴ Mircea Rusu, *Formațiunile politice românești și lupta lor pentru autonomie*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barțiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 233.

⁵⁵ Kovach Geza, *Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII-lea*, în *Ziridava*, XII, 1980, pp. 193-194.

⁵⁶ Iorga Nicolae, *Notes d'un historien relatives aux evenements de Balcan*, Academia Română, Bull. Sect. Hist: I, 1913, p. 68.

⁵⁷ Kovach Geza, *op. cit.*, p. 194 (apud: Anonymus, *Gesta Hungarorum*, Budapest, 1977, cap. 25).

Potrivit obligațiilor medievale ale vremii, voievozii din părțile Albei Iulii au fost supuși obligației de a trimite sare pe râul Mureș stăpânului lor nominal din Panonia, fie că acesta era hanul avar – secolele VII-VIII – fie ducele maghiar (începând cu secolul al X-lea). Pe parcursul secolului al IX-lea, mai toate formațiunile româno-slave din acele locuri au fost nevoite să trimită, pe relația Mureș-Tisa-Dunăre, sare bulgarilor de la Vidin, centru religios de care erau legați și sub ascultarea căruia se aflau.

Chiar și în primele documente scrise care se referă la Transilvania găsim tratată problema sării, semn că acest domeniu a fost considerat ca fiind extrem de important în epocă.⁵⁸

Exploatarea sării și transportul acesteia pe apă a continuat și în perioada Regatului maghiar.

Astfel, o mențiune, din anul 1138, vorbește despre obligația locuitorilor din satele Șeitin și Sâmbăteni de a transporta sarea din porturile de vamă de pe Mureș către mănăstirile și celelalte foruri ecleziastice din interior.⁵⁹ Cartulariul din 1177, editat de regele Bela al III-lea către capitlul Aradului, confirmă existența lângă Arad a portului „*Estueurd*”. Mai la est, pe firul Mureșului, se afla portul mănăstirii benedictine Bizere (Byzere – Bistra), unde de asemenea ancorau vasele cu sare și unde era luată vamă.⁶⁰ Un alt document, din 1183,⁶¹ menționa faptul că abația de la Bizere precum și capitlul și prepozitul din Arad aveau dreptul la o treime din vama sării de pe vasele care coborau pe Mureș și se duceau până la Szeged. Tot din acest document aflăm că de aceleași drepturi se bucura și abația Nytra din Slovacia, ceea ce ne confirmă faptul că sarea din Transilvania, transportată pe Mureș, ajungea până pe teritoriul Moraviei Mari.⁶² Mai mult, sarea transportată pe Mureș ajungea și în Croația, conform unui document din anul

⁵⁸ În anul 1075, regele Geza I dăruiește mănăstirii Sfântul Benedict vama de sare provenită de la Turda. *Vezi Documente privind istoria României, Seria C – Transilvania, I. București, 1951.*

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 2-3, originalul în Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 2635.

⁶⁰ Geza Kovach, *op. cit.* p. 195: „... *indde ad montem et sic versus orientem et habet cum filiis Ecclesie de Geled, deinde cum praedio Bani, unque ad portum Esteuenrd, et ibi Ecclesie habet tertiam partem tributi, et sic revertitur ad priorem Metam per Morisium.* . . .” *Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 29. 450, 31. 121.*

⁶¹ *Ibidem*: „... *Praeterea tres naves saliferas ea libertate, quam habent naves monesterii de Bisra in emendo et deferendo sale sive Orodini sive in Ciggedini servarii placuerit.*” *Vezi Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 25.*

⁶² *Ibidem*. Actul de la 1183 va fi reînnoit și în anul 1211, cu aceleași privilegii acordate abațiilor și autorităților ecleziastice menționate.

1217, emis de către regele Andrei al II-lea. Documentul acorda bisericii din Zagreb dreptul, să ia, în fiecare an, sare în valoare de 50 de mărci de la slujbașii sărari, care coborau cu plutele pe Mureș.⁶³ Făcând un calcul aproximativ deducem că biserica din Zagreb a beneficiat de o cantitate de 500.000 de kilograme pe an⁶⁴.

Bula papală din data de 15 mai 1218, emisă de Papa Honoriu al III-lea, prin care acesta din urmă îi mulțumește reginei Iolantha de Courtenay pentru donația de 8.000 de mărci de argint⁶⁵ făcută în favoarea pelerinilor care tranzitau Ungaria, din sarea transportată pe râul Mureș, evidențiază cât se poate de clar importanța strategică a acestui comerț la nivel european.

Considerând că un bolovan de sare care se transporta pe Mureș cântărea între trei și cinci kilograme, putem estima că se transporta cam 10 - 15.000 de tone de sare anual.

Conform documentului din 20 august 1233, emis de Andrei al II-lea, drepturile anuale privind beneficiile din comerțul cu sare în comitatul Arad erau următoarele: abația din Bulci avea dreptul la 5.000 de bolovani de sare, mănăstirea din Chelmac (*Eperyes*) la 4.000, mănăstirea de la Bizere la 4.000, biserica din Ronka (*Rohoncha*) 4.000, iar capitlul din Arad la 2.000.⁶⁶ Aceste cantități de sare sunt considerabile chiar și pentru acele vremuri, ceea ce ne permite să tragem concluzia că o parte din cantitatea cuvenită fiecărei abații era utilizată pentru achiziționarea materialelor de construcție, pentru ridicarea și consolidarea clădirilor și bisericilor monahale, pentru cumpărarea de manuscrise, mobilier etc. Recentele descoperiri arheologice de la Frumușeni – Bizere confirmă supozițiile noastre, ansamblul monahal scos la lumină evidențiind clădiri somptuoase, o biserică pavată cu un mozaic desăvârșit, debarcader și ziduri de apărare. Însă, de departe, o dezvoltare spectaculoasă, datorată comerțului cu sare, o va cunoaște Lipova, localitate care a devenit în perioada angevinilor oraș și vamă regală. Portul a fost mărit iar locațiile de vamă și clădirile destinate funcționarilor și militarilor au fost lărgite. Datorită cantităților mari de sare care au fost tranzitate prin Lipova aici a fost înființată și

⁶³ *Documente privind istoria României*, seria C, Transilvania, pp. 162-163.

⁶⁴ Geza Kovach, *op. cit.* p. 196.

⁶⁵ O marcă de argint poate să fie echivalată la 400 de grame de argint, întreaga sumă acoperind o cantitate de 3.200 de kilograme, sumă considerabilă pentru acea vreme. Pentru comparație, menționăm faptul că, la 1330, Basarab I îi oferea lui Carol Robert de Anjou suma de 7.000 de mărci de argint în schimbul păcii.

⁶⁶ *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, Budapesta, 1909, vol. I, p. 294 (apud. Geza Kovach, *op. cit.* p. 197).

o monetărie regală, iar în anul 1389 lipovenii au obținut de la Sigismund de Luxemburg o arendă valorând o treime din vama sării.⁶⁷

Revenind la Banatul mureșan din primii ani ai celui de-al doilea mileniu creștin, conflictul dintre „ducele Ahtum” și regele Ștefan I s-a încheiat cu înfrângerea voievodului bănățean, mai ales datorită trădării omului său de încredere, Chanadinus.

Conjunctura internațională din acea vreme a fost și ea favorabilă regelui Ștefan I și Romei, deoarece Imperiul Bizantin se confrunța cu mari tulburări interne, făcând imposibilă o eventuală intervenție armată în favoarea ducelui bănățean Ahtum.

Împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul a murit la 15 decembrie 1025, iar succesorul acestuia, Constantin al VIII-lea, în anul 1028. Ca urmare, împărăteasa Zoe a preluat conducerea imperiului. Acestor tulburări interne li s-au adăugat și atacurile pecenegilor, începând cu anul 1027, care amenințau granițele Bizanțului. Mărturiile arheologice de la Vladimirescu și de la Morisena atestă bătălii aprige în cele două centre ale voievodatului bănățean.

Lupte s-au purtat și pe teritoriul actualei comune Secusigiu, mai ales că în această zonă existau și câteva puncte de observație întărite (*castre*).

Locul exact al bătăliei decisive nu se cunoaște. Știm doar că se numea „*Câmpul Negru*”. Putea să fie lângă Morinsena (*Cenad*), sau lângă Arad (*Arasinus*).

În semn de recunoștință pentru victoria obținută împotriva lui Ahtum și pentru uciderea acestuia, Chanadinus a fost răsplătit de regele Ștefan I cu toate posesiunile acestuia, Ceanadinus devenind, de fapt și de drept, succesorul ducelui bănățean. El intră în Morisena și preia controlul întregului voievodat bănățean, de la culoarul Mureș, Tisa, Dunăre, până la Carpați. Denumirea cetății de reședință a voievodatului bănățean, Morisena, a fost schimbată, după numele noului stăpân (*Cenad - Chanadinus*).

Perioada regatului maghiar (1028-1552)

După cucerirea teritoriilor stăpânite de Ahtum, regalitatea maghiară a început introducerea comitatelor, care erau unități locale politico-administrative, caracteristice feudalismului de tip occidental.

⁶⁷ Arhiva Națională Ungară, Budapesta, DL. 14. 839 (apud. Kovach Geza, *op. cit.* p. 199).

Potrivit unui principiu răspândit în întreaga lume medievală, teritoriile considerate fără stăpân sau neorganizate din punct de vedere politico-administrativ, precum și cele ocupate prin puterea armelor, au devenit proprietatea regelui.⁶⁸

Sub noua administrație, Banatul mureșan a intrat într-o nouă fază a istoriei sale, caracterizată în primul rând prin instituționalizarea relațiilor feudale și prin creșterea influenței catolice. De fapt, cele două instituții feudale – regalitatea și biserica – au avut aceleași interese în ceea ce privește dominarea și exploatarea teritoriilor central-europene nou cucerite, precum și scoaterea lor de sub influența bizantină, sub care fuseră până atunci.

„*Legenda Sancti Gerhardi*”⁶⁹ vorbește despre un stareț al mănăstirii „*Sfântul Ioan Botezătorul*” din „*Urbs Morisena*”, fără însă să-i dea și numele.⁷⁰ Acest stareț depindea probabil de episcopia Vidinului, unde fusese botezat ortodox ducele Ahtum de către împăratul Vasile al II-lea în anul 1004. Această mănăstire ortodoxă de la Cenad primește

privilegiul să folosească o treime din taxele orașului Morisena pentru întreținerea călugărilor și a mănăstirii. În anul 1030, starețul și călugării ortodocși de aici au fost mutați la Oroslanos (astăzi *Banatske-Aranjelovo*). Tot în acel an, la Cenad a fost înscăunat ca episcop catolic Gerardus (*Gerard, Gerardo*), care va construi o mănăstire închinată Sfântului Gheorghe. În anul 1035, episcopul Gerard a construit în biserca catedrală din Cenad un altar închinat Fecioarei Maria.

⁶⁸ Radulian, Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p. 133

⁶⁹ *Legenda sfântului Gerard* s-a păstrat în trei forme: forma mare (maior), cu ample referiri la voievodatul lui Ahtum; forma mică (minor) și legenda în imagini. (Vezi: Eugen Glück, *Cu privire la istoricul părților arădene în epoca voievodatului lui Ahtum*, în *Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980, pp. 101-102).

⁷⁰ Mircea Rusu, *Biserici, mănăstiri și episcopii ortodoxe*, în *Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 245 (apud: *Legenda Sancti Gerhardi*, cap. 8, Script. Rer. Hung., II, p. 489 sq).

⁷¹ Trei ani mai târziu, la 1038, același episcop Gerard îl încoronează ca rege al Ungariei pe Petru, care va fi detronat în anul 1041 de către comitele palatin Aba Samuel. Noul rege a venit la Cenad, de Paști, în anul 1043, pentru a primi binecuvântarea episcopului Gerard. Acesta nu doar că a refuzat să i-o acorde, dar a rostit și o predică deosebit de aspră de la amvon, acuzându-l pe Aba Samuel de uzurparea tronului și de uciderea fostului rege, Petru. De teama represaliilor, tâlmaciul a refuzat să traducă predica (episcopul Gerard nu vorbea limba maghiară) și a făcut-o doar la presiunile episcopului Gerard. Regele nu a îndrăznit să reacționeze, semn al prestigiului de care s-a bucurat în epocă episcopul Gerard de la Cenad sau „Gerard de pe Mureș” cum își zicea el. ⁷²

Cât privește „*Legenda Sancti Gerhardi*”, această biografie a celui dintâi scriitor al acestor meleaguri de la anul 1000 este, prin informații inedite pe care le oferă despre spațiul Banatului mureșan, una dintre sursele cele mai prețioase pentru istoria

românească din prima jumătate a secolului XI⁷³. Ca martor al epocii sale Gerard oferă o serie de informații și despre viața cotidiană a celor între care a trăit după venirea în aceste ținuturi. Astfel este descrisă munca unei roabe (*ancilla*) care măcina grâul, învârtind într-o râșniță. Episcopul Gerard precizează și faptul că roaba cânta un cântec din partea locului probabil un cântecul bănățean. Informațiile oferite de Gerard susțin descoperirile arheologice ulterioare de la Felnac, Hodoș-Bodrog și Vladimirescu care au scos la iveală spații special amenajate pentru depozitarea cerealelor. ⁷⁴

Țărancă măcinând grâu cu râșnița de mână

⁷¹ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *Cronologia Banatului II/1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 22 (apud: I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, pp. 22-62).

⁷² *Ibidem*, p. 23.

⁷³ Radu Constantinescu, *Gerard din Cenad- un scriitor al anului 1000*, în Gerard de Cenad, Armonia lumii, Editura Meridiane, București, 1984, p. 10-50

⁷⁴ Eugen Glück, *Cu privire la istoricul părților arădene în epoca voievodatului lui Ahtum*, în *Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980, p. 107.

Răscoala cu un puternic caracter religios, care a început în anul 1046 în Ungaria, a provocat uciderea a trei episcopi catolici : „*Gherardus, Bestricius și Buldus.*”⁷⁵

La 24 septembrie 1046, pe dealul Gellert de lângă Buda, episcopul Gerard (Gherardus) de la Cenad moare ca un martir: „*Și ajungând la schela Pestei, iată că cinci nelegiuîți, Vata și părtașii săi, plini de diavolii cărora li se dăduseră, năvăliră asupra episcopului și tovarășilor săi și-i năpădiră cu pietre...îi răsturnară căruța pe malul râului și acolo trăgându-l din carul său, îl aruncară în jos de pe muntele Krenfeld. Și, văzând că se mai zbate, îl străpunseră în piept cu sulița, apoi trăgându-l pe o lespede, îi sfărâmară creierii.*”⁷⁶ Răsculații îl prind cu această ocazie și pe regele Petru I, împreună cu toată suita acestuia, formată din nemți și latini (*flandrezii*). Pe rege îl orbesc, după obiceiul pedepsirii uzurpatorilor de tron, iar pe cei din suita regească îi omoară.

Noul rege, Andrei I, va fi supranumit și „*catholicus*”, tocmai pentru a se nuanța detașarea acestuia față de „*păgânii*” care se răsculară, printre care erau, cu siguranță, și destui români bănățeni ortodocși. Pe lângă substratul religios, răscoala a avut și un puternic caracter social, îndreptat împotriva tendințelor tot mai puternice de feudalizare a țăranilor de către regalitate și biserică, indiferent de etnia acestora. La 24 de ani de la această răscoală, în anul 1060 – după moartea regelui Andrei I și urcarea pe tron a regelui Bela I – țăranii se răscoală din nou, solicitându-i noului monarh scutiri de prestațiile feudale și de datorii bănești. Regele Bela I reușește să-i înfrângă pe răsculați, cu ajutorul oștenilor. În anul 1054 trupul episcopului Gerard este adus cu mult fast de la Buda, la Cenad, iar în anul 1083 regele Ladislau în cere papei Grigore al VII-lea să-l sanctifice.⁷⁷

Către sfârșitul secolului al XI-lea (1085-1086; 1091) au loc mai multe raiduri ale cumanilor asupra Banatului, inclusiv asupra localităților din arealul actualei comune Secusigiu.⁷⁸

⁷⁵ Mircea Rusu, *Formațiunile politice românești și lupta lor pentru autonomie*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 239. (apud: Anonymus, *Gesta Hung.*, cap. XXIV; *Legenda Sancti Stephani regis*, în SRH II, p. 386 și 423; *Chronicon Posoniense*, în SRH II, pp. 33,36; *Chronicon Pictum Vindobonense*, cap. XXXVII-XXXVIII).

⁷⁶ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu *op. cit.* p. 23 (apud: I. D. Suci, R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 60).

⁷⁷ *Ibidem*, p. 24 (apud: Samu Borovszky, *Csanád vármegye története 1715-ig*, I, Budapesta 1896-1897, p. 46).

⁷⁸ *Ibidem*, p. 25.

În secolul al XII-lea în Banatul mureșan funcționau mai multe mănăstiri. Hudusmonustura (azi Hodoș-Bodrog) apare menționată la 1177.⁷⁹ Mănăstirea Geled , localizată între Arad și Zimand, în locul numit „*Feldioara*”, este menționată ca mănăstire la 1135 și 1177. Lângă Frumușeni este menționată „*Monasterium de Bissere*” la 1183. În urma săpăturilor coordonate de arheologul clujan Adrian Andrei Rusu, la Bissere (Bizere) a fost dezgropat unul dintre cele mai frumoase și mai bine conservate mozaicuri bizantine din această parte a Europei.

Mănăstirea de la Eperyes, localizată lângă Firiteaz, apare în documente la 1177, iar „*Ecclesia de Isou*” , prima mănăstire, aflată pe locul pe care azi se găsește mănăstirea Bezdin, de lângă Munar, este menționată la 1133.

Această viață mănăstirească este menționată în zonă și în secolul al XIII-lea. Lângă Semlac exista o mănăstire de pe vremea lui Ahtum, menționată la 1202 sub numele de *Ahtonmonustura*.⁸⁰

Documentele papale din 25 octombrie 1216 și 26 ianuarie 1218 consemnează și alte mănăstiri, biserici sau schituri ortodoxe din Banat, care țineau de mănăstirea Sfântul Teodosie Cenobiarhul din Berroie (lângă Thessalonic), cum este schitul de la Arad-Ceala (*Chalassa*) sau Miniș (*Minisi*), pe care le-am amintit deja.

Unele dintre aceste mănăstiri vor rămâne pe mai departe ortodoxe, altele însă vor fi populate de călugări catolici.

Densitatea acestor mănăstiri pe firul Mureșului ne duce la concluzia că acestea controlau și vămuiau transporturile de sare care se efectuau pe apă. Cele mai multe dintre mănăstiri au fost întemeiate chiar pe locurile fostelor puncte de observație dacice sau castre romane (Bulci, Chelmac, Lipova, Vladimirescu, Ceala, Felnac, Cenad etc.), în locuri unde râul Mureș este strangulat de forme naturale de relief, făcând astfel controlul mult mai facil. Doar mănăstirile de la Arad și Cenad aveau și sarcini de elaborare a documentelor regale.

⁷⁹ Hudus înseamnă castor, ceea ce ne duce cu gândul la prezența acestor animale în meandrele Mureșului de aici.

⁸⁰ Mircea Rusu, *Biserici, mănăstiri și episcopii ortodoxe*. . . op. cit. , p. 248. Mănăstirea mai este menționată cu aceeași denumire și în anul 1315, pentru ca la 1343 să apară cu numele de „*Othummonustura*” , iar la 1455 ca „*Ahtum Monustur*”. *Idem* op. cit.

Prima mențiune documentară despre comuna Secusigiu ar putea fi considerată cea din 1133, când este pomenită „*Ecclesia de Isou*” de lângă Munar, pe locul actualei Mănăstiri Bezdin.

Cea de-a doua mențiune documentară o găsim în anul 1217, când este amintită localitatea Munar: „*Absalom și Gyuri, fiii lui Ioachim, ucis de mai mulți săteni din Munar, Popi, Cornești etc. îi trimit pe aceștia la proba fierului roșu la Oradea*”⁸¹ Nu cunoaștem care este și rezultatul acestei „probe a focului” – cum mai este cunoscută această probă a verității în terminologia vremii – dar cea de-a doua mențiune documentară a zonei se petrece douăzeci și patru de ani mai târziu, la 3 mai 1241, când trupele mongole conduse de Hulaga han atacă și cuceresc „*Cenadul*⁸² și *Igrışul*⁸³, prădând întreaga zonă.”⁸⁴ Din cunoscuta lucrare a călugărului Rogerius, „*Carmen miserabile*”,⁸⁵ aflăm că tătarii au chemat înapoi populația fugită și organizează teritoriul cucerit în districte de circa 1.000 de sate, conduse de câte un han, situație care se perpetuează până anul viitor. Legat de acest aspect, istoricul Silviu Dragomir precizează că tătarii puneau în fruntea fiecărui sat câte un baliv sau un cneaz. Deoarece instituția cneazului era folosită exclusiv în cazul comunităților românești, putem trage concluzia că toate aceste localități erau populate majoritar de către români.⁸⁶

⁸¹ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului II/1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 30 (apud: DRH, C, XI-XIII, I, p. 95-96).

⁸² Cenadul este atestat ca „*Urbs Morisena*” încă de la începutul secolului al XI-lea, ca oraș și reședință voievodală a lui Ahtum. Pe lângă palatul ducelui Ahtum, este menționată și o mănăstire cu „călugări greci” (deci, de rit răsăritean) mănăstire care va fi populată după cucerirea maghiară cu „călugări latini”. Tot aici ia ființă și prima școală atestată documentar de pe teritoriul României, cu puțin înainte de mijlocul veacului al XI-lea, școală întemeiată de Gerard, episcopul de rit latin al zonei. (vezi: Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura „Almanahul Banatului” Timișoara, 1995, pp. 74-81).

⁸³ Imediat după anul 1179, la Igrış a fost înființată o mănăstire cisterciană, care a fost populată cu 12 călugări, veniți de la mănăstirea Pontigny (Franța). Primul abate, Hugo, cerea trimiterea la Igrış a unor cărți de la Pontigny, pentru a fi copiate. Dintr-un investar de dinainte de anul 1200 aflăm că au fost trimise un număr de 7 volume groase, fiecare dintre acestea cuprinzând câte 5-8 opere ale unor autori antici sau patristici: Anselm de Caterbury, Grigorie de Nazianz, Yves de Chartres, Fericitul Augustin, Seneca, Suetoniu, Quintilian, Cicero etc. Este prima atestare a unei biblioteci pe teritoriul românesc. (vezi: Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura „Almanahul Banatului” Timișoara, 1995, p. 89).

⁸⁴ *Ibidem*, p. 41.

⁸⁵ Cântecul de jale a lui Rogerius

⁸⁶ Silviu Dragomir, *Studii de istorie medievală*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Sorin Șipoș, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998, p. 120.

Un moment decisiv pentru Regatul Ungariei acelor vremi a fost urcarea pe tron a dinastiei angevine, în 1301.

Noii monarhi, veniți din Occident , au încercat să transforme spațiul Regatului Ungariei conform realităților vest-europene cu care erau obișnuiți. Timișoara, devenită reședință secundară (1308-1323) a regelui Carol Robert de Anjou, și-a consolidat poziția de centru zonal, iar comiții de Timiș au jucat un rol important în epocă.

Cât privește satele din jurul Secusigiului după venirea dinastiei angevine, conform unui act din 30 martie 1330, că familia nobiliară Gara stăpânea și posesiunile Choney (*Cenei*), Bachy, Sarad și Rekachofew în comitatul Timiș și Felnac și Swervusdey în comitatul Arad.⁸⁷

Patru zile mai târziu, pe data de 3 aprilie 1330, aceeași familie nobiliară solicită despărțirea și hotărnicirea posesiunilor amintite mai sus, ceea ce dovedește că până atunci le stăpânise în devălmășie.⁸⁸ Desele schimbări de posesii, cauzate în primul rând de instabilitatea politică din acele vremi, vor conduce uneori la deteriorarea raporturilor dintre iobagi și domnii de pământ. Așa se întâmplă, bunăoară, la Periam, în imediata vecinătate a comunei Secusigiu, la 5 aprilie 1347, când regele Ludovic I este înștiințat despre „*necontenitele plângeri ale iobagilor din Periam și din satele înconjurătoare, care au obosit urechile maiestății voastre prin faptul că lucrurile și bunurile lor le-au fost luate cu silnicie, tâlhărește și hoțeste de către niște nobili și alți oameni semeți și li se iau fără încetare, într-atâta că foarte mulți dintre ei au ajuns în cea mai grozavă sărăcie.*”⁸⁹ Apelul la rege făcut de către iobagii bănățeni denotă faptul că aceștia erau conștienți de drepturile lor și înțelegeau să le apere inclusiv pe această cale.

În decursul secolelor XIV și XV, domeniile nobiliare se înmulțesc în detrimentul celor regale. Prin dani, multe cetăți, inițial regale, împreună cu domeniile acestora, devin proprietăți ale nobililor. Obiceiul regal de a dăru și de a lua înapoi în caz de infidelitate face ca în această perioadă, satele să treacă dintr-o proprietate în alta. Satele Munar, Satu Mare un fac excepție.

⁸⁷ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu *op. cit.* , p. 69 (apud: Nagy I. , *Anjoukori okm.* , II, pp. 479-482).

⁸⁸ *Ibidem*, (apud: DRH, C, XIV, II, p. 314).

⁸⁹ *Ibidem*, p. 86.

Munarul făcea parte în anul 1448 din domeniul Maróthy, Zsámboki, Sulyók ca în 1467 să treacă în proprietatea familiei Jaksic și Nagy.

Satu Mare este menționat în 1403 ca aparținând domeniului Anthini, Sztáray, în 1450 ca aparținând de domeniul lui Iancu de Hunedoara iar în 1464 familiei Jaksic

Fărămițarea aceasta feudală a determinat o schimbare de statut a comitatelor, care din „regale” devin nobiliare. Ca întindere și denumire, ele rămân în linii mari aceleași însă are loc o creștere a numărului de așezări, precum și a curților nobiliare⁹⁰.

Cât privește obligațiile românilor din Secusigiu și din localitățile din jur față de domnia de pământ și de autoritățile statului, cea mai importantă obligație bănească pe care proprietarii de sesii o aveau de achitat stăpânului feudal era censul sau „birul pământului”. De regulă, el avea valoarea de un florin pentru o sesie, iar când în socoteli figurează nume colective de iobagi se înregistrează venituri mai mari. El se plătea în două rate inegale: primăvara, la Sfântul Gheorghe (23 aprilie) sau la Rusalii (iunie) și toamna, fie la Sfântul Mihai (29 septembrie), fie de Sfântul Martin (11 noiembrie). Așa cum rezultă din analiza înscrisurilor domeniului, ratele de primăvară ale censului erau mai mici comparativ cu cele care erau achitate toamna. De plata censului erau scutiți cnezii, străjile, minerii, spălătorii de aur, micii meșteșugari și cei ce nu dețineau pământuri.⁹¹ Preoții ortodocși nu erau scutiți de cens, ei trebuind să-l plătească în fiecare an, la 26 octombrie, de Sfântul Dumitru (Sâmedru). Darea regală (*dica regia*) sau taxa extraordinară (*taxa extraordinaria*), era destinată regelui sau, după caz, marelui senior.

Darurile sau „*daturile*” reprezentau taxe în natură care se colectau de mai multe ori pe an: de Paște, de Sângeorz, Ispas, Sânmartin sau de Crăciun. Ele constau în pâine (*panem*), spată de porc afumată (*scapulium*), carne de fript (*osatura*), ouă, un sestar de ovăz și un car de fân, precum și câte un țap (*edum castratum*) și un cerb lopătar (*dama*) de fiecare așezare. Cnezii erau scutiți de aceste dări pe considerentul că aveau obligația de a transporta darurile la curtea seniorului. Registrele anilor 1516-1517 evidențiază faptul că dările în natură au avut o evoluție constantă, raportată direct la numărul de sesii.

⁹⁰ Ibidem, p. 142

⁹¹ Pataki I. *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea. Studii și documente*, Editura Academiei R. S. R., București, 1973, pp. 24-25.

Dijmele din semănături sau din vin figurează în socoteli fie ca o completare a censului, fie ca dijmă sau nonă din produse.⁹²

O sarcină care greva asupra familiilor de iobagi din zona Secusigiului a fost dijma sau „datul din porci”. Ea trebuia onorată de sărbătoarea Sfântului Martin (11 noiembrie) și cuantumul său varia în funcție de suprafața pădurilor de stejar și de fag din ținut. Îndeobște se dădea câte un porc la fiecare 10 porci aflați în posesie, iar cnezii satelor dădeau un porc indiferent de numărul porcilor pe care-l dețineau. O altă obligație era datul oilor. *Quinquagesima ovium* însemna o oaie la cincizeci aflate în posesie, după cum îi spune și numele.

Sub aspect confesional, în aceste veacuri bisericile ortodoxe le dominau numeric pe cele catolice, iar nobilii români, le-au susținut cu dani în bani, odoare și cărți.

Un episod în istoria bisericii din zonă se consumă în anul 1358 la Avignon.

La 28 februarie 1358, nobilul bănățean Nicolae Lațcu, prezent la Avignon, îi cere papei Inocențiu al IV-lea scutiri și privilegii pentru bisericile sale din Banat, aflate între ortodocși. Printre bisericile enumerate de Lațcu sunt cea din Covăsânț, cu hramul Sfântul Laurențiu, cea din Seceani, cu hramul Sfânta Maria, dar și cea din *Kerekegyhaz* (*Biserica Rotundă, sau Rotunda Ecclesia*), de lângă Sânpetru German. Papa Inocențiu al IV-lea acordă „o iertare de păcate de cinci ani și de cinci ori patruzeci de zile tuturor celor ce se vor pocăi pentru faptele lor în aceste biserici”, solicitându-i totodată nobilului bănățean să le pună „sub ascultarea episcopiei de Cenad, fie a celei transilvane, pentru că nu sunt arondate nici uneia dintre acestea”.⁹³ Curioase vremuri, mai ales că la 13 octombrie 1374, tot de la Avignon, papa Grigore al XI-lea le solicită episcopilor catolici să verifice adevărul despre „acei români care, trecuți la catolicism, refuză slujba preoților unguri și cer un episcop al lor.”⁹⁴ Catolicismul nu a putut pătrunde în rândul populației din zona Banatului mureșan, care avea deja o credință, tot creștină. Pe lângă faptul că se utilizau, de cele mai multe ori, forme agresive, violente de „convertire”, iar noii „catolici” erau imediat supuși dijmelor ecleziastice, românii, sârbii, bulgarii și rutenii din regatul Ungariei medievale beneficiau și de susținerea fraților de limbă și de

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem, p. 95.

⁹⁴ Ibidem, p. 124 (apud: DRH, C, XIV, vol. 14, pp. 493-494).

sânge care-și întemeiaseră state în imediata vecinătate și care erau cuprinse în sfera spiritualității bizantine.⁹⁵

Cetăți și localități din hotarul comunei Secisigiu azi dispărute

*Cetatea de la Munar*⁹⁶

Informații despre această a doua cetate din Munar, construită în vecinătatea drumului, găsim în articolul publicat de secusigeanul Ghenadie Ilie, profesor și fost prefect de Timiș. El descrie ceea ce în perioada interbelică se mai putea vedea din această fortificație, ce pare a fi fost un ring avar. Tradiția orală a satului o plasează în perioada de ocupație turcească.

*„Cine străbate șoseaua: **Beba-Veche-Arad**, fără să vrea, între km. 72-73, în stânga drumului, cum mergi spre Arad, privirea îi va fi atrasă de un șanț, încă bine păstrat, cu o lărgime destul de apreciabilă, care-ți spune că odinioară a apărut o cetate. De fapt acest șanț merge paralel cu drumul pe o distanță mică, începând cam din dreptul Km. 72, apoi se depărtează pe neobservate, formând un fel de arc și se îndreaptă spre N. E. Observând mai aproape acest șanț se poate vedea cum înconjură din două părți, cetatea sau fortul ce a fost odinioară aicea. Topograficește această urmă de ruini se prezintă astfel:*

Imediat ce ieși din comuna Munar (în spre Arad) la o distanță de câteva sute de metri, terenul se ridică formând o coastă. Această întăritură a fost situată deci, pe un fel de tăpșan, loc care putea domina prin poziția lui, toate punctele din împrejurimi. În spre S, SE și N. V. regiunea fiind mai joasă, se putea observa orice mișcare dela distanțe destul de mari și mulțumită coborârii brusce a terenului nu mai era nevoie – în aceste părți – de nici un șanț de apărare. De fapt, astăzi în aceste părți nici nu se poate observa urma acestuia. În partea de N. E. și S. E. era apărută însă de șanțul care se vede atât de bine și astăzi, iar acest șanț în caz de atac, putea fi umplut cu apă din Aranca, care trece

⁹⁵ Ioan-Aurel Pop, *Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei și Transilvaniei medievale (secolele IX-XIV)*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, pp. 43-44.

⁹⁶ Ilie Ghenadie, *Cetatea Munar*, în *Analele Banatului*, număr închinat memoriei lui E. Ungureanu, Anul IV, aprilie-decembrie 1931, Timișoara, pp. 215-216.

tocmai prin partea de N. E. a acestei fortărețe. Locul fostului fort, este plantat astăzi cu viță de vie în mare parte, iar restul e cultivat cu legume și cereale, de către locuitorii comunei Sânpetru-German. Printre plantații se află un drum care duce în comuna Sânpetru-German. După forma inelară pe care o are, pare a fi un ring avar, dar după spusele bătrânilor ar fi un fel de cetate din timpul dominației turcilor. Poarta ar fi fost în partea din spre N. V. tocmai în dreptul unde drumul care duce spre Sânpetru-German, cârmuiește a doua oară. Această poartă a fost de fer („Poarta Neagră”) și ar fi fost astupată în a 2 jumătate a secolului al XIX-lea din cauză că oamenii tentați de comorile, despre cari se spune că zac acolo, ar fi intrat înlăuntru și nu s’au mai reîntors. Este curios cum a fost făcută această cetate, fiindcă a fost – după cum se spune și după cum se poate observa – acoperită cu piatră. De sigur că va fi fost mai mult, vre-un mare deposit de arme, munițiuni și alimente, decât o cetate propriu zisă. Totuși, forma ei inelară amintește ringurile avare.

Unde cotește a doua oară drumul, care străbate această cetate, se află o piatră⁹⁷, cu următoarea inscripție:

? ? 46
 (DI)E 15 MENSIS SEPTEMBRI(S)
 SIGNUM
 (E)XPOSITI TERRITORU
 (M)ONASTERU BE SZ
 (D)INIENSIS GRAECI RI
 (T)US DISTINGUENS
 (C)IRCUM IACENTI
 UM VICINORUM
 TERRITORIUM
 TARTARORUM
 VALLIS

Pe cealaltă parte se află o inscripție la fel în slavonește. Cam în dreptul acestei pietrii, în vale, lângă Aranca, se spune că era poarta de fer. Pe digul care stăvilește apa Mureșului, când se revarsă, cam în dreptul acestei pietre, în apropierea cotiturii digului,

⁹⁷ Cele două pietre de hotar din secolul al XVIII-lea marchează domeniul mănăstirii Bezdin, nu au legatură cu cetatea (notă Rodica Colta)

la câteva sute de metri depărtare de mănăstirea Bezdin, în susul Mureșului, la prefirul 79, se află o altă piatră cu următoarea inscripție:

17 T. 41
DIE 16 MENSIS
SEPTEMBRIS
SIGNUM
EXPOSITI TERIT
ORU MONA STERI
BESZ DIN IENSIS
GRAECI RITUS DIST
INGVENS CIRCUM IACI
ENTIUM VICINOR
UM TERRITORIUM
REMETAC

Pe cealaltă parte inscripția este în slavonește. ”

Localități dispărute

Nu putem să vorbim despre istoria medievală a comunei Secusigiu fără să facem referire și la trei localități, astăzi dispărute, dar care în primele veacuri ale mileniului trecut erau deseori amintite în documentele vremii ca fiind reprezentative pentru întreaga zonă a Mureșului bănățean: Biserica Rotundă, Servus Dey și Rohoncha. Toate aceste trei localități au aparținut acelorași familii nobiliare, urmând împreună cu Magna Villa (Satu Mare), Munar, Sâmpetru-German și Secusigiu un parcurs istoric comun.

Biserica Rotundă⁹⁸ („Kerekeghaz”, „Rotunda Ecclesia”)

Fie cu denumirea de „Kerekeghaz”, fie în forma latinizată de „Rotunda Ecclesia” (Biserica Rotundă), se ascunde un sat cu o existență întinsă până la sfârșitul veacului al XVI-lea, așezat aproape de Mureș, la est de Pecica, dar pe malul stâng, între actualele localități Sâmpetru German și Felnac. Din punct de vedere administrativ, localitatea a aparținut când comitatului Cenad, când comitatului Arad, în funcție de apartenența și opțiunea domnului de pământ. Atestările documentare cuprind anii 1330-1597 ca ani de existență certă a satului, după care acesta figurează până în anul 1723 ca pustă. Pe lângă

⁹⁸ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul se Jos, Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura „Almanahul Banatului”, Timișoara, 1995, pp. 48-50.

cele două denumiri (*Kerekeghaz și Rotunda Ecclesia*), în anul 1558 localitatea Biserica Rotundă este amintită documentar cu numele de „*Kerekin*”, iar în anul 1723 apare în forma „*Kerekik*”. După numele localității, putem aprecia că vechimea acesteia este cu mult mai mare decât atestarea documentară din anul 1330. Întemeiem aserțiunea noastră pe faptul că bisericile „rotunde” aparțin stilului romanic și sunt specifice secolelor XI-XII. Astfel de biserici mai întâlnim și în Macedonia, la Ohrida, dar mai ales în spațiul grecesc, toate fiind construite aproximativ în aceeași perioadă. Cercetări recente au scos la lumină și alte biserici rotunde, cum este cazul celor de la Gurasada, Sânzieni, Orăștie, Ilidia și Cluj-Mănăștur, toate construite în aceeași perioadă (secolele X-XIII).⁹⁹ Mai mult, prima atestare mai lămurită privind existența unei eparhii ortodoxe românești datează de la 1011, când Tibiscum (Timiș, azi Jupa) din Banat este numit cetate episcopală, dependentă de arhiepiscopia din Ohrida, Macedonia de astăzi. Cu alte cuvinte, această dependență ierarhică a bisericilor ortodoxe din Banatul mureșan de arhiepiscopia din Ohrida putea influența și arhitectura bisericească, inclusiv construirea de „*Rotunda Ecclesia*”.¹⁰⁰ Cercetările arheologice efectuate în ultimii ani la Cenad au scos la lumină temeliiile unei biserici rotunde, fapt precizat și în planul cetății Cenad întocmit de către Luigi Fernando Marsigli (plan existent astăzi în biblioteca Universității din Bologna).¹⁰¹ Prin urmare, localitatea Biserica Rotundă poate să fie mult anterioară actului de danie din 1330, mai ales dacă avem în vedere Legenda Sfântului Gerard, care ne povestește viața episcopului de origine italiană care a trăit la Cenad și la Igrîș – la o distanță de 20-30 de kilometri de comuna Secusigiu și de Biserica Rotundă: „*În zilele acelea era în cetatea Morisena un principe cu numele Ahtum, puternic foarte... și era mult slăvit pentru virtutea și puterea lui... iar domnia a primit-o de la greci și în sus-zisa cetate Morisena a înălțat o mănăstire... punându-i stareț și călugări greci, potrivit rânduiei și datinii lor. Îi era supusă acestui om țara de la râul Criș, până în părțile Transilvaniei și până la Vidin și Severin, pe care o cuprinsese toată sub stăpânirea*

⁹⁹ Mircea Rusu, *Biserici, mănăstiri și episcopii ortodoxe*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 243

¹⁰⁰ *** *Istoria României. Transilvania*, coord. Ioan Aurel-Pop, vol. I, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 520.

¹⁰¹ Mircea Rusu, *Formațiunile politice românești și lupta lor pentru autonomie*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 321.

lui.”¹⁰² Creștinismul de factură bizantină, propriu acestei zone până la începutul secolului al XIII-lea, când prezența latinilor la Constantinopole – cu ocazia cruciadei a IV-a, din anul 1204 – a condus la radicalizarea politicii papalității față de creștinătatea orientală,¹⁰³ construia astfel de biserici rotunde, de tip romanic. Așa că toponimul de Rotunda Ecclesia, Kerekeghaz sau Biserica Rotundă putea intra în conștiința oamenilor, dând apoi numele așezării. Tot din *Legenda Mare despre Gerardo* aflăm despre cum l-a chemat regele Ștefan cel Sfânt (1001-1038) pe călugărul Gerard din sihăstrie și l-a însărcinat cu adunarea a zece călugări, cu care a venit în Banatul mureșan: „*Aceștia zece erau preoți, oameni învățați, pa care comitele Chanadinus îi puse în carul său și-i duse în eparhia Cenadului. . . Veniră în cetatea Mureșană, unde erau călugări greci, care făceau slujba după rânduiala și obiceiul lor. Iar episcopul, sfătuindu-se cu comitele Chanadin, mută pe acel stareț grec cu monahii săi la Oroszlamos (Banatsko Arandjelovo). Și dădu mănăstirea lor episcopului și fraților ce erau cu el, care locuiră acolo până fu gata mănăstirea fericitului mucenic Gheorghe.*”¹⁰⁴

Biserica Rotundă a aparținut familiilor nobiliare Ahtum până la 1028 și Cenad (Chanadinus), după această dată, la fel ca toate localitățile din Banatul mureșan.¹⁰⁵ Un document din anul 1177 atestă mănăstirile Hodoș-Bodrog și Chelmac ca aparținând capitulului din Arad¹⁰⁶, iar într-un alt document privitor la posesiunile capitulului arădean, din anul 1197, sunt amintite podul și moara mănăstirii Hodoș-Bodrog.¹⁰⁷ Cât privește siguranța posesiunilor imobiliare din acea vreme, se pare că era una cât se poate de precară, deoarece la 2 aprilie 1223, dintr-o scrisoare a Papei Honoriu către regele

¹⁰² Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei Evului Mediu*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1961, pp. 82-84 (apud: *Legenda Sancti Gerhardi episcopi*, partea a II-a, cap. 8, în *Script. rer. hung.*, Vol. II, Budapesta, 1938, pp. 489-491).

¹⁰³ Ioan-Aurel Pop, *Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei și Transilvaniei medievale (secolele IX-XIV)*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, pp. 27-31.

¹⁰⁴ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului II/1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*, Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 21 (apud: I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, pp. 22-62).

¹⁰⁵ Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei Evului Mediu. . .* p. 83.

¹⁰⁶ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 28 (apud: Juhász Koloman, *A Temesváry székeskáptalan a középkorabn (1036-1552)*, Mako, 1941, p. 27).

¹⁰⁷ *Idem.*

Ungariei aflăm despre jelaniile călugărilor de la Igriş „că mulți care se aflau în acele părți nu fac nici o deosebire între ceea ce este sfințit și ceea ce este lumesc, nu se mulțumesc să trăiască fără cumpăt în bunurile acelora, ba le și pradă ca niște tâlhari și încalcă adesea libertățile și scutirile.”¹⁰⁸

La 30 martie 1330, familia nobiliară Gara primește posesiunile Felnac și Swervusdey (*Servusdey*)¹⁰⁹. Tot în această perioadă, descendenții familiei Herman, de origine germană, primesc stăpânirea localității Biserica Rotundă. Lui Lack, fiul lui Dionisie din neamul Herman, îi este reconfirmată posesiunea și în perioada angevină, iar numele său nobiliar va deveni Laczkfi.¹¹⁰ Aici se va construi un castel, iar domeniul se va întări, astfel că unii dintre descendenții familiei vor deveni comiți de Cenad, iar alții canonici ai capitlului de aici. De exemplu, la 13 august 1412, magistrul Ladislau de Kerekeghaz donează altarului Sfintei Fecioare din biserica Sfântul Gheorghe din Cenad darea (nona) din via sa din Podgoria Aradului, împreună cu veniturile unei mori de pe Mureș, cu condiția ca, după moartea sa călugării de aici să facă ruugăciuni detaliate pe zile și pe anotimpuri pentru pomenirea sa.¹¹¹ Ultimul dintre descendenți, rămas fără moștenitori direcți, își va întocmi testamentul și va lăsa donații bogate de pământuri, vii, mori și diverse obiecte de valoare mănăstirilor de la Igriş, Cenad și Arad. După moartea sa, în anul 1426, domeniul feudal reintră în posesia regelui, care-l donează apoi familiei de Gara, ce avea și alte proprietăți în zonă. Pentru scurtă vreme, domeniul Biserica Rotundă a făcut parte din feuda lui Andrei Botos de Harapko, comite de Timiș, iar de la acesta a intrat la data de 24 februarie 1454 în posesia Huniazilor. Aceștia plătesc pentru el suma de 2. 000 de florini de aur. Timp de zece ani, Huniazii folosesc domeniul Biserica Rotundă, după care, în anul 1464 domeniul este donat familiei Jakšić. Mai târziu, în anul 1480, în urma unor neînțelegeri și încălcări de posesii între familiile nobiliare Jakšić și Doczy, aflăm și numele a patru iobagi de pe domeniul Biserica Rotundă. Este vorba despre iobagii George Domb, Nicolae, fiul lui George, de Simon

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 33 (apud: DRH, C, XI-XIII, I, p. 203)

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 69 (apud: Nagy Imre, *Anjoukori okmánytár*, II, Budapesta, 1878-1881, pp. 479-482).

¹¹⁰ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul se Jos*. . . p. 48.

¹¹¹ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 171 (apud: Fejér György, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Buda, 1827-1844, X, 5, pp. 372-276).

Turcu (Török) și de Marcu Bozza (Boța ?) Peste încă doi ani, la 1482, aflăm despre încă doi iobagi, Nicolae Sârbu (Rácz) și Toma Ihasz, prădați de bunurile lor de către oamenii familiei Doczy. Cele mai mute nume sunt românești, iar sârbii, mai puțini la număr, apar mai ales după anul 1480, când comitele Pavel Chinezu , dar și familia Jakšić colonizează mai mulți sârbi în aceste locuri. Alături de nume care descriu meserii (cizmar, croitor, aurar etc.), în actele vremii apare menționat și un voievod (*Vajda*), atât la 1480, cât și în anul 1504, când Simon Voievod (*Vajda*), alături de alți 29 de iobagi din Biserica Rotundă sunt amintiți nominal ca luând parte la conflictele stăpânilor.¹¹² Existența voievodului indică persistența vechiului mod de organizare românesc și, implicit, populația românească majoritară din Biserica Rotundă. Prezența familiei Jakšić, care și-au ridicat și un castel, precum și numărul destul de mare de locuitori, ridică statutul Bisericii Rotunde la rangul de târg. La 1404 este menționat castelanul Lazăr Laczkfi, iar în anul 1486, tot cu rangul de castelan de Rotunda Ecclesia, este pomenit și Ladislau Jakšić. Dacă răsculații lui Gheorghe Doja distrug fortificațiile din jurul castelului,¹¹³ nu afectează în mare măsură și viața comunității iobagilor de aici, deoarece în anul 1558, defterul otoman înscris aici 60 de case. Dar, după nici trei ani, în defter mai sunt consemnați doar 11 capi de familie români și sârbi, care dețin împreună un număr de 2. 295 de oi. În anul 1597, principele ardelean Sigismund Báthory donează feuda Kerekeghaz unuia dintre apropiații săi, iar în anul 1663, o nouă donație menționează că satul este pustiu. Tot așa apare și în anul 1723 pe harta lui Mercy, când este pomenit documentar pentru ultima oară.

Servus Dey („*Servusdey*”, „*Serfesd*”, „*Czyfora*”, „*Cherffesth*”, „*Cherfesd*”, „*Czerffresd*”, „*Chefersd*”, „*Cherpesd*”, „*Czifresd*”)¹¹⁴

Purtând un nume într-atât de neobișnuit în Banatul mureșan, localitatea medievală *Servus Dey* era așezată în imediata apropiere a Mureșului, la sud de Felnac, dar în vecinătatea Bisericii Rotunde. Este atestată pentru prima dată în anul 1330, la 30 martie, când actul ne vorbește despre familia nobiliară Gara, care stăpânește posesiunile Choney (*Cenei*), Bachy, Sarad și Recachofew (*Bobda*) în comitatul Timiș, iar în comitatul Arad

¹¹² Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul se Jos. . . , p. 49.*

¹¹³ Márki Sándor, *Dosza György*, Budapesta, 1913, pp. 279-285.

¹¹⁴ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul se Jos...*, pp. 58-59.

aceeași familie stăpânea Felnacul și Swervusdey.¹¹⁵ Câteva zile mai târziu, la 3 aprilie 1330, aceeași familie solicita despărțirea și hotărnicirea acestor posesiuni, semn că până atunci făceau parte dintr-un domeniu nobiliar mai mare și nu fuseseră individualizate din punct de vedere cadastral. Tot legat de activitatea capitlurilor vremii, fie că vorbim despre cel din Cenad, sau despre cel din Arad, exista o destul de mare migrare a călugărilor ordinelor catolice dinspre mănăstirile din occidentul Europei, către cele din zona comitatelor Timiș, Cenad și Arad. Prin urmare, utilizarea unor denumiri destul de ciudate pentru spațiul Banatului mureșan, cum sunt cele amintite în actul din 30 martie 1330, poate fi pusă în sarcina scribului capitlului, provenit cel mai probabil din spațiul anglo-saxon.

De la familia Gara, localitatea Servus Dey trece în proprietatea familiei Botos de Harapko. Împărțit între fiicele familiei Botos de Harapko după normele dreptului juridic feudal, localitatea re apare documentar, în astfel de condiții, la 24 aprilie 1455 sub denumirea de Serfesd. După câțiva ani localitatea se pustiește, cel mai probabil într-unul dintre incursiunile otomane de pradă din anii 1474 și 1476. La 16 ianuarie 1487 localitatea, pustie, este donată de regele Matei Corvin familiei Jakšić. După încă câțiva ani, localitatea se repopulează, astfel că la mijlocul secolului al XVI-lea este menționată documentar de patru ori: 7 septembrie 1530, 21 decembrie 1535, 10 februarie 1536 și 24 mai 1539.

Toate aceste menționări au legătură exclusiv cu schimbările de proprietate survenite în interiorul marii familii nobiliare Jakšić. Defterul otoman înregistrează localitatea cu un număr de 3 porți supuse dărilor, iar ultima mențiune documentară ne apare la 1663, când este donată de principii Transilvaniei unor credincioși.¹¹⁶

Rohonca („Rohuncha”, „Ruhuncha”, „Rehunda”, „Gohuncha”, „Rohanca”, „Rahoncza”)

¹¹⁵ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 69 (apud: Nagy Imre, *Anjoukori okmánytár*, II, Budapesta, 1878-1881, pp. 479-482).

¹¹⁶ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos...*, p. 59.

Atestată documentar între anii 1233 și 1564, Rohonca este localizată de către istorici între Satu Mare și Mureș¹¹⁷, dar cu siguranță pe malul râului, deoarece în cunoscutul decret al sării dat de regele Andrei al II-lea în luna septembrie a anului 1233 se menționează „*ecclesia Roancensis*” cu patru mii de pietre de sare, asemenea mănăstirilor din Bulci și din Chelmac: „*De asemenea voim și îngăduim ca bisericile să-și aducă în chip nestingerit sarea lor și sarea să fie depusă la acele biserici sub pecetea slujbașilor sării și a prelaților bisericilor în care va fi depusă sarea... Iar prețurile sării sunt acestea: pentru fiecare timinus¹¹⁸ de sare de apă¹¹⁹ să se plătească bisericilor 8 mărci... iar pentru bolovanii de sare de apă datorăm bisericii din Igrîș 26 de mărci pentru fiecare timinus, iar bisericii din Arad 25 pentru fiecare timinus. Iar pentru bolovanii de sare terestră¹²⁰ vom da o marcă pentru 100 de pietre de sare, în cazul în care vor trebui să primească sarea lor la hotare. Iar bisericile vor reține pentru folosul lor următoarele cantități: mănăstirea din Igrîș trei timini, prepositul din Arad cu capitlul său două mii de pietre de sare...biserică din Bulci cinci mii, biserică din Eperjes¹²¹ trei mii, biserică din Bistria patru mii, biserică din Zadust o mie, biserică din Ysou o mie, biserică din Ronka (Rohoncha) patru mii, biserică din Canez (Kenez) două mii... ”¹²²*

Nu dispunem de date certe în ceea ce privește anul întemeierii bisericii din Rohonca, dar menționarea ei în decretul regal de sare ne confirmă importanța sa strategică în ceea ce privește transportul sării pe Mureș. Putem observa că toate mănăstirile din Banatul mureșan sunt așezate exclusiv pe malul Mureșului: Bulci, Chelmac, Lipova, Arad, Bizere, Rohonca, Cenad etc. Toate aceste mănăstiri aveau debarcader și depozite de sare, fiind adevărate fortărețe medievale, întărite tocmai pentru paza, vămuirea și gestionarea transportului de sare pe Mureș. Sarea era monopol regal și doar mănăstirile și bisericile întărite erau încredințate cu puteri în acest sens, conform decretului regal expus mai sus. Revenind la „*ecclesia Roancensis*”, invazia mongolă din

¹¹⁷ Istoricul Mircea Rusu este de părere că Rohonca ar putea fi localizată pe malul Mureșului, înspre Periam. Istoricul Ioan Hațegan o localizează aproximativ în același areal, dar mai aproape de Satu Mare, ceea ce ar justifica și dezvoltarea medievală a acestei așezări aparținătoare comunei Secusigiu.

¹¹⁸ Un timinus are 10.000 de bolovani de sare.

¹¹⁹ Transportată pe calea apei.

¹²⁰ Transportată cu carele, pe uscat.

¹²¹ Chelmac.

¹²² Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p35 (apud:DRH, C, XI-XIII, I, pp. 265-267).

anii 1241-1242 o distruge în totalitate. Încă o dovadă a faptului că vorbim despre o biserică întărită, care constituia un pericol pentru invadatorii mongoli. Această existență documentară efemeră (1233-1241) nu este de natură să ne confirme date din trecutul bisericii, dacă a fost construită de către călugării cistercieni de la Igrîș sau dacă exista și înainte, ca biserică ortodoxă (ca *Hodoș-Bodrog*, sau *Bizere*¹²³) sau ca atâtea alte forturi sau castre dacice sau romane de pe firul Mureșului, distribuite în locuri strategice, tocmai pentru supravegherea transportului de sare.

Dacă biserica din Rohoncha își încheie existența cu marea invazie mongolă din 1241-1242, nu același lucru se întâmplă și cu satul care se încropise în jurul bisericii și despre care aflăm date în registrele de dijmă papale din anii 1333, 1334 și 1335, când localitatea este pomenită ca „Ruhuncha” și „Rehunda”. În anul 1355 aflăm că proprietarii își transmit posesiunea satului – împărțit în două „părți”, semn că satul era destul de mare - din generație în generație, iar la 30 octombrie 1403, o parte din sat este donată de rege lui Ioan Antim Tapson, lucru întărit de capitlul din Cenad la 22 decembrie 1403.¹²⁴ Cea de-a doua parte a satului aparținea unei familii nobiliare din Seleuș¹²⁵. Un Toma din Seleuș participă la rivalitățile politice și la luptele pentru coroana Ungariei din anul 1440 și își pierde posesiunea asupra părții din Rohonca pe care o avusese, posesiune care trece în sarcina lui Iancu de Hunedoara. Același Iancu de Hunedoara își întregeste posesiunea și cumpără de la familia lui Antim de Tapson și cealaltă jumătate de sat, cum ne confirmă actul din 3 februarie 1454. Mai departe, Iancu de Hunedoara și fiul său, Matei Corvin, dau în administrare domeniul Rohonca unor „familiares”¹²⁶. Războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja nu ocolește localitatea Rohonca, după care aceasta trece sub administrație otomană, ținând, ca și restul localităților din comuna Secusigiu, de nahia Felnacului. Defterele otomane din 1557-1558 consemnează un număr de 7 capi de familie la Rohonca, care sunt supuși dărilor către spahiu și către sultan: Acsotko Bunici, Gyurcici

¹²³ A se vedea mozaicul descoperit la Bizere, bătut într-o manieră bizantină inconfundabilă.

¹²⁴ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p. 53

¹²⁵ Nu Seleușul de lângă Pâncota, ci Seleușul care exista între Pecica și Semeș, în imediata apropiere a Mureșului, atestat documentar în anul 1329 ca aparținând descendenților familiei Ahtum. (vezi: Ioan Hațegan, *op. cit.*, pp. 56-57).

¹²⁶ Oameni de curte, recrutați din mica pătură cnezială sau nobiliară bănățeană.

Gyura, Kosici Dimitrie și Stana, Lepici Gyura, Varga Stana și Vargici Martin. Peste câțiva ani, în perioada 1561-1564, satul reintră sub administrația nobiliară, dar încasatorii nobiliari nu mai găsesc aici decât două case supuse sarcinilor iobăgești. După această dată, mențiunile documentare despre satul Rohoncha dispar.

Comuna Secusigiu în perioada luptei antiotomane

Dieta ținută de regele Sigismund de Luxemburg la Timișoara, pe parcursul întregii luni octombrie a anului 1397, a impus serviciul militar obligatoriu, stabilind sarcini precise pentru nobili, pentru cler și pentru țăranii iobagi. Astfel, se stipulează că fiecare nobil va veni la oaste cu câte un om, iar cei aflați în indiviziune vor veni personal. Nobilii cu mai mulți iobagi vor aduce câte un om pentru fiecare 20 de iobagi, iar jumătate din veniturile nobiliare vor fi utilizate pentru întreținerea oștirii. Dărilor legale se vor plăti în produse, iar în cazul în care nobilul cu iobagi nu contribuie cu oameni la oastea regatului, atunci va plăti câte un galben pentru fiecare iobag.¹²⁷ Rosturile dietei de la Timișoara au fost motivate în primul rând de victoria turcilor asupra creștinilor la Nicopole, victorie reputată doar cu un an în urmă. În primăvara anului 1399, la 23 martie, Sigismund de Luxemburg a subliniat cât se poate de clar primejdia turcească și necesitatea ajutorării domnitorului Mircea cel Bătrân: „. . . în scrisoarea aceluia Mircea băgăm de seamă și vedem în chip neîndoios că, dacă nu ne îngrijim fără zăbavă de ajutor potrivit și nu ne apropiem de părțile acelea, va trebui să ne îndoim și să ne temem foarte mult că românii, văzându-se lipsiți de ajutorul nostru, nu vor mai rămâne credincioși și nu vor mai fi statornici, ci se vor supune în scurtă vreme jugului turcesc. Dacă s-ar întâmpla acest lucru, pe care bunul Dumnezeu să-l îndepărteze de noi, știți foarte bine în ce primejdie și pericol ar ajunge apoi țara noastră. Nu este îngăduită întârzierea cum s-a întâmplat altădată, anume pe vremea lui Ștefan, banul de Losonch, când am fost nevoiți să dăm de trei ori solda înainte de a fi fost strânsă armata și, mai înainte de a fi fost strânsă din toate părțile, a pierit de sabia turcilor numitul Ștefan împreună cu ostașii săi, și din pricina întârzierii altora, îndatorați și ei”¹²⁸

¹²⁷ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului, II, 1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*. Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 146.

¹²⁸ *Ibidem*, pp. 147-148 (apud: DRH, D, I, p. 171-174).

În contextul luptelor antiotomane, care au urmat după Nicopole, regele Sigismund de Luxemburg a acordat mai multe posesiuni oștenilor care s-au făcut remarcați, printre care și nobililor „*de Macedonia*” – cum apar în actele vremii – care vor stăpâni și domenii din actuala comună Secusigiu. Nobilii de Macedonia au fost de origine românească, numele lor de botez fiind Andrei, fiul lui Ioan, Danciu, fiul lui Petru etc. Cu timpul vor trece la catolicism, pentru a-și păstra proprietățile.¹²⁹ Prima mențiune documentară care ne parvine din anul 1400, de pe 16 ianuarie, este un act prin care comiții de Timiș ordonă capitlului din Arad să-i introducă pe noii proprietari în posesia moșiilor Kerekeghaz (*Biserica Rotundă*) și Zewdy (*Frumușeni*), în ciuda împotrivirii iogabilor români de pe aceste domenii.¹³⁰

În primăvara anului 1404, regele Sigismund de Luxemburg îl numește pe florentinul Filippo Scolari (*Pippo Spano*) în funcția de comite de Timiș, Cenad, Arad, Caraș și Cuvin, după care va fi numit și ban de Severin. Scolari va deține aceste funcții până la moartea sa (1426). Filippo Scolari a fost un excelent diplomat, un susținător al domnitorilor români Mircea cel Bătrân și Dan al II-lea și protectorul lui Ioan de Hunedoara. El l-a luat pe Ioan (Iancu) de Hunedoara paj, iar mai apoi scutier, învățându-l meseria armelor. Florentinul Filippo Scolari a învățat și limba română, alături de cea maghiară, fiind împreună cu Ioan de Hunedoara primii care le-au demonstrat umaniștilor florentini caracterul latin al limbii române și originea latină a poporului român. În plan cultural, Filippo Scolari a adus umanismul și renașterea italiană în Banat.¹³¹ A murit la Lipova, la 26 decembrie 1426. Merită să menționăm faptul că, la acea vreme, Lipova beneficia de unul dintre cele mai bune spitale din zonă, acesta fiind chiar motivul pentru care Filippo Scolari a fost adus aici.

¹²⁹ De exemplu, la 25 iunie 1420 îl găsim pe Ladislau, fiul lui Danciu de Macedonia, care este canonic de Cenad și care vine în armata comitelui de Timiș, cu tot cu familiarii săi, să lupte împotriva turcilor. Magistrul Ladislau va deveni unul dintre cei mai reprezentativi episcopi catolici ai zonei, dar și unul dintre sprijinitorii umanismului și renașterii italiene în Banat. (vezi: Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului, II, 1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice. Selecție de texte și date*. Editurile Banatul și Artpress, Timișoara, 2007, p. 181).

¹³⁰ *Ibidem*, p. 150 (apud: Mályusz Elemér, *Zsigmondkori okleveltar*, I-II / 1-2, Budapesta, 1951-1958, p. 110).

¹³¹ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari*, Editura Banatul, Timișoara, 1997.

Despre susținerea românilor bănățeni și transilvăneni sub Iancu de Hunedoara și Matei Corvin nu dispunem decât de dovezi indirecte, dar ceea ce putem afirma cu certitudine este că în această perioadă mulți români au ajuns în dregătorii importante, de castelani, bani, comiți, comiși, notari ai curții sau curteni, iar ortodoxia s-a bucurat sub Matei Corvin de o anumită toleranță.¹³² Din această perioadă avem și mărturia despre români a ambasadorului venețian Sebastiano Baduario: „*Sunt lăudați mai presus de toți pentru meritele contra turcilor; ei fac parte din neamul serenisimului rege (Matei Corvin) și au luptat întotdeauna și alături de părintele său (Iancu de Hunedoara) și alături de maiestatea sa.*”¹³³

Un eveniment extrem de important pentru zona comunei Secusigiu a avut loc la data de 19 februarie 1462, când regele Matei Corvin a confirmat donația făcută mamei sale, ce cuprindea cetatea Lipovei și încă șase sate din apropierea acesteia, printre care și localitatea Biserica Rotundă (*Kerekegyhaz*).¹³⁴ Această donație a fost făcută la doar doi ani după căsătoria lui Matei Corvin cu Ecaterina Podiebrad, fiica regelui Cehiei, iar introducerea localității Biserica Rotundă (*Kerekeghaz*) între posesiunile familiei regale, alături de puternica și bogata cetate a Lipovei, confirmă importanța de care s-a bucurat acest sat la acea vreme. De fapt, întreaga zonă secusigeană a fost cât se poate de apreciată de către feudații vremii, nu doar din cauza bogăției pământului și a hărniciei locuitorilor, cât mai ales din cauza așezării sale strategice, pe firul Mureșului și între limitele teritoriale ale celor două comitate vecine, Arad și Cenad.

În luna decembrie a anului 1467 s-a desfășurat campania militară a lui Matei Corvin împotriva lui Ștefan cel Mare și Sfânt, care se încheie cu lupta de la Baia. Pavel Chinezu, pe atunci comite de Maramureș, a avut un rol decisiv în salvarea vieții regelui Ungariei. Deși nu dispunem de informații certe în acest sens, putem presupune că au participat la aceste lupte și soldați proveniți din zona Secusigiu, domniile de pământ având obligații stricte în ceea ce privește contribuția lor la întregirea contingentelor militare.

¹³² *** *Istoria României. Transilvania*, coord. Ioan Aurel-Pop, volumul I, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 513.

¹³³ *Ibidem*, p. 514 (apud: Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. III, București, 1897, p. 101).

¹³⁴ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 243 (apud: József Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, XI, Pesta, 1852-1865, pp. 45-46).

Începând cu anul 1478, Pavel Chinezu a fost numit comite de Timiș și căpitan suprem al armatei regale, iar pentru întregul Banat a urmat o perioadă glorioasă atât prin organizarea administrativă cât și prin șirul de succese militare, pe care acest comandant român le va repurta împotriva otomanilor. Pavel Chinezu s-a remarcat prin două lucruri deosebite, care vorbesc de la sine despre conduita militară și morală a acestui român, care s-a ridicat la cele mai înalte demnități ale regatului: a fost singurul general creștin care n-a pierdut nici o bătălie împotriva turcilor în acea perioadă și nu l-a trădat niciodată pe regele Matei Corvin. Dincolo de faptul că atât regele Matei Corvin, cât și Pavel Chinezu provin din vechi familii românești – primul din Hațeg, al doilea din Banatul de câmpie, de la Satchinez – ambii și-au pus amprenta pe dezvoltarea acestei zone central-europene, în ultima jumătate a veacului al XV-lea.

Un eveniment greu de înțeles s-a petrecut în toamna anului 1490, când, aflăm dintr-o scrisoare a abatelui Martin de la mănăstirea cisterciană Sfânta Maria din Igrîș, adresată papei Inocențiu al VIII-lea, că Pavel Chinezu a asediat, cucerit și prădat mănăstirea cu pricina.¹³⁵ Deși abatele nu specifică motivele pentru care comitele și comandantul armatei regale, Pavel Chinezu, a procedat la acest atac împotriva mănăstirii, putem bănuși că la mijloc ar putea să fie refuzul călugărilor cistercieni de a contribui financiar, sau material, la eforturile de război, mai ales că în primăvara anului următor, turcii atacă Timișoara și Oradea. La fel de adevărată ar putea să fie și ipoteza implicării călugărilor cistercieni de la Igrîș în războiul civil privind succesiunea la tron, război declanșat în urma morții regelui Matei Corvin în aprilie 1490. Cum Pavel Chinezu a jucat un rol militar și diplomatic de primă mărime în contextul pacificării taberelor aflate în acest conflict de succesiune la tronul Ungariei, cucerirea mănăstirii de la Igrîș poate să fie citită și în această cheie.

Războiul „cruților” – țărani plecați la cruciada antiotomană sub conducerea lui Gheorghe Doja, care-și schimbă planurile și se revoltă împotriva nobilimii – își desfășoară cele mai importante momente și lupte în Banat și, cu precădere, pe Valea Mureșului: Cenad, Secusigiu, Felnac, Arad, Lipova, Șoimoș și, în final, Timișoara.

¹³⁵ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 265 (apud: Koloman Juhász, *Die Stifte der Tschander Diocese im Mittelalter*, Münster, 1927, pp. 283-285).

Armata nobiliară a Banatului, condusă de episcopul Nicolae Csáki și de către comitele de Timiș, Ștefan Báthory, este zdrobită de către curuții lui Gheorghe Doja în bătălia care se dă lângă Cenad în primăvara și vara anului 1514. Însuși episcopul Nicolae Csáki este capturat și ucis de către țărani răsculați, cum aflăm într-un document din 27 mai 1514, după care trupele conduse de Gheorghe Doja înaintează pe malurile Mureșului, prin Secusigiu, Munar, Satu Mare, Biserica Rotundă, Servus Dey, Sânpetru German și asediază cetatea Felnacului, pe care o cuceresc.¹³⁶ Cad, apoi, în urma asediilor curuților lui Doja și cetățile din Zădăreni, Ceala și Arad.¹³⁷ Între 6 și 9 iunie 1514 trupele țărănești asediază și cuceresc cetatea Lipovei, după care trec Mureșul și atacă și puternica cetate a Șoimoșului, pe care o bombardează cu tunurile luate de la Lipova, pe 7 iunie. Pe data de 8 iunie o asediază iarăși, fără rezultat, dar cetatea Șoimoșului se predă pe 10 iunie, când grosul armatelor țărănești se îndreptau deja către Timișoara. Nu dispunem de date certe legate de participarea țăranilor români, sârbi sau maghiari din zona Secusigiului la războiul curuților condus de Gheorghe Doja, dar presupunerile noastre conduc înspre o astfel de implicare. Pe de o parte, mișcarea țărănească s-a extins pe măsură ce nucleul oastei curuților se deplasa pe malul bănățean al Mureșului, de la Cenad, prin Munar, Secusigiu, Sânpetru German, Satu Mare, Biserica Rotundă, Servus Dey, către Lipova. Dacă țăranii iobagi din această zonă s-ar fi retras din calea armatei țărănești, atunci documentele vremii ar fi consemnat distrugerea sau prădarea gospodăriilor acestora. Nu există astfel de mențiuni, semn că oastea țărănească a fost primită cu entuziasm de către secusigeni. Pe de altă parte, cetățile de la Cenad, de la Felnac, dar mai ales puternicele cetăți ale Lipovei sau Șoimoșului cad în mâinile țăranilor după asedii minore, de două-trei zile, iar acest lucru se petrece în condițiile în care oastea curuților nu dispunea de cele mai complexe tehnici și arme de asediu. Cetatea Lipovei, de exemplu, cade aproape fără asediu pe data de 4 iunie, deoarece orășenii din interiorul acesteia fraternizează cu țăranii și le deschid porțile. Prin urmare, varianta acceptată de către majoritatea istoricilor care s-

¹³⁶ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 286 (apud: Márki Sándor, *Dosza György*, Budapesta 1913, pp. 284-285).

¹³⁷ Doar în partea bănățeană a Mureșului s-au aflat numeroase cetăți sau fortificații : Pordeanu, Cenad, Sânnicolaul Mare, Saravale, Igrîș, Periam, Variaș, Biserica Rotundă (Kerekegyhaz), Hodoș, Bodrog, Munar, Felnac, Zădăreni, Frumușeni, Aradul Nou, Sânnicolaul Mic, Lipova, Chelmac, Bulci, Zaad, Căpâlnaș.

au apropiat de aceste evenimente este aceea că țărani au fraternizat cu nucleul armatei lui Gheorghe Doja, iar secusigenii nu puteau face excepție de la regulă.¹³⁸ La 15 iunie 1514 țărani răsculați ajung în fața Timișorii, unde își stabilesc tabăra pe câmpia Ulicia. Comitele de Timiș, Ștefan Báthory, adună întreaga oștire din zonă și solicită sprijinul voievodului Transilvaniei, Ioan Zápolya. Între timp, Gheorghe Doja ordonă devierea cursului râului Timișul Mic (astăzi Bega) spre a se apropia de zidurile cetății. Are loc bătălia finală între curuți și oștile nobiliare, țărani fiind înfrânți. Gheorghe Doja și alți 40 de fruntași din oastea curuților sunt întemnițați, judecați și uciși în chinuri groaznice, rămase în analele istoriei. Tradiția istorică păstrează locul supliciului lui Gheorghe Doja în zona actualei piețe Maria din Timișoara.¹³⁹ După înfrângerea războiului țărănesc condus de Gheorghe Doja, în toată zona Banatului mureșan urmează ani de răzbunări din partea nobililor la adresa țăranilor iobagi, indiferent de neam sau de confesiune. Prin urmare, între anii 1526 și 1527 țărani români și sârbi de pe Valea Mureșului se răscoală din nou, conducătorii acestora fiind Ivan cel Negru și Ivan (*Iovan*) Nenada. Oastea țăranilor se strânge la Lipova, iar nobilii își concentrează forțele la Arad. Inițial, Iovan Nenada se aliază cu Ioan Zápolya, primind chiar ajutorul acestuia pentru a cuceri mai multe cetăți din zona Tisei. O luptă se dă lângă Cenad, iar răsculații înving și îlucid pe Ladislau Csáky. Trupele lui Iovan Nenada își stabilesc cartierul general la Szeged și asigură paza regiunilor sudice în fața trupelor otomane. Între timp, răsculații atacă și pradă curțile nobiliare, împărțind domeniile nobiliare între țărani. În luna iunie 1527 trupele nobiliare coboară de la Oradea spre Arad, după care se aliază cu cele venite de la Lugoj și Caransebeș. Bătălia finală se dă la Frumușeni, este câștigată de către nobili. Se remarcă îndeosebi cavaleriștii veniți de la Caransebeș. Rănit, Iovan Nenada se refugiază la cartierul său general din Szeged, dar este prins și împușcat mortal de către marele său rival Valentin Török. Este apoi decapitat, iar capul său este trimis la Buda, unde este pus într-o țepă. Urmează alte răzbunări și atrocități la adresa țăranilor bănățeni, dar ruptura care se produce prin cele două mari mișcări sociale – din 1514 și 1526-1527 – între țărani și nobili avea să conducă la dramatica bătălie de la Mohács din 29 august 1526, când

¹³⁸ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos...*, pp. 23-24.

¹³⁹ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *op. cit.*, p. 286

trupele regale maghiare sunt învinse de către turci, iar Ungaria este transformată în pașalâc turcesc pentru o perioadă de aproape două sute de ani.

Deoarece am făcut referire la comunitatea sârbească din Banat, este necesar să precizăm faptul că primii emigranți sârbi s-au așezat pe malul stâng al Mureșului abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În anul 1464, regele Matei Corvin dăruiește posesiunea din Nădlac familiei Jakšić, iar noii proprietari aduc pe teritoriul posesiunilor lor vreo 1. 200 de soldați sârbi¹⁴⁰, așezându-i în trei sate: Felnac, Șerfești și Lupești (Farcastelek). Migrarea sârbilor continuă în urma presiunii otomane, astfel că o statistică din anul 1667 „înșiră în tot comitatul Aradului numai 12 sate sârbești.”¹⁴¹

În luna iunie a anului 1529 înregistrăm un act deosebit de important pentru dezvoltarea economică a zonei bănățene de la Mureșul inferior: Ioan Zápolya acordă Lipovei un important privilegiu comercial, similar cu cel avut de orașul-capitală Buda. Altfel spus, cedează integral orașului Lipova censul, lucrul camerei de sare și toate celelalte taxe, scutindu-i și de taxele de vamă în toate locurile regatului său. Ulterior, privilegiul va fi reînnoit de mai multe ori de către principii transilvăneni.¹⁴² La fel de importantă pentru bănățenii din zona Secusigiului este și mențiunea din 15 decembrie 1534, prin care Felnacul are drept de a organiza târg săptămâna, liber de taxe.¹⁴³

La 5 iulie 1548, capitlul din Cenad emite un document din care aflăm că Gaspar Perusici, castelanul de aici, i-a furat văduvei lui Marcu Jakšić un iobag din Pecica, pe care l-a așezat la Kerekegyhaz (*Biserica Rotundă*).¹⁴⁴

În vara anului 1551, trupele imperiale întâresc apărarea Banatului în fața amenințării otomane. Giovanni Batista Castaldo și Andrei Báthory sunt la comanda trupelor. Ștefan Losonczy și Gheorghe Seredy comandă trupele de cavalerie, în vreme ce Aldana¹⁴⁵ comandă pedestrima spaniolă și germană.¹⁴⁶ Trupele otomane care se

¹⁴⁰ Silviu Dragomir, *Studii de istorie medievală...* op. cit. , pp. 124-125.

¹⁴¹ Ibidem, op. cit. , p. 126.

¹⁴² Ibidem, pp. 300-301 (apud: Aurel Eisenkolb, *Régi okmányok és történetere vonatkozó egyéb hiteles iratok és hagyományok városunk multjából*, în „A Lippai allami polgari iskola Ertesítője az 1899-1900 évről”, Arad, 1900, pp. 28-31).

¹⁴³ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos...* op. cit. , p. 86.

¹⁴⁴ Ibidem, p. 319 (apud: Juhász Koloman, *A Temesváry székeskáptalan a középkorabn (1036-1552)*, Mako, 1941, p. 158).

¹⁴⁵ Bernardo de Aldana îi va scrie fratelui său, Juan Villela de Aldana, care era călugăr la Alcántara, despre expediția sa din Ungaria, Banat și Transilvania. Scrisorile trimise vor constitui jurnalul care va fi păstrat în biblioteca mănăstirii de la Escorial și care reprezintă o prețioasă sursă documentară pentru cercetările noastre. Cât despre Bernardo de Aldana, viața-i aventuroasă îl va duce și într-o expediție în nordul Africii,

pregătesc să tracă Dunărea înspre Banat sunt de-a dreptul impresionante: 8. 000 de ieniceri, 100. 000 de achingii, 13 sangiac-bei cu trupele lor, 70. 000 de tătari, voievozii români și bei din Vidin și Siliștra cu trupele lor.¹⁴⁷ În luna august a aceluiași an, Petru Petrovici este înlocuit din funcția de comite de Timiș și de căpitan suprem al forțelor armate din regiunile sudice cu Ștefan Losonczy, Lucaci Szekely și Rafael Podmaniczky. Cu această ocazie, Petru Petrovici rostește celebrele și profeticele sale cuvinte: „*Mă oblig să fiu grăjdarul și să curăț caii acei care va reuși să apere Timișoara de turci timp de trei ani de zile.*”¹⁴⁸ O lună mai târziu, în septembrie 1551, turcii, comandați de Ulama Pașa – persan de origine - cuceresc, pe rând, cetățile și localitățile Cenad, Igrîș, Munar, Secusigiu, Satu Mare, Sânpetru German, Biserica Rotundă, Servus Dey, Felnac, Bodrog, Zădăreni, apoi Chelmac, Păuliș și Mândruloc. Nu peste tot s-au dat lupte grele. Iată, de exemplu, cum a fost cucerită cetatea Cenad: „*Pașa cel norocos*¹⁴⁹, *plecând cu bucurie și fericire de la Becicherek*¹⁵⁰, *a condus oastea la cetatea Cenad, care era ca un fel de munte natural și avea zidărie solidă. Vederea cetelor islamice și a steagurilor purtătoare de victorie a pus capăt eforturilor și împotrivirii ghiaurilor. De aceea, ei au cerut iertare (aman) și comandantul cel înalt, la rândul său, dându-le sigiliul de aman, a trecut la stăpânirea acelei fortărețe și la paza ei.*”¹⁵¹ Dincolo de limbajul tipic al cronicarilor turci, care îmbracă de cele mai multe ori realitatea din teren într-o atmosferă mistică, musulmană, datele istoriografilor creștini confirmă faptul că Petru Nagy, castelanul de atunci al Cenadului, fugise cu întreaga garnizoană a cetății la apropierea otomanilor. La fel de interesant își continuă narațiunea cronicarul turc Ibrahim Pecevi și în ceea ce privește cucerirea cetății Lipova: „*După aceea (cucerirea Cenadului n. n.) s-a pornit asupra cetății Lipova, dar se auzise că lângă ea se aflau adunați vreo 20. 000 de ghiauri, împreună cu răufăcătorul numit Patori Andraș (Andrei Báthory n. n.). Ei se pregăteau să aducă pagube oștii islamice. Din cauza aceasta, numindu-se, din oaste, o ceată de ostași renumiți, a fost trimisă ca să prindă limbi. Prin înțelepciunea lui Allah, un număr mare de călăreți ai ghiaurilor veneau și ei spre oastea islamică pentru a obține știri. Din întâmplare, ei s-au întâlnit pe drum și, venind față-n față, credincioșii și necredincioșii s-au luptat crâncen. Cu ajutorul lui Allah, musulmanii, devenind învingători, cei mai mulți dintre ghiauri au fost măcelăriți cu săbiile, iar mulți dintre ei au fost legați cu lanțuri. Astfel, s-au întors victorioși la oastea imperială. Necredincioșii, atât cei aflați în oastea lor, cât și cei aflați în cetate, auzind de măcelul acela de la câțiva nenorociți care au*

unde cade prizonier la turci și moare, ca rob, pe o galeră în Mediterana. (Vezi: Eugen Denize, *Un călător spaniol în Transilvania: Bernardo de Aldana (mijlocul secolului al XVI-lea)*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, pp. 68-69).

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 324 (apud: Ováry Lipót, *A Magyar Tudományos Akademia történelmi bizottságának oklevél – másolatai*, I, Budapesta, 1890-1894, p. 125).

¹⁴⁷ Informațiile ne parvin dintr-o scrisoare a vizirului Mehmed Sokollu (Socolovici) către Martinuzzi, deci se cuvine să privim exagerările privind numărul trupelor otomane cu maximă circumspecție. (vezi: Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *op. cit.*, pp. 324-325 apud: Károlyi Arpád, *Fráter György levelezése*, Budapesta, 1881, pp. 265-266).

¹⁴⁸ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *op. cit.*, p326.

¹⁴⁹ Ulama Pașa.

¹⁵⁰ Zrenjanin, cetate care s-a predat fără luptă.

¹⁵¹ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țicu, *op. cit.* p. 329 (apud: *Cronici turcești*, I, p. 281).

scăpat de săbii, au fugit cu toții, unul după altul, în ținuturile lor neliniștite, fără ca măcar să se uite îndărăt. Unii din raialele rămase în cetate au venit și au luat asupra lor haraciul și gizia, devenind robi legați de gât ai padișahului cel fericit. În cetatea sus amintită, Ulama Pașa fiind numit sangeacbei, i-au fost date, așa cum se cuvine, cele necesare...¹⁵²

În toamna aceluiași an, pe 4 noiembrie, trupele imperiale comandate de Castaldo ajung în fața Lipovei și încep asediul cetății. După douăzeci de zile de asediu, comandantul turc Ulama Pașa capitulează. De data aceasta, cronicarul creștin Francesco Grisellini relatează bătălia, cu lux de amănunte: „Castaldo ocupă de îndată, cu spaniolii și germanii, o colină înaltă spre răsărit, de unde putea bate orașul și cetatea. Gheorghe (Martinuzzi n. n.) și transilvănenii săi fură rânduiți pe linia Mureșului, înspre sud: ungurii, sub conducerea lui Báthory și Nadasdy, luară poziții spre apus. După aceste pregătiri, la 13 noiembrie, artileria grea deschise mai întâi focul cu o asemenea violență, din toate trei părțile, asupra zidurilor orașului, încât acestea fură stricate în mai multe locuri, astfel că se putea încerca asaltul. Castaldo scoase cavaleria din tabără pentru a opri trupele turcești de ajutor, care ar fi putut, eventual, sosi. După această precauțiune se dădu semnalul de asalt. Spaniolii, dornici să câștige gloria cuvenită celor dintâi, forțară breșa. Ienicerii le erau, însă, superiori și șapte spanioli căzură, unul după altul. Aceasta, întărind dorința de răz bunare a tovarășilor lor, care își desfășurară steagurile, porniră cu curaj împotriva dușmanului și oprind, cu mare risc, pe cei trei mii de turci ce se năpusteau asupra lor. Pentru a fi, însă, părtași la primejdie și la merite, germanii se aruncară în urma spaniolilor, sprijinind atacul. Apărând, însă, noi dușmani din toate părțile și pierzând deja câteva steaguri, oștenii erau pe punctul să se retragă, când Nadasdy, care observase aceasta, puse mâna pe o flamură, dădu pintenii calului și strigă oamenilor săi, cu voce puternică, să-l urmeze. Aceștia, animați de această pildă, urmară calea onoarei și se năpustiră atât de viguros asupra dușmanului, încât germanii și spaniolii prinseră curaj, iar bătălia se reechilibră. Primejdia îl duse acolo pe Castaldo și pe cardinalul Gheorghe, care îmboldiră trupele cu promisiuni și speranțe, astfel încât lucrurile luară curând o altă înfățișare. În bubuitul tunurilor, italienii conduși de Sforza Pallavicini, împreună cu spaniolii și ungurii, pătrunseră, în fine, prin breșă, iar pe zidurile distruse fu văzut fâlfâind steagul victoriei. Ulama și barbarii săi o luară la fugă. Unii se retraseră în cetate; alții fugiră prin poarta orașului, spre Mureș, sperând să scape înot pe malul celălalt. Acolo fură întâmpinați de cetele lui Ioan Török și Andrei Báthory, în chip atât de sângeros, încât nici unul nu mai scăpă cu viață. Castaldo, stăpân acum asupra orașului, nu mai voi să întârzie cu atacarea cetății, pentru ca dușmanii să nu-și revină din spaimă iar el să fie nevoit să le acorde condiții mai favorabile de capitulare. Îi ordonă lui Sforza Pallavicini dispunerea a trei baterii de artilerie, care deschiseră focul cu atâta vigoare, încât Ulama nu numai că oferi capitularea, ci promise predarea Cenadului, dacă i s-ar fi îngăduit retragerea liberă, cu oameni și bagaje. Asupra acestei chestiuni, părerile cardinalului și ale lui Castaldo erau împărțite. Primul era de părere să se facă pe voie celor asediați, pentru a nu-l stârni și mai mult pe Soliman, celălalt susținea, însă, că Ferdinand i-ar fi dat puteri depline, în temeiul cărora condițiile de capitulare ar fi urmat să depindă de bunul plac al învingătorului. Totul fu în

¹⁵² *Ibidem*, pp. 332-331 (apud: *Cronici turcești*, I, p. 484).

zadar. Cardinalul îi dădu lui Ulama un răgaz de douăzeci de zile pentru a se retrage cu cei 300 de oameni care-i rămăseseră, din patru mii. În timpul nopții, cardinalul mai avu o lungă întrevedere secretă cu Ulama. Îl copleși pe acesta cu daruri și – după ce îl aprovizionă cu alimente, căruțe și alte trebuințe – porunci să fie însoțit până la malurile Tisei. ”¹⁵³

Două săptămâni mai târziu, la 28 noiembrie 1551, dintr-o scrisoare pe care cardinalul Martinuzzi o trimite din Lipova, aflăm că au fost cucerite din mâinile turcilor și cetățile Bulci, Chelmac, Păuliș, Ceala, Nădlac, Felnac, Cenad, Mako, Dudeștii Vechi și Galad. ¹⁵⁴ Prin urmare, localitățile din jurul comunei Secusigiu au trecut, iarăși, în mâinile creștinilor. Este vorba despre o victorie efemeră, deoarece în anul următor turcii recuceresc tot Banatul de câmpie, la fel cum vor cuceri, din 1658, și Banatul de munte. Cu alte cuvinte, din toamna anului 1552, zona comunei Secusigiu intră în componența vilayetului de Timișoara, aflându-se sub dominație turcească până în anul 1716, când întreg teritoriul va fi cucerit de către austrieci.

Înainte de a ne ocupa de administrația turcească a Banatului mureșan, se cuvine a menționa o ultimă informație venită dinspre nunțiul papal din Viena, care la 7 martie 1552, menționa într-o scrisoare, că la moartea episcopului romano-catolic Gheorghe Martinuzzi – ce îndeplinise și demnitatea de guvernator al Transilvaniei – au fost găsite, în locuința acestuia, o mie de monede de aur din tezaurul dacic (*cosoni*), tezaur care avusese inițial 30.000 de monede, aflate la pescarii români de pe râul Strei. ¹⁵⁵ Episcopul Martinuzzi fusese asasinat la 17 decembrie 1551, asasinatul fiind pus la cale de Castaldo, din ordinul lui Ferdinand ¹⁵⁶. Ambuscada a fost înfăptuită de un grup de 24 de arcebuzieri conduși de Andrés López, lovitura de grație fiindu-i administrată episcopului Martinuzzi de către un anume Campo. ¹⁵⁷

¹⁵³ *Ibidem*, pp. 334-336 (apud: Francesco Griselinî, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului timișan*, ediție, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1984, p. 72).

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 336 (apud: Károlyi Árpád, *Fráter György levelezése*, Budapesta, 1881, pp. 328-329).

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 339 (apud: Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, II/4, București, 1887-1915, p. 686).

¹⁵⁶ Ferdinand de Habsburg.

¹⁵⁷ Eugen Denize, Un călător spaniol în Transilvania: Bernardo de Aldana (mijlocul secolului al XVI-lea), în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 66 (apud: Antonio Possevino, *Transilvania (1584)*, în *Fontes Rerum Transylvanicarum*, ed. A. Veress, tom. III, Budapesta, 1913, p. 81).

De la Ferdinand de Habsburg ne parvine și una dintre cele mai interesante și mai avizate păreri în ceea ce privește importanța strategică și bogățiile naturale ale Transilvaniei din acea vreme. Ferdinand a încercat din răspuțeri să-l convingă pe fratele său, împăratul Carol Quintul, ca să-i dea ajutor armat și financiar în vederea cuceririi Transilvaniei. Astfel, în scrisoarea adresată împăratului Carol Quintul, din 14 decembrie 1550, Ferdinand de Habsburg precizează că Transilvania „...*interesează regatul Ungariei și întreaga creștinătate, și este mai ușor să cucerești regatul (Ungariei n. n.) din Transilvania, decât să cucerești Transilvania din regat. De asemenea, am arătat maiestății voastre, cu altă ocazie, marile beneficii și veniturile care se pot obține aici, din argint, aur, sare și alte metale, care la un loc alcătuiesc mai mult decât veniturile întregii Ungarii. De asemenea, are un mare număr de cai. Dacă turcii o vor cuceri împotriva noastră, eu voi merita condamnarea sufletului meu...*”¹⁵⁸ Așa se explică expediția lui Castaldo în Banat și în Transilvania, ca încercare a habsburgilor de a cuceri aceste teritorii. În final, prea marea dispersare a forțelor împăratului Carol Quintul, abuzurile săvârșite de către armatele spaniole la adresa populației locale și puternica ofensivă otomană vor conduce la eșecul tentativei de cucerire a Banatului și Transilvaniei de către Habsburgii de la mijlocul secolului al XVI-lea. Abia peste un secol și jumătate vor reuși Habsburgii să-și pună planul în aplicare.

Perioada administrației otomane (1552-1716)

Într-o butadă a beilor otomani de pe Dunăre, culeasă de Henrik Ottendorf în anul 1663, se spunea că „*cel care cucerește Buda, stăpânește doar un oraș; cel care cucerește Timișoara, stăpânește o țară.*” Dincolo de tâlcuirea acesteia, cert este că teritoriul actualei comune Secusigiu a făcut parte integrantă din vilayetul Timișoarei, unitate administrativ-teritorială otomană care între anii 1552-1566 însuma patru sangeacuri: Timișoara, Lipova, Arad, Cenad, Becej-Becicherec.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 63 (apud: *Corespondenz des Kaisers Karl V Aus dem königlichen Archiv und der Bibliothéque de Bourgogne zu Brüssel mitgetheilt von dr. Karl Lanz*, vol. III, 1550-1556, Leipzig, 1846, p. 11).

Sangeacul de Timișoara, care cuprindea și zona actualei comune Secusigiu, avea 21 de orașe și târguri,¹⁵⁹ 1. 146 de așezări, 21 de mănăstiri ortodoxe, 360 de puste și 735 de sate locuite. Cea de-a treia unitate administrativ-teritorială turcească, după vilayet și sangeac, a fost nahia. Sangeacul Timișorii a avut, în anul 1554, un număr de 16 nahii,¹⁶⁰ iar satele care aparțin astăzi de comuna Secusigiu făceau parte din nahia Felnac, care cuprindea 32 de așezări, dintre care un oraș, Felnacul, 9 puste, 22 de sate și 657 de case impuse la dare.

Sangeacurile nu erau doar unități administrative, ci și militare. În caz de expediții militare, sangeacbegii erau obligați să vină în fruntea unui anumit număr de soldați. Aceștia erau în bună parte spahii, care primeau pământurile sub formă de „feude”, însă nu ca proprietari, ci în arendă. Conform dreptului islamic, pământul aparținea sultanului, iar acesta îl „închiria” acelor soldați care aveau merite în lupte. Sangeacbegii și spahii nu își transmiteau drepturile ereditare, ci le aveau doar pe timpul vieții lor. Acest tip de exploatare era considerată mai ușoară, spahiul mulțumindu-se să-și primească drepturile cuvenite, de cele mai multe ori prin intermediul cnezilor locali, care jucau rol de intermediar între comunitatea locală, sătească, și spahiul care, aproape niciodată, nu se deplasa din cetatea de reședință să-și vadă feudele. Un document turcesc din data de 26 noiembrie 1555, în care se publică kanunnameul¹⁶¹ sangeacului Timișorii ne edifică asupra statutului cnezilor din satele bănățene:

„Și chehalele districtelor aflate în vilayetul amintit Timișoara sunt cunoscute sub numele de chinezi. Din pricină că ajută la prosperarea ținutului și la strângerea giziei¹⁶² și la perceperea dărilor și impozitelor de la raiale, fiind scutiți de dări și impozite în timpul regelui Janos și a lui Petru bey și fiind cauza învierii și bunăstării ținutului, dat fiind că, atunci când măria sa padișahul – refugiu al lumii – sau emirii ce sunt valii¹⁶³ în

¹⁵⁹ Ioan Hațegan, *Cronologia Banatului, II/2, Vilayetul de Timișoara*, Editura Banatul, Editura Artpress, Timișoara, 2005, p. 52. Orașele și târgurile erau: Timișoara, Recaș, Sarad, Utvin, Felnac, Denta, Semlik, Ohod, Pancevo, Semlik/Vârșeț, Gătaia, Bocșa, Carașova,, Berini, Ictar, Târgoviște, Bujor, Margina, Făget, Mănăștiur, Moldova și Ilidia (vezi: Engel Pál, *A Temesváry és Moldovai szandzsák török kori telepítései (1554-1579)*, Szeged, 1996, date pe care le utilizează Ioan Hațegan în op. cit. pp. 51-52).

¹⁶⁰ *Idem*. Nahiile erau sangeacului Timișorii erau: Timișoara, Felnac, Ciacova, Pancevo, Semlik/Vârșeț, Bocșa, Cserini, Ictar, Târgoviște, Fârdea, Bozvar, Bujor, Margina, Făget, Mănăștiur, Moldova și Carașova.

¹⁶¹ Kanunnameul este un cod de legi otomane, care stipula cu exactitate obligațiile supușilor față de sultan. (Vezi Cristina Feneșan, *Instaurarea dominației otomane în ținutul Lipovei în lumina codului de legi (kanunname) din 1554*, în „S. C. E. I. ”, vol. III, Caransebeș, 1977, pp. 319-340).

¹⁶² Gizia era taxa pe cap de gospodărie plătită de către supușii creștini.

¹⁶³ Valiull era guvernatorul unei provincii (vilayet).

livaua¹⁶⁴ respectivă trebuie să facă expediție într-o parte, mai sus pomeniții urmează a fi însărcinați și ei să participe la expediție, cu calul și echipamentul și halebarda și scutul și celelalte arme ale lor, în noua condică imperială s-a înregistrat ca mai sus pomeniții să fie la fel precum au fost mereu ceilalți chinezi, adică să fie scutiți de dări și impozite, cu condiția ca, astfel, ei, îndeplinindu-și slujba precum mai înainte, să nu dovedească neglijență și delăsare. Și chehaiele¹⁶⁵ satelor aflate în livaua pomenită sunt cunoscute sub numele de primiceri, iar călăreții creștini din vilayetul amintit sunt vestiți sub numele de husari. ”¹⁶⁶

Țăranii de pe timarurile turcești erau la început liberi din punct de vedere juridic, însă legile sultanului Soliman Magnificul le-au îngădit posibilitățile de plecare de pe un domeniu pe altul sau în orașe. Fugarii puteau să fie returnați și după 15-20 de ani. Erau obligați să nu lase loturile în paragină, ci să le cultive, iar dacă doreau să le părăsească trebuiau să-și găsească înlocuitori și să plătească în prealabil o sumă compensatorie. Țăranii erau obligați la 1/10 din produsele agricole și din animalele mici față de spahiii care percepeau aceste redevențe în bani. Mai exista o taxă numită „banul miresei”, dată cu ocazia căsătoriei, tinerii intrând, cu această ocazie, în rândul contribuabililor. Față de stat, cele mai apăsătoare erau muncile la întreținerea drumurilor, repararea fortificațiilor, construcția podurilor. ¹⁶⁷

Vămile încasate la vadurile și punctele de trecere de peste Mureș erau calculate după marfa transportată. Chiriile și arenzile plătite pentru bărcile și corăbiile fiscului, luate în chirie. Veniturile pescuitului din speciile mai fine de pește pescuit, jumătate sau contravaloarea trebuia predată acestor vameși. Din peștele obișnuit se plătea una din nouă părți, iar din cel ordinar, una din zece părți. . . . Peștele fiind o marfă căutată și la turci, se pedepsea cu strășnicie pescuitul clandestin. Morile plăteau „fertaliul” (*uiumul*), un sfert din vama încasată, care era de una din nouă, ulterior una din a zecea parte a măcinișului. Morile de apă erau scutite de alte taxe. „*Darea pe lumină*” se percepea la crâșmele care serveau băuturi alcoolice. ¹⁶⁸

¹⁶⁴ Livaua era o unitate administrativ-teritorială numită și sangeac (subdiviziune a unei provincii mari).

¹⁶⁵ Chehaie, adică administrator, intendent.

¹⁶⁶ Ioan Hațegan, *Cronologia Banatului, II/2, Vilayetul de Timișoara*, Editura Banatul, Editura Artpress, Timișoara, 2005, p. 53 (apud: Valeriu Veliman, *Documente turco-osmane privind vilaietul (eialetul) Timișoara (1554-1716)*, în „Revista Arhivelor”, an 62, nr. 4, București, 1985, pp. 413-427).

¹⁶⁷ Rodica Colta, Doru Sinaci, Ioan Traia, *Căprioara – monografie*, Editura Mirador, Arad, 2011, p. 52.

¹⁶⁸ Nicolae Săcară, Florin Ban, *Considerații administrativ-fiscale cu privire la perioada ocupației otomane în Banat (1552-1716)*, în *Vilayetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, pp. 93-115.

Fiscalitatea era încasată, evident, de către Spăhie (spahiu), dar mulți concesionau, arendau, această îndeletnicire fie către cneazul localității, fie către o altă persoană de încredere. Fiscul, cadiul sau spahiul care arenda drepturile cneazului contra unei anumite sume de bani, urmărea ca acesta să fie destul de bogat, pentru a reprezenta o garanție. Deseori, concesionarea se făcea cu girul rudelor. În ceea ce privește termenul de „Spăhie” sau „Spăie”, acesta s-a păstrat până în zilele noastre în Banatul mureșan, inclusiv în comuna Secusigiu. Bătrânii din Secusigiu, Munar, Sâmpetrul German sau Satu Mare utilizează și astăzi termenul de „Spăhie” („Spăie” – cu un „i” lung, specific graiului bănățean). Există și „Pusta Spăiiei” în hotarul satului Secusigiu.

Dar să nu uităm că la „Spăiia” de până la 1716 lucra un localnic din Secusigiu, care strângea birurile pentru spahiul turc și pentru care localnic giraseră toate rudele sale cu propriile averi.

În plus, turcii aveau experiența dominării creștinilor ortodocși din Balcani, astfel că înțelegeau să nu le dărâme bisericile din sate și să nu le pretindă convertirea la Islam. Doar trasul clopotelor era uneori interzis, astfel că se apela la toacă.

Revenind la luptele împotriva musulmanilor purtate în Banatul mureșan în secolul al XVI-lea, una dintre victoriile creștinilor au avut loc la Făget.

Pe 12 august 1595, cu o zi înainte de bătălia de la Călugăreni, în care Mihai Viteazul obținea o victorie zdrobitoare împotriva turcilor, Gheorghe Borbely, numit la 27 mai 1595 ban de Caransebeș-Lugoj, după ce cucerește Bocșa, ajunge în fața cetății Făgetului, care era apărată de 200 de turci. Convinși că nu vor rezista, turcii negociază predarea cetății. Trimis să cerceteze zona, Ioan Lugossy, viitorul căpitan al Lipovei, aduce vestea că pașa din Timișoara, cu vreo 8.000 de soldați venea în ajutorul cetății de la Făget. Pentru a nu ajunge între două focuri – al celor din cetate și al turcilor care se apropiau de cetate – banul a luat hotărârea de a-i aștepta pe turci la aproximativ 2.000 de pași vest de cetate, pe linia actualelor sate Begheiu Mic și Bichigi. Bătălia s-a dat pe 13 august 1595. Amândouă taberele au luptat cu îndârjire, dar la un moment dat turcii au reușit să rupă liniile de apărare. În fața acestei situații, Borbely, dovedindu-și calitățile de bun strateg, a trimis un corp de 100 de sași, ascunși după deal, pentru a ataca din flanc. Acest atac al „legiunii negre” – numit așa după culoarea îmbrăcăminții – combinat cu

atacul frontal al lăncierilor din centru, a produs panică în rândul turcilor, punându-i pe fugă. În același timp, garnizoana din cetate, prin aruncarea în aer a „prăvăriei și a altor fortificații”, încearca să facă joncțiunea cu oastea turcească venită în ajutor, dar acțiunea a eșuat, întreaga garnizoană fiind măcelărită.¹⁶⁹

Izvoarele istorice sunt unanime în sublinierea obținerii de către bănățeni a unei victorii de prestigiu.¹⁷⁰

Istoricul bănățean Ion Sârbu, prezentând cu nedisimulată admirație victoria de la Făget, considera că aceasta a fost răspunsul dat, prin faptă, de „*voinicosul Borbely îngâmfatului pașă de Timișoara*”.¹⁷¹ Nobilul italian Cosimo Capponi – aflat în slujba principelui Transilvaniei – relatează într-o scrisoare trimisă marelui duce de Toscana, Ferdinand de Medici, că turcii înfrânți la Făget au fost fugăriți și uciși ca niște pui de găină și chiar pașa Ahmed din Timișoara a fost nevoit să se ascundă într-o pădure.¹⁷² Dacă ar fi să dăm crezare relatărilor, pe câmpul de luptă turcii ar fi pierdut mii de oameni, căzând în aceste lupte begul de Gyula și Cenad și fiind luați prizonieri begul de Lipova și cel de Ineu.

În raportul înaintat aceluiași mare duce de Toscana de către un oarecare Giovan Piero Giordano se aprecia la 10.000 de oameni pierderile otomane de la Făget,¹⁷³ cifră ce pare exagerată, deoarece Cosimo Capponi consideră că întreaga armată era de 9-10 mii de ostași, din care ar fi căzut în luptă cam două treimi. Și Sigismund Bathory, printr-o scrisoare trimisă din Alba-Iulia îl informa pe ducele de Toscana că „*venind pașa de Timișoara cu begul de Lipova și cel de Ineu și alți vecini, cu 8000 de cai tari ca să ajute numita cetate și să-i alunge pe ai noștri, s-a ajuns la bătălie cu ei din mila lui Dumnezeu au fost ruși și o bună parte tăiați în bucăți, rămânând prizonieri doi begi, de Lipova și de Ineu, cu multe căpetenii. Pașa s-a salvat cu greu cu al doilea cal și se crede că a fost găsit în niște mlaștini, dar deocamdată nu este verificat*”.

¹⁶⁹ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin, 1-3*, Caransebeș, 1899-1902, p. 50.

¹⁷⁰ Radu Păiușan, Corneliu Sav, *Lupta antiotomană în Banat și Mihai Viteazul*, în SIB, 9, 1983, p. 24.

¹⁷¹ Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, Timișoara, 1976, p. 185.

¹⁷² *Călători străini despre țările române*, III, București, 1971, p. 257.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 538; vezi și A. Veres, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, 4 (1593-1595), București, 1932, p. 268.

Cetatea a fost puternic distrusă, rămânând multă vreme în ruină, deși sunt amintiți în continuare castelani la Făget. Vestea victoriei obținute de Gheorghe Borbely la Făget și a masacrului garnizoanei de aici a înspăimântat garnizoanele turcești din cetățile Șoimoș, Șiria, Cenad, Felnac, Arad și Lipova, care au predat cetățile fără prea multă rezistență.

În lunile august și septembrie 1598, turcii au recucerit toate cetățile mureșene, inclusiv Felnacul, care a rămas în stăpânirea lor până în anul 1695. Din anul 1660, luna iunie, avem și o descriere a cetății Felnac, făcută de cunoscutul călător otoman Evlyia Celebi:

„Este hassul¹⁷⁴ pașei de Timișoara și e administrată de voievodul acestuia. Se află sub jurisdicția naibului¹⁷⁵ cadiului¹⁷⁶ din Timișoara. Din acest hass pașa scoate un venit de 2 poveri de aspri¹⁷⁷. Cetatea e așezată pe malul râului Mureș, pe o colină înaltă; e o cetățuie destul de frumoasă, construită din cărămidă. Are doar patru sute de pași în circumferință. De asemenea are o singură poartă, care dă spre miazăzi și o geamie mică din vremea lui Suleiman han¹⁷⁸. În cetate sunt numai cinci case și cinci tunuri împărătești. În fața porții se află un pod mobil cu lanțuri, iar în fața acestuia se găsește un chioșc. Are un dizdar (comandant n. n.) și cincizeci de oștenii. Dar orașul din afară nu are palancă. În el se află vreo sută de case acoperite cu scânduri și despărțite prin curți. În afară de zece dughene nu mai sunt alte clădiri, dar se găsesc multe vii.”¹⁷⁹

Un eveniment deosebit de important pentru Banatul de sud-est a avut loc în anul 1695, când Sublima Poartă a pus pe picior de egalitate pe țăranul român din Banat cu acela otoman, recunoscând printr-o iradea dreptul de proprietate a celui dintâi și dreptul de a moșteni, din tată în fiu, lotul muncit până acum în schimbul zeciuielii. Această primă „împroprietărire” în Banat a revoluționat producția și cultura agricolă, dar mai ales a produs o fierbere de nedescris în rândul țăranimii în ținuturile învecinate Banatului, la aflarea știrii, că aici țăranul a ajuns stăpân pe sesia iobăgească de până atunci. Scopul

¹⁷⁴ Hass – feudă cu un venit anual de peste 100. 000 aspri.

¹⁷⁵ Naib – ajutor de cadiu.

¹⁷⁶ Cadiu – judecător ; dregător însărcinat cu aplicarea dreptului religios și cu controlul administrației.

¹⁷⁷ Aspru – akçe, monedă de argint, unitate monetară de bază în Imperiul Otoman. În Europa se numea “aspru”.

¹⁷⁸ Este vorba despre sultanul Soliman Magnificul.

¹⁷⁹ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos...* op. cit. , pp. 86-87(apud : *Călători străini despre Țările Române...*op. cit. , VII, pp. 503-504).

urmărit de către otomani a fost pe deplin atins. Împroprietărirea aceasta a adus, într-un singur an, peste 9. 000 de familii de emigranți în Banat, în majoritate români.¹⁸⁰

Comuna Secusigiu în perioada administrației austriece (1716-1778)

În dimineața zilei de 13 octombrie 1716, în cortul prințului Eugeniu de Savoya, s-a semnat tratatul de capitulare a turcilor din cetatea Timișoara. Tratatul de capitulare a cuprins 10 puncte, care, prin efectele lor, au implicat întreaga zonă a Banatului mureșan, inclusiv pe locuitorii comunei Secusigiu:

„1. Efectivele existente în cetate au libertatea de a o părăsi fără a se ține seama de naționalitatea lor. Transfugii vor fi predați imperialilor.

2. Soldaților le este permisă părăsirea cetății cu armamentul individual.

3. Trupele otomane vor primi 1. 000 de căruțe pentru transportul avutului lor.

4. Efectivelor otomane li se asigură hrana necesară (prin cumpărarea la un preț mic de la locuitorii satelor prin care vor trece n. n.).

5. Se asigură marșul lor în deplină siguranță.

6. Trupele vor lua muniție doar pentru câteva focuri.

7. Evreii pot rămâne în oraș, asigurându-li-se libertatea comențului.

8. Curuții au deplină libertate să meargă unde vor.

9. Se asigură vânzarea liberă a avutului celor asediați.

10. Punctele capitulării vor fi respectate cu strictețe.”

Victoria imperialilor a fost sărbătorită printr-un Te Deum în cortul lui Eugeniu de Savoya, ocazie cu care prințul a făcut o primă declarație privind intențiile Casei Imperiale față de Banat: ca acest teritoriu să fie organizat în așa fel, încât să aducă folos în egală măsură atât Casei Imperiale, cât și celor guvernate.

Conform statisticilor austriece, în acele zile au rămas în cetatea Timișoara un număr de 466 de ortodocși, români și sârbi, 144 de evrei și 35 de armeni. Cifrele recensate de către ofițerii și funcționarii prințului Eugeniu de Savoia se referă, exclusiv, la cei care fuseseră în cetate și în perioada ocupației turcești, fiind angajați în mai multe servicii pe lângă soldații și demnitarii otomani: îngrijitori, servitori, zarafi, comercianți, mici funcționari etc.

La 1 noiembrie 1716, prințul Eugeniu de Savoya l-a numit pe contele Claude Florimond de Mercy d-Argenteau în funcția de guvernator militar și civil al Banatului.¹⁸¹

¹⁸⁰ Nicolae Săcară, Florin Ban, *op. cit.*, p. 113.

Legat de administrarea austriacă a Banatului, dincolo de faptul că aceasta a produs, în timp, o dezvoltare fără precedent a regiunii, trebuie să facem precizarea – extrem de importantă – că austriecii au continuat, de fapt, sistemul de administrare inițiat de turci.¹⁸²

După prăbușirea statului feudal maghiar în urma bătăliei de la Mohács (1526) și după cucerirea Banatului de către turci, dispăre și nobilimea maghiară din această provincie. Tot pământul cucerit a intrat în proprietatea sultanului (conform legislației otomane, cunoscută la noi sub numele de *ius gladii*, adică *dreptul paloșului*), la fel cum după cucerirea austriacă avea să intre direct în proprietatea împăratului.

Austrieci au instituit proprietatea erarială asupra pământului. *Gizia* turcească (*ciziye*, adică darea individuală, *pe cap*) avea să fie înlocuită de *capitația* austriacă (*darea de cap*, *pesonal-kopf*), care devenea o obligație pentru toți „bărbații” de la vârsta de 15 ani în sus.

Pentru comuna Secusigiu, care este plasată în zonă de câmpie, capitația se ridica la 12 florini pe an (după epidemia de ciumă din 1739 a scăzut la 10 florini).¹⁸³ A doua taxă numită „*facultäts kopf*” se încasa în funcție de suprafața de pământ lucrată și de numărul de animale deținut de contribuabil. Și în acest caz exista o diferențiere între zonele de munte și cele de câmpie, iar la Secusigiu se percepea un impozit anual de 48 de creițari pentru un cal, tot 48 de creițari pentru un bou, 36 de creițari pentru o vacă și 6 creițari pentru un vițel, o oaie sau o capră.¹⁸⁴

La 12 septembrie 1718, după mai multe confruntări de opinii, Camera Aulică imperială decretează organizarea administrativ-teritorială a Banatului, constituindu-se 13 districte. Ulterior, în 1719-1729, numărul districtelor va fi redus la 11:¹⁸⁵

1. -districtul Timișoara (42 de localități), cu cercurile Sănandrei (17 sate), Pața (12 sate) și Bucovăț (13 sate);

¹⁸¹ Costin Feneșan, *Cnezi și obercnezi în Banatul Imperial. 1716-1778*, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 34.

¹⁸² Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial. 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, pp. 16-17.

¹⁸³ În perioada 1769-1779 capitația va scădea la 8 florini anual.

¹⁸⁴ Bujor Surdu, *Sistemul impunerilor fiscale în Banat în secolul al XVIII-lea*, în volumul omagial „Ștefan Mateș la 85 de ani”, Cluj-Napoca, 1977, p. 271.

¹⁸⁵ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial. 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, pp. 54-55.

2. -districtul Ciacova (63 de localități), cu cercurile Ciacova (15 sate), Jaruka/Ieruga (13 sate), Bârzava (16 sate) și Timiș (19 sate);
3. -districtul Vârșeț (64 de localități), cu cercurile Carașova (8 sate), Ticvani (7 sate), Ramna (13 sate), Jamul Mare (16 sate) și Vârșeț (20 sate);
4. -districtul Cenad (15 localități), cu cercurile Mureș (8 sate) și Tisa (7 sate);
5. -districtul Lipova (42 de localități), cu cercurile Căpâlnaș (11 sate), Lipova (10 sate), Sânnicolaul Mare (10 sate) și Bara (11 sate);
6. -districtul Becicherecul Mare (15 localități);
7. -districtul Palanca Nouă (51 de localități);
8. -districtul Panciova (22 de localități);
9. -districtul Caransebeș (75 de localități);
10. -districtul Orșova (36 de localități);
11. -districtul Lugoj (91 de localități), cu cercurile Făget (27 sate), Lugoj (27 sate), Luncani (24 sate) și Sărăzani (16 sate).

Situată chiar la demarcația cercurilor Sânanndrei și Lipova, actuala comună Secusigiu va face parte din cercul Sânanndrei. Acest cerc va rămâne nemodificat și în perioada reformelor administrative din perioada 1780-1848, cuprinzând teritoriul Banatului mureșan de la Frumușeni până la Satu Mare, iar la sud până aproape de Timișoara.¹⁸⁶

Guvernatorul Claude Florimond de Mercy d-Argenteau a înființat în anul 1723 Societatea comercială din Timișoara, instituție economică menită să satisfacă interesele comerciale din orientul Monarhiei Habsburgice. Exporturile Banatului erau orientate atât către Viena, cât și înspre Turcia și Țările Române. Acestea constau îndeosebi în aramă și sare (se deschiseseră saline noi în Transilvania), cât și în vite.¹⁸⁷ De exemplu, comercializarea aramei din Banat, către Imperiul Otoman, aducea fiscului imperial venituri de 146. 000 de florini anual, suma fiind depășită doar de cea provenită din exportul de vite, care ajungea la 185. 000 de florini.

La 30 decembrie 1716, împăratul Carol al VI-lea decide ca Banatul să fie o țară a coroanei, administrată prin intermediul Curții Aulice și a Consiliului de Război. Primul act pe care-l eliberează noua administrație, la 24 martie 1717, se referă la numirea lui Anton Hantschl ca vameș al Țării Banatului, o dovadă în plus în ceea ce privește

¹⁸⁶ Raularian Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p. 183.

¹⁸⁷ Avram Andea, Aurel Răduțiu, Nicolae Edroiu, *Transilvania sub stăpânire habsburgică*, în *Istoria României. Transilvania*, volumul I, Editura „George Barițiu” Cluj-Napoca, 1997, pp. 690-699.

importanța deosebită pentru imperiali a comerțului cu sare pe culoarul Mureș-Tisa-Dunăre, apore care reprezintă, în linii mari, și frontierele naturale ale Banatului.

Din punct de vedere economic, comuna Secusigiu era implicată în trei domenii importante: cultura cerealelor, creșterea animalelor și transportul sării pe Mureș. Reformele produse în perioada absolutismului luminat vor duce la modernizarea și tehnologizarea producției, fiind sprijinite tot mai mult și inițiativele manufacturiere. Acum apar ateliere, care exploatează potențialul manufacturier și materia primă din zonă. Din acest punct de vedere, în comuna Secusigiu se dezvoltă atelierele de pielărie-cojocărie, berăriile, cazanele de țuică, materialele de construcție etc. mai ales că toate localitățile aparținătoare actualei comune se găseau pe firul Mureșului, cea mai importantă cale de navigație comercială din această parte a Imperiului Habsburgic. Tot din această perioadă vorbim despre înmulțirea aparatului de stat și despre impunerea sistemului economic imperial. Însă, de departe lucrul cel mai important îl reprezintă emanciparea socială și culturală a românilor bănățeni, proces care a avut la bază mai mulți factori. În primul rând, reformismul austriac a produs în Banat o dezvoltare accelerată a acestei provincii, dependentă direct de Viena, cu guvernatori civili (1718-1751) și cu președinți civili (1751-1777). În această perioadă, Banatul a fost singura regiune europeană în care nu au existat nobili, iar politica mercantilistă și populaționistă a iluminismului, promovat de habsburgi, (*Aufklärung*), a fost aplicată cu succes.¹⁸⁸

Abia din iunie 1778 Banatul a intrat în componenta ungară a Imperiului Habsburgic, fiind administrat de Consiliul Locumtenențial Ungar.¹⁸⁹

Din punct de vedere bisericesc, românii bănățeni au avut un statut special, superior celor din Transilvania și Bucovina, deoarece au beneficiat de „privilegiile ilirice” acordate de Casa de Habsburg populației ortodoxe sârbe la 1690, din rațiuni politice și militare. Privilegiile s-au extins și asupra ortodocșilor români din Banat,¹⁹⁰

¹⁸⁸ Ioan Hațegan, *Contribuții la bibliografia Banatului Imperial (1716-1778)*, Editura Banatul, Timișoara, 2011, p7.

¹⁸⁹ Anton E. Dörner, *Statutul juridic al Transilvaniei*, în ****Istoria României. Transilvania*, volumul I, Editura „George Barițiu” Cluj-Napoca, 1997, p. 21.

¹⁹⁰ Acest lucru se întâmplă mai ales după anul 1708, când episcopul ortodox Isaia Diacovici își mută reședința de la Ineu, la Arad. La 4 ianuarie 1708, episcopul se plânge împăratului de faptul că ortodocșii

lucru reconfirmat și în regulamentele ilirice din 1770, 1777 și 1779.¹⁹¹ Edictul de toleranță dat de Iosif al II-lea la 8 noiembrie 1781 a contribuit și el la promovarea toleranței și echilibrului în raporturile interconfesionale din Imperiu.

În ceea ce privește învățământul, românii din Banatul mureșan sunt iarăși privilegiați, deoarece, ca provincie făcând parte din domeniul Coroanei, beneficiază printre primii de legislația iluministă în domeniu, respectiv *Ratio Educationis* (22 august 1777) și *Norma Regia* (16 mai 1781).¹⁹² Mai mult, împărăteasa Maria Tereza aprobă, la 1772, *Regulile directive* pentru îmbunătățirea învățământului din școlile elementare sau triviale sârbești și românești neunite, cu recomandarea de a se aplica experimental numai în Banat. În urma acestor reglementări imperiale, se înființează școli elementare românești în orașele, târgurile și satele mai importante, școli în care se învăța în limba maternă. Învățământul elementar avea două caracteristici extrem de importante: era obligatoriu și gratuit.

După încorporarea Banatului la Imperiu, până către sfârșitul secolului al XVIII-lea (între 1718 și 1790), în această regiune au fost aduși un număr de peste 80.000 de coloniști, majoritatea de origine germană, dar și italieni, cehi, croați sau francezi. În unele cazuri, coloniștii au fost așezați la marginea unor localități mai mari, cum a fost cazul Aradului Nou. În alte cazuri, ca de exemplu la Sânpetru German, coloniștii au alcătuit un sat compact. Cu toate aceste colonizări, care au afectat oarecum structura etnică a populației din Banatul mureșan, elementul românesc a rămas precumpănit. Au existat și tensiuni, mai ales în cazul primelor valuri de colonizare, când populația românească a fost dislocată din anumite localități, pentru a se face loc coloniștilor. Din acest motiv, românii bănățeni nu s-au implicat prea mult în cazul războaielor austro-turce din anii 1736-1739, existând chiar cazuri de bănățeni, ce fuseseră dislocați din vetrele lor în urma numeroaselor colonizări, care au privit cu speranță o posibilă revenire a administrației otomane în Banatul mureșan.

sunt obligați să țină și sărbătorile catolice, fiind de asemenea supuși la plata zecuielii (apud: Laszló Szalay, *A szerb telepek jogviszonva az államhoz*, Pest, 1861, p. 46).

¹⁹¹ Nicolae Bocșan, *Biserica și stat la români*, în ****Istoria României. Transilvania*, volumul I, Editura „George Barițiu” Cluj-Napoca, 1997, p. 101.

¹⁹² Ioan-Aurel Pop, *Cultura românească (până la Școala Ardeleană)*, în ****Istoria României. Transilvania*, volumul I, Editura „George Barițiu” Cluj-Napoca, 1997, p. 115.

La 4 februarie 1731, Vichentie Iovanovici, episcopul ortodox al Aradului este ales mitropolit de Karlowitz, fiind totodată atras de către Curtea vieneză în favoarea unirii cu Roma. Noul mitropolit pornește o amplă acțiune de atragere a grănicerilor ortodocși – români și sârbi – la unirea bisericească și, implicit, la abandonarea ortodoxiei. Această propagandă a luat amploare și în Banatul mureșan, mai ales că mitropolitul Iovanovici i-a convocat pe ofițerii grănicerilor bănățeni la Belgrad, pentru a-i atrage la uniație. Pero Seghedinaț, comandantul grănicerilor de la Pecica, împreună cu Gheorghe Savici și Rancu Tekelija din Arad și Ioan Strba din Nădlac se opun proiectului propus de către mitropolitul Iovanovici și, bucurându-se de atitudinea episcopului arădean Isaia Antonovici – care se opunea din răspuțeri trecerii ortodocșilor în subordinea Romei – declanșează o serie de acțiuni de apărare a ortodoxiei. În toamna anului 1734 se elaborează un plan de insurecție armată a grănicerilor din regimentele mureșene în casa lui Pero Seghedinaț din Pecica, plan care viza cucerirea Aradului și declanșarea unei ofensive înspre Oradea. La acest proiect insurecțional a fost atras și comandantul curuților¹⁹³, Francisc Rakoczy al II-lea, refugiat la acea vreme în Imperiul Otoman.¹⁹⁴ În final, Pero Seghedinaț a fost arestat de către garnizoana austriacă din Arad, iar răsculații au fost înfrânți în bătălia de la Pădureni. Au fost uciși peste 700 de răsculați și alți 169 au fost luați prizonieri. Mulți răsculați au fugit în Banat, iar aici un rol deosebit le-a revenit bănățenilor din comuna Secusigiu, care fie i-au trecut cu „brodul” sau cu „luntrițele” peste Mureș, fie i-au ascuns pur și simplu, până la trecerea valului de prigoană.¹⁹⁵ La începutul lunii august 1735, Pero Seghedinaț a fost torturat la Buda prin frângerea cu roata, iar corpul, tăiat în patru, a fost expus la Pecica, pentru înfricoșarea populației.

A urmat un adevărat asalt asupra grănicerilor, venit din două părți: dincolo de Mureș, nobilimea maghiară și austriacă solicita desființarea regimentelor grănicerești și

¹⁹³ Termenul de „curuț” („haiduc” în limba maghiară) este utilizat atât în contextul Războiului țărănesc din 1514, condus de Gheorghe Doja, cât și cazul Răscoalei din 1703-1711, condusă de Francisc Rakoczy al II-lea.

¹⁹⁴ Sandor Márki, *Aradvármegye és Arad szabad király város története*, Budapeșt, II, 1895, p. 314.

¹⁹⁵ Despre răscoala grănicerilor condusă de Pero Seghedinaț vezi: Sandor Márki, *Pérolázadás*, Budapeșt, 1893; I. H. Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Budapeșta, 1880; Emil Szavits, *Der Serbisch – Ungarische Aufstand von Jahre 1735*, Leipzig, 1876; Liviu Patachi, *Românii în răscoala lui Pero Seghedinaț*, în „Revista Istorică” XXXIII, 1947, pp. 9-24; Ștefan Manciulea, *Regimentele grănicerești din Ardeal și Banat până în 1848*, în „Analele de Istorie Națională”, 1928-1930, Cluj, pp. 430-438; *Aradul, permanență...op. cit.*, pp159-162.

transformarea grănicerilor în iobagi, iar Viena continuă acțiunea de atragere a ortodocșilor la catolicism. La doi ani de la executarea lui Pero, în Banat a început o nouă răscoală, care s-a manifestat cu precădere în spațiul Banatului mureșan. Ortodocșii, conduși de către călugărul Visarion Sarai – care-și stabilește cartierul general la Lipova – și de clericii Dima Grecu, Gheorghe Nicola și Gavril Bistru (Pistru ? n. n.) s-au revoltat împotriva încercărilor Curții vieneze de a-i trece cu forța la Uniație.

După înfrângerea acestei acțiuni, imperialii își pun tot mai serios problema desființării regimentelor grănicerești de pe Mureș și, implicit, a dezarmării acestora. Inițial, cordonul grăniceresc stabilit pe linia Mureșului a avut menirea să apere frontierele Imperiului de eventualele atacuri ale turcilor.

Grănicerii aveau obligația să oprească contrabanda în arealul lor de funcționare, să vegheze la respectarea ordinii, să urmărească hoții și să presteze serviciul militar, în situații de război. În schimbul acestor servicii beneficiau de retribuția aferentă¹⁹⁶, de folosirea fără plată a pământurilor din zona graniței¹⁹⁷, de impozite personale și globale reduse, precum și de posibilitatea deschiderii de abatoare, mori, crame, cazane de țuică etc.

Urcarea pe tronul Imperiului Habsburgic a Mariei Tereza, în anul 1740, cu ajutorul nobilimii maghiare, care grăbi desființarea regimentelor grănicerești. Printr-o astfel de măsură, nobilii au urmărit creșterea puterii domnilor de pământ.

Până la 29 octombrie 1750 se desființează și ultimele rămășițe grănicerești, o parte a grănicerilor sârbi fiind încurajați să emigreze în Rusia, în urma înțelegerilor stabilite între Maria Tereza și verișoara sa, țarina Elisabeta.¹⁹⁸ Deoarece mulți dintre grăniceri aveau casă și pământ și nu erau dispuși să emigreze, curtea de la Viena a găsit o soluție intermediară: ofițerii de carieră primeau titlu nobiliar – dar fără drept de cârciumărit și de măcelărit – iar grănicerii de rând erau trecuți în rândul iobagilor.

¹⁹⁶ Ofițerii primeau 18 creițari pe lună, plutonierii 9, caporalii 6, iar soldații de rând, 3. (Vezi Emil Panuca, *Apărarea Banatului din timpurile cele ai vechi, până la Răsboiul Mondial*, în *Analele Banatului*, anul III, nr. 1, Fasc. 4, ianuarie-martie 1930, p. 57).

¹⁹⁷ Fiecare familie grănicerească primea 24 de jugăre de pământ. (*Ibidem*).

¹⁹⁸ Doru Sinaci, Rodica Colta, Dimitrie Otavă, *Monografia comunei Șimand*, Editura Mirador, Arad, 2012, p. 49 (apud: Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Arhiva Prefecturii, *Acta congregationum*, 12/148; 13/176; 13/178; 13/179; 14/204-217 din 1754; vezi și *Aradul permanentă în istoria patriei...p.* 163).

efectuat trei vizite în Banat: la sfârșitul primăverii anului 1768, în vara anului 1770 și în primăvara anului 1773. După prima vizită pe care a făcut-o în calitate de coregent, Iosif al II-lea a insituit o echipă compusă din 42 de cartografi, coordonată de către locotenent-colonelul Philipp von Elmpt, care în intervalul 1769-1772 va cartografia întreg Banatul.¹⁹⁹ Harta, realizată în 208 secțiuni, la o scară de 1:28. 000, a reprezentat o lucrare științifică – prima de această amploare în Banat – deosebit de necesară atât pentru sistematizarea teritoriului, cât și

Țăran român

pentru inventarierea terenurilor agricole și forestiere.²⁰⁰ În urma acestor măsurători și inventarieri a terenurilor, la 11 ianuarie 1772 Administrația Banatului a stabilit dimensiunea sesiilor iobăgești cu drept de folosință uzufructuară la 37 de iugăre, dintre care 26 iugăre teren arabil, 6 iugăre fânaț, 3 iugăre pășune și 1 iugăr intravilan.²⁰¹ Chiar dacă împărăteasa Maria Tereza a redus sesia la 34 de iugăre²⁰² – din care 24 arabil, 6 fânaț, 3 pășune și 1 iugăr intravilan, ca loc de casă și „grădina cășii”, cum se spune în comuna Secusigiu. Această măsură funciară, bazată pe măsurători, studii și hărți topografice, a condus la sistematizarea satelor bănățene, atât în ceea ce privește intravilanul localităților, cât și terenurile agricole sau forestiere aferente.

¹⁹⁹ Costin Feneșan, *Cnezi și obercnezi în Banatul Imperial. 1716-1778*, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 110, nota 58.

²⁰⁰ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, ediția Costin Feneșan, Timișoara, 1984, p. 149.

²⁰¹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 111.

²⁰² Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Editura Facla, Timișoara, 1982, p. 54.

Satele sistematizate, cum sunt Secusigiu, Satu Mare, Sânpetru German și Munar, cu ulițele drepte, casele aliniate de-o parte și de alta a axei drumului, cu șanțuri pluviale se remarcă și azi prin ceea ce arhitecții numesc „*echilibrul estetic terezian și josefin*”.²⁰³ Tot din acea perioadă avem și câteva date foarte importante privitoare la impozitarea serviciilor, venite tocmai din partea consilierului administrativ al guvernatorului Banatului, Johann Jakob Ehrler, cel care spunea despre românii bănățeni că „*acești oameni dovedesc de la natură mari aptitudini la tot ceea ce fac și la toate îndeletnicirile practice*”²⁰⁴ și că „*niciun supus nu este mai ascultător decât românul.*”²⁰⁵

De la acest admirator al românilor bănățeni aflăm că gospodarii din Secusigiu plăteau câte 4 creițari pe an pentru fiecare stup de albine, câte un florin și 30 de creițari pentru un cazan mare de răchie, iar pentru o piuă de bătut sumane se plătea anual câte 5 florini.²⁰⁶

Cel de-al doilea obiectiv care se va realiza prin studiul cadastral al Banatului din perioada 1769-1772, comandat de către viitorul monarh Iosif al II-lea, ține de scoaterea la licitație a terenurilor aflate în posesia statului (*domeniile erariale*). În pofida opoziției nobilimii maghiare, care dorea o revenire la statutul proprietății de dinaintea cuceririi turcești în Banat, habsburgii scot la licitație o serie de domenii bănățene, care aparțineau statului sau fiscului imperial. În urma inventarierii acestora (1770-1780), fiscul austriac reușește să vândă la licitație 56 de domenii bănățene, de pe urma cărora s-a încasat suma de 4. 825. 400 de florini renani.²⁰⁷

În această perioadă²⁰⁸ cumpără moșii în Banatul mureșan și ilustra familie macedo-română Mocioni, care pe lângă domeniul Foeni, va achiziționa și toată partea Banatului mureșan, de la Căpâlnaș, până aproape de Lipova. Doar pentru domeniul

²⁰³ Teodor O. Gheorghiu, *Tipologii de organizare generală a satelor din zona Banat-Crișana*, în *Timisiensis*, an XI, nr. 2-4, Timișoara, 2004, pp. 2-42, vezi de același autor și *Sate colonizate în Banat. Aspecte tipologice*, în *Locuire și neașezare*, București, 2002, pp. 39-46.

²⁰⁴ Johann Jakob Ehrler, *op. cit.*, p. 38

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 39.

²⁰⁶ *Ibidem*, pp. 113-114.

²⁰⁷ Liviu Botezan, *Participarea țărănimii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș la revoluție în primăvara anului 1848 pentru desființarea iobăgiei*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, p. 40.

²⁰⁸ Andrei Mocioni cumpără moșia Foeni în anul 1780. Din nefericire, Andrei va fi împușcat, mortal, la 17 noiembrie 1782, prin fereastra castelului din Foeni.

Foeni, vor plăti Mocioneștii „70. 525 de florini renani și 35 de cruceri”, după cum ne arată Teodor Botiș în Monografia acestei familii bănățene.²⁰⁹

La începutul secolului al XIX-lea, Secusigiu și Satu Mare au fost cumpărate de la visteria statului de groful József Szapáry. El le-a deținut până în 1838, când au intrat în proprietatea familiei Almásy. Ulterior a fost cumpărat de baronul Sina Simon György. În 1880 ajunge în proprietatea Ifigeniei Sina, căsătorită cu prințul de Castries de la Croix, care vinde proprietatea unei bănci budapestane.

De asemenea, printre cei care figurează ca și cumpărători de terenuri și proprietăți de la fiscul imperial este și mănăstirea Bezdin.²¹⁰ Era, se pare, o practică destul de des întâlnită în epocă, deoarece cam în această perioadă cresc posesiunile mai multor instituții monahale. Pe de altă parte, pragmatismul și mercantilismul erau două dintre conduitele economice de căpătâi ale habsburgilor, dimensiuni ce vor caracteriza politica lor socio-economică până la apusul Monarhiei, în anul 1918.

Comuna Secusigiu sub administrarea

Consiliul Locumtenențial Ungar (1778-1867)

În 6 iunie 1778, la Timișoara, contele Niczky - în calitatea sa de comisar regal - proclamă încorporarea Banatului la Ungaria, fapt ce avea să încheie perioada Banatului imperial. În plan administrativ, districtele și cercurile „nemțești” au fost abandonate, revenindu-se la vechiul sistem al comitatelor ungurești, de dinaintea cuceririi turcești:

-comitatul Timiș (175 localități), cu plasele Timișoara (46 sate), Sânandrei (40 sate), Lipova (45 sate) și Vârșeț (38 sate);

-comitatul Torontal (114 localități), cu plasele Sânnicolaul Mare (23 sate), Becicherecul Mare (21 sate), Kanjinža (31 sate) și Peciul Nou (39 sate);

-comitatul Caraș (228 localități), cu plasele Lugoj (36 sate), Căpâlnaș (48 sate), Oravița (64 sate), Caransebeș (40 sate) și Bulci (40 sate).²¹¹

Mai exista și Granița Militară Bănățeană, care a funcționat tot ca unitate administrativ-teritorială, dar care a fost desființată după anul 1872. Actualele localități

²⁰⁹ Teodor Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 27.

²¹⁰ Szentklaray, *op. cit.*, p. 413.

²¹¹ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial. 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, p. 79.

aparținătoare comunei Secusigiu făceau parte din comitatul Timiș, plasa Sânanndrei. Noul sistem administrativ a funcționat până în anul 1849 când, după revoluția de la 1848-1849, autoritățile austriece vor organiza teritoriul bănățean în două provincii, respectiv *Voivodina Sârbească* și *Banatul Timișan*. Din punct de vedere demografic, în Banatul anului 1797 existau aproximativ 695. 000 de locuitori, dintre care 130. 000 făceau parte din granița militară: 394. 228 erau români (56,72%), 147. 050 sârbi (21,15%) și 126. 634 germani (18,22%).

Deși Răscoala lui Horea din 1784 nu a atins și părțile bănățene, țăranii de aici au privit cu simpatie lupta fraților ardeleni împotriva abuzurilor nobiliare. De asemenea, nu este exclusă implicarea plutașilor din comuna Secusigiu în aprovizionarea moșilor răsculați cu fel de fel de produse agricole, sau cu trecerea acestora peste râul Mureș.

În anul 1805, visul Habsburgilor de a avea o monarhie universală s-a spulberat pe câmpiile de la Austerlitz, sub presiunea tunurilor lui Napoleon. Sintagma „Sfântul Imperiu Roman” a intrat definitiv în istorie, iar teritoriul central-european a început să fie numit, tot mai mult, „Imperiul austriac”.

Imperiul austriac a devenit o adevărată necesitate europeană, în urma neînțelegerilor franco-rusești, iar la cârma Ministerului de Externe s-a ridicat una dintre cele mai scilpitoare minți ale începutului de secol al XIX-lea din Europa: contele Klemens Wenzel von Metternich (15 mai 1773 – 11 iunie 1859).

Într-atât de covârșitoare a fost personalitatea acestui eminent diplomat, încât perioada dintre Congresul de la Viena din 1815 - care a restaurat Europa în urma lui Napoleon Bonaparte și unde Metternich a fost eminența cenușie a Congresului – și Revoluția din 1848 este cunoscută ca „*Epoca lui Metternich*”.²¹²

Înfrângerile suferite de Imperiul habsburgic în războaiele cu Franța napoleoniană au produs o schimbare radicală a strategiei curții de la Viena față de supuși.

La 1812, prin ordinul împăratului Francisc I al Austriei, din data de 3/15 noiembrie, s-a înființat în Arad Preparandia, prima școală pedagogică ortodoxă

²¹² Alan John Percivale Taylor, *Monarhia Habsburgică. 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, traducere: Cornelia Bucur, Editura Allfa, București, 2000, pp. 34-36.

românească din Imperiul habsburgic și din tot spațiul românesc de astăzi.²¹³ Rolul acestei prestigioase școli în formarea conștiinței naționale a românilor bănățeni și ardeleni a fost unul fundamental, iar efectul pragmatic, imediat, a fost acela că forma învățători și preoți²¹⁴ calificați, într-o perioadă când nu existau prea multe școli asemănătoare în Europa vremii. Spre comparație, Școala Normală de la Strassbourg s-a înființat în anul 1810, iar până la 1843 au existat încă asemenea 13 școli în toată Europa.²¹⁵

Cât privește comuna Secusigiu, în tabelul cu absolvenții Institutului Teologic, publicat de dr. Pavel Vesa, pentru anul școlar 1823/1824, figurează trei absolvenți din Secusigiu: Iștvan Moise, Iștvan Petru și Nicolescu Gheorghe.²¹⁶ Nici o altă localitate din județele Arad, Bihor, Timiș sau Caraș nu se poate mândri cu trei absolvenți în prima promoție a Institutului Teologic, la fel ca Secusigiu, semn că dorința tinerilor de aici de a urma vocația preoțească a fost destul de mare, iar pregătirea care le-a fost oferită la școala elementară din sat a fost una cât se poate de performantă. Nu în ultimul rând, preoții și părinții studenților teologi au avut și ei rolul lor, pe care și l-au achitat cu maximă responsabilitate.

În preajma revoluției de la 1848, pe lângă 40% dintre parohiile ortodoxe și greco-catolice din Banat au funcționau școli confesionale, iar procentul acestora a fost în creștere.²¹⁷

La 1 ianuarie 1835, profesorul Alexandru Gavra de la Preparandia arădeană își propunea să editeze Supplexului din 1791 în traducere românească, textul acestuia

²¹³ Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812-2012)*, Editura Nigredo, Arad, 2012, p. 14.

²¹⁴ Zece ani mai târziu, în anul 1822 se înființează și Institutul Teologic Ortodox Arad, pentru formarea preoților (vezi Pavel Vesa, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013).

²¹⁵ Doru Bogda, *op. cit.*, p. 14 (apud: Petru Pipoș, *Istoria Pedagogiei pentru Preparandii (Școale Normale)*, ediția a IV-a augmentată, Arad, 1912, p. 224).

²¹⁶ Pavel Vesa, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013, pp. 421-422.

²¹⁷ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790-1848*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, pp. 283-311.

urmând să fie însoțit și de o „*sinoptică înșirare a întâmplărilor românilor*” pe baza lucrărilor lui Samuil Micu, Petru Maior și Ladislau Vaida.²¹⁸

Pentru Dimitrie Țichindeal, „*mărita națiune daco-română*” este cea care locuiește în Banat, Țara Românească, Moldova, Ardeal, Bucovina și Țara Ungurească.²¹⁹

Sentimentul național românesc, aflat în plină ascensiune, avea să se confrunte cu tendința sârbilor de a controla exclusiv ierarhia bisericii ortodoxe din Imperiu și cu naționalismul maghiar, care avea să-l propulseze pe Ludovic Kossuth în fruntea guvernului revoluționar maghiar de la Budapesta, în primăvara anului 1848. Așa se face că, în cazul românilor bănățeni, revoluția de la 1848 a cuprins mai multe revendicări, inclusiv cele de ordin bisericesc.

Această „eliberare” din punct de vedere bisericesc de sub tutela ierarhiei sârbești a devenit un ideal pentru românii bănățeni. Moise Nicoară a recunoscut acest lucru și l-a pus în legătură cu activitatea Preparandiei arădene: „*Lucrul Preparandiei a fost încopciat cu al episcopiei... În toată curgerea lucrului românilor pentru episcop român a fost pomenire de școale, fiindcă starea acestora este cea mai mare înconcepere cu statul bisericesc. Dacă aici a fost privită și referință mai totdeauna mai ales, la Preparandia din Arad ca și la culmele sau rădăcina acestor școale.*”²²⁰

Încă din luna august a anului 1831, românii bănățeni ortodocși se reunesc la Lipova, sub coordonarea directorului școlar Lazăr Roșu și solicită sprijinul episcopului unit Samuil Vulcan de la Oradea, pentru instituirea unui episcop român.²²¹ O lună mai târziu, printr-o petiție redactată la Ciacova în numele românilor din părțile Timișoarei, se solicită chiar un mitropolit ortodox pentru românii din diecezele bănățene, ardelenene și bucovinene, lucru care ar fi însemnat, de fapt, separarea de ierarhia bisericească sârbă de la Carloviț. Petiționarii protestează și față de tendința ierarhilor sârbi de a bloca intrarea

²¹⁸ Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Editura Dacia, Cluj, 1971, pp. 264-265.

²¹⁹ Dimitrie Țichindeal, *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături*, ediția Virgil Vintilescu, Editura Facla, Timișoara, 1975, pp. 216-218.

²²⁰ Doru Bogdan, *op. cit.*, p. 23 (apud: Cornelia Bodea, *Moise Nicoară Gyula (Ungaria) 1784-București 1861*, București, 2001; Ibidem, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta de emancipare național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943, pp. 341-342).

²²¹ Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Editura Mirador, Arad, 2008, p. 20.

în cinul călugăresc a tinerilor ortodocși români cu studii superioare, pentru a putea deveni, ulterior, episcopi.²²²

La 12/24 aprilie 1848, fruntașii arădeni țin o conferință în casa avocatului Ioan Popovici, unde se adoptă o rezoluție în trei puncte prin care se solicită ca, la viitorul congres bisericesc, românii să fie reprezentați proporțional cu numărul lor (mult superior sârbilor), ca în ținuturile românești să fie aleși exclusiv delegați români, iar locul ținerii congresului bisericesc să fie Aradul sau Timișoara și nicidecum în alte părți „unde deputații români terorizați... nu și-ar putea exprima fără teamă simțămintele și nici apărarea drepturile.”²²³ Românii bănățeni solicită separarea religioasă de sârbi, care până atunci dețineau o poziție privilegiată în ierarhia bisericească. Pornind de la importanța lor numerică, românii ortodocși solicită episcopi români și mitropolit român.²²⁴ Apelul se încheie în spiritul vremii: „Să ne ridicăm, iubiți frați români, să mergem să ne vadă lumea și înaltul minister, că și noi suntem vii, că și noi ne-am deșteptat din somnul letargic, în care ne-a aruncat despotismul veacurilor. Să ne vadă și să se convingă, că Românu' numai atunci este cu adevărat viu, când e liber.”²²⁵ O întrunire similară a avut loc și la Lipova, unde s-a cerut, de asemenea, despărțirea ierarhică de sârbi și facilități pentru învățământul bănățean.²²⁶

Adunarea de la Lugoj, din 15/27 iunie 1848 s-a desfășurat și cu implicarea preoților și fruntașilor români din Banatul mureșan, mai ales că protopopul Lipovei, Dimitrie Petrovici-Stoichescu, a fost ales de către adunare „vicar general mitropolitan”.²²⁷

Cu prilejul adunării revoluționare de la Lugoj, bănățenii au cerut înființarea unei armate populare românești, numirea lui Eftimie Murgu în funcția de căpitan suprem al acestei armate, limba de comandă să fie limba română, care să fie considerată ca limbă oficială în tot Banatul.

²²² *Ibidem*, p. 21 (apud: Ladislau Gyérmánt, *Mișcarea națională...op. cit.*, p. 157; textul integral al petiției la I. D. Suci, R. Constantinescu, *op. cit.*, vol. II, doc. 313, pp. 617-632).

²²³ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 17, din 266 aprilie v, 1848, pp. 132-134.

²²⁴ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, Cluj, 1946, p. 328.

²²⁵ „Gazeta de Transilvania”, nr. 40, din 17 mai 1848, pp. 166-167.

²²⁶ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849, în Banat*, București, 1968, pp. 57-62.

²²⁷ *Ibidem*, pp. 101-112.

Chiar dacă Ludovic Kossuth a respins revendicările românilor bănățeni de la Lugoj²²⁸, la alegerile de deputați din vara anului 1848 – norma electorală a fost de un deputat la fiecare 30. 000 de locuitori.

Românii din comuna Secusigiu, alături de ceilalți din jurul Lipovei, au reușit să-l aleagă pe Atanasie Decicu.²²⁹ În acest context, autoritățile locale din Secusigiu au depus jurământ de credință față de noua putere care se institua la Budapesta, în frunte cu revoluționarul maghiar Ludovic Kossuth. Din Secusigiu sunt menționați ca participând activ la evenimentele revoluționare preotul Zamfir Miculescu, Teodor Albotă și primarul Pavel Isfa.²³⁰

Despre implicarea preoților români ortodocși alături de revoluționarii maghiari este vorba și în cazul părintelui Eftimie Novac din Micălaca, care militează pentru atragerea enoriașilor la ideile revoluției și îi determină pe luntrașii români care făceau transporturi de sare pe Mureș din Micălaca să-i transporte și pe revoluționarii maghiari care doreau să asedieze cetatea Aradului. Preotul Eftimie Novac i-a cerut episcopului Gherasim Raț dezlegare pentru a se alătura revoluționarilor cantonați în tabăra de la Secskerek. Pentru aceasta a fost chiar lăudat de maiorul Kolai Kovács Emeric, în memoriile sale.²³¹ Pe teritoriul actualei comune Secusigiu armatele revoluționare maghiare, au trecut de mai multe ori, această rută fiind protejată de frontiera naturală ce o reprezentau apele Mureșului. Cu toate că s-au dat și lupte între revoluționarii unguri și armatele imperiale austriece și rusești pe malul stâng al Mureșului, în apropiere de stația Periam-Port, nu au fost semnalate pagube materiale pe teritoriul comunei Secusigiu. De asemenea, în anul 1849 - după capitularea armatei revoluționare maghiare la Șiria - unități rusești, conduse de generalul Paschievici, care au venit în ajutorul armatei austriece, au staționat câțva timp și în Secusigiu.

²²⁸ Eftimie Murgu, *Scrieri*, Ediție îngrijită cu o introducere și note de I. D. Suci, București, 1967, p. 51.

²²⁹ I. D. Suci, *Revoluția...op. cit.*, pp. 114-119.

²³⁰ Zoe Ispășoiu, *Secusigiu, pagini monografice*, Editura Helicon, Timișoara, 1999, p. 16 (apud: Emil Panucea, *Stăpânirea Banatului*, în „*Analele Banatului*”, an III, nr. 1, p. 65).

²³¹ Augustin Mureșan, Doru Sinaci, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca – Monografie*, Editura Mirador, Arad, 2010, p. 39 (apud: Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1701-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 193-194).

Potrivit poveștilor care s-au păstrat în memoria colectivă a comunității secusigene, artileria rusească era înșirată pe ulițele comunei, iar localnici le dădeau soldaților pâini rotunde, în formă de pogăci, mari cât rotila tunului. Dincolo de exagerările cuprinse în aceste narative, există și un sâmbure de adevăr, pentru că românii bănățeni, între care și cei din Secusigiu, Munar, Satu Mare și Sânpetru German au fost de partea Curții de la Viena.

La sinodul diecezei Aradului, care are loc la Chișineu-Criș în perioada martie-aprilie 1849 sub conducerea episcopului Gherasim Raț,²³² între cei 51 de fruntași români a participat și ieromonahul mănăstirii Hodoș-Bodrog Sebastian Tabacovici, originar din Munar, unde funcționase câțiva ani ca învățător, după absolvirea cursurilor Preparandiei arădene.²³³

Cu această ocazie, s-a solicitat înființarea unei secții românești pe lângă ministerul cultelor, cu funcționari români, iar bănățeanul Vicențiu Babeș să fie numit inspector pentru problemele școlilor confesionale românești.

Urmarea revoluției din 1848 a fost desființarea iobăgiei.

Prin sancționarea de către împărat, la 11 aprilie 1848, Legea IV/1848 privind ștergerea robotelor și a celorlalte obligații feudale va intra în vigoare în Banat, Crișana, Maramureș, făcând posibilă împrăștierea imediată foștilor iobagi și jeleri urbariali cu loturile cultivate până acum. Prevederile legii din 1848 au reprezentat începutul unui lung proces de legiferare a noilor raporturi între foști proprietari și iobagi.

Rămăneau însă două idealuri de ordin național, ambele stimulate de evenimentele revoluționare la care se aliniaseră și românii din Banat: constituirea unei Biserici naționale în Banat și Transilvania, prin ruperea de ierarhia sârbească și desăvârșirea statului național unitar român. Ambele idealuri aveau să se împlinească în lunga domnie a lui Franz Iosif, acest „ultim monarh al lumii vechi” – cum avea să rămână în istorie²³⁴.

²³² Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Editura Mirador, Arad, 2008, pp. 263-287.

²³³ Eduard I. Găvănescu, *Sinodul de la Chișineu-Arad*, în „Biserica și Școala”, anul 69, nr. 10, diin 4 martie 1945, pp. 67-68.

²³⁴ Alan John Percivale Taylor, *Monarhia Habsburgică. 1809-1918... op. cit.*, p. 71

În realizarea ambelor aceste idealuri, românii bănățeni aveau să se găsească în fruntea luptei naționale.

Comuna Secusigiu în perioada regimurilor neoabsolutist (1849-1860) și liberal (1860-1867)

Prin rescriptul imperial din 18 noiembrie 1849, Banatul a dobândit un nou statut administrativ, în contextul entității teritorial-politice care se va numi Voivodina Sârbească și Banatul Timișan (Vojvodatu Serbico et Temesiensi Banats).²³⁵ Decretul imperial din 31 decembrie 1851 și ordinele Ministerului de Interne din 1 februarie 1854 definitivează din punct de vedere juridic noua configurație bănățeană. Astfel, conducerea guvernului provincial a fost asigurată de un guvernator (vice-prezident), de un consilier aulic și de consilieri guvernamentali.

Înălții demnitari provinciali au fost inițial de etnie germană, ulterior fiind numiți și patru demnitari români.

În locul comitatelor de până la 1849 sunt create cinci districte: Lugoj, Timișoara, Becicherecul Mare²³⁶, Neoplanta²³⁷ și Zombor. Actuala comună Secusigiu va face parte din districtul Timișoara. Perioada guvernării neoabsolutiste (1849-1860) a însemnat pentru Banatul mureșan o perioadă de reforme de ordin economic, social și cultural, care au condus la creșterea prosperității acestuia. La 1 octombrie 1850 s-a înființat Casa de Comerț din Timișoara, după care s-au pus bazele Biroului de Poștă și a celui de Telegrama.²³⁸

Prin patenta imperială din 2 martie 1853, țăranii bănățeni au dobândit drept de proprietate uzufructuară viageră și de transmitere a pământului către urmași, țăranii bănățeni devenind proprietari cu drepturi depline asupra pământului, pe care-l dețineau.

Acum s-au pus bazele „paorilor” din Banat, cuvânt care s-a înrădăcinat definitiv în mentalul colectiv, fiind utilizat și astăzi în spațiul comunei Secusigiu.

²³⁵ Raularian Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p. 186.

²³⁶ Zdrejanin.

²³⁷ Novi Sad.

²³⁸ Ioan Munteanu, *Banatul istoric. 1867-1918. Așezările. Populația*, vol. I, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2006, pp. 26-27.

Paorele este proprietar asupra pământului pe care-l deține și pe care îl poate lăsa moștenire sau oferi ca zestre, după cum este proprietar și asupra locuinței și bunurilor de pe lângă aceasta: animale, plug, car, semănătoare etc. Firește, paorele va plăti și impozit pentru aceste proprietăți către fiscul imperial, iar mai apoi, în baza impozitului plătit (cens), va avea și drept de vot. Prin această reglementare imperială, chiar și jelerii, adică țărani care nu dețineau loturi de pământ, au beneficiat de posibilitatea arendării loturilor extravilane – pe cele intravilane, pe care era construită casa, deja le aveau în posesie – iar mai apoi, de posibilitatea cumpărării acestora de la fiscul imperial. „*Ulița Jălerilor*” din Secusigiu²³⁹ este o mărturie elocventă a acestor stări de lucruri.

La 1 mai 1853 a intrat în vigoare și Codul Civil general austriac în Banatul Timișan, instrument juridic care va contribui la cristalizarea raporturilor sociale și economice.²⁴⁰

Bănățeanul Andrei Mocioni a devenit președintele Comisiunii centrale din Timișoara, care a fost însărcinată cu introducerea cadastrului în Banat.²⁴¹

În anul 1857 se-au înființat Judecătoriile urbariale, care vor consfinți din punct de vedere juridic problema terenurilor agricole.²⁴²

Înfrângerile militare suferite de Austria în războaiele cu Piemontul și Franța din anul 1859, dar și relansarea mișcărilor naționale ale popoarelor din monarhie, au condus la abandonarea de către Curtea vieneză a guvernării absolutiste și a deschis calea unei guvernări liberale.

Prin patenta imperială din martie 1860, a fost convocat la Viena Senatul Imperial (*Reichsrat-ul*), instituție care a cuprins reprezentanții tuturor provinciilor din Monarhia Habsburgică.

A fost un caz fără precedent, o consultare a tuturor reprezentanților „popoarelor”, un efort comun pentru depășirea gravei crize politice și pentru salvarea monarhiei.

²³⁹ Zoe Ispășoiu, *op. cit.*, p. 46.

²⁴⁰ Ioan Bolovan, Anton E. Dörner, *Organizarea administrativă a Transilvaniei între 1850 și 1918*, în *Istoria Transilvaniei... op. cit.*, p. 375.

²⁴¹ Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 42.

²⁴² Janos Kovacs, *Despre activitatea așa-numitelor „Judecătorii urbariale”*, în *Acta Musei Napocensis*, tom. II, Cluj, 1965, pp. 456-476.

Românii bănățeni au fost reprezentați de Andrei Mocioni, românii ardeleni de episcopul ortodox Andrei Șaguna, maghiarii ardeleni de Bogdán Iakab, iar sașii de Karl Mager.

În urma discuțiilor din Reichsrat s-a emis Diploma imperială din 8/20 octombrie 1860, prin care se anunță trecerea la un sistem constituțional de guvernare. La scurt timp după promulgarea diplomei, prin rescriptul imperial din 15/27 decembrie 1860 s-a decretat „*reîncorporarea Banatului la Ungaria, pe baza dreptului public al Ungariei*”.²⁴³ Extrem de interesantă este însă motivația rescriptului de încorporare a Banatului la Ungaria, atunci când se referă la români: „*pentru a resfira îngrijirile românilor despre naționalitatea și limba lor, fac de datorința cancelarului meu unguresc de curte, ca prin părțile locuite de români în mase, să pună în oficii numai funcționari desteri (publici n. n.) de naționalitate română.*”²⁴⁴

Firește, din punct de vedere administrativ, districtele „nemțești” au fost înlocuite cu comitatele „ungurești”, numai că aria de cuprindere a celor două categorii administrative devenise, între timp, aproape identică. Astfel, districtul Timiș, din care făcea parte actuala comună Secusigiu, va deveni comitatul Timiș. Alipirea Banatului la Ungaria nu se va face, însă, fără protestul românilor bănățeni. Primul care va lua atitudine în acest sens va fi chiar plenipotențialul Banatului în Senatul Imperial, Andrei Mocioni, care depune un memoriu în favoarea autonomiei Banatului. Argumentând că „*Banatul a fost o parte a Daciei antice, și sub romani se chema „Dacia Ripensis” în urma faptului că cele trei laturi ale sale sunt spălate de râurile Mureș, Tisa și Dunăre*”²⁴⁵, că populația acestei țări se compune majoritar din români, apoi din „*sârbii mai puțin numeroși și imigrați la sfârșitul secolului trecut și în fine din puținii maghiari colonizați în deceniile din urmă*”²⁴⁶ fruntașul bănățean reclama autonomia Banatului.

²⁴³ Vasile Teodor Păcățean, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 181.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 182.

²⁴⁵ Teodor Botiș, *op. cit.* p. 52

²⁴⁶ *Idem*.

Memoriul lui Andrei Mocioni nu a avut un ecou favorabil în fața împăratului, dar atitudinea politică a sa, dublată și de eforturile episcopului Andrei Șaguna, au atras atenția Curții vieneze în ceea ce privește situația politică a românilor din Monarhie.

Alipirea Banatului la Ungaria avea să producă și efecte politice pentru românii bănățeni, astfel că un număr de 22 deputați de naționalitate română vor reprezenta Banatul, Crișana și Maramureșul în Parlamentul de la Budapesta, convocat în ziua de 2 aprilie 1861.²⁴⁷

Lupta politică pentru drepturi naționale a fost dublată și de o organizare asociativ-culturală a românilor din Banat și Transilvania.

Astfel, după întemeierea ASTREI de la Sibiu din anul 1861, în anul 1863 a luat ființă la Arad *Asociația Națională Arădeană pentru cultura poporului român*, instituție culturală care a primit consacrarea împăratului la 17 septembrie 1862, fiind înregistrată de către Consiliul Locumtenențial Regesc Ungar la 11 februarie 1863.²⁴⁸

Asociația culturală arădeană a cuprins și întreg Banatul, iar în momentul înființării au existat 480 de membri bănățeni, care proveneau din 78 de localități din regiune.

Conform compoziției profesionale, Banatul a fost reprezentat în ASTRA arădeană de 30 de profesori și învățători, de 81 de avocați și juriști, de 48 de meseriași, 63 de economi, 6 proprietari de pământ, 7 ofițeri, 82 de preoți, vicari și protopopi și 7 fără indicații profesionale.²⁴⁹ Preoții și învățătorii din comuna Secusigiu au făcut și ei parte din structurile ASTREI arădene.

O altă mare realizare națională pentru românii bănățeni a avut loc la 24 decembrie 1864, când împăratul Franz Iosif a aprobat înființarea la Sibiu a Mitropoliei românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria sub conducerea lui Andrei Șaguna.

²⁴⁷ Dintre cei 19 deputați, doar 11 vor susține cauza națională românească până la capăt: Vincențiu Babeș, Vichentie Bogdan, Vasile Butean, Aurel Maniu, Gavril Mihalyi, Filip Pascu, Gheorghe Popa, Sigismund Popovici, Aloiziu Vlad, Ioan Popovici-Desseanu și Iosif Pop. Acestor luptători naționali li se adăugau și cei din Casa Magnaților, respectiv comiții supremi Emanuil Gojdu, din județul Caraș, Iosif Manu, din Maramureș, Sigismund Pop, din Cetatea de Piatră – Chioar și Ioan Pipoș, din Zărand. Aceștia din urmă erau membri de drept (vezi: *Ibidem*, pp. 69-70).

²⁴⁸ Ioan Bolovan, *Asociația națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918. Contribuții monografice*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, prefață de prof. univ. dr. Nicolae Bocșan, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011, p. 51.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 114.

Acest lucru a însemnat împlinirea idealului românilor bănățeni de a se rupe de ierarhia ecleziastică sârbească de la Karlowitz.

Andrei Micioni a făcut parte din delegația care a mers la Viena, alături de mitropolitul Andrei baron de Șaguna, episcopul Procopiu al Aradului și încă 19 clerici și mireni, pentru a mulțumi împăratului.

Din păcate, negocierile cu sârbii au eșuat. Ortodocșii sârbi n-au fost de acord nici cu despăgubirile bănești solicitate de partea română, nici cu retrocedarea unor mănăstiri, printre care Hodoș-Bodrog și Bezdin.

Până la urmă, bănățenii Alexandru, Zeno și Eugen Mocioni, din Căpâlnaș, Birchiș și Bulci, au donat o sumă de 60.000 de coroane aur pentru ridicarea Catedralei mitropolitane de la Sibiu, de fapt o replică mai mică a Sfintei Sofia de la Constantinople.

Pe peretele din dreapta de la intrarea în catedrala sibiană se poate citi și astăzi textul ctitorial în care este menționată nobila familie Mocioni.

Un alt eveniment deosebit a avut loc la 1 aprilie 1866 când, prin Decretul Locotenenței domnești a Principatelor Române s-a înființat „Societatea Literară Română”, viitoarea Academie Română din 1869, la care Banatul a fost reprezentat de doi membri titulari: Andrei Mocioni și Vicențiu Babeș.

Perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)

La 8 iunie 1867, la Budapesta, împăratul Imperiului Austriac, Franz Iosif (Francisc Iosif I), este încoronat ca rege al Ungariei. La Dieta de încoronare participă și deputații români, care vor constata cu amărăciune această „*unio duarum nationum contra plures*”²⁵⁰ – cum avea să rămână dualismul în imaginea contemporanilor. Pentru bănățenii din Secusigiu, Munar, Satu Mare și Sânpetru German, această schimbare nu putea să conteze prea mult în starea lor de zi cu zi, deoarece învățământul confesional funcționa destul de bine pe lângă bisericile de aici, iar din punct de vedere economic dualismul a produs și câteva beneficii, în special de ordin economic. Primul beneficiu ține de configurarea unei piețe comune de bunuri și servicii, care vor produce și o

²⁵⁰ Citatul îi este atribuit lui Alexandru Roman, dar a fost utilizat, copios, de toată presa românească din cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

bunăstare materială pentru locuitorii acestei zone. Acum se văd efectele ridicării barierelor vamale din anul 1850, precum și investițiile care s-au făcut în căile ferate, în drumuri, servicii de poștalion, poștă, telegraf etc. Chiar dacă prima atestare documentară a serviciului poștal din Secusigiu datează din anul 1897²⁵¹, avem toate motivele să credem că acest serviciu exista cel puțin cu un deceniu înainte, în anul 1875. Dualismul nu a afectat sistemul bancar, politica externă și armata, toate cele trei componente ale puterii de stat rămânând în mâna împăratului și a Curții vieneze. Legea Armatei din 1878 introducea serviciul militar obligatoriu, fiind exceptați doar clericii, studenții teologi precum și cei cu probleme familiale și sociale. Nici analfabeții nu erau recrutați, decât atunci când nu se completau contingentele cu cei știutori de carte. Reforma militară a produs efecte deosebite pentru românii bănățeni, în sensul că tinerii „cătăniți” se întorceau acasă cu o experiență de viață mult îmbunătățită, iar dintre ofițerii români începeau să apară și primii generali: Traian Doda, Teodor Seracin, Alexandru Guran, Alexandru Aldea, Leonida Pop, Nicolae Cena, Mihail Trașța, etc.²⁵²

În plan politic, bănățenii din monarhie sunt iarăși în fruntea luptelor naționale. Astfel, la 26 ianuarie/7 februarie 1869 se desfășoară la Timișoara conferința națională de a românilor din Banat, la inițiativa lui Alexandru Mocioni, unde, în prezența a peste 500 de delegați, se constituie Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria. Este primul partid politic modern din spațiul românesc, care va fuziona apoi cu Partidul Național al Românilor din Transilvania, formând Partidul Național Român din Transilvania, Banat și Ungaria. Activitatea lui Alexandru Mocioni – cel despre care Nicolae Iorga spunea că este un om cu a cărui minte ne mândrim – nu se oprește doar la politica propriu-zisă. Urmărind activitatea din domeniul bancar a lui Alexandru Mocioni, activitatea culturală, muzicală, dar mai ales ideile filosofice pe care le susține, putem afirma cu certitudine că marele nostru înaintaș se circumscrie din toate punctele de vedere în aria de cuprindere a ceea ce Mazzini definea în 1834 ca fiind „Tânăra Europă”, mișcare socială, politică și culturală rezultată din confluența liberalismului economic englez cu socialismul francez și filosofia germană. Este ceea ce tinerii hegelieni de după

²⁵¹ Zoe Ispășoiu, *op. cit.*, p. 29 (apud: *Á Pallos Nagy Lexikona*, Budapest, 1897),

²⁵² Liviu Maior, *Dualismul austro-ungar, în Istoria Transilvaniei... op. cit.*, p. 427.

1830, în frunte cu Arnold Ruge, Ludwig Feuerbach, Moses Hess, Bruno și Edgar Bauer sau Karl Marx defineau un intelectual ca fiind în primul rând un om de acțiune²⁵³, ceea ce susțineau cu tărie la catedră Michiewicz, Quinet sau Michelet, ceea ce-l preocupa pe Oscar Wilde sau pe „Tinerii cehi” conduși de Tomas Masaryk : afirmarea tinerilor intelectuali europeni ca exponenți ai noului curent, care întrevedea sfârșitul marilor imperii și așeza statul național la baza noilor construcții politice.²⁵⁴ La noi, această sarcină i-a revenit lui Alexandru Mocioni, care a statuat prima construcție politică națională, a clarificat din punct de vedere ideologic doctrina națională la nivelul marilor dezbateri europene ale problemei și, pe plan cultural-național, a orientat mișcarea culturală către popor, de pe poziția de președinte ales al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român. În noiembrie 1886, un număr de 20 de fruntași politici arădeni – printre care Alexandru Mocioni, Nicolae Oncu și Vasile Mangra – hotărâsc înființarea unei bănci populare românești, care să susțină creditarea rurală și să satisfacă interesele țăranilor români din regiune. Ulterior, după crearea băncii „Victoria” din Arad – în spațiul căreia, pe colțul străzii Horia cu Bulevardul Revoluției, vis-à-vis de Primărie, a funcționat multă vreme CEC-ul – aceste bănci populare românești penetrează și în teritoriu. Astfel, în anul 1893 se înființează „Lipovana”, unde vor avea acces la credite ieftine și „paorii” din Secusigiu, Sânpetru German, Munar sau Satu Mare. Exista chiar o politică a românilor bănățeni pentru achiziționarea în comun a unor terenuri domeniiale scoase la licitație de către fisc, tocmai pentru a preîntâmpina venirea unor coloniști. Practica colonizărilor în sensul deznaționalizării unor teritorii locuite de români era utilizată destul de frecvent de către guvernarea maghiari de după 1867. Un rol deosebit de important în educația politică națională a sătenilor știutori de carte din comuna Secusigiu îl va juca și presa vremii. La doar un an după ce a fost ales deputat în Parlamentul de la Budapesta, Alexandru Mocioni, împreună cu alți reprezentanți din această ilustră familie românească, scoate la Viena un ziar românesc, intitulat „Albina”. Primul număr apare la 27 martie-8 aprilie 1866²⁵⁵, chiar de sărbătoarea

²⁵³ Charle, Christophe, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Institutul European, București, 2002, p. 171.

²⁵⁴ Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei*, Institutul European, București, 1998, pp. 167-176.

²⁵⁵ *Albina*, Anul I, nr. 1, Viena, 27 martie - 8 aprilie 1866.

Sfintelor Paști, iar articolul de fond, pus pe două coloane și intitulat „Cristos a inviatu !” este semnat de Andreu Mocioni, Antoniu Mocioni, Georgiu Mocioni și Dr. Alesandru Mocioni : „Cu acesta dulce salutare venimu a presenta asta-di acesta foia onorabilului nostru publicu cetitoriu. De mulți ani nutrimu dorinti'a si planulu – d'a înfiinta o foia publicistica ca organu natiunale nedependinte si liberale, pentru tote interesele intregului poporu romanu, adeca o foia natiunale generale... In Europ'a tota, dar mai vertosiu in patriele nostre a le Romaniloru, evenimentele politice se imbuldiescu, referintiele publice – si prin aceste-a in gradu mare si cele private – necontenitu se incurca si se incorda, si facia cu aceste miscaminte si iritatiuni ale spiretului, a le vietei poporeloru, incercarile poporeloru d'a se orienta, de a-si chiarifica intre sine interesele vitali, d'a se apropia și alia spre intimpinarea si devingerea greutatiloru și pericoleloru amenintiatoare ...Eca deci necesitatea urgente de unu organu natiunale generale, de unu organu neangagiatu si nepreocupatu de parerile cutarei partite. . . In scurtu: programulu nostru politicu, cu care incepemu acesta foia, cum am dice – dorinti'a de a mediloci statornicirea unui adevratu programu nationale, adeca: prin cercarea si consultarea scrupulosa si fidele a sentimentelor, pareriloru, si intereselor poporului nostru – lamurindu-le si desvoltindu-le aceste-a amesuratu cerintelor tempului – seriusu si credinciosu, cu ajutorulu celor mai solidi si zelosi, mai esperti, inventiati si probati barbati ai natiunei nostre, a combina, a representa si a apera căile si modalitatile cele mai potrivite spre ajungerea susatinsului nostru scop nationale comunu...”²⁵⁶

Am păstrat intenționat grafia destul de greoaie a textului, doar pentru a evidenția dificultățile începutului gazetăresc cu care se confrunta Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș, prim-redactorul *Albinei*, în acei ani, la Viena. Conform declarațiilor de principiu din articolul de fond, dar și din cele ulterioare, Mocioneștii aleg Viena ca loc de concepere, editare și difuzare a ziarului românesc „*Albina*”, deoarece aici, în capitala imperiului, se dezbat toate problemele majore din viața popoarelor supuse.²⁵⁷ În afară de

²⁵⁶ Ibidem, pp. 1-2.

²⁵⁷ În acea perioadă, românii transilvăneni dispuneau de doar patru organe de presă importante : *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful Român*, *Concordia* și *Familia*. Doar ultimele două apăreau la Pesta, iar celelalte, editate în Transilvania, împărțeau, din ce în ce mai mult, linia politică pasivistă. În aceste condiții, mocioneștii resimțeau tot mai acut necesitatea unei gazete politice care să promoveze activismul politic,

politică, ziarul „*Albina*” se va ocupa și de literatură, deoarece Alexandru Mocioni era pe deplin conștient de dificultățile scrierii în limba română și încerca pe toate căile să încurajeze producțiile literare. În acest sens, la „*Albina*” colaborează numeroși oameni de cultură români, precum dr. Paul Vasici, Simion Manguica, Ilie Trăilă, Mihai Eminescu, V. A. Urechia, Visarion Roman etc.²⁵⁸ În linii mari, conduita politică a ziarului vizează trei obiective esențiale: apărarea autonomiei Transilvaniei, unitatea culturală și spirituală a întregului popor român și, demn de remarcat, avansarea unor idei politice extrem de îndrăznețe în epocă, cum este cultivarea spiritului republican și promovarea democrației reale.²⁵⁹ Multe articole, nesemnate, firește, de teama represaliilor autorităților vremii, afirmă răspicat idealul politic al luptei românilor transilvăneni, respectiv unitatea politică: „...singurul loc unde am mai putea cultiva și salva românismul și realiza visurile noastre de o Daco-Românie, în România liberă voi a zice.”²⁶⁰ Între anii 1869-1876 ziarul „*Albina*” își mută readacția la Budapesta, mai ales din cauza presiunii autorităților maghiare, care îi retrag debitul poștal pentru Ungaria, făcând imposibilă difuzarea ziarului de la Viena. La sfârșitul anului 1876 ziarul „*Albina*” își încetează apariția, iar articolul de adio este cât se poate de sugestiv: „...nu se poate să nu fi pătruns și să nu fi încolțit și prins rădăcini în piepturile române și ele vor răsări și vor dezvolta ramuri puternice și vor marca calea vieții, calea din robia Vavilonului spre pământul făgăduinței, spre România și împărăția gintei lui Traian.”²⁶¹

În ceea ce privește susținerea publicațiilor românești din Transilvania, familia Mocioni, dar cu precădere Alexandru Mocioni a avut un rol determinant. Într-o perioadă dificilă pentru tribuniștii sibieni, aceștia se bucură de susținerea materială a lui Alexandru Mocioni²⁶². Între anii 1880-1893, la Timișoara a apărut ziarul „*Luminătorul*”, care de asemenea a fost subvenționat de Alexandru Mocioni, iar în anul 1893, în urma unei mari

motiv pentru care au lansat *Albina*. Vezi și George Cipăianu, *Vinčențiu Babeș (1821-1907)*, Editura Facla, Timișoara, 1980, pp. 112-113.

²⁵⁸ George Cipăianu, op. cit., p. 117.

²⁵⁹ Ibidem, p. 121.

²⁶⁰ *Albina*, VIII, 1873, nr. 41 din 3-15 iunie.

²⁶¹ *Albina*, XI, 1876, nr. 117-118, din 31 decembrie-12 ianuarie.

²⁶² În perioada 1890-1892, Alexandru Mocioni, împreună cu fratele Eugen și cu vărul său Zeno au contribuit cu sume substanțiale pentru susținerea ziarului „*Tribuna*”, iar Alexandru a fost ales chiar membru în consiliul de administrație al institutului tipografic care edita ziarul. (vezi Valeriu Branște sau Lucian Boia, *Eugen Brote*)

adunări naționale desfășurată în luna decembrie la Timișoara, Alexandru Mocioni fondează ziarul „Dreptatea”.²⁶³ Directorul publicației este desemnat dr. Constantin Diaconovici, iar prim-redactor, tânărul dr. Valeriu Braniște, care venea tocmai de la ziarul „Tribuna” din Sibiu. Prezentat într-o formă grafică de excepție pentru acea perioadă, ziarul „Dreptatea” a fost, pentru o bucată de vreme, unul dintre cele mai de succes ziare românești din toată Transilvania. În cei patru ani de apariție, redactorii ziarului au avut de înfruntat 74 de procese, iar Valeriu Braniște a fost condamnat pentru 23 de procese, însumând 2 ani de temniță de stat și 1.300 de florini amendă. Începând cu anul 1897 ziarul își încetează activitatea, mai ales datorită apariției, la Arad, a noului ziar tribunist „Tribuna Poporului”, astfel că din 1902 și până în anul 1918, mocioneștii scot un nou ziar „Drapelul”, care va apare la Lugoj, de trei ori pe săptămână.²⁶⁴ Alături de „Biserica și Școala”, care era distribuită mai ales prin intermediul parohiilor și protopopiatelor, acestea au fost ziarele vremii la care au avut acces locuitorii comunei Secusigiu. Firește, nu vorbim despre abonamente individuale sau colective, ci despre difuzarea „foilor” din mână în mână, citite duminica la troiță, la bufet, sau pe lavițele din fața caselor. „La givan” – cum zic bănășenii – mai ales că ziarul „Tribuna Poporului” din Arad scotea în fiecare duminică și un număr „poporan”, intitulat chiar „număr de duminică”, la un preț mult mai accesibil și destinat tocmai țăranilor. Tocmai pentru a evidenția apetitul sătenilor din comuna Secusigiu pentru citit în acea epocă, redăm un articol publicat în ziarul „Tribuna Poporului” din Arad despre o serbare școlară care s-a desfășurat la Secusigiu în primăvara anului 1897:

Lucruri îmbucurătoare²⁶⁵

Poporul român din Secusigiu, simpatic în figura feței și pitoresc în portul său, ne face mândrie națională. Înstăpânit fiind de un spirit viu, e cel mai ușor înrâurit atât de curente bune, precum și de cele bolnăvicioase, când împins este spre ele; acum a știut să se desrobească de sub înrâuriri de felul celor din urmă.

²⁶³ La inaugurarea ziarului „Dreptatea” au mai participat Eugen și Zeno Mocioni, Emanuil Ungureanu, Paul Rotariu, Coriolan Brediceanu, Vincențiu Babeș și Gheorghe Dobrin. (vezi T. Botiș, op. cit. p. 307).

²⁶⁴ Ziarul „Drapelul” va fi condus tot de către Valeriu Braniște, care revenise din Bucovina, după ce fusese expulzat de acolo deoarece redactase ziarul „Patria” din Cernăuți. (vezi T. Botiș, op. cit. p.309).

²⁶⁵ *Tribuna Poporului*, an I, nr. 84, 3/15 mai 1897, p. 4.

Da, căci îl îngrijesc oameni de inimă. Blândul veteran, părintele Constantin Ișfănescu, president al corului, cu drag i-a întins spriginul moral în toată vremea inteligentului său coleg Alesandru Popovici, întovărășit de învățătorul Damian Sebeșan, când adecă s'a angajat să-și înfățișeze tineretul pregătit pentru concert – în public. Concertul, urmat de petrecere până dimineața, s'a ținut la ruga dela Sân-Georgiu. Succesul material de un venit de 112 fl. și cel moral este mângăerea și a d-lor și a noastră, a publicului. Pe lângă că a rămas puțin de dorit în monologul al doilea în lipsa de originalitate a câte unuia din diletanți, - în cunoștință de cauză mărturisesc, că cel dintâiu monolog în fond și formă a fost peste serenada frumoasă negreșit fală și mulțumire le făceau și unor diletanți inteligenți. Mândrie națională ni-au făcut apoi jocurile naționale ale flăcăilor, în frunte cu vătavul Dimitrie Ilie, apoi manufactura de chilimuri a Secusigenelor, cari falnic le împodobiau scena giur împregiur. Perfecta armonie dintre țeran și inteligent ne încredințează în cele din urmă și ea, că domniile conducători nu încetează de a stăruii întru deslegarea problemelor de educație națională.

Munari, 27 Aprilie 1897 P. Ch.

Am respectat grafia textului, fără a interveni nicidecum, tocmai cu gândul de a păstra culoare locală și farmecul de odinioară.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, românii transilvăneni se găseau în fața unor mari provocări, comparabile – ca amploare a manifestării acestora, în toată zona central-europeană – cu marele moment de la 1848²⁶⁶. „Veacul al XIX-lea – avea să constate mai târziu Octavian Goga²⁶⁷ – e veacul principiului de naționalitate. În veacul al XIX-lea s-a lansat ideea identificării granițelor etnice cu granițele politice; în veacul al XIX-lea s-a elaborat unitatea popoarelor. Desigur, mai întârziată decât alții din cauza așezării noastre geografice, aceste idei din cursul veacului al XIX-lea au fost în mod postum resimțite în conștiința noastră și trecute în instinctul nostru popular. Toți cărturarii, toți

²⁶⁶ Liviu Maior, capitolul *Dualismul austro-ungar*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. III (de la 1711 până la 1918), coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 430.

²⁶⁷ Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, vol. *Discursuri*, București, Editura Cartea Românească, 1942, p. 13.

scriitorii noștri, toți au perpetuat generații întregi acest vis, de la unul la altul, și eu nu mă găsesc decât o verigă într-un lanț de evoluție: nu sunt decât continuatorul normal al simțirii generale, pe care, în mod firesc, am dus-o și eu cu un pas mai departe.” Acest veac, descris excelent de către tribunistul Octavian Goga, se încheia în Transilvania pe fondul intensificării politicilor de maghiarizare demarate - mai ales după anul 1875, prin guvernarea premierului Kálmán Tisza - la adresa românilor, slovacilor, sârbilor și a celorlalte popoare subjgate. Confrunțați cu acest pericol, care se exprima prin forme din ce în ce mai subtile, românii transilvăneni își intensifică eforturile de unificare politică, iar la 12-14 mai 1881, cu ocazia Conferinței Naționale de la Sibiu se naște Partidul Național Român din Transilvania, Banat și Ungaria, prin fuziunea celor două partide întemeiate la 1869. În ambele momente de construcție politică, respectiv la 1869 și la 1881, românii din Transilvania și Ungaria au reacționat împotriva compromisului austro-ungar de la 1867, act politic sintetizat cât se poate de just de către politicianul și sociologul maghiar Oszkár Jászi: *„Compromisul s-a născut dintr-o neîncredere reciprocă. El a fost rezultatul unui mare impas. Împăratul avea nevoie de maghiari pentru a-și putea pune în practică politica antiprusacă, în timp ce Ungaria, chinuită, dezmembrată și slăbită de regimul absolutist, avea nevoie de un răgaz pentru a-și regenera forțele economice și politice înainte de a-și relua vechea luptă pentru independență.*”²⁶⁸ Dacă societatea politică maghiară era împărțită între susținătorii dualismului și adversarii acestuia – cei din urmă grupați în special în Partidul Independenței și Pașoptist, condus de către Ferenc Kossuth, fiul marelui revoluționar maghiar de la 1848 – în cazul românilor, atitudinea politică era nuanțată în funcție de recunoașterea sau nerecunoașterea compromisului austro-ungar. În cazul bănățenilor de la Mureșul inferior, printre care și cei din comuna Secușigiu, activismul era strategia politică de urmat, astfel că participarea la alegeri și trimiterea de deputați în Parlamentul de la Budapesta implica și recunoașterea dualismului austro-ungar. Pe de altă parte, în contextul realităților politice din Monarhie, românii din Banat și Ungaria se bucurau de

²⁶⁸ Oszkár Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, The University of Chicago Press, 1929, p. 350, în Valer Moga, Sorin Arhire (coord.), *Problema Transilvaniei în discursul politic de la Sfârșitul Primului Război Mondial*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 43.

drepturi electorale mult mai largi decât confrății lor din fostul Principat al Transilvaniei, care de voie, dar mai ales de nevoie, îmbrățișaseră pasivismul ca formă de luptă politică. În timp, Aradul va deveni centrul politic al românilor transilvăneni, mai ales după anul 1897, când aici apare ziarul „*Tribuna Poporului*” și în jurul căruia se ridică o generație de intelectuali care vor configura marele proiect național înfăptuit la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918. Campania de abonamente la „*Tribuna Poporului*” și la suplimentul de duminică al „foii” declanșată de către bănățeanul Sever Bocu în satele bănățene a inclus și Secusigiul, Munarul și Satu Mare, semn că locuitorii de aici susțineau demersurile politice și culturale ale grupării arădene.²⁶⁹ Așa se întâmplă, de exemplu, în primăvara anului 1907, când la Secusigiu se desfășoară o adunare populară de protest față de proiectul legii școlare inițiat de către ministrul Apponyi, care viza maghiarizarea forțată a elevilor români. O săptămână mai târziu, la 1 aprilie 1907, o puternică delegație din Secusigiu, Munar, Sânpetru German și Satu Mare participă la marea adunare populară de la Arad, unde deputatul Vasile Goldiș și părintele Roman Ciorogariu, directorul Institutului Pedagogico-Teologic, vor iniția o rezoluție de protest față de aceste abuzuri ale guvernanților maghiari.

În anul 1844 Secusigiu primește de la Francisc I privilegiul de (oppid) târg, cu dreptul de a ține de trei ori pe an târguri de țară.

Primul război mondial

În anul 1914, după atentatul de la Sarajevo, din Secusigiu au fost mobilizați toți bărbații valizi între 17 și 60 de ani. Ei au fost încorporați și trimiși pe fronturile din Serbia, Galiția, România și Italia. Dintre cei mobilizați unii au pierit pe front sau în prizonerat, în timp ce alții au fost răniți și s-au întors acasă bolnavi.

Populația rămasă acasă a suferit și ea o serie de lipsuri, autoritățile rechiziționând animalele, grâul și orzul pentru nevoile armatei. La moară se măcina doar cu aprobare de la primărie.

²⁶⁹ Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, Timișoara, 1939, p. 39.

În anul 1916 după intrarea României în război, s-au declanșat și în Secusigiu o serie de persecuții la adresa românilor. Secusigenii Florea Dimitrievici și Gheorghe Șebu au fost arestați și duși în lagărul de la Șopron apoi, în anul 1917 a fost concentrat și trimis pe fronturile din Polonia, Ucraina și Italia și preotul Leon Blaga. Era o practică frecvent întâlnită în acea perioadă, ca intelectualii satelor românești românești să fie izolați în lagăre de concentrare, pentru a nu face propagandă națională în rândurile celor rămași acasă.

Prin armistițiul de la 1918 a început dezmembrarea imperiului Austro-Ungar. Jafurile și starea de incertitudine politică ce au urmat au determinat naționalitățile din imperiu să se organizeze din punct de vedere militar, pentru a păstra ordinea.

Revoluția lui Bela Kun s-a simțit și în localitatea Secusigiu. Astfel, la telefonul notarului, care anunța că în Secusigiu este revoluție, din Arad a venit în localitate un camion cu soldați unguri.²⁷⁰ Ei au postat în piața din fața primăriei două mitraliere și au trimis vorbă ca toți bărbații să se adune la primărie, cu intenția să îiucidă. Fiind vremea însămânțatului oamenii erau pe câmp și au fost adunați de acolo. Totuși, lucrurile au fost aplanate de către primarul Dimitrie Ilie și de învățătorul Dămian Sebeștean, care au stat în mijlocul oamenilor, pentru a evita conflictele. În final, armata ungurească s-a retras.

Înființarea gărzilor naționale

La fel ca în celelalte localități din Banat și în Secusigiu a fost înființată Garda Națională. Inițiatorul acesteia a fost învățătorul Dămian Sebeșan, care, în urma apelurilor primite de la Consiliul Gărzii Naționale Române din Arad hotărăște la 3 Nov. 1918 înființarea gărzii naționale locale. Adunarea poporală națională română a avut loc în data de 10 nov. în sala de ședințe a Casei Comunale. Președinte a fost ales înv. Dămian Sebeșan iar notar candidatul de preot Sever Sebișan. Tot acum a fost ales un Consiliu național comunal, care să apere drepturile poporului. Conform propunerilor făcute. Consiliu național comunal din Secusigiu a fost format din:

²⁷⁰ Martor la eveniment a fost locuitorul Adrian Ilie.

1. Adrian Albotă. nr. 110, econom	15. Ioan Căcia. nr. 157, econom A
2. Alexa Dobândă, nr. 142, econom	16. Ioan Dimitrievici, nr. 193. econom
3. Constantin Pistru, nr. 284, econom	17. Pavel Albotă. nr. 374, econom
4. Dămian Sebeșan. înv.	18. Pavel Stanciu. nr. 158, econom
5. Dimitrie Albotă. nr. 367, econom	19. Petru Aldan. nr. 234, econom
6. Dimitrie Barbu. nr. 122, econom	20. Petru Barbu, nr. 535, econom
7. drian Ilie, nr. 200, econom	21. Petru Cordovan. nr. 139, econom
8. Florea Bută, nr. 3, econom	22. Petru Stanciu. nr. 427, econom
9. Gheorghe Albotă, nr. 216, econom	23. Samuil Balint, nr. 417, econom
10. Gheorghe Dobândă, nr. 63, econom	24. Sever Sebeșan. cand. de preot
11. Gheorghe Ghina. nr. 144, econom	25. Ștefan Albotă. nr. 67, econom
12. Gruia Vânătu, nr. 117, econom	26. Ștefan Ghina, nr. 227, econom
13. Ilie Dobândă, nr. 172, econom	27. Ștefan Șebu, nr. 120, econom
14. Ioan Bălan nr. 33, econom	28. Treică Ghina. nr. 115, econom

După alegerea membrilor Consiliului național comunal, vechea antistie comunală a demisionat și a fost aleasă una nouă. Adunarea generală l-a ales ca jude pe Dimitrie Ilie junior, pe Emanuel Jorz casier, pe Arcadie Gașpar notar, pe Sever Sebeșan, Ioan Ghilezan și Alexa Șebu de jurați.

Toți cei aleși au depus jurământ către Marele Consiliu Național Român, în Arad, în ziua de 14 octombrie 1918 în piața Mihai Viteazul, în fața maiorului Vlad, comandantul Gărzii Naționale.

Cu această ocazie a fost întocmit și un *Protocol*, cu următorul conținut:

„Luat în Secusigiu la 10 Noem. 1918, în meritul constituirei gardei naționale din comună.

(1) În conformitate cu punctul 3. din manifestul Marelui Consiliu Național Român, soldații din comuna Săcusigiu, s-au întrunit astăzi, în sale de ședințe a Casei Comunale, sub conducerea învățătorului Dămian Sebeșan și s-au constituit în gardă națională română, pentru susținerea ordinii și apărarea vieții și avutului locuitorilor din această comună, alegându-și din sânul lor, în garda națională locală 100 membrii, după cum se vede în consemnarea aici alăturată. Toți membrii gardei au depus jurământul înaintea Marelui Consiliu Național din Arad.

(2) Garda și-a ales de comandant pe Ioan Barbu, plutonier major, iar de comandant substitut pe Traian Albotă, plutonier”

D. c. m. s.

(ss) Dămian Sebeșan²⁷¹

²⁷¹ Ghenadie Ilie, Op. cit. p. 38-42

Lista membrilor gărzii naționale române din Secusigiu

Nr. crt	Rangul	Numele	Anul nașterii	Regimentul în care a servit	Ziua intrării
1	Plut. maj.	Ioan Barbu	1879	43 Inf.	1-14 . 11
2	Plutonier	Traian Albotă	1879	2 Honv.	„
3	Voluntar	Sever Sebeșan	1895	33 Inf.	„
4.	Soldat	Ștefan Albotă	1883	33 Inf	„
5.	„	Adrian Albotă	1875	2 Honv	„
6.	„	Petru Albotă	1893	33 Inf.	„
7.	„	Ștefan Albotă	1875	„	„
8.	„	Adrian Albotă	1897	„	„
9.	Fruntaș	Axente Albotă	1878	2 Honv.	„
10.	Soldat	Dimitrie Albotă	1880	34 Divizion	„
11.	„	Pavel Albotă	1880	33 Inf.	„
12.	Caporal	Gh. Albotă	1891	„	„
13.	Soldat	Petru Aldan	1883	„	„
14.	Fruntaș	Gh. Aldan	1893	„	„
15.	Soldat	Ștefan Aldan	1899	17 Tunari	„
16.	„	Traian Aldan	1897	14 Tunari	„
17.	„	Gruia Barbu	1875	2 Honv.	„
18.	Sergent	Adrian Barbu	1890	20 Vânători	„
19.	Soldat	Pavel Barbu	1900	33 Inf.	„
20.	„	Dimitrie Barbu	1898	33 Inf.	„
21.	Fruntaș	Petru Barbu	1890	„	„
22.	Caporal	Dimitrie Barbu	1893	2 Tunari	„
23.	Soldat	Ioan Bălan	1883	33 Inf.	„
24.	„	Ioan Balint	1884	2 Honv.	„
25.	„	Dimitrie Bălaș	1898	33 Inf.	„
26.	„	Petru Bălăban	1896	2 Honv.	„
27.	„	Ștefan Bărbosu	1896	28 Vânători	„
28.	„	Samuil Bărbosu	1897	2 Honv.	„
29.	„	Ștefan Bărbosu	1893	„	„
30.	„	Ghe. Bărbosu	1895	25 Tunari	„
31.	„	Ioan Bărbosu	1893	28 Vânători	„
32.	„	Zamfir Bărbosu	1895	„	„
33.	Caporal	Samuil Balint	1887	„	„
34.	Sergent	Ioan Bodrojean	1889	61 Inf.	„
35.	Soldat	Dimitrie Bută	1891	7 Tunari	„
36.	„	Gh. Bută	1890	33 Inf.	„
37.	„	Dimitrie Bută	1891	„	„
38.	„	Vasile Ciucur	1883	„	„

39.	„	Traian Cordovan	1897	28 Vânători	„
40.	„	Ioan Căcia	1893	33 Inf.	„
41.	„	Trifu Cristea	1894	2 Honv.	„
42.	„	Samuil Clăbățan	1878	„	„
43.	Caporal	Dimitrie Cincean	1897	28 Vânători	„
44.	Soldat	Alexa Dobândă	1887	33 Inf.	„
45.	„	Ilie Dobândă	1892	„	„
46.	„	Petru Dimitrievici	1878	„	„
47.	„	Ioan Făgeanu	1889	„	„
48.	„	Samuil Făgeanu	1899	„	„
49.	„	Dimitrie Făgean	1889	7 Tunari	„
50.	„	Dimitrie Făgean	1891	33 Inf.	„
51.	Soldat	Ștefan Floca	1886	33 Inf.	1/14. 11
52.	„	Gh. Floca	1892	„	„
53.	„	Moise Ilie	1892	„	„
54.	„	Ștefan Ilie	1882	28 Vânători	„
55.	Sergent	Dimitrie Ilie	1881	33 Inf.	„
56.	Soldat	Dimitrie Ilie	1884	„	„
57.	„	Emanuil Ilie	1893	2 Honv.	„
58.	„	Adrian Ilie	1878	„	„
59.	„	Ioan Iovi	1895	33 Inf.	„
60.	„	Gh. Ionescu	1892	2 Honv.	„
61.	„	Traian Iorgovan	1884	33 Inf.	„
62.	„	Isaia Gașpar	1892	61 Inf.	„
63.	„	Ioan Gașpar	1894	„	„
64.	„	Gh. Gârbaci	1871	2 Honv.	„
65.	„	Ioan Ghilezan	1878	„	„
66.	„	Gh. Ghilezan	1879	„	„
67.	„	Gh. Giulvezan	1885	33 Inf.	„
68.	„	Gh. Ghina	1886	14 Tunari	„
69.	„	Ștefan Ghina	1885	33 Inf.	„
70.	„	Emanuil Jorz	1880	„	„
71.	„	Ioan Laza	1889	„	„
72.	Caporal	Ioan Lăpădat	1895	2 Honv.	„
73.	Soldat	Petru Laza	1893	„	„
74.	„	Ștefan Laza	1883	33 Inf.	„
75.	„	Petru Moșescu	1888	„	„
76.	„	Milente Moșescu	1899	„	„
77.	Fruntaș	Dimitrie Moșescu	1891	„	„
78.	Soldat	Dimitrie Olariu	1885	„	„
79.	„	Petru Păianu	1886	„	„
80.	„	Filip Pecican	1875	2 Honv.	„

81.	„	Iosif Păianu	1876	33 Inf.	„
82.	„	C.tin Pistrui	1892	„	„
83.	„	Dimitrie Puta	1891	„	„
84.	„	Ioan Popa	1881	„	„
85.	„	Ioan Pasculovici	1895	„	„
86.	„	Constantin Roșu	1884	„	„
87.	„	Gh. Ruian	1892	„	„
88.	„	Dimitrie Șebu	1899	„	„
89.	„	Traian Șebu	1900	„	„
90.	Caporal	Ioan Stoia	1897	„	„
91.	Soldat	Ioan Șebu	1883	„	„
92.	„	Petru Selegeanu	1893	„	„
93.	Sergent	Petru Stanciu	1890	2 Honv.	„
94.	Soldat	Pavel Stanciu	1883	120 Tunari	„
95.	„	Ioan Șepețan	1888	33 Inf.	„
96.	„	Ioan Șebu	1870	2 Honv.	„
97.	„	Gh. Vânătu	1891	33 Inf.	„
98.	„	Petru Vânătu	1878	2 Honv.	„
99.	Fruntaș	Dimitrie Vărădin	1892	33 Inf.	„
100.	Soldat	Ghe. Vărădin	1881	7 Tren	„
101.	„	Ghe. Zorescu	1879	2 Honv.	„

(ss) Damian Sebeșan

Exmis al Consiliului Național Român

(ss)Plut. major Ioan Barbu

Comandantul gardei.²⁷²

Toți membrii Gărzii naționale locale au depus jurământ de credință față de Consiliul Național Român din Ungaria și Transilvania, care era considerat în toamna lui 1918 supremul for al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania.

Garda din Secusigiu, organizată militarmente și înarmată, a vegheat o lună de zile la apărarea comunei, a cetățenilor și a bunurilor lor. În încăperile primăriei a staționat tot timpul un pluton „în stare de alarmă” iar pe ulițe au patrulat zi și noapte câte doi oameni din gardă înarmați.

Garda națională locală a fost dizolvată în 10 dec. 1918 de către armatele de ocupație sârbești, care au intrat în localitate.

²⁷² Ghenadie Ilie, Op. cit. , p43-46

Marea adunare de la Alba Iulia

În vremea în care armatele aliate învingătoare organizau Conferința de pace de la Paris, sârbii încercau să anexeze întreg Banatul, până la Mureș.

Armata Română încă nu se apropiase de granița bănățeană, rămânând pe aliniamentul Mureșului până în primăvara anului 1918, când și-a reluat înaintarea. La 17 mai 1919 Regimentul 6 Vânători a intrat în Arad dinspre Curtici și a eliberat municipiul reședință de județ (comitat, la acea vreme), după care Armata Română și-a continuat marșul victorios, iar în primele zile ale lunii august 1919 a cucerit Budapesta.

Dorind să anexeze Banatul Serbiei, autoritățile militare sârbești i-au împiedicat pe românii din comitatul Timiș-Torontal să treacă Mureșul ²⁷³ca să participe la Marea Adunare de la Alba Iulia.

În ciuda amenințărilor, din Secusigiu au reușit să treacă printre cordoanele sârbești învățătorul Daamian Sebeșan și fiul său Aurel Sebeșan, preot în Felnac, care au ajuns la Alba Iulia și au participat la Marea Adunare în care s-a hotărât unirea Transilvaniei, a Banatului întreg, Crișanei și Maramureșului cu România. ²⁷⁴

La întoarcerea au avut însă de suferit din partea armatei de ocupație sârbești. Despre aceste evenimente Damian Sebeșan a notat următoarele: „În 30 nov. 1918 am plecat la Alba Iulia, ca delegat al comunei Săcusigiu, spre a participa la adunarea ținută în 1 Dec. n. 1918 pentru unirea Ardealului, Banatului și Crișanei cu România. Am participat la adunare și am votat cu mandat de la comună pentru unirea noastră cu România. În 2 Dec. N seara m-am întors de la Alba Iulia. Auzind că vin sârbii ca să prindă și să îterneze la Belgrad, pe cei care au participat la adunarea de la Alba Iulia, luni dimineața în 9 Dec. N. împreună cu Sever²⁷⁵ și cu Petru Barbu, am trecut Mureșul la Semlac și de acolo, prin Pecica ne-am refugiat în Arad, unde am rămas până în 20 Dec. n.1918, apoi după aceea s-au domolit spiritele, m-am întors acasă. ”²⁷⁶

²⁷³ Ziarul Românul , Arad, nr. 20-21/1918

²⁷⁴ Coriolan Băran, în volumul autobiografic „Reprivire asupra vieții”, apărut la Arad, Editura „Vasile Goldiș” University Press, 2010, prin strădaniile regretatului Vasile Popeangă, acesta menționează că delegații bănățeni care au reușit să ajungă la Alba Iulia au venit însoțiți de credenționale în care se menționa dorința celor care i-au delegat pentru a vota unirea cu România.

²⁷⁵ Fiul mai mic al învățătorului, ajuns mai târziu preot la Comloșul Bănățean

²⁷⁶ Textul din jurnal reproduș de Ghenadie Ilie în Op. cit. , p 49

Armatele sârbești au stat în comuna Secusigiu până în 27 Iulie 1919, când, la ordinul aliaților, s-au retras spre Jimbolia.

Tot în această zi în comună a sosit și primul pluton de soldați români, trimiși de garnizoana Arad.

El a fost întâmpinat cu mare entuziasm de întreaga populație a satului. Întâlnirea a avut loc între comunele Sânpetru German și Felnac, pe locul unde a fost odinioară troița catolică. S-a cântat „*Pe al nostru steag*”, soldaților li s-a dat flori.

Grosul armatei românești a ajuns în comună în 2 august. Oamenii au întâmpinat-o în fața primăriei, unde Dămian Sebeșan a ținut o cuvântare iar din partea armatei române a răspuns locotenentul Lupescu²⁷⁷.

Grosul armatei românești a ajuns în comună în 2 august. Oamenii au întâmpinat-o în fața primăriei, unde Dămian Sebeșan a ținut o cuvântare iar din partea armatei române a răspuns locotenentul Lupescu²⁷⁸.

Datorită prezenței trupelor sârbești în Banat, șvabii bănățeni – inclusiv cei din Sânpetru German – au adoptat de-abia la 10 august 1919, la Timișoara, în cadrul unei Adunări Naționale, o rezoluție de recunoaștere a unirii Transilvaniei și Banatului cu România, iar la 15 august 1919 au adresat, prin generalul Henri Mathias Berthelot, Conferinței de Pace de la Paris o declarație, însoțită de un memoriu, prin care cereau alipirea Banatului la România. Memoriul a fost înaintat și reprezentanțelor diplomatice ale puterilor aliate din București.²⁷⁹

În 21 nov. 1919, în curtea bisericii din Secusigiu a fost ridicat un monument în cinstea eroilor români căzuți pe câmpul de luptă. Inițiativa i-a aparținut înv. Petru Ciucur și membrilor corului bisericesc. Din costul lucrării de 3465 lei, Societatea corală a dat 1000 de coroane, restul sumei fiind adunată printr-o listă de subscripție de la familiile celor dispăruți și de la alți creștini ortodocși din localitate.

²⁷⁷ Din mărturisirile înv. Damian Sebeșan, împărtășite prof. Ghenadie, care l-a cunoscut.

²⁷⁸ Din mărturisirile înv. Damian Sebeșan, împărtășite prof. Ghenadie, care l-a cunoscut.

²⁷⁹ Vesile Vesa, *Unirea Transilvaniei cu România*, în *Istoria Transilvaniei...op. cit.*, p. 622.

Monumentele eroilor din Primul Război Mondial(1914-1918)

Monumentul din Secusigiu

*Sfințirea Monument eroilor din 1914- 1918
din Secusigiu*

Monumentul din marmură poartă următoarea inscripție, urmată de lista de nume:

*„Sămnul amintirei, fraților noștri consăteni, căzuți în războiul mondial 1914-1918,
ridicat de corul vocal din Secusigiu, la 21 Noembrie 1919 st. v”*

1. Adrian Iștfa	13. Dimitrie Ghilezan
2. Alexa Bălaș	14. Domițian Sebu
3. Andrei Ilie	15. Emanuil Bărbosu
4. Arsenic Mihni	16. George Filip
5. Axente Moșescu	17. George Floca
6. Constantin Șepețan	18. George Radu
7. Dimitrie Albotă	19. Gheorghe Birău
8. Dimitrie Bălăban	20. Gheorghe Căcia
9. Dimitrie Bărbosu	21. Gheorghe Dobândă
10. Dimitrie Brândescu	22. Gheorghe Ghilezan
11. Dimitrie Clăbățan	23. Ioan Bărbosu
12. Dimitrie Clipici	24. Ioan Bută

25. Ioan Ciucur
26. Ioan Clipici
27. Ioan Crișan
28. Ioan Iovi
29. Ioan Izgherean
30. Ioan Jorz
31. Ioan Lepădat
32. Ionică Albotă
33. Isaia Nicolici
34. Isaia Șepețan
35. Isaie Pisat
36. Isăilă Drăgoiu
37. Moise Stanciu
38. Petre Ionescu
39. Petru Albotă
40. Petru Dobândă
41. Petru Ghivulescu
42. Samuil Moșescu
43. Samuil Pistrui
44. Ștefan Bucovan
45. Ștefan Mircescu
46. Ștefan Moșescu
47. Ștefan Păianu
48. Ștefan Traianu
49. Teodor Mic
50. Terenție Dobândă
51. Traian Barbu
52. Traian Ghina
53. Traian Laza
54. Traian Moșescu
55. Traian Pistrui
56. Traian Stanciu
6. Arcandie Cincean-mort în Rusia
7. Aurel Moșescu
8. Constantin Gașpar
9. Constantin Șepețan-mort în Rusia
10. Dimitrie Ilie- întors, mort acasă
11. Dimitrie Meilă
12. Dimitrie Puta
13. Dimitrie Ruian
14. Domițian Șebu-mort în Rusia
15. Francisc Endres
16. Gh. Balint- întors, mort acasă
17. Gh. Pecican
18. Gheorghe Floca
19. Gheorghe Pistrui
20. Gruia Barbu
21. Ilea Țârnea
22. Ion Balint
23. Ion Cosor
24. Ion Făgeanu
25. Ion Iorgovan- întors, mort acasă
26. Ion Iovi
27. Ion Lăpădat
28. Ion Meilă
29. Ion Moșescu
30. Ionică Dimitrievici
31. Isaia Luca
32. Isăilă Drăgoiu
33. Iuliu Aldan
34. Leopold Klein-mort în Rusia
35. Milan Nicolici
36. Moise Ilie
37. Moise Ișțfa
38. Moise Laza
39. Pavel Ruian- întors, mort acasă
40. Pavel Stoia
41. Pavel Șebu- întors, mort acasă
42. Petru Albota
43. Petru Albotă- întors, mort acasă
44. Petru Barbu
45. Petru Bălăban

Prizonierii în Rusia

1. Adrian Albotă
2. Adrian Albotă
3. Adrian Ilie
4. Alexa Bălaș-mort în Rusia
5. Alexa Clăbățan

46. Petru Bută
 47. Petru Ciulei-mort în Rusia
 48. Petru Făgeanu
 49. Petru Iorgovann
 50. Petru Laza
 51. Petru Pistrui
 52. Petru Stehlich-mort în Rusia
 53. Petru Stoia
 54. Petru Șebu- întors, mort acasă
 55. Petru Șepețau
 56. Pompiliu Cordovan
 57. Simion Marcu
 58. Ștefan Bărbosu
 59. Ștefan Ghilezan
 60. Ștefan Ilie
 61. Ștefan Mircescu-mort în Rusia
 62. Traian Ardelean
 63. Traian Barbu-mort în Rusia
 64. Traian Bărbosu
 65. Traian Laza-mort în Rusia
 66. Traian Laza-mort în Rusia
 67. Traian Pera
 68. Traian Șebu
 69. Trifu Cristea
 70. Uroș Vichentie
71. Zamfir Bălosu
- 72. în Italia**
 73. Dimitrie Stoicănescu
 74. Ion Bărbosu
 75. Ion Curuți- întors, mort acasă
 76. Ion Trandafir
 77. Liviu Albotă
 78. Moisa Cârlea
 79. Pavel Ruian- întors, mort acasă
 80. Petre Ciobu
 81. Petru Albotă
 82. Petru Cătălina- întors, mort acasă
 83. Pompiliu Cordovan
 84. Valeriu Vichentie
 85. Zamfir Cionea
- în Serbia**
 1. Dimitrie Bărbosu-mort
 2. Dimitrie Foale-mort
 3. Ion Izgherean-mort
- în Franța**
 Dimitrie Mateiu
 Petru Vichenti

*Tabloul prizonierilor în timpul războiului mondial întocmită de Ghenadie Ilie, vezi Ghenadie Ilie, op. cit. p. 1-5

* *Pavel Ruian și Pompiliu Cordovan au fost prizonieri în Rusia, Italia și Franța. Ambii s-au întors acasă dar au murit la scurtă vreme.

Monumentul eroilor din Munar

Locuitorii din Munar au ridicat și ei în anul 1927 un monument în amintirea munărenților căzuți pe front în timpul primului război mondial.

Monumentul în formă de cruce de eroi, prezintă următoarea inscripție „În semnul amintirii fraților noștri consăteni căzuți în războiul mondial din anii 1914-1918. Au ridicat acest monument locuitorii comunei Munar la 9 septembrie 1927. ”

În partea de jos, pe două rânduri sunt trecute numele celor decedați:

Arsenie Barbos Emilian Vădășan
Dimitrie Latinca Orestie Ristin
Ilie Șebu Ioan Țărău
Ioan Martin Ignatie Draskovits
Ioan Selejan Evrim Varadin
Ioan Tăbac Ioan Coman
Orestie Guran Velcu Chelici

Petru Chechezan Ivan Peiac
Petru Florii Ștefan Iorgovan
Savu Latinca Ioan Șebu
Semeon Lați Iova Torneanschi
Teodor Torzan Teodor Chelici
Trifu Barbu Ștefan Toth

Monumentul eroilor sârbi din Satu Mare

În curtea bisericii din Satu Mare se găsește o cruce de eroi din piatră albă ridicată în anul 1924 de Asociația mamelor sârbe, în memoria fiilor lor morți pe câmpul de luptă în primul război mondial. Ulterior în partea de jos a mai fost adăugată o placă în amintirea eroilor din al doilea război mondial. Textul este în limba sârbă. În traducere²⁸⁰, conținutul (în transcriere fonetică) este următorul:

Asociația mamelor sârbe
Fiilor săi căzuți în războiul din
1914 - 1918

Robii lui Dumnezeu:

Stevan Sârbovanov
Giurița Sredin
Vlada Bolcaș
Proca Roțcov
Dobromir Macsimovici
Steva Iovanovici
Tanțco Raiac
Leța Bolcaș
Mișa Nevrencean

Branco Petcov	Svetozar Stamoran
Secula Stamoran	Gioca Sablici
Steva Rochici	Milivoi Marici
Jurița Marianov	Mișa Deiac
Milutin Vencov	Giura Iovanovici
Dobromir Cirici	Tața Vulpin
Iova Stamoran	Jiva Cacic
Milivoi Cioban	Iezdimir Velin

Cedomir Iancov Giurița Borchici
Arcadia Petcov Milutin Iovanovici
Nața Iorghici Luca Târlain

Satu Mare 1924.

Cira Sârbovan Rada Nenici
Mișa Anicin 1945
Cranislav Subatici

²⁸⁰ Traducerea din limba sârbă Dușan și Dejan Popov

Monumentul eroilor germani din Satu Mare

În fața bisericii romano-catolice se găsește un monument din piatră ridicat în 1925 în amintirea tinerilor germani din Satu Mare morți pe front în primul război mondial. Textul, în limba germană este acoperit de licheni.

Monumentul eroilor din Sânpetru German

Inițiativa de a ridica în fața casei primăriei un monument pentru eroii căzuți în primul război mondial a apărut în anul 1924 și ea i-a aparținut Reuniunii economilor și Reuniunii de cântări din Sânpetru German.

Consilierii

locali au recomandat însă pentru amplasare movila de vis a vis de poarta cimitirului romano-catolic, motivând că în spațiul din fața casei primăriei se țin piețele și târgurile anuale. Ca urmare, în 15 august 1932 a fost dezvelit un monument comemorativ în amintirea consătenilor căzuți în cel de-al doilea război mondial, în cimitir.

Monumentul eroilor români din**Sânpetru German**

Pe strada principală, la drum, lângă biserica ortodoxă română se află o cruce de marmură în amintirea eroilor din cele două războaie, care prezintă la bază următoarea inscripție: „*Glorie eroilor din primul și al doilea război mondial și eroului necunoscut. Ridicată de preotul paroh Petrușe împreună cu consilierii, credincioșii din parohie.*”

Reforma agrară din 1921

Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a fost adoptată în 30 iulie 1921 după ce cu câteva zile mai înainte -17 iulie - fusese definitivată și votată cea pentru vechea Românie. Cu aceasta s-a încheiat așa-numita etapă a

legiferării reformei agrare, ce a durat aproape patru ani.²⁸¹ Se poate remarca, că în Banat exproprierea s-a făcut pentru cauza de utilitate publică, spre deosebire de vechea Românie unde se făcea pentru cauza de utilitate națională. Obiectivele urmărite prin expropriere erau: sporirea și completarea proprietăților rurale ori a izlazurilor și pădurilor comunale, înlesnirea dezvoltării industriei naționale, ușurarea traiului din orașe etc. În cazul comunei Secusigiu, pe lângă marile proprietăți care au fost reduse la norma prevăzută de lege, au fost diminuate și pământurile mănăstirești, cum a fost cazul mănăstirii Bezdin. În acest fel, mai mulți locuitori din comuna Secusigiu au beneficiat de efectele aplicării legii agrare și au primit pământ.

Al doilea război mondial

În timpul celui de al doilea război mondial secusigenii au luptat în Regimentele 93 Infanterie și 12 Roșiori. Pentru faptele lor de vitejie mulți ostași din Secusigiu au fost decorați cu medalii și ordine militare. Mulți dintre cei plecați au fost luați prizonieri, unii s-au întors acasă, alții au murit în lagăre sau după ce s-au întors acasă.

Lupte grele s-au dat și la Periam. Secusigenii au sprijinit ostașii români și pe aliații lor cu provizii, cai, căruțe, au transportat răniții la spitalul din Arad. Prin sat a trecut armata ungurească și cea rusească.

Eroii din Secusigiu²⁸²

Dafin Ilie Petru Ișțfa Petru Bută Ila Barbu Mănăilă Ilie
Gheorghe Puică Petru Ionescu Arcadie Moșescu

**Monumentul maiorului sovietic
Varlaam Mihailovici (1904-1944)**

**Monument eroilor din alDoilea
Război Mondial din Secusigiu**

²⁸¹ D. Sandru, *Evoluția lucrărilor de expropriere și împroprietărire operate în baza legilor de reformă agrară din 1921*, în "Studii. Revistă de istorie", București, tom. 25, 1972, nr. 2, p. 283.

²⁸² Zoe Ispășoiu, Op. cit, p 39.

Capitolul III

ORGANIZARE TERITORIALĂ. ADMINISTRAȚIE LOCALĂ. INSTITUȚII ALE STATULUI

Teritoriile ocupate de regii maghiari prin puterea armelor au devenit proprietatea regelui.
283

După cucerire, chiar dacă aceasta ocupație a fost, multă vreme, mai mult formală, teritoriul Banatului a fost organizat în comitate, conduse de un comite.

Unul dintre primele comitate înființate a fost comitatul Cenad menționat în anul 1165. Ulterior, din acest comitat s-a desprins comitatul Timiș, atestat pentru prima oară în 1175, apoi rând pe rând au apărut și celelalte.

Vilayetul (Pașalâcul) Timișoarei.

După căderea Timișorii și transformarea ei în *vilayet*, turci au reorganizat teritoriul înființând aici, peste comitatele maghiare, sangeacuri și nahii.

Vilayetul Timișoarei, care includea și satele actualei comune Secusigiu, a avut o durată de 164 de ani (1552-1716).

El s-a învecinat spre nord și est cu Principatul Transilvaniei, spre vest cu Pașalâcul Budei, iar spre sud cu cel al Rumeliei, organizat în sudul Dunării. În 1660, prin cucerirea Oradiei și organizarea *Vilayetului* de Oradea, limita la nord s-a făcut cu acesta.

Pașalâcul a fost condus de un pașă, care a avut rangul de beglerbeg (beg al begilor), cu două tuiuri. Beglerbegul Timișoarei a fost subordonat celui de la Buda. Acest beglerbeg (sau vizir²⁸⁴) purta și titlul de „*vâli*” (valiu), adică guvernator, șef al administrației civile. Centrul său administrativ și militar a fost stabilit la Timișoara, în virtutea importanței sale strategice și a vechii funcții de reședință a comitatului Timiș.

Din punct de vedere organizatoric, *Vilayetul* a fost compus din mai multe unități administrative numite *sandjak*-uri (sangeacuri, având sensul de „*steaguri*”) sau „*liva*”. Acestea aveau în fruntea lor un *sandjakbeg*, comandant militar și totodată administrativ al teritoriului respectiv. Sangeacurile, la rândul lor, erau împărțite în unități administrative mai mici, numite *nahiye* (districte).

²⁸³ Radulian Rusu, op.cit, p.133

²⁸⁴ câteodată avea și demnitatea de vizir cu trei tuiuri, Ibidem, p.144

După 1566, *Vilayetul* a fost compus din șase sangeacuri: Timișoara, Cenad, Lipova, Moldova, Gyula și Ineu.

Sangeacul Cenad, cu reședința la Cenad, a fost organizat pe cursul inferior al Mureșului, până la vărsarea în Tisa. Teritoriul său se învecina cu sangeacul Gyula (Arad) la nord și la est și cu cel al Timișoarei la sud, iar în vest era limitat de valea Tisei. Era alcătuit din trei *nahyie*: Felnac, în est, Cenad, în centru, și Vásárhely (Hódmezővásárhely), în nord, pe teritoriul Ungariei azi.

În total, în acest sangeac se aflau 228 de sate și puste, la care s-au adăugat 31 de așezări aparținând unei fundații religioase – de tip *vakîf* - patronate de marele vizir Mehmed Sokollu.

În caz de război, sangeacbegii erau obligați să vină în fruntea unui anumit număr de soldați. Aceștia erau în bună parte spahii („călăreți”), care primeau pământurile sub formă de „*feude*”, în arendă. Conform dreptului islamic, pământul aparținea sultanului, iar acesta îl „închiria” acelor soldați care aveau merite în lupte.

Sangeacbegii și spahii (precum și ceilalți supuși musulmani) nu puteau transmite proprietățile ereditare, le puteau folosi doar pe timpul vieții lor, iar în cazul în care greșeau, puteau fi „maziliți”, pierzându-și așadar aceste drepturi.

Feudele otomane au fost de trei categorii:

- *ziamet*, care aparținea unui „*zaim*”, al cărui venit anual era de până la 20000 de accele (aspri);

- *timar* – a unui „timariot”, având un venit anual între 20000 și 100000 de accele;

- *has* (hass), cu venituri de peste 100000 de accele.

Ziameturile și timarurile aparțineau spahiilor (zaimi sau timarioți), în timp ce hass-urile erau doar ale marilor demnitari.

Un alt tip de proprietate era cel de tip *vakîf*, al unei fundații religioase, create de obicei de viziri sau alți demnitari.

Acestea aparțineau cultului islamic și erau scutite de orice dări; mai mult, erau ferite de orice fel de primejdii, motiv pentru care aici se concentra populație numeroasă, atât musulmană, cât și creștină.

Veniturile totale ale sangeacurilor variaau de la un an la altul, în funcție de mărimea și numărul feudelor otomane existente.

La veniturile acestea se adăugau cele ale „delegatului *defterdar*-ului” (adică ale fiscului), care însumau spre sfârșitul secolului XVII, după mărturia lui Marsigli, 640.880 accele anual, iar cele ale șefului finanțelor timarioților, de 100.000 de accele anual, ceea ce depășea, per total, la momentul respectiv (în jurul anului 1690) 2 milioane de accele anual, echivalentul a aproape 20.000 de taleri .²⁸⁵

Organizarea teritoriul de la sud de Mureș în timpul administrației austriece

Imediat după cucerirea Banatului de către austrieci, adică la sfârșitul anului 1717 , curtea de la Viena a hotărât înființarea „Administrației Țării Banatului” (*Banater-Landes Administration*), care avea să se ocupe de acum încolo de realizarea infrastructurii administrative și instituționale, în calitate de for superior al administrației imperiale provinciale.

Departamentele militar și civil ale Administrației bănățene urmau să constituie o „administrație comună” (*eine gemeinschaftliche Administration*) conform rescriptului împărațesc din 3 septembrie 1718, în fruntea căreia a fost numit ca președinte același general Mercy.

Pe 12 septembrie 1718, Camera Aulică a ordonat înființarea a 13 districte și a șase companii militare de graniță (azi toate aflate pe teritoriul sârbesc), la care s-a adăugat compania din Clisura Dunării.

Denumirea oficială a noii administrații provinciale a devenit „Administrația imperială a Țării Banatului” (*Kaiserliche Banater Landes-Administration*).

Procesul de organizare a structurilor inferioare ale Administrației Banatului a continuat și după 1718, iar în următorii doi ani, numărul districtelor s-a redus la 11.

Cele 11 districte (Caransebeș, Ciacova, Cenad, Lipova, Lugoj, Orșova, Palanca Nouă, Timișoara, Vârșeț, Panciova și Becicherecu Mare) stabilite în perioada 1718-1720 au rămas neschimbate până în 1775, singurele modificări fiind la nivelul cercurilor sau al apartenenței unor localități.

²⁸⁵ Raulian Rusu, Op.cit., p.149

Guvernatorul Banatului a avut patru consilieri, din care doi civili (camerali) - pentru probleme economice, administrative sau de justiție, și doi militari. Dintre aceștia unul era obligatoriu comandantul cetății Timișoara.

Alături de acești consilieri mai erau 12 funcționari cu diverse funcții, doi inspectori provinciali și patru administratori superiori (*Oberverwalter*).

În fiecare district exista un oficiu administrativ de district (*Distriktverwalteramt*), condus de un administrator districtual (*Distriktverwalter*). Acesta era ajutat de mai mulți subadministratori (*Distriktunterverwalter*) în funcție de mărimea districtului, precum și de un perceptor, un controlor, un grefier și un practicant.²⁸⁶

Administratorul de district reprezenta prima instanță de judecată în cazul unor delikte minore.

La nivel local, administrația imperială a menținut în continuare instituția cnezială. Prin armare, în continuare, în fiecare sat a existat un „cnez” ales la fel ca în timpul stăpânirii otomane .

Principala sa îndatorire a fost stabilirea și încasarea obligațiilor fiscale ale sătenilor. Cât timp era în funcție (de obicei 2-3 ani), „cnezul” nu era salarizat, dar era scutit de dări și robote.

În paralel, administrația imperială a înființat și funcția de *obercnez*, ca reprezentant al cnezilor sătești dintr-un cerc (*processus*). Acesta era în subordinea subadministratorului districtual. Obercnezul era propus de cnezii sătești, însă avea nevoie, pentru a fi numit, de aprobarea Oficiului administrativ și al Administrației Banatului.

O primă încercare, eșuată, de reformă a administrației, în Banat, a avut loc în 1740, imediat după războiul cu turcii.

Totuși, reforma de la nivelul întregului Imperiu, inițiată de contele Friedrich Wilhelm von Haugwitz (1749), a avut unele urmări și în aceste teritorii.

În anul 1751, Maria Tereza dă un decret de separare a administrației mixte, civilă și militară, a Banatului.

În urma acestui decret, guvernatorul Banatului a avut doar atribuții civile, iar

²⁸⁶ J.J. Ehrler (2000) apud Raulian Rusu, Op.cit., p.163

generalii au răspuns exclusiv de armată. Cu toate acestea, până în 1753, generalul comandant Engelshofen a continuat să dețină ambele funcții, după care a fost numit ca guvernator civil al Banatului contele de Vilana-Perlas .

În noua organizare, Administrația Banatului a fost formată dintr-un președinte și șase consilieri, aceștia răspunzând de diverse probleme(contabilitate, silvicultură, minerit și construcții). Administrația avea ședințe de lucru săptămânale, procesele verbale fiind trimise noului organism central, ce înlocuia Camera Aulică în problemele acestei regiuni, și anume Deputăția Aulică a Banatului și Părților Ilire (*Hofdeputation in Banaticis et Illyricis*).²⁸⁷

În sfârșit, la 1 februarie 1778 împărăteasa a semnat decretul prin care ordona încorporarea Banatului (sub numele de *districtus Temessiensis*) în Ungaria.

Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, n-au existat modificări administrative importante. Au fost reînființate comitatele medievale, conduse de comiți și vicecomiți.

Organizarea administrativă în epoca dualismului austro-ungar

În anul 1839 Secusigiu a aparținut de comitatul Timiș, cercul Sânaandrei iar din 1863 până în 1910 de comitatul Timiș, cercul Aradul Nou.

Organizarea administrativă maghiară s-a definitivat prin legile din anii 1870, 1871, 1876 și 1886, care confirmă comitatele (*megye*), ca unități administrative de bază, și crează comunele, ca forme de organizare cu personalitate juridică. La baza organizării comitatelor a stat Legea municipiilor XLII din 1870. Comitatele (județele) au fost unități administrativ-teritoriale și politice, prin intermediul cărora s-a exercitat puterea executivă pe plan local .

Comitatele au fost împărțite în cercuri, echivalente plășilor românești de după 1925, iar cercurile în notariate, dacă comunele erau mari, și în cercuri notariale, dacă comunele erau mici.

În fruntea județului era un *prefect (főispán)*, numit direct de guvern și un *viceprefect (alispán)*, ales de consiliul județean pe 6 ani. În subordinea sa se aflau

²⁸⁷ Această deputăție aulică a fost desființată abia la 1777, la insistențele stărilor ungare.

protonotarul, medicul-șef, inginerul șef, fiscalul, veterinarul-șef, președintele scaunului orfanal, notarii, etc.

Cercurile erau conduse de *prim-pretor* și *pretori*, care aveau în subordine primarii, notarii, medicii veterinari, silvicultorii, picherii și alți funcționari. Prim-pretorul era ales tot pe 6 ani de adunarea comitatensă. El putea dizolva reprezentanța comunală, judeca delictele de câmp sau silvice, dacă paguba era între 40-60 coroane, reprezenta instanța primă în chestiunile industriale și comerciale, exercita control asupra primarilor, notarilor, străinilor și asupra bugetelor legate de drumuri.²⁸⁸

Adunarea comitatensă era formată din censitarii comitatului, care intrau de drept și din membrii aleși din fiecare cerc. Numărul consilierilor era în funcție de mărimea comitatului.

Organizarea comunală s-a realizat prin legile XVIII din 1871, V din 1876, XXXIV și XXXIX din 1881, și s-a definitivat prin legea XXII din 1886.

În Ungaria fiecare sat a avut o organizare administrativă proprie, el fiind totodată și comună, de unde și existența unei autonomii administrative mai largi.

Comunele se împărțeau în comune mici (*kis községek*) și comune mari (*nagy községek*). Fiecare comună avea o reprezentanță comunală, formată din membri aleși și viriliști. Reprezentanța era prezidată de primar (jude), în comunele mici și mari.

Organul executiv era *antistia comunală*. Alcătuită mai demult doar din primar (jude) și notarul comunal, ea s-a transformat, prin noua legislație, într-un organ colectiv din care făceau parte, în comunele mici, judele, doi jurați și medicul cercual, iar în cele mari, judele și supleantul său, cel puțin patru jurați, casierul, notarul, directorul orfelinatului, medicul și veterinarul.

Comunele erau conduse de reprezentanța comunală (formată din censitarii comunei și din aleși) din rândul căreia era ales primarul și ajutorul său. Printre altele, primarul ținea și cadastrul vitelor.

Averea comunelor consta din pământ, clădiri comunale, cariere de piatră, petriș și nisip, cârciumi, mori, abatoare, care produceau venituri anuale.

²⁸⁸ Enescu, Ion, Enescu, Iuliu, *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, Editura Librăriei SOCEC&Co, București, 1920, p 118

Notarii erau funcționari administrativi aleși de comune sau de cercuri notariale. În sarcina lor cădeau dările, fixarea bugetului comunal, evidența elevilor, statistica animalelor, evidența obligațiilor serviciului militar. Tot *notarii* erau și ofițeri ai stării civile și conduceau registrele de nașteri, căsătorii, decese.

În 1891 comunele Secusigiu, Munar, Satu Mare de Timiș și Sânpetru German aveau propriile primării și aparțineau județului Timiș.

Organizarea administrativă în perioada interbelică

Primul decret, din ianuarie 1919, prevedea ca, în interesul ordinii publice și pentru a asigura continuitatea de drept, legile maghiare de până la 18 octombrie 1918 să rămână provizoriu în vigoare, dar se introducea în mod obligatoriu limba română ca limbă oficială în toate serviciile publice. În felul acesta rămâneau în vigoare și legile administrative maghiare, respectiv Legile XXI și XXII din 1886.

Primele modificări au avut în vedere terminologia utilizată. Astfel, Decretul nr. IV pentru statornicirea unor denumiri românești în administrație și justiție din 30 ianuarie 1919 a introdus termenii de *județ* (în loc de comitat), *plasă* (în loc de cerc), oraș cu consiliu (în loc de oraș cu magistrat), *prefect* (în loc de comite suprem), *subprefect* (în loc de vicecomite), *secretar comunal* (în loc de notar comunal) etc.

Cât privește împărțirea teritorială, până la *Legea de unificare administrativă* din 1925, au rămas în vigoare vechile limite ale fostelor comitate.

Din părțile românești ale fostelor comitate Timiș și Torontal a luat naștere un nou județ, Timiș-Torontal. În cadrul acestuia, majoritatea plășilor (cercurilor) antebelice au rămas neschimbate.

El era organizat într-un municipiu reședință de județ (Timișoara) și în 12 plăși cuprinzând 237 comune rurale. În decembrie 1926, s-a înființat și a 13-a plasă, Comloșu, care cuprindea comune din plășile vecine, Jimbolia, Sânnicolau Mare și Periam.

După noua lege, la nivelul județului, prefectul (ca reprezentant al guvernului) avea puteri sporite, lucru greu acceptat de reprezentanții administrațiilor locale.

Plasa, fără personalitate juridică, ca circumscripție teritorială în cadrul județului, era condusă de un pretor, subordonat prefectului de județ.

Cât privește satele, legea le-a împărțit în sate mici, sub 600 de locuitori, și sate mari, peste 600 de locuitori.

Pentru satele mari, alegerea unui consiliu sătesc, ca organ deliberativ, era obligatorie, iar pentru cele mici, facultativă.

Satele mici aveau o adunare sătească. În ambele cazuri, primarul era ales de consiliul sătesc sau de adunarea sătească.

În anul 1925, la punerea în aplicare a legii, cele patru sate figurau ca și comune rurale ce țineau de județul Timiș- Torontal, plasa Aradul Nou, cercul Secusigiu.

Toate aveau primării cu primar și notar. Satu Mare apărea cu denumirea de „Satu Mare de Timiș”. În 1934, cele patru localități au fost trecute la Plasa Periam.

La 4 decembrie 1937, Consiliul Administrativ Aradul Nou a cerut să intre în componența județului Arad încă nouă localități, și anume Firiteaz, Fiscut, Felnac, Bodroglul Nou, Munar, Secusigiu, Sânpetru German, Satu Mare.

În ciuda acestei solicitări localitățile Munar, Secusigiu, Sânpetru German, Satu Mare au rămas în Plasa Periam, din 1944 ținând și de Judecătoria și Cartea Funciară Periam.

Noi modificări în organizarea administrativă a zonei a fost adusă de *Legea administrativă* din 14 august 1938, din timpul dictaturii regale.

În primul articol al acestei legi se preciza că administrația teritorială se exercită prin comună, plasă, județ și ținut, ca unitate administrativă regională. Județele au devenit simple circumscripții de control și de deconcentrare administrativă. În schimb au fost înzestrate cu personalitate juridică și exercită atribuții de administrație generală, comuna și ținutul.

Județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Hunedoara au fost incluse în ținutul Timiș, cu reședința la Timișoara. Situația a durat doi ani, după care, prin *Legea nr. 67* din 21 septembrie 1940, ținuturile au fost desființate iar județele au redevenit unități administrativ-teritoriale cu personalitate juridică.

Cu această ocazie denumirea județului Timiș-Torontal se schimbă în Timiș. În noul județ Timiș numărul plășilor a crescut de la 10 la 13, revenindu-se, în linii mari, la organizarea din 1925. Ca urmare Secusigiu și celelalte trei sate aparțin din 1941 de

judetul Timiș, plasa Pesac-Periam. Până în anul 1944 Judecătoria și C.F.a funcționat în Vinga, după această dată s-a mutat la Periam.

Prin Decretul-Lege nr. 228 din 23 ianuarie 1942, în toate județele s-a instituit din nou comuna ca unitate administrativ teritorială formată din unul sau mai multe sate. Aceste prevederi aveau să pregătească terenul pentru organizarea comunelor de după 1950.

Organizarea administrativă în perioada comunistă

În 1950, prin Legea nr. 5 din 8 septembrie 1950, autoritățile comuniste au luat decizia de a schimba organizarea administrativă din România, copiind modelul sovietic, cu o structură pe trei nivele: regiuni, raioane și comune. Localitățile urbane se divizau în orașe de interes republican, regional sau raional.

După noua lege, regiunea reprezenta unitatea administrativ-economică delimitată teritorial, pe care se sprijinea direct organele statului, fiind subordonată acestora. Regiunea era alcătuită din raioane și orașe de subordonare regională.

Raionul reprezenta o unitate teritorială, operativă din punct de vedere economic, politic și administrativ, formată din orașe de subordonare raională și comune. Localitatea de reședință a sfatului popular al raionului era centrul raional. Raionul se subordona direct regiunii.

Comuna reprezenta o unitate administrativă și economică delimitată teritorial, alcătuită dintr-unul sau mai multe sate apropiate. Satul în care se găsea reședința sfatului popular comunal era centrul comunal. Comuna era subordonată direct raionului.

Conform împărțirii din 1950, în acest teritoriu au luat ființă inițial trei regiuni: Arad, Timișoara și Severin.

Tendința de centralizare manifestată în anii următori, a determinat în baza Decretul nr. 12 din 4 ianuarie 1956 reducerea numărului de regiuni de la 18 la 16. Același decret modifică și numărul raioanelor și al orașelor.

Principala schimbare în zonă a fost dispariția regiunii Arad, ale cărei raioane sudice (Sânnicolau Mare, Arad și Lipova) au fost alipite regiunii Timișoara.

În cadrul regiunii Timișoara au existat patru orașe de subordonare regională (Timișoara, Arad, Lugoj și Reșița) și 16 raioane, acesta fiind cel mai mare număr de raioane din epocă, a regiunilor de tip sovietic.

Din 1956 Secusigiu, Munarul, Satu Mare și Sânpetru German au ținut de regiunea Timișoara, raionul Pecica.

În 1960, regiunea Timișoara își schimbă numele în regiunea Banat. În 1966 comuna Secusigiu, cu celelalte satele, a aparținut administrativ de Regiunea Banat raionul Arad.

În 1968 este revizuit întreg sistemul administrativ și se revine la județe ca unități administrative de bază. Se renunță la regiune și raion ca circumscripții administrative. Localitățile sunt organizate în municipii, orașe și comune. Ca urmare, în anul 1968, primăria din Sânpetru German a fost desființată și localitatea a fost trecută în componența comunei Secusigiu, alături de celelalte două sate Munar și Satu Mare, înglobate anterior.

Prin legea nr. 2 din 1968 sunt create actualele județe Arad, Timiș și Caraș-Severin, în forma existentă și astăzi.

Comunele instituite în 1968 sunt, cu mici modificări (din ultimii ani), cele existente și astăzi.

Instituții ale statului

Primăria

Primăria din Secusigiu

În vechime satul era condus de un cneaz, ales de către locuitori și recunoscut ca și conducător de administrația austriacă și maghiară. Cneazul era ales, împreună cu jurații săi, de către comunitatea sătească, pe o perioadă de timp limitată (de obicei trei ani). Administrația Banatului a urmărit cu mare atenție ca alegerea cnezilor sătești să se desfășoare în mod liber.

Funcția de cnez (chinez=primar) era nesalarizată, el bucurându-se, așa cum am menționat deja, doar de scutirea de dare (impozit) pe timpul cât era în funcție.

Cnezii se prezentau lunar la sediul oficiului districtual, unde predau dările încasate și primeau ordinele venite de la administrația țării.

În perioada administrației maghiare, alături de primar, care a fost în continuare doar un fel de judecător, împărțind dreptate după obiceiul pământului, a existat și un notar, care avea sarcini administrate și era în același timp și ofițer al stării civile.

În Secusigiu a funcționat un notariat cercual, care a administrat și primăria comunei Munar.

În cea mai mare parte arhiva primăriei Secusigiu de dinainte de 1918 a fost distrusă.

Clădirea primăriei a fost zidită în anul 1843, fiind ulterior reparată și transformată de mai multe ori. Alături de acest sediu, comuna politică a mai avut și alte clădiri și terenuri, pe care le-a întreținut, precum casa notarului, casa economică, grajdurile și cocinile în care erau ținute animalele de prăsilă ale localității, pepiniera. Pe unele din acestea, precum ospătăria, drumurile comunale, terenul de vânătoare, le dădea în arendă pe 3-6 ani, veniturile obținute intrând la bugetul administrației comunale.

Din aceste venituri erau plătiți angajații primăriei (paznicii comunei, moașa, hornarul, hingherul, examinatorul cărnii) și cheltuielile de întreținere a școlii primare de stat, de încălzit și iluminat pentru casa notarului, oficiul poștal, întreținerea în funcțiune a utilajelor de stingere a incendiilor etc.

Membrii consiliului comunal erau unii numiți de drept, prin funcția pe care o dețineau, alții aleși de locuitori.

De pildă, în anul 1927, conducerea administrativă a comunei a fost formată din primarul Petru Pistrui, notarul Iosif Kherer și consilierii Silviu Rațiu preot, Ștefan Ghina, Dimitrie Vânătu, Traian Șebu, Ioan Jebeleanu medic, Ghenadie Făgean.

Toate hotărârile luate pe marginea problemelor prezentate de primar erau supuse la vot.

De exemplu, pentru anul 1934, consilierii comunali au aprobat la „reparații edificii publice” următoarele sume:

- reparații acoperiș primărie - 4000 lei, văruierea clădirii economiei comunale, primăriei și grădiniței de copii-2000 lei, vopsire la primărie și casa notarului -5000 lei, pavarea cocinii comunale-1000 lei, repararea gardului din curtea primăriei-1000 lei, podirea camerei de pază și a cuinei de vară a notarului-2000 lei²⁸⁹

Lista primarilor și notarilor în perioada 1855-1945

1858-60- primar Dimitrie Stoia	-notar Deșku
-notar Deșku	1876-78-primar Zamfir Șebu
1861-62-primar Constantin Șepețan	-notar Klukovics
-notar Deșku	1879-81-primar Iancu Aldan
1863 -primar Costa Șebu	-notar Klukovics
-notar Deșku	1882-87-primar Isaia Vânătu
1864 – primar Constantin(Ginu) Șepețan	-notar Ion Iancovici
-notar Deșku	1888-96-primar Andreiu Ilie
1865- primar Petru Păianu	-notar Ion Iancovici
-notar Deșku	1897 –primar Arcadie Moșescu
1866-67-primar Isaia Vânătu	-notar Ion Iancovici
-notar Deșku	1898-99-primar Ioan Ghina
1868 -primar Dimitrie Stoia	-notar Ion Iancovici
-notar Deșku	1900-1908-primar Dimitrie Căcia
1869-75-primar Petru Șebu(Cana)	-notar Ludovic Fehér

²⁸⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Secusigiu, 27/ 1934 Procese verbale comunale.

1909-1911-primar Ștefan Șebu(Cana)
-notar Ludovic Fehér
1912-1914-primar Ioan Barbu
-notar Ludovic Fehér
1915-1918-primar Ioan Dobândă(Mocioc)
-notar Ioan Keszler
1918-1920- primar Dimitrie Ilie
-notar Ștefan Panits
1920-1921- primari Dimitrie Albotă, Ștefan Ghina, Florea
Dimitrievici
-notari Stanimir Kradigath, Iosif Kehrer
1921-1924- primar Ioan Dobândă
-notar Iosif Kehrer
1924-26- primar Florea Ionescu
-notar Iosif Kehrer
1926- primar Alexa Dobândă (Muca)
-notar Iosif Kehrer
1927- primar Dimitrie Ilie (Raicu)
-notar Iosif Kehrer
1928-29- primar Petru Pistrui (Cherciu)
-notar Iosif Kehrer
1929-31-primar Petru Barbu(Suștăr), Petru Moșescu, Adrian
Albotă(Gengea)
-notar Iosif Kehrer
1931- primar Alexandru Dobândă
-notar Iosif Kehrer²⁹⁰
1932-primar Petru Barbu(Suștăr)
-notar Iosif Kehrer
1933-34-primar Ștefan Ghina(Pipici)
-notar Iosif Kehrer
1934-37-primar Traian Șebu(Cana)
-notar Iosif Kehrer
1938-39-primar Petru Laza(Mangea)
-notar Iosif Kehrer
1940- primar Pavel Ilie(Covăcel)
- notar Mihai Regep
1941-primar Isaia Cordovan
- notar Mihai Regep
1942-44-primar Petru Iorgovan(Burmă)
- notar Mihai Regep
1945- Ioan Albotă

*Ghenadie Ilie, Op.cit.p.

Lista primarilor și notarilor după 1945

<i>Primari</i>	1974-1978 -Nicolae Zimmer
-Petru Foale	1978-1989-Constantina Cordovan
-Dimitrie Rusu	1989 –Anica Anton -interimar
-Gh.Inășel	1989-Anton Botka-interimar
-Gh.Horvath	<i>Notari</i>
-P.A.Ardelean	Gh.Igrișan
-Dimitrie Cincian(Simina)	<i>Secretari:</i>
1954-1971-Ioan Matei	I.Alexandru Gligor
1971-1974-Ioan Ilie(Covăcel)	Dimitrie Lăpădat(Maniu)1962-1990

Lista primarilor după 1989

1989-1993- Doru Moșescu	
1993-1996-Ioan Josan	<i>Secretari</i>
1996-2000- Constantina Cordovan	
2000-2008-Dumitru Gheorghe Cismaș	Vioara Stanciu- 1990-2008
2008- 2013- Ilie Cheșa	Violeta Morcan-2008-2013

Angajați primărie 2013

Primar-Ilie Cheșa
Viceprimar-Onu Petru Gavril
Secretar-Violeta Morcan
Contabil- Borha Carmen Monica

„Gazeta Comunei Secusigiu”

Primăria comunei Secusigiu publică din 2011, lunar, „Gazeta Comunei Secusigiu”, ajunsă în luna iunie 2013 la numărul 28, care este distribuită gratuit în toate satele aparținătoare.

Primăria din Munar

Primăria din Munar s-a aflat pe strada principală, în apropierea școlii. În prezent pe locul ei se găsește „birtul lui Grad”.²⁹¹.

1925-Primar:Ilie Constantinovici
Notar:Kradigathy Sztanamir
1938-1945 Tănase Latinca
Boihoș până la unificare

²⁹¹ Inf.teren Vădăsan Mircu, n.1930, Munar

Primăria din Satu-Mare

Înființată la mijlocul secolului al XIX-lea, primăria din Satu Mare a avut clădire proprie²⁹². Ca și comună politică localitatea a funcționat conform legilor administrative în vigoare.

Împreună cu celelalte comune din plasa Periam a contribuit la întreținerea medicului veterinar de circumscripție și a companiei de jandarmi care deservea toate localitățile.

O imagine mai exactă asupra naturii obligațiilor administrației comunale locale, a surselor de venituri avute în vedere și a cheltuielilor planificate ne este oferită de Buget anual al localității. Un asemenea buget a fost cel din 1940, când localitatea avea 1345 locuitori din care 690 contribuabili.

Sigilii Satu Mare

1925-Primar Sârbovan Milan

Notar Căputin Nicolae

²⁹² Clădirea primăriei a devenit după 1958 sediul C.A.P.-ului din localitate iar după desființarea C.A.P.-ului a fost demolată, pe locul ei ridicându-se actuala biserică ortodoxă română.

Primăria Sânpetru German

Primăria comunei Sânpetru German a fost construită pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în forma în care poate fi văzută și azi, pe strada principală.

Clădirea fostei primării

Sigilii

În anul 1907 Sânpetru German figura, prin numărul de locuitori, în rândul comunelor mari. Din conducerea Administrației comunale în acel an au făcut parte:

Preisach Agoston - primar
 Berencz Frigyes-loțiitor primar
 Berencz Miklos, casier
 Gimpel Zacharia-jurat
 Bömisch Matyas- jurat
 Lehner Peter-jurat
 Lindner Janos –jurat
 Scheffer Istvan-notar

Gitzing Frigyes-membrii aleși
 Schmidt Peter
 Linder Balint
 Palmer Janos
 Huth Miklos
 Deck Miklos
 Linster Antal

După Unire, Sânpetru German a rămas în continuare comună cu primărie proprie, și cu autonomie locală. Administrativ a făcut parte din plasa Aradul Nou.

Conducerea administrativă a gospodăriei comunale avea mai mulți angajați plătiți, de comuna politică. Salariile aprobate de comună pentru aceștia au fost în anul 1926 următoarele:²⁹³

- Primar- 6000 lei și diurne 1200/ an
- Delegați permanenți(2 posturi)- a 3600 lei și diurne 1200/ an fiecare
- Secretar de notar – 30.000 lei + indemniz. de locuință 600 lei, lemne de foc 24 m3 și 700 kg grâu
- Secretar comunal-18.000 lei
- Casier- 6000 lei
- Scriitor I- 30.000 lei
- Scriitor II-24.400 lei
- Manipulator de vin- 2400 lei
- Grădinarul școlii de oltoi-1200 lei
- Moașa comunală- 2400 lei
- Polițist comunal(3 posturi)- a 2400 lei fiecare
- Hingher-1200 lei
- Supraveghetor de târg, piață-600 lei
- Paznic de câmp(3 posturi)- a 2400 lei fiecare
- Paznic de grădini (3 posturi)- a 600 lei fiecare
- Paznic de vii(3 posturi)- a 300 lei fiecare
- Paznic de noapte (7 posturi)- a 1200 lei fiecare

La persoanele de pază de zi și de noapte se mai dădea și o cantitate de grâu, la înțelegere.

În perioada 1921-1926 , primar în localitate era Josef Kirch, viceprimar Berencz Peter, casier Lehnert Jozsef, jurați Hollerbach Petar, Screher Matyas și Preisach Balazs, Metz Balthasar, tutor comunal, iar notar Scheffer Stefan, la care s-au adăugat membrii ai reprezentanței comunale:

²⁹³ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Primăria Sânpetru German, 2/ 1921-1926, p.162 v.

Berecz Vendel –nr.casă 189
Kimmel Zacharias- nr.casă 143
Kehrer Ferencz- nr.casă 52
Lindner Jozsef- nr.casă 211
Geszevin Gyorgy- nr.casă 387
Huth Matyas- nr.casă 262
Wagner Karoly- nr.casă 390
Schucz Antal- nr.casă 309
Weber Janos- nr.casă 411
Dittmann Zacharias- nr.casă 153

Mayerhofer Lajos- nr.casă 114
Pahucz Janos- nr.casă 2
Holberbach Jozsef- nr.casă 378
Bruckler Gyorgy- nr.casă 366
Zettelmayer Vendel- nr.casă 278
Gitzing Jozsef- nr.casă 217
Nahn Jozsef- nr.casă 24
Thiesz Peter- nr.casă 265
Bönisch Antal- nr.casă 50
Kaposzlas Ferencz- nr.casă 24

Pe ordinea de zi a ședințelor figura o mare diversitate de probleme, de la rezolvarea unor petiții până la votarea bugetului anual propus de primar, arendarea clădirilor și a terenurilor comunale, fixarea taxelor locale etc.

Bugetul local anual, prin sumele prevăzute, prin modul de utilizare a banilor, demonstrează puterea economică a comunei politice Sânpetru German în perioada interbelică.

Aceste venituri ale bugetului local erau adunate din arenze, impozite locale și taxe pentru servicii.

O altă sursă de venit o reprezenta și sumele obținute din răscumpărarea muncii ce trebuia prestată de locuitori pentru comună.

De pildă, în anul 1925, în Sânpetru German trebuiau să presteze munci pentru comună 336 pers. cu 2 cai, 138 pers. cu vite sau 1 cal și 1395 pers. cu mâna. Răscumpărarea muncii cu animale a fost fixată la 50 lei iar a celei cu mâna la 25 lei.

Percepția

Agenția din Secusigiu

Înființată în 1924, Percepția din Secusigiu a funcționat ca Agenție, la început, în sediul primăriei. De acolo s-a mutat într-o cameră din localul fostei grădinițe, apoi în cel al Casei Naționale și, în 1936, din nou în în clădirea primăriei. Numărul de *agenți de urmărire (fiscali)* a variat de la 1 la 3.

Cheltuielile necesare pentru buna funcționare a Precepției erau suportate de comună, fiind aprobate periodic în ședințele comunale. Astfel în anul 1935 pentru

întreținerea Precepției s-a estimat o cheltuială de 23000 lei, reprezentând încălzire, iluminat, chirie, instalarea telefonului, leafa servitorului.

Lista perceptorilor în perioada 1924-1950

1924-Ioan Torok, Petru Moacă	1943-Ioan Brădiceanu
1925-31-Ilie Ciuculin	1944- Ioan Zăgreanu
1932-1936 Petru Bisorca	1950-Nicu Căpruciu
1937-42- Miron Popescu	
Agenții fiscali	
-Alexa Șepețan	-Moise Lăpădat
-Dimitrie Ruian	-Ioan Stoia(Bonu)

Celelalte sate aveau doar agenți fiscali, care încasau banii.

Instituții de ordine publică

Jandarmeria

Legiunea de jandarmi și-a avut sediu în localitatea Satu Mare.

După 1920 și această instituție s-a transformat, adoptând legislația, modul de organizare și de funcționare din România. În acest sens, un moment important în istoria Jandarmeriei a fost cel din 23 martie 1929, când Parlamentul a pus bazele unei legi moderne și complete de organizare a Jandarmeriei rurale.

În același an, regele Mihai I a promulgat Statutul Jandarmeriei Rurale, care garanta: stabilitate, înaintare, retribuții și alte indemnizații, gradații, pensii, condiții de căsătorie, recompense. În sfârșit, ultima măsură importantă a fost elaborarea Regulamentului Legii și Statutului Jandarmeriei Rurale.

Conform bugetului pe anul 1928, comuna politică Secusigiu plătea pentru întreținerea Jandarmeriei române 21.800 lei.²⁹⁴ De asemenea, anual, comunele contribuiau cu o anumită cantitate de grăunțe la întreținerea cailor.

Poliția comunală

În paralel în localități exista și o poliție comunală, formată din guarzi, plătită de comuna politică. Tot comuna politică, prin reprezentanți aleși, aproba periodic regulamentele poliției comunale și salariile guarzilor.

²⁹⁴ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Fond Primăria Secusigiu, nr.14/ 1927-1928 Procese verbale consiliu comunal, p.21v

După 1918 poliția din Secusigiu este menționată ca funcționând într-o clădire situată pe strada principală.

Odată cu instaurarea regimului comunist a fost înființată miliția, care după 1990 redevine poliție.

În prezent postul de poliție din Secusigiu are 4 angajați: un șef de post, Horea Stoica, și trei polițiști, Grigore Moși, Constantin Florin Rusu și Consuela Dana Huzău.

Poșta-telegraf-telefon

Oficiul poștal din Secusigiu

Oficiul poștal din Secusigiu a fost înființat în anul 1875. Până la această dată corespondența era adusă de la Periam de către curieri comunal. Totuși vreme de peste 60 de ani în localitate nu a existat o clădire proprie, instituția funcționând în spații închiriate, în condiții destul de grele. În anul 1928 primăria îi aproba magistrei poștale în localitate, Barbara Kürti, 4 metri cubi de lemne pentru încălzirea oficiului poștal. Tot în acest an s-a pus problema închirierii unui local corespunzător pentru oficiul poștal.

Abonamente la ziare și reviste

În perioada interbelică în localitate seseau mai multe ziare și reviste, la abonați. De la un an la altul numărul acestor abonamente diferă. De pildă, în 1931 în localitate existau 113 abonamente, la 18 cotidiene și 95 de săptămânale:

Universul : 2	Axa: 10
Calendarul:3	Pământul Strămoșesc:4
Curentul:2	România Nouă: 1
Patria: 1	Libertatea: 17
Vestul :4	Lumea și Țara:20
Știrea: 2	Lumina Satelor:13
Ecoul: 2	Foaia poporului:4
Unirea Română: 1	Santinela:16
Țara: 1	Cuvântul satelor:2
Apărarea Națională:6	Răsunetul: 2

În anul 1934 numărul abonamentelor a crescut iar titlurile periodicele s-au diversificat:

Universul:2	Frontul Românesc:15
Curentul:1	Naționalul Nou:2
Viitorul:4	Ecoul:2
Știrea:2	Albina:1
Vestul:4	Generația Nouă:6

Ardealul:1	Santinela:8
Gazeta Restauratorilor:3	Grănicerul:4
Redeșteptarea:3	Banater Deutsche Zeitung:4
Lumea și Țara:30	Bürger Zeitung:30
Cuvântul Satelor:3	Déli Hirlap:1
Foiaia Poporului:10	Brassoi Lapók:1
Comunicări:108	Aradi Közöny:1
Curierul:1	

În sfârșit, în 1934 în Secusigiu existau și 10 aparate de radio, două din acestea fiind în proprietatea unor familii de români.

În anul 1971 în comună funcționau două oficii P.T.T.R. și existau 1286 abonamente la radio și 449 la TV.

Angajații poștei(selectiv):

-Ioan și Augusta(Noană)	-Petru(Peti) Albotă
-Trifu Cuzman	-Hans Kuhn
-Tia Ciobu	-Milentie Ghibon
-Dimitrie Aldan(Tia Boțu)	-Gheorghe Inișel
-Petru Făgean(Peta)	-Rozalia Molnar

Centala telefonică a fost instalată în Secusigiu în anul 1935.

Angajați la centrala telefonică:

-Nuțica Burdu	-Daniela Iosim
-Sofia Sentă	-Florica Cudor-Floca
-Anișoara Gașpar-Albotă	-Claudia Mihuț

Oficiile poștale din Munar, Satu Mare și Sânpetru German

În aceeași situație s-au aflat și oficiile din Munar, Satu Mare și Sânpetru German. În perioada interbelică, în fiecare localitate exista un magistrul poștal, care se confrunta cu o serie de probleme și lipsuri. Astfel, în anul 1924 magistrul poștal din Sânpetru German se plângea primăriei că o duce rău, fiind platit cu o sumă lunară de 560 lei.²⁹⁵

Centrală telefonică a existat și în Satu Mare.

Azi Oficiu poștal mai există în Sânpetru German iar în Munar și Satu Mare activează poștași ai Oficiului poștal Secusigiu.

²⁹⁵ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Fond Primăria Sânpetru German, Protocolul de ședințe, nr.inv.2/ 1921-1926

Gara CFR

În anii 1909-1910 toate comunele politice au contribuit la construirea căii ferate Arad-Kikinda Mare, devenind acționare la această linie. După desființarea ei, administrațiile locale au solicitat răscumpărarea acțiunilor.

Gara Secusigiu

Clădirea gării a fost construită în 1912, la marginea de sud-est a comunei, de către firma Freund din Budapesta, pentru care comuna a plătit 29.500 coroane. În anul 1934 impieगत comunal era Silviu Dimitrievici.

În 1936, prin hotărârea consiliului comunal, a fost schimbat numele hălții Secusigeni în halta Secusigiu.

Azi pe aici trece linia ferată Arad - Periam –Valcani.

Angajați la căile ferate gara Secusigiu(selectiv)

1910-1914-Petru Lacsonczy	-Nelu Bărbosu
1915-1925-I.Szakacs	-Tia Bărbosu-Buchi
1926 –Gh.Stanca	-Pavel Bonu
1927-1932-Eugen Vesa	-Teodor Gherlea
1932-42-Constantin Victor	-Nicu Gherlea
-Petru Volentir	-Pavel Crișan
-Isaia Ruicu	-Terentie Dobândă
-Dan Cordovan-șef stație 1996	-Pavel Ghibon
-Petru Barbu	-Gh.Albotă
-Dumitru Orga	-Petru Avram
-Dimitrie Giulvezan	-Florin Gal
-Doru Iovi	-Petru și Ghina Țintoi
-Pituț Bută	-Petru Moșescu
-Dimitrie Lați	-Petru Filiop-Giurița
-Ștefan Vlad	-Micșa Chirilă
-Gh.Malenciac	-Ioan Coșeriu
-Dimitrie Olariu	

Celelalte trei sate n-au avut gară ci haltă. *Halta Sânpetru German* se găsește în partea estică a localității, la o distanță de sat de 2 km.

Halta Munar este așezată în partea estică a satului, la o distanță de 50 m de sat iar *Halta Aranca* se află la 20 m de prima casă din Satu Mare.

Halta Munar, Sânpetru German și Aranca

Serviciul Voluntar pentru Situații de Urgență²⁹⁶

În comuna Secusigiu Serviciul Voluntar pentru Situații de Urgență a fost organizat pe baza Formației Civile de Pompieri din Sânpetru German, care are o tradiție de 160 de ani.

Ea a luat ființă în anul 1853, după ce un incendiu a distrus toate casele de pe *Vorstad*. De la această

dată, formația de pompieri a funcționat neîntrerupt. În

anul 1883, în localitate a fost ridicată statuia „*Sf. Florian*”, patronul pompierilor. După

²⁹⁶ Informații oferite de Marian Arsica Aldan, Șef Serviciu S.V.S.U.Secusigiu

Unire, în anul 1929, formației de pompieri i-a fost acordat un steag de luptă. În perioada interbelică a existat și o formație de pompieri de plasă, la Periam, la a cărei întreținere contribuiau toate comunele politice arondate. ,,

Azi patrimoniul formației de pompieri de odinioară este păstrat cu cinstre în micul muzeu organizat la Remiza P.S.I. din Sânpetru German. Între piesele care se păstrează aici se numără și 3 pompe manuale cu tracțiune hipo din 1880, 1920 și 1932, 3 sacale de 800l capacitate cu tracțiune hipă din 1920.

Alături de acestea, în incinta remizei se găsesc, în stare de funcționare, mașinile actuale utilizate la stingerea incendiilor: Autospeciala SR.114, autorun an fab.1971, capacitate 4000 l etc.

Lista comandanților Formației Civile de Pompieri com.Secusigiu²⁹⁷

1929-1940 Bleitzer Andrei
1941-1958 Vigh Ioan
1958-1962 Glath Francisc
1962-1970 Schmidt Francisc
1970-1976 Lupescu Ioan
1976-1980 Josan Ioan
1989-1994 Turcu Mihai
1994-1998 Kun Andrei
1998-2004 Tomesc Ioan
2004-2006 Gavrilă Sandu

În anul 2005, Formația civilă de pompieri din Sânpetru German a inaugurat monumentul închinat Sf.Iosif cel Nou din Partoș.²⁹⁸

²⁹⁷ Informație oferită de Aldan Marian-Arsică, Șef Serviciu S.V.S.U.Secusigiu

Dispensarul uman

În perioada interbelică a existat un medic de circumscripție în Periam, care se deplasa săptămânal în Secusigiu și în celelalte localități. Singurul personal medical angajat permanent în toate satele și plătit din bugetele locale a fost moașa, a cărui salariu a crescut în perioada interbelică de la 600 de lei pe lună la 1400 de lei pe lună. Taxa stabilită de primărie pentru moșit era de 40 lei la familiile care aveau sub 7 jugăre de pământ și de 60 lei, la familiile cu pământuri mai mari de 7 jugăre.²⁹⁹

În 1936, primăria a discutat problema înființării unei circumscripții medicale umane, însă din motive financiare aceasta a fost înființată în Secusigiu abia în anul 1940. Circumscripție sanitar-umană, la care a avut arondate și satele Munar, Satu Mare, Sânpetru-German și Semlac, a fost deservită, la înființare, de medicul Ilie Jebeleanu.

În 1971 în comună pe lângă circumscripția medico-sanitară a existat o casă de nașteri și un dispensar. Unitățile erau deservite de 3 medici și 16 cadre cu pregătire medie și elementară

Medicii care au fost repartizați și au lucrat în Dispensarul din Secusigiu de la înființare până la privatizare au fost:

Ilie Jebeleanu, Gheorghe Rachieru, Ioan Ienciu, M.Glatte, Ovidiu Udrea, Nicolae Bercea, Aurel Cintirigă, Carmen Neacșu, Luchin Boița, Luchin Dușan. La aceștia s-au adăugat asistenții medicali: Aurel Munteanu, Ofelia Bută, Doru Moșescu, Ana Jorz, Tatiana Orga, Mimi Drăgoi.³⁰⁰

În prezent, în comună funcționează două cabinete particulare, medici de familie fiind, la primul, din 2008, Dușan Luchin iar la al doilea, din 2010, Cătălin Albotă.

Din 2010 în aceeași clădire și-a început activitatea un Cabinet medical de stomatologie, medic fiind Carmen Bucșe.

În Satu Mare medic de familie este Corina Mornăilă iar în Sânpetru German Lucia Vernica și Alexandru Parfenie.

²⁹⁸ Sfânt ortodox ocrotitor al focului

²⁹⁹ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Fond Primăria comunei Secusigiu, nr.inv. 5 / 1935 p.110

³⁰⁰ Zoe Ispășoiu, Op.cit.,66

Farmacia

Prima farmacie din localitatea Secusigiu datează din 1945. La 1 octombrie și-a început activitatea farmacia en detail Nezmerack Adalbert³⁰¹, situată pe strada Principală. Peste 2 ani, la 24 martie 1947, farmacia a obținut aprobare de a vinde pe lângă medicamente și „*articole de parfumerie, cosmetice și articole igienice*”.

Până în 1989 farmacia din Secusigiu, devenită de stat, a avut ca angajați mai mulți farmaciști: I.Seymann, Nelica Albota, Delia Luckaub, etc.

Actuala farmacie deservește toate satele comunei și este privată.

Farmacie a existat în trecut și în Sânpetru German. În anul 1924, administrația comunală a încheiat un contract de arendare a localului farmaciei, farmacistului Ujagh Bela.³⁰²

Dispensarul veterinar

Inițial a existat un medic veterinar de plasă, care era platit de toate comunele politice aparținătoare, ca să facă controale la târgurile de animale de peste an. Tot el făcea tratamente în caz de epizotii, medicamentele necesare fiind achiziționate din bugetul comunelor. În sfârșit, medicul veterinar avea grijă și de animalele de prăsilă ale comunelor, indicând înlocuirea lor, când era cazul.

În anul 1935, s-a pus problema achiziției casei vechi a parohiei ortodoxe din Secusigiu, de la nr.325 pentru casa veterinarului, însă din lipsă de bani achiziția nu a avut loc.³⁰³ Necesitatea unui medic veterinar permanent în localitate este pusă din nou în 1936, însă tot fără finalitate.

Circumscripția sanitar-veterinară din Secusigiu a fost înființată în 1945. Primul medic veterinar din comună a fost Liviu Minișan. Lui i-au urmat până în 1989: Petru Anta, Radu Giurgiut, Stela Fux, Miron Subici, Mircea Ivan Petru Bătrânuț, Dan Teuca, Doru Codruț,³⁰⁴ Nelu Roșu.³⁰⁵

³⁰¹ Autorizația 289/1343971946 din 27 aug.1946 emisă de Camera de comerț Timișoara

³⁰² Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Fond comunei Sânpetru German, Procese verbale, nr.inv.2/1921-1926, p.101

³⁰³ Arhivele Naționale Serviciul Județean Arad, Fond Primăria comunei Secusigiu nr.inv.27 / 1934, p. 109v

³⁰⁴ Doru Codruț (1941-1998). A fost medic veterinar dar angajat ca tehnician

Ca tehnicieni au activat Ladislau Mezei, I.Anta, Botka Anton (Anti), Bețu Adam, Lup Nichi, Ovidiu Prodan, Grosu Petre³⁰⁶. Dispensarul a avut o șaretă cu cai, căruțaș angajat fiind Dimitrie Roșu (Tia Roșu) iar după el Alexa Roșu.

Medicul veterinar Dan Teuca a privatizat, în anul 2000, dispensarul veterinar de stat transformându-l în Cabinet veterinar privat. Din 2007 medic veterinar este Marius Sârb.

³⁰⁵Dimitrie Barbu, (Tia Roșu) n. 1920

³⁰⁶Inf.teren Cornalia Teuca n.1952

Capitolul IV POPULAȚIA

Secusigiu, sat reședință de comună

Atestări documentare ale localității

Prima atestare documentară a localității Secusigiu, în forma Zekulzegh, datează din secolul al XIV-lea, și anume din anul 1359. La sfârșitul secolului al XIV satul i-a aparținut familiei nobiliare Székelyszeg, iar Laszlo, fiul lui Iakab, chiar a locuit aici în perioada 1389-1405. În anul 1456 Secusigiu a fost în proprietatea Huniazilor, pentru ca în 1480 familia Doczi să dețină părți din sat. În 1484, capitlul din Cenad întărește ca proprietar al domeniului pe Ștefan Jakšić, căruia i se datorează, după unii autori, fortificațiile ridicate aici. În registrul turcesc de dări din 1557, localitatea Szekusznik din nahia Felnac apare cu doi capi de familie plătitori, Zeno și Iovan. În sfârșit, pe harta lui Mercy din 1723 localitatea apare cu numele de Sekusich.³⁰⁷

Atestări

1717-35 case

1727-17 familii

1776-207 case

1786-274 familii³⁰⁸ și 200 case³⁰⁹

1828-378 familii

Evoluția demografică³¹⁰

1851-2609 locuitori

1869-2667 locuitori

1880-2640 locuitori

1890-2746 locuitori

1900-2651 locuitori

1910-2446 locuitori

1922-2454 locuitori

1925-2652 locuitori

³⁰⁷ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1997, p.219

³⁰⁸ Korabinsky apud Ghenadie, Op.cit., cap.Populația, p.1

³⁰⁹ Leo Hoffmann, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen*, Timișoara, 1925, apud Ghenadie, Op.cit., cap.Populația, p.1

³¹⁰ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționar istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997,p.219-220

Recensăminte

*Situația nașterilor în per. 1922-1932*³¹¹

Anul	Români	Germani	Maghiari	Total
1922	61	6	9	76
1923	54	8	8	70
1924	41	4	7	52
1925	68	11	2	81
1926	55	6	5	56
1927	50	9	5	65
1928	49	11	1	61
1929	48	7	5	60
1930	63	11	8	82
1931	42	4	3	49
1932	40	8	8	56

*Starea civilă a populației în per. 1922-1932*³¹²

Anul	Necun.			Legitimați	Căsăt. nr. perechi		Div.
	Rom.	Germ.	Magh.		Rom.	Germ.	
1922	20	-	1	2	21	1	2
1923	12	2	1	3	26	2	-
1924	11	-	1	2	26	1	1
1925	18	-	-	-	24	2	-
1926	8	1	-	-	17	1	-
1927	11	-	2	3	23	1	-
1928	14	-	-	1	13	6	3
1929	11	1	-	-	19	3	1
1930	16	-	2	1	30	2	2
1931	12	-	1	-	10	1	-
1932	8	1	-	-	28	5	1

*Decese în intervalul 1922-1932*³¹³

Anul	Morți Rom.	Morți Germ.	Morți Magh.	Total	Născ.morți
1922	58	10	3	71	1
1923	37	6	-	43	3
1924	48	5	5	58	1
1925	60	6	3	69	1
1926	47	8	1	55	3
1927	55	7	5	67	1
1928	57	8	-	65	5
1929	78	11	1	90	-
1930	53	11	1	64	-
1931	55	7	1	63	-
1932	54	7	1	62	-

³¹¹ Ghenadie Ilie, Op.cit., cap. Populația, p.16³¹² Ghenadie Ilie, Op.cit..cap. Populația, p.16³¹³ Ibidem

Mortalitatea pe vârste în per.1930-1934³¹⁴

Anul	0-1	1-5	5-10	10-15	16-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-	Total
1930	21	2	2	2	3	2	2	4	9	5	2	54
1931	10	4	3	3	-	1	5	4	4	12	13	59
1932	15	3	2	2	2	4	3	2	5	10	18	66
1933	17	4	-	-	-	2	1	2	4	7	8	45
1934	17	2	1	1	-	3	2	1	6	7	22	65

Recensământul populației din Secusigiu în 1934³¹⁵

După religie	Nr.	După limbă maternă	Nr.	După etnie	Nr.
Ortodocși	2026	Româna	2077	Români	1825
Rom-Cat.	422	Germana	294	Germani	294
Reformați	4	Maghiara	150	Maghiari	144
Evang.-Luterani	14	Sârba	3	Sârbi	3
Mozaici	6	Slovacă	2	Evrei	6
Bapțiști	25	Rusă	2	Țigani	252
Nazarineni	31	-	-	Slovaci	2
-	-	-	-	Ruși	2

Populația din Secusigiu după sexe și starea civilă³¹⁶

Bărb.	Fem.	Căs.	Necăs.	Concub.	Văduvi	Divorț.	Copii leg.	Copii neleg.
1129	1399	1040	436	310	268	94	268	112

Știutori de carte:1627

Analfabeți :901

Recensământul populației satului Secusigiu după etnii în per.1880-1992³¹⁷

Anul	Total	Rom.	Magh.	Germ.	Evrei	Romi	Sârbi	Slov.
1880	2640	2081	141	299	-	-	19	-
1890	2746	2085	111	413	-	-	29	3
1900	2652	2149	97	387	-	-	11	8
1910	2446	1949	88	295	-	-	5	-
1920	2454	1980	147	298	5	-	-	-
1930	2636	2119	180	319	4	-	4	9
1941	2656	2111	234	280	-	-	-	-
1956	2536							
1966	2355	2006	163	168	-	-	14	2
1977	2248	1793	151	119	-	160	18	7
1992	2135	1846	117	46	-	93	30	3

³¹⁴ Ibidem, p.17³¹⁵ Ghenadie Ilie, Op.cit. cap.Populație, p 6-7.³¹⁶ Ibidem³¹⁷ Varga E.A.Erdély etnikai és felekezeti statistikája 1850-1992,Helységnevtai összesített mutató, az I-V kötetekhez, Editura Pro Print, Csikszereda,2002

Munar

Prima atestare a localității, în forma *Villa Monor*, datează din 1219. Alte atestări indică, ca început de locuire a Munarului, anul 1448, când satul aparținea domeniului Maróthy, Zsámboki, Sulyók. În anul 1487 satul a fost dat de văduva lui Miloș Belmosević familiei Jaksić. După ce în 1503 a fost vândut de aceasta cu 600 de florini, în anul 1529 localitatea revine în proprietatea nobililor Jaksić.³¹⁸

Atestări

1582-28 case, 5 ciobani sârbi

1717-16 case

1724-colonizare

1776-42 de case

1786-55 fam.

1828-72 fam.

1838- 17 3/8 sesii iobăgești

Evoluția demografică³¹⁹

1851- 577 locuitori

1869-647 locuitori

1880-545 locuitori

1890-626 locuitori

1900-626 locuitori

1910-634 locuitori

1922-635 locuitori

1925-635 locuitori

Recensământul populației satului Munar după etnii în per.1880-1992³²⁰

Anul	Total	Rom	Magh.	Germ.	Evrei	Romi	Sârbi	Slov.
1880	545	433	38	15	-	-	35	-
1890	626	446	88	32	-	-	59	-
1900	634	376	159	31	-	-	65	-
1910	633	291	105	15	-	-	222	-
1920	590	242	104	6	2	-	-	-
1930	627	327	123	2	2	-	123	-
1941	542	334	117	7	-	-	-	-
1956	581							
1966	628	436	123	2	-	-	63	3
1977	621	433	124	3	-	-	56	4
1992	539	408	89	-		14	27	1

³¹⁸ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționar istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997,p.167

³¹⁹ Ibidem, p.167-168

³²⁰ Varga E.A.*Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája 1850-1992,Helységnevtai összesített mutató, az I-V kötetekhez*, Editura Pro Print, Csikszereda,2002

Satu Mare

Prima mențiune documentară a satului, în forma *Magna Villa*, datează din anii 1333-1334. Localitatea apare în timp și cu numele de Nagfalou/Nagyfalu/Nagzfalow.³²¹

În 1454 părți din sat au fost date lui Iancu de Hunedoara. Înregistrarea posesiei a fost făcută în 1463 de fiul acestuia, Matei Corvin, care alipește satul la domeniul Lipovei. Cum mama sa Elisabeta renunță la proprietate, satul este dăruit nobililor Jaksić. În anul 1543 comitele de Timiș, Petru Petrovici, reușește să intre în posesia localității, pe care o alipește cetății Timișoara.

În perioada 1557-1564, când satul ținea de nahia Felnacului, aici trăiau 70 de familii.³²²

Atestări

1561-23 porți

1562-16 porți

1717- 16 case

1727-6 familii

1776-122 de case

1786-147 familii

1828-230 familii

Evoluția demografică³²³

1851-1267 locuitori

1869-1518 locuitori

1880-1482 locuitori

1890-1562 locuitori

1900-1562 locuitori

1910-1435 locuitori

1922-1435 locuitori

1925-2000 locuitori

Recensământul populației din Satu Mare după etnii în per.1880-2002³²⁴

Anul	Total	Rom.	Magh.	Germ.	Evrei	Romi	Sârbi	Slov.
1880	1482	118	39	501	-	-	769	4
1890	1562	90	52	587	-	-	833	-
1900	1568	104	51	521	-	-	840	1
1910	1499	61	55	483	-	1	896	1
1920	1435	16	37	489	-	-	-	-

³²¹ Alexandru Roz, Kovách Géza, Op.cit., p. 210

³²² Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p.109

³²³ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționar istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997, p.210

³²⁴ Varga E.A. *Erdélyi emikai és felekezeti statistikája 1850-1992, Helységnevtai összesített mutató, az I-V kötetekhez*, Editura Pro Print, Csikszereada, 2002

Secusigiu								<i>monografie</i>
1930	1451	93	60	452	-	-	829	17
1941	1353	156	23	416	-	-	-	-
1956	1158							
1966	1134	287	27	254	-	1	556	7
1977	1148	497	25	181	-	-	436	4
1992	1005	659	14	48		27	247	-
2002	1024	792	5	18	-	16	182	1

Sânpetru German

Prima atestare documentară a localității, sub numele de *Sancto Petru* apare în registrul de dijme papale din 1335, semn că la acea dată în localitatea a existat deja o biserică, care plătea taxe papalității. În anul 1421 figurează ca târg sub numele de *oppidum Zentpeter* și făcea parte din domeniul Marczali.³²⁵ În același an a fost donat episcopului de Cenad. În perioada ocupației otomane a făcut parte din nahia Felnac, însă, după cum s-a schimbat frontul, a ajuns în secolul XVII și în proprietatea unor nobili.

Atestări

1557/8-18 case

1582-4 familii

1717-16 case

1786 -187 familii

1828-447 familii

Evoluția demografică³²⁶

1850-3130 locuitori

1869-2517 locuitori

1880-2757 locuitori

1890-2933 locuitori

1900-2794 locuitori

1910-2612 locuitori

1922-2828 locuitori

1925-2532 locuitori

Recensământul populației satului Sânpetru German după etnie în per.1880-1992³²⁷

³²⁵ Ioan Hațegan, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p.216

³²⁶ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicționar istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad, 1997, p.215-216

³²⁷ Varga E.A. *Erdélyi etnikai és felekezeti statistikája 1850-1992, Helységnevtai összesített mutató, az I-V kötetekhez*, Editura Pro Print, Csikszereda, 2002

Anul	Total	Rom.	Magh.	Germ.	Evr.	Romi	Sârbi	Slov.
1880	2757	97	62	2437	-	-	14	9
1890	2933	102	65	2561	-	-	15	10
1900	2801	121	266	2382	-	-	26	2
1910	2619	73	470	1966	-	-	5	1
1920	2642	133	442	2043	12	-	-	-
1930	2628	168	452	1958	-	42	51	-
1941	2541	256	441	1836	-	-	-	-
1956	2380							
1966	2358	602	432	1318	-	-	6	-
1977	2201	641	403	1019	1	134	-	3
1992	1952	1191	310	99	-	333	9	8

Centralizator
Recensământul comunei Secusigiu în per.1880-1941

Recensământul populației după religie în 1880³²⁸

Localitate	Case	Popul.	Ort.	Gr.-cat.	Rom.-cat.	Ref.	Evang.	Unit.	Izr.
Secusigiu	490	2640	2170	-	413	23	13	-	21
Munar	114	545	489	-	38	-	5	-	11
Satu Mare	267	1482	915	2	539	14	1	-	11
Sânpetru	418	2757	105	9	2598	-	4	-	41
German									
Total	1289	7424	3679	11	3588	37	23	-	84

Recensământul populației după etnie în 1880³²⁹

Localitate	Rom.	Mag.	Germ.	Slov.	Rut.	Sarbi	Alți	Străin	Limba Nec.	Alfab.
Secusigiu	2081	141	299	-	-	19	2	-	98	523
Munar	433	38	15	-	-	35	-	-	24	71
Satu Mare	118	39	501	4	-	769	-	1	50	437
Sânpetru	97	62	2437	9	-	14	-	5	133	1615
German										
Total	2729	280	3252	13	-	837	2	6	305	2646

Recensământul populației după religie în 1900³³⁰

Localitate	Ort.	Gr.-cat.	Rom.-cat.	Ref.	Evang.	Unit.	Izr.	Alte rel.
Secusigiu	2155	4	439	1	36	3	14	-
Munar	449	-	168	8	4	-	5	-
Satu Mare	942	-	611	12	3	-	-	-
Sânpetru	144	6	2625	1	7	-	18	-
German								
Total	3690	10	3843	22	50	3	37	-

³²⁸ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1880. Transilvania*, Ed. Staff, 1997, p.42

³²⁹ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1880. Transilvania*, Ed. Staff, 1997, p.43

³³⁰ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.99

Recensământul populației după limba maternă în 1900³³¹

Localitate	Lb.rom	Magh.	Germ.	Slov.	Rut.	Croată	Sârbă	Alte lb.
Secusigiu	2149	97	387	8	-	-	11	-
Munar	376	159	31	-	-	-	65	3
Satu Mare	104	51	571	1	-	-	840	1
Sânpetru	121	266	2382	-	-	-	26	6
German								
Total	2730	573	3371	9	-	-	942	10

Recensământul averii și situației cetățenilor comunei în 1900³³²

Localitate	Supr.in iug.	Case	Cet.str.	Cet.plec.	Pop.civ.	Pop.mil.	Total pop.
Secusigiu	8363	514	3	2	2651	1	2652
Munar	3410	112	-	2	634	-	634
Satu Mare	5228	305	2	9	1568	-	1568
Sânpetru	7945	508	-	10	2794	7	2801
Total	24946	1439	5	23	7647	8	7655

Recensământul populației comunei pe vârste și școlarizare în 1900³³³

Localitate	0-5 ani	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60-	Ned ecl.	Scrie citeșt.	Știe ung.
Secusigiu	352	305	139	272	771	606	206	1	1123	307
Munar	88	88	45	69	157	135	52	-	259	230
Satu Mare	266	201	100	144	427	310	120	-	757	242
Sânpetru	442	424	167	278	739	545	205	1	1896	694
Total	1148	1018	451	763	2094	1596	583	2	4035	1473

Recensământul populației comunei pe sexe și stare civilă în 1900³³⁴

Localitate	Bărb.	Fem.	Necăs.	Căsăt.	Văduvi	Divorț.
Secusigiu	1304	1286	1286	1103	259	4
Munar	322	312	323	258	53	-
Satu Mare	770	798	809	642	117	-
Sânpetru	1396	1405	1493	1184	124	-
German						
Total	3792	3863	3911	3187	553	4

Recensământul populației după limba maternă în 1910³³⁵

Localitate	Lb.rom	Magh.	Germ.	Slov.	Rut.	Croată	Sârbă	Alte
------------	--------	-------	-------	-------	------	--------	-------	------

³³¹ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed.Staff, 1999, p.99

³³² *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed.Staff, 1999, p.98

³³³ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed.Staff, 1999, p.100

³³⁴ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed.Staff, 1999, p.101

³³⁵ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed.Staff, 1999, p.89

								<i>monografie</i>
Secusigiu	1949	88	295	-	-	-	5	109 ³³⁶
Munar	291	105	15	-	-	-	222	-
Satu Mare	61	55	483	1	-	-	896	2
Sânpetru	73	470	1966	1	1	-	5	104
Total	2374	718	2759	2	1	-	1128	215

Recensământul populației după religie în 1910³³⁷

Localitate	Ort.	Gr.- cat.	Rom.- cat.	Ref.	Evang.	Unit.	Izr.	Alte rel.
Secusigiu	2061	-	373	3	2	1	6	-
Munar	514	-	110	1	5	-	3	-
Satu Mare	963	-	532	1	2	1	-	-
Sânpetru	172	16	2385	11	12	-	23	-
German								
Total	3710	16	3400	16	21	2	32	-

Recensământul averii și situația cetățenilor comunei în 1910³³⁸

Localitate	Supr.in iug.	case	Cet.str.	Cet.plec.	Pop.civ.	Pop.mil.	Total pop.
Secusigiu	8366	549	-	145	2446	-	2446
Munar	3410	143	-	25	633	-	633
Satu Mare	5228	338	-	67	1497	2	1499
Sânpetru	7942	531	3	320	2612	7	2619
German							
Total	24946	1561	3	557	7188	9	7197

Recensământul populației comunei pe vârste și școlarizare în 1910³³⁹

Localitate	0-5 ani	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60- Nede cl.	Scrie citeșt.	Știe ung.	
Secusigiu	264	297	131	203	683	568	299	1	1298	211
Munar	62	89	41	55	194	136	56	-	324	221
Satu Mare	207	216	73	116	387	345	155	-	806	351
Sânpetru	376	355	161	228	689	553	257	-	1833	954
German										
Total	909	957	406	602	1953	1602	767	1	4261	1737

Recensământul populației comunei pe sexe și stare civilă în 1910³⁴⁰

Localitate	Bărb.	Fem.	Necăs.	Căsăt.	Văduvi	Divorț.
Secusigiu	1163	1283	1075	1181	188	2
Munar	312	321	310	259	61	3
Satu Mare	748	751	703	692	99	5
Sânpetru	1315	1304	1310	1161	146	2
German						

³³⁶ Este vorba de rromi

³³⁷ *Studia Censualia Transilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.89

³³⁸ *Studia Censualia Transilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.88

³³⁹ *Studia Censualia Transilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.90

³⁴⁰ *Studia Censualia Transilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.91

Total	3538	3659	3398	3293	494	12
--------------	------	------	------	------	-----	----

Recensământul centralizat al populației comunei Secusigiu după religie

Anul	Total	Ort.	Gr. cat.	Rom .-cat	Ref	Evan.	Unit.	Izr.	Alte	Bapt.	Pent.	Adv.
1869	7349	3966	12	3235	3	29	-	104	-	-	-	-
1880	7424	3679	11	3588	37	23	-	84	2	-	-	-
1890	7867	3662	116	3966	19	37	-	67	-	-	-	-
1900	7655	3690	10	3843	22	50	3	37	-	-	-	-
1910	7197	3710	16	3400	16	21	2	32	-	-	-	-
1930	7342	3575	146	3470	21	51	2	19	50	33	-	-

Recensământul populației comunei la 1941³⁴¹

Localitate	Case	Gosp.	Total pers.	Bărb.	Fem.	Rom.	Magh.	Germ.	Alții	Într.
Secusigiu	735	737	2656	1295	1361	2111	234	280	31	32
Munar	176	174	542	261	281	334	117	7	84	-
Satu Mare	394	377	1353	648	705	156	23	416	758	20
Sânpetru German	635	730	2541	1237	1304	256	441	1836	8	68
Total	1940	2018	7092	3441	3651	2857	815	2539	881	120

Recensământul populației comunei Secusigiu după sexe din 2002³⁴²

	Total populație stabilă	Bărbați	Femei
Secusigiu	2213	1067	1146
Satu Mare	1025	501	524
Munar	503	240	263
Sânpetru German	2104	1044	1060

Recensământul populației comunei Secusigiu după limba maternă din 2002³⁴³

Limba maternă	Secusigiu	Satu Mare	Munar	Sânpetru German
Total pop.	2213	1025	503	2104
Româna	2063	798	415	1806
Maghiară	108	5	65	230
Romanes	7	10	-	13
Germană	19	18	4	39
Sârbă	13	182	18	1
Bulgară		1		1
Ucraineană		10		4
Slovacă	3	1	1	7
Cehă				1

³⁴¹ *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1941. Transilvania*, Ed. Staff, 2002, p.43

³⁴² Arhiva Primăriei comunei Secusigiu

³⁴³ Ibidem

Săsească 1

Slovenă 1

Recensământul populației comunei Secusigiu după etnie din 2002³⁴⁴

Etnia	Secusigiu	Satu Mare	Munar	Sânpetru German
Populația stabilă	2213	1025	503	2104
Maghiari	110	5	65	242
Romi	155	19	-	103
Germani	20	18	3	44
Ucraineni	-	10	-	4
Sârbi	12	182	18	1
Români	1912	789	416	1699
Bulgari	-	1	-	1
Slovaci	3	1	1	7
Cehi	-	-	-	1
Sași	-	-	-	1
Croați	1	-	-	-
Italieni	-	-	-	1

Recensământul populației comunei Secusigiu după religie din 2002³⁴⁵

Religie	Secusigiu	Satu Mare	Munar	Sânpetru
Populație stab.	2213	1025	503	2104
Ortodocși	1778	903	429	1666
Rom-cat.	163	28	68	303
Greco-cat.	4	2	-	19
Reformați	-	-	-	27
Penticostali	234	31	4	65
Advențiști	17	51	2	3
Altă religie	10			7
aconfesionistă	6			
nazarineni	4			
Baptistă	4	10		3
Atei	1			-
Nedeclarată	1			-
Martorii lui				7
Iehova				
Evangelică				2
luterană				
Evangelică	1			2

Recensământul clădirilor, locuințelor gospodăriilor și populației în anul 2002³⁴⁶

Localitatea	Nr.clădiri	Nr.locuințe	Nr.camere	Supraf.camere mp	Nr.gosp.	Nr.pers.
Secusigiu	775	793	2198	33767	719	2190
Satu-Mare	338	338	879	14662	307	1027
Munar	292	292	530	8409	178	503
Sânpetru-	546	557	1632	28383	597	2112

³⁴⁴ Arhiva Primăriei Secusigiu³⁴⁵ Arhiva Primăriei Secusigiu³⁴⁶ Arhiva Primăriei Secusigiu

Recensământul centralizat al populației com. Secusigiu pe sexe în per.2004-2008³⁴⁷

	2004	2005	2006	2007	2008
Total	6024	6050	6058	6074	6155
Bărbați	2929	2943	2961	2962	3013
Femei	3095	3107	3097	3112	3142

Români

Populația românească din Secusigiu a fost formată din băștinași, la care s-au adăugat români veniți din alte provincii în secolul al XVIII-lea. Tradiția românească spune că după izgonirea turcilor în sat mai rămăseseră două neamuri: Gârbaciu³⁴⁸ și Crivac,³⁴⁹ care locuiau, conform conscripției din 1717, în 35 de case. Alături de aceștia se vor așeza, la o dată neprecizată³⁵⁰ alți români: vița Albotonilor, vița Barbonilor, Șepețenii etc. Locul de unde au venit a rămas necunoscut, dând ocazie la diferite supoziții. Totuși, aceeași tradiție orală locală spune că familia Albota ar fi venit din Ardeal.³⁵¹ Ipoteza este susținută de prezența la Secusigiu în 1744 a preotului „Stancu Popovici din Ardeal”, despre care se știe că fusese hirotonit de mitropolitul Neofit al Bucureștilor.

Profesorul Ghenadie Ilie, autorul monografiei din 1935, rămasă în manuscris, le-a atribuit secusigenilor, după portul tradițional, o origine moldovenească, susținând că românii din Secusigiu, Saravale și Igrîș au venit din același loc. Legătura dintre cele trei sate este motivată de Ghenadie Ilie și prin căsătoriile încheiate, pe durată lungă, exclusiv între cele trei comunități.³⁵²

Indiferent însă de unde au venit, cert este că în anul 1786 în Secusigiu trăiau 274 familii de români. Conform unei însemnări scrisă pe o pagină din *Protocolul botezaților*,

³⁴⁷ Ibidem

³⁴⁸ Ulterior această familie își schimbă numele din Gârbaciu în Ungureanu

³⁴⁹ Informație primită de Ghenadie Ilie de la Samuil Albotă (n.1857), care și el o aflase de la bunicul lui.

vezi Ghenadie Ilie, Op.cit, cap. Despre originea Săcusigenilor, p 2

³⁵⁰ Istoricul maghiar Borovszky afirmă că românii au venit în Secusigiu în anii 1761-68. vezi Borovszky S. *Temesvármagye története*, Budapest, f.a, p.95

³⁵¹ Informație primită de Ghenadie Ilie de la Trifu Albotă (n.1844), care le-ar fi aflat de la bunica sa, care a participat la această venire. vezi Ghenadie Ilie, op.cit,cap. Despre originea Săcusigenilor, p 3

³⁵² Ghenadie Ilie, Op.cit,cap. Despre originea Săcusigenilor, p 12

în anul 1830 în sat erau 2397 de locuitori ortodocși, din care 1215 bărbați și 1182 femei. Dintre aceștia 509 perechi erau căsătorite.³⁵³

Cele mai numeroase familii din sat, care de altfel trăiau grupate pe aceeași uliță au fost ale Albotonilor (Albota), ale Bărbuleștilor (Barbu), ale Șăbuleștilor (Șebu) și ale Oțonilor (Bărbosu).

Pe lângă acestea, au mai fost numeroase și familiile Dobândă, Bucovan (Bucovani), Bută (Butonii), Păianu (Păianii), Căcia, Făgeanu (Făgenii), Puiu, Bălint (Bălintonii), Ghina (Ghinonii), Ișfa (Ișfonii), Aldan (Aldăneștii), Șepețan (Șepețenii), Vărădin (Vărădineștii), Luca, Ilie, Miloș, Lăpădat, Floca (Lupu), Pistrui etc.³⁵⁴

În Satu Mare inițial s-au așezat, prin migrație secundară, români din Maramureș iar ulterior, după repatrierea germanilor, și români alte zone ale țării. Un număr important de familii au venit din Telciu Mic, Bistrița.

În Sânpetru German numărul românilor a crescut semnificativ mai ales după 1920. La aceștia se vor adăuga în anul 1946 români din Maramureș, Bistrița, Moldova. Migrații secundare au avut loc și după plecarea germanilor din sat, începând cu anii 1980.

Sârbii

Cele mai vechi urme ale sârbilor la nord de Dunăre, adică pe teritoriul vechii Ungariei datează, potrivit istoricului sârb Dušan Popović, din anul 1404.

Dintre acești primi veniți, pentru istoria locului, ne interesează despotul Ștefan, care în anul 1414 a ajuns prefect al județului Torontal și a deținut pe lângă domeniile de la Becicherechi, Becei și Dobrițan, numeroase localități în județul Timiș.

Acestor primi despoți le vor urma, după căderea cetății Semendria, în 1439, alții. Gheorghe Brancovici a fost unul dintre cei care a adus, pe moșiile sale din aceste teritorii, un mare număr de sârbi.

Istoriografia maghiară vorbește despre mai multe valuri de colonizări: în 1439, apoi după căderea cetății Novoberdo, în 1457 la a doua cădere în mâinile turcilor a cetății

³⁵³ Ghenadie Ilie, Op.cit, cap.Populație, p.2

³⁵⁴ Ghenadie Ilie, Op.cit, cap.Despre originea Săcusigenilor,, p.27-28

Semendria, în anul 1464 grupul venit cu Pavel Chinezul, grupul din 1509-1525, cel din 1538 și marea migrație din 1690, condusă de însuși patriarhul Arsenie Cernojević.

Între cei veniți în 1464 s-a numărat și familia Jaksić din Jagodin, căreia Matei Corvin îi dăruiește posesiunea Nădlac, ce includea și 8 sate din Timiș.

Se știe din documentele vremii că împreună cu Jaksićii au venit și 1200 de soldați cu familiile, care s-au așezat pe domeniile acestuia.

Prin urmare, o parte din sârbii atestați la sud de Mureș fac parte din aceste valuri de refugiați din secolele XV și XVI.

Din cele patru sate care formează actuala comună Secusigiu, sârbii îi găsim așezați și azi, compact, în localitatea Satu Mare. Odinioară o comunitate sârbă mai mare a existat și în Munar, cei mai mulți fiind lucrători pe moșiile mănăstirii Bezdin. Comunitatea sârbă din Munar a atins punctul maxim numeric în anul 1910, când a ajuns aproape la egalitate numerică cu românii din localitate. Cât privește localitatea Secusigiu, Borovszky susține că în perioada medievală și aceasta a fost locuită de sârbi dar că, după un veac de existență în această vatră, ei ar fi părăsit localitatea la începutul secolului al XVIII-lea³⁵⁵. Teoria nu este împărtășită și de români. Cert este că Secusigiu apare în dicționarul lui Fenyes Elek ca sat românesc, sârbii înregistrați la recensămintele etnice fiind numeric nesemnificativi.

Lingvistic sârbii din zona mureșană, în care se înscriu și cei din Satumare și Munar, aparțin tipului ștokavian nou, care vorbesc dialectul de Șumadia-Voivodina, puternic influențat de limba literară sârbă.

Referindu-ne la vechimea lor în zonă, un instrument util se dovedește *Catastiful patriarhiei de Peć*, în care îi găsim înregistrați ca plătitori ai unor sume ce intrau în visteria acesteia.³⁵⁶ Astfel în anul 1666 în satul Satu Mare apar înscriși cu diferite sume popa Koja, fruntașul Milan, Țvetoie, Vuiășin, cneazul Andrei. Comunitatea era una prosperă, trimișii patriarhiei urmând să mai încaseze 200 de aspri de la sat³⁵⁷.

³⁵⁵ Borovszky S. *Temesvármagye története*, Budapest, f.a, p.95

³⁵⁶ I.D.Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.

³⁵⁷ *Ibidem*, , p.139

Dintre familiile sârbești vechi din Satu Mare (Nagyfala), a căror urmași trăiesc și astăzi, menționăm familiile Cechici, Sârbovan, Stamoran, Stancov, Voștinar, Velin, Petcov, Popov, Totin, Savici, Ristin etc.

Germanii

Populație germană a existat, în trecut, în toate satele comunei Secusigiu. Primii așezați au fost germanii din Sânpetru German, veniți într-o primă etapă în anul 1724. În anul 1737 a sosit un nou grup de germani din Palatinat și Pădurea Neagră, care ar fi trebuit să se stabilească în Sederlach- Munar și în Munar. În acest scop în Munar au fost construite pentru noii coloniști 20 de case, cu 18 guldeni fiecare. Mănăstirea Bezdin a fost însă împotriva acestei colonizări, fiindcă pământul expropriat, pe care s-au construit casele coloniștilor, i-a aparținut. Ca urmare conducerea mănăstirii a depus o plângere la Administrația din Timișoara și a redobândit pământul. Pentru ancheta desfășurată la fața locului a fost trimis la 10 mai 1737 Iacov Kovaschitz, „*Oberverwalter und Delegierter*”. El a raportat că a găsit în Munar cu ocazia vizitei pe germanii Zacharias Heiss (învățător și judecător), Dietrich Weisskircher din Sânpetru, pe Dumitru Pistrui(chinez), Nicola Șebul și Petru Șebul din Secusigi, pe Streine Popon, Schivan Nikon și Iovan Iankov din Felnac.

Datorită influenței pe care a avut-o mănăstirea Bezdin pe lângă guvernatorul Fischer Engelhofen în anul 1740, 13 familii de germani au fost mutate la Recaș. Alți coloniști s-au mutat în casele goale din Sânpetru German.

În ceea ce-i privește pe germanii din Secusigiu și Satu Mare, aceștia au venit în aceste localități prin migrație secundară, în secolului al XIX-lea.

În timpul primului război mondial din Sânpetru German au murit 71 de tineri germani iar din Satu Mare 60.

După al doilea război mondial, a urmat deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică, deposedarea lor de bunuri (1945-1949), și, din anul 1951, deportarea în Bărăgan. Cei din satele comunei Secusigiu au fost adunați la gara din Periam în 19 ianuarie 1945 iar în 20 ianuarie la ora 4 au fost urcați în vagoane de marfă și trimiși în Rusia. Confiscarea averilor a început în martie-aprilie a aceluiași an.

În 1976 a început plecarea masivă a etnicilor germani din comuna Secusigiu. Numărul celor rămași, majoritatea în vârstă, a ajuns astăzi în Satu Mare și în Secusigiu aproape nesemnificativ.

Germanii plecați din Sânpetru-German au înființat o asociație și țin anual hramul bisericii „*Sf.Petru*” la 29 iunie în Germania. În 2013 hramul s-a ținut în Neulingen-Bauschlott 17 și au fost invitați la sărbătoare și germanii plecați din Satu Mare.

În anul 2001, în cimitirul principal din Pforzheim (Germania), unde au emigrat majoritatea, a fost dezvelită o placă comemorativă, ce amintește de germanii care au trăit în Sânpetru German.

Dintre germanii din Sânpetru-German amintim familiile Becher, Berger, Bönisch, Bruckler, Bücher, Dittmann, Edelmayer, Fetzer, Friedsich, Geszvein, Gitzing, Thiesz, Halberbach, Huth, Hübner, Kehrer, Kimmel, Kirch, Kraber, Krohn Lehnert, Lenhart, Lill, Mayerhofer, Müller, Rechtenvald, Preisach, , Pross, Rechtenvald, Schauerman, Scheffer, Schucz, Tasch, Töpfer Wagner, Weber, Zeiman, Zettelmayer etc.

În Satu Mare au trăit familiile: Bittenbinder, Bruch, Eschmüller, Geier, Ghilich, Götz, Grell, Hubert, Milich, Pletz, Poth, Prasz, Rechtenvald, Ritter, Stroch, Such, Treilein, Zeiman etc.

Ungurii

Maghiarii au fost atestați în toate satele comunei Secusigiu. Începând cu secolul al XIX-lea, ei au înregistrat în localitățile Secusigiu, Munar și Sânpetru German o curba ascendentă. Punctul maxim a fost atins la Munar (156 pers.) și Sânpetru German (266 pers.) în anul 1900 iar la Secusigiu (234 pers.) în anul 1941. După aceste maxime, numărul membrilor comunității maghiare a început să scadă³⁵⁸, încât prin anii 1980 clasele maghiare ale școlilor din aceste localități se vor închide din lipsă de elevi. Comunitatea are azi propriul partid, președinte la filiala locală UDMR fiind Hegedus Zoltán.

Dintre numele maghiare atestate în comuna Secusigiu menționăm: Antal, Czegledi, Fejes, Hajos, Horty, Káposztás, Kövago, Nagy, Szombati, Takacs etc.

³⁵⁸ Principalele cauze sunt natalitatea scăzută și migrația la oraș.

Evreii

Fără a fi o comunitate organizată, în toate satele în secolul al XIX-lea au fost înregistrați negustori, comercianți și prăvăliași evrei. Urmele acestor locuitori evrei mai pot fi găsite doar în Sânpetru German, unde încă există micul cimitir evreiesc, în spatele celui german. Un moment crucial în viața evreilor din România, implicit a celor din Munar, Satu Mare, Secusigiu și Sânpetru-German, l-a reprezentat anul 1940.

Prin decretele-lege din 4 octombrie 1940, 12 noiembrie 1940 și 4 mai 1941, promulgate de guvernul Antonescu, s-a dispus trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului, imediat după publicarea legilor în „Monitorul Oficial”. Au fost expropriate: terenurile arabile; fânețele; izlazarile; terenurile neproductive; bălțile; iazurile; viile; conacurile; livezile; crescătoriile de animale și păsări; grădinile de zarzavat și de flori; întregul inventar viu și mort; stocurile de cereale și nutrețuri; pădurile, împreună cu toate construcțiile, instalațiile, uneltele, liniile de căi ferate, mijloacele de transport aflate pe terenul acestor păduri, morile de orice fel și oriunde au fost situate; pivele și teascurile țărănești de ulei și de postav situate în comunele rurale și semiurbane, cu întregul inventar viu și mort, și toate stocurile de produse și materii prime, fabricile agricole de spirt, industriile forestiere ș.a.

Prin aceste decrete-legi s-a interzis de fapt evreilor să dobândească sau să dețină proprietăți rurale în România sub nici un titlu și sub nici o calitate. Ele au fost urmate de izgonirea evreilor din mediul rural³⁵⁹. Sub această presiune evreii din comuna Secusigiu își vând sau închid afacerile și se mută la oraș.

Romii

Romii încep să apară în satele comunei Secusigiu din secolul al XIX-lea. La început în număr mic, comunitatea rroma începe să crească, cunoscând până azi o curbă ascendentă.³⁶⁰ Cu poate acestea cifra de la un recensământ la altul este fluctuantă, mulți declarându-se de altă etnie. La fel, în cazul confesiuni, romii din comună au îmbrățișat confesiunile celorlalți locuitori. În Secusigiu romii trăiesc în partea joasă a satului, pe vechea vatră, iar în Sânpetru German în „*Satu Nou*”.

³⁵⁹ Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, Editura Hasefer, București, 1997, p.34.

³⁶⁰ Excepție face localitatea Munar unde la recensământul din 2002 s-au declarat de etnie romă 2 persoane

Capitolul V VIAȚA ECONOMICĂ A SATELOR COMUNEI

Agricultura

Agricultura a constituit din cele mai vechi timpuri principala activitate economică a satelor care aparțin azi comunei Secusigiu. Încă din perioada otomană, când nu exista o piață de desfacere, la populația românească din Banat a predominat cultura porumbului, care a reprezentat hrana principală a acesteia. Din secolul al XVIII-lea, administrația austriacă va lua măsuri de mărirea suprafețelor cultivate cu grâu. În paralel cu creșterea producției, austriecii au introdus și o impozitare riguroasă a recoltelor obținute.

Din 1719 s-a strâns a zecea parte (zeciuala) din toate produsele câmpului. Acestea au fost concentrate în depozitele erariale de la Timișoara și Szeged. Pierderile mari datorate degradării produselor din depozite a făcut ca deja din anul 1721 zeciuielile să fie arendate particularilor. Sistemul mercantilist s-a extins foarte repede și asupra cârciumăritului, morăritului, vânătorii, pescuitului etc.³⁶¹

Despre o schimbare evidentă și despre randament în agricultura satelor bănățene, în care includem și Secusigiu, Satu Mare, Munar și Sânpetru German, putem să vorbim abia din a doua jumătate a secolul al XIX-lea, când începe să fie practică o agricultură dezvoltată.

Înmulțirea populației satelor a determinat o întindere a terenurilor agricole tot mai departe de așezări, lucru care i-a determinat pe proprietarii de pământ, pentru a economisi timpul lucrătorilor, să ridice locuințe temporare (sălașe) pe pământurile mai îndepărtate.

Apariția sălașelor a fost stimulată și de legea din 1860, prin care statul maghiar a oprit aducerea grâului netreierat, a plevei, paielor și nutrețurilor în sat. După emiterea acestei legi, locuințele temporare de la sălașe au devenit permanente, tendința fiind de evoluție spre fermă.³⁶²

Chiar dacă mai puține ca la nord de Mureș, sălașe au existat și pe pământurile locuitorilor din Secusigiu, ele fiind desființate abia în perioada comunistă.

³⁶¹ Acestea erau cunoscute ca drepturi regaliene

³⁶² Ștefan Manciulea, *Sate și sălașuri din câmpia Tisei*, în Buletinul Societății Regale de Geografie, Tomul I, 1931, Atelierele Grafice Socec & Co. S. A., București, 1931, p. 162-162

Culturile agricole în perioada interbelică

În satul Secusigiu, în anul 1934, din 6397 iugăre cadastrale de teren arabil au fost însămânțate cu grâu 2606 iugăre (40,7 %) iar cu porumb 2346 iugăre(36,7%).

La acestea s-au mai semănat 174 iugăre de orz (2,7%),174 iugăre ovăz (2,7%), 26 iugăre secară (0,4%), 69 iugăre lucernă (1,1 %), 9 iugăre trifoi (0,2 %), 556 iugăre fân(8,7%), 21 iugăre ceapă (0,4%), 208 iugăre cartofi (3,1 %), 5 iugăre varză (0,1%), 14 iugăre cânepă (0,3%), 87 iugăre fasole(0,5%), 35 iugăre sfeclă de zahăr (0,5 %), 17 iugăre sfeclă roșie (0,3%), 50 iugăre pepeni(0,8%) iar produsele obținute s-au ridicat la 11. 444. 005 lei:

Produs	Supraf. semăn. / iug. cad.	Cant. /iug.	Cant. totală	Val. / iug.	Val. totală	Val. la 100 kg.
Grâu	2606	350	912. 100	1. 400	3. 648. 400	4. 00
Porumb	2346	750	1759. 500	1500	3. 519. 000	2. 00
Orz	174	500	87. 000	1. 400	243. 600	2. 80
Ovăz	174	500	87. 000	1550	269. 700	3. 10
Secară	26	350	9. 100	945	24. 570	270
Lucernă	69	400	27. 600	16. 000	1. 104. 000	4000
Trifoi	9	400	3. 600	16. 000	144. 000	4. 000
Fân	556	700	389. 200	1. 260	700. 560	180
Ceapă	21	1000	21. 000	8. 000	168. 000	800
Cartofi	208	1500	312. 000	750	156. 000	50
Varză	5	350	1. 750	525	2. 675	150
Cânepă	14	450	6300	1. 350	18. 900	300
Sfeclă de zahăr	35	1800	63. 000	360	12. 600	20
Sfeclă roșie	17	2000	34. 000	400	10. 800	20
Fasole	87	350	30. 450	1400	121. 800	400
Pepeni	50	10. 000	1. 000. 000	10. 000	1. 000. 000	100
Total	6397	-	4. 743. 600	-	11. 444. 005	-

Din întreaga producție, se vindea doar o pătrime, restul fiind folosit de gospodari pentru nevoile familiei.

Secusigenii au avut un randament bun pentru că utilizau la munca câmpului unelte agricole moderne: pluguri cu 1-2 brazde, grape de lemn, fier, spini, tăvăluge, mașini de semănat grâu și porumb, selectoare, mașini de treierat, mașini de sfărâmat porumb, etc.³⁶³

Recensământul mașinilor agricole din Secusigiu în anul 1934³⁶⁴

Pluguri	390
Mașini de secerat	3
Mașini de treierat	5
Mașini de semănat grâu	60
Mașini de semănat porumb	40
Tractoare	1
Batoze de porumb	14
Vehicule	455

Proprietarii celor 4 mașini de treierat au fost: Alexa Dobândă, Ilie Ciuculin, Pavel Albotă, Mihail Frieisenhalm.

În ceea ce privește grădinăritul și pomicultura, ele au asigurat doar nevoile personale ale familiilor.

În schimb venituri importante s-au obținut, încă din perioada interbelică, din vânzarea pepenilor. Oamenii au cultivat atât pepeni verzi (lubenițe) cât și galbeni, într-o parte a hotarului numită „*Pesac*”, unde pământul este nisipos, adică foarte bun pentru cultivarea acestora. Lubenițele cu coaja de culoare verde închis sau neagră și foarte subțire i-a făcut renumiți pe secusigeni în toată țara.

Producția fiind în timp tot mai bună, cultura pepenilor s-a dovedit foarte rentabilă, fiind practică și azi.

Creșterea animalelor.

Creșterea animalelor s-a făcut, de la caz la caz, pentru producția de lapte, carne, lână, sau pentru a fi utilizate la muncă. Pentru valorificarea laptelui, care se vindea în 1910 cu 10-14 fileri la litru, în Județul Timiș au fost înființate 11 lăptării colective, pe

³⁶³ Ilie Ghenadie, Op. cit, cap. Situația agricolă și economică, p. 1

³⁶⁴ Ibidem, cap. Situația economică, p. 19

lângă sucursala de la Timișoara a *Societății naționale pentru valorificarea laptelui Hungaria* din Budapesta.

Pentru ameliorarea raselor, în 1910 statul maghiar a distribuit în județul Timiș, prin Inspectoratul ungiuresc de district, 36 de tauri ungiurești, 217 din rasa Simenthal și 320 de vieri din rasa pentru untură, în valoare totală de 203. 540 coroane. La această sumă s-a adăugat 27. 957 coroane bonificațiuni de stat , 2155 coroane premii pentru crescătorii de animale și 30. 112 coroane subvenții. ³⁶⁵

Conform statisticii din 1914, în județul Timiș existau 64. 165 proprietari de animale, care dețineau 125. 906 vite cornute, 99. 194 cai, 415 măgari, 18 catâri, 191. 224 porci, 241. 751 berbeci și oi și 1825 capre. ³⁶⁶

Lâna oilor se vindea după bursa de la Budapesta.

Tot în sprijinul crescătorilor de animale, în anul 1898 în Ungaria a luat ființă *Societatea mutuală ungiurească de asigurare a vitelor*, cu filiale în toate județele, care, pe lângă primele plătite proprietarilor, în cazul pierderilor, acopereau și tratamentul veterinar. ³⁶⁷

Odată cu secolul XX în viața comunei au avut loc unele schimbări care vor stimula viața economică.

Astfel, în anul 1909, fostul domeniu (*spahia*), de 2273 de jugăre³⁶⁸ aflat în administrarea lui Emanuel D`Archourt³⁶⁹ a fost cumpărat cu tot inventarul agricol și cu vitele de familia Löffel, evrei din Timișoara, care după ce au parcelat terenul l-au vândut în 1921 unor locuitori din Secusigiu și din împrejurimi.

Animale reproducătoare au avut Ilie Traian și Ruian Emanoil, îngrășătorie de porci Dimitrie Dimitrievici iar Moșescu Ștefan 25 de familii de albine.

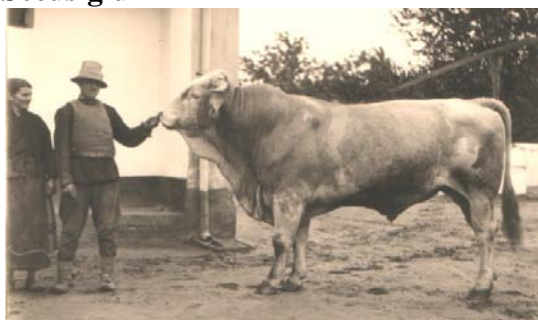
³⁶⁵ Ion Enescu, Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, Ed. III-a, București, Editura Librăriei Sococ & Co, 1920, p. 70

³⁶⁶ Ion Enescu, Iuliu Enescu, *Op. cit.* , p. 61-63

³⁶⁷ Ibidem, p. 74-75.

³⁶⁸ Cele 2273 jugăre domeniiale reprezentau: teren arabil 735 jugăre, rât 572 jugăre, pășune 399 jugăre, pădure 270 jugăre, teren neproductiv 292 jugăre și grădini 5 jugăre.

³⁶⁹ Manuscrisul preotului prof. Gh. Șepețan apud Zoe Ispășoiu, op. cit, p. 48

Noii proprietari de pământ, au fost:

Vertan din Arad- 60 jugăre
 Roth din Șemlac-30 jugăre
 Hemen din Aradul Nou-90 jugăre
 Kulinar din Pecica-21 jugăre
 Feher(notar) din Secusigiu-66 jugăre
 Pirec Ștefan din Secusigiu-100 jugăre
 Bechtold Francisc din Secusigiu-60 jug.
 Klefas din Pecica-26 jugăre
 Schmidt din Pecica-20 jugăre
 Suhaida din Pecica-20 jugăre
 Petrasics din Pecica-10 jugăre
 Schwarz din Pecica-10 jugăre
 Alexa Dobândă din Secusigiu-30 jugăre
 Petru Pistrui(Checiu) din Secusigiu-60 jug.
 T. Pistrui(Sorincău) din Secusigiu-28 jug.
 Gheorghe Bărbosu din Secusigiu-10 jugăre
 Floare Crista din Secusigiu-10 jugăre

Samuil Șepețan din Secusigiu-10 jugăre
 T. Subici(Velcu) din Secusigiu-10 jugăre
 Gheorghe Giuvălzan(Pităront) din Secusigiu-10 jugăre
 Pavel Ilie(Covăcel) din Secusigiu-10 jugăre
 Ion Ișfa din Secusigiu-7 jugăre
 Gh. Pecican(Brata) din Secusigiu-7 jug.
 Gheorghe Bută din Secusigiu-7 jugăre
 Ion Albotă din Secusigiu-7 jugăre
 Ignea Crețu din Secusigiu-7 jugăre
 Samuil Cristea din Secusigiu-5 jugăre
 Milentie Cincur din Secusigiu-5 jugăre
 Constantin Barbu din Secusigiu- 5 jugăre
 Petru Stanciu din Secusigiu-5 jugăre
 Dimitrie Floca din Secusigiu-5 jugăre
 Samuil Cordovan din Secusigiu-2 jugăre
 Adrian Albotă din Secusigiu-2 jugăre

Recensământul animalelor și păsărilor 1931-1942³⁷⁰

An	cai	vaci	oi	capre	porci	găini	gâște	rațe	curci
1931	1000	497	3113		2339				
1934	971	489	2429	7	1383	5500	627	335	47
1942	728	498	1166		2843				

Impozitul local către stat în 1934 a fost de 866. 641 lei, darea comunală 576. 101 lei iar darea pentru izlaz 342. 188 lei.

În 1945, situația mașinilor agricole în localitatea Secusigiu a fost următoarea:
 Tractoare – 8 (Albotă Constantin, Ilie Ioan, Ilie Pavel, Bărbosu Dimitrie, Iorgovan

³⁷⁰ Ghenadie Ilie, Op. cit. , cap. Situația economică, p. 18 și Zoe Ispășoiu, Op. cit, p. 54

Trăică, Cordovan Isaia, Barbu Traian, Șepețan Gheorghe)

Batoză – 8(Albotă Ioan, Albotă Isaia, Iorgovan Trăică, Ruian Dimitrie, Șebu Isaia, Ciuculin Sultana, Barbu Traian, Ruian Samoil, Friesenhahn Mihail)

Batoză de porumb-1 (Albotă Constantin)

Locomobil-1 (Ruian Dimitrie)

Munar

În anul 1925, în localitatea Munar singurul mare proprietar de pământ a fost Mănăstirea Bezdin, care deținea la acea dată 1400 iug.

După 1936, în sat au existat următorii proprietari de mașini agricole:

Tractoare- 4 (Cojocariu Ioan, Raica Sofia, Szomoru Pavel, Curticean Pavel³⁷¹)

Batoze-4 (Cojocariu Ioan, Raica Sofia, Szomoru Pavel,³⁷²Curticean Pavel)

În aceeași perioadă Boariu Ioan deținea 71 de oi.

Satu Mare

În Satu Mare existau 14 proprietari de pământ, cu terenuri cuprinse între 40 -222 iugăre³⁷³:

Baum Petru -40 iug.

Caputin Cuzman -50 iug.

Cechici Arsenie-55 iug.

Frații Barzin-50 iug.

Igrișan Alexa-50 iug.

Iovanov Voia-157 iug.

Luthes Bela-180 iug.

Ochsenfeld Ioan-222 iug.

Popov Emil- 60 iug.

Popov Radivoi-60 iug.

Sârbovan Milan- 100 iug.

Schuch Francisc-40 iug.

Stoicov Milivoi-150 iug.

Vostinar Iova-70 iug.

În perioada interbelică în sat au existat 6 tractoare și 2 batoze, apoi numărul mașinilor agricole a crescut ajungând la 9 respectiv 5. Proprietari au fost:

Tractoare-9 (Sârbovan Milorad, Voștinar Iova, Stamoran Ștefan,³⁷⁴Danicico Irina,

³⁷¹ Deținea o patrimă din tractor

³⁷²Deținea o treime din batoză

³⁷³ Numele din publicația bucureșteană apar cu grafie românească Vezi Almanahul României Mari, p 849

Cechici Dragoslav, Petcov Jivco,³⁷⁵ Millich Petru, Schweitzer Petru, Popov Vlada)

Batoză – 5 (Stamoran Gheorghe, Cechici Dragoslav, Millich Petru, Schweitzer Petru, Petcov Paia)

Urluitoare-2 (Millich Petru, Schweitzer Petru)

De asemenea, Petcov Toșa deținea 150 de oi.

Sânpetrul German a avut între cele două războaie mondiale peste 3000 ha de teren arabil.

Totuși în anul 1941, conform recensământului uneltelor agricole din comună³⁷⁶, numărul mașinilor agricole moderne era destul de mic, lucrul pământului continuând să se facă mai ales cu unelte tradiționale.

Tabel numeric despre uneltele agricole din comună

Denumire	Români	Germani	Sârbi	Unguri	Alții	Total
Trăsuri	-	-	-	-	-	-
Căruțe și care	4	192	1	50	-	247
Pluguri	1	184	-	43	-	228
Grape	1	190	-	39	-	230
Prășitoare	-	167	-	12	-	179
Rarițe	-	1	-	-	-	1
Trioare	-	6	-	3	-	9
Batoze treierat	-	2	-	-	-	2
Tractoare	-	2	-	-	-	2
Coase	8	800	2	120	1	931
Sape	17	820	3	198	4	1042
Secerătoare	-	6	-	1	-	7
Semănători	-	115	-	6	-	121

Asociațiile de pășunat

În perioada interbelică în toate comunele s-au înființat composestate sub formă de Asociații de pășunat³⁷⁷.

³⁷⁴ Deținea jumătate din tractor

³⁷⁵ Deținea jumătate din tractor

³⁷⁶ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German, Recensământul populației. nr inv. 46/ 1941 no. 1492

În localitatea Sânpetru German această asociație, numită „*Asociația de pășunat și administrare a pășunii urbariale*” a luat ființă în anul 1926. Cu această ocazie a fost numită o comisie formată din notarul de circumscripție Kehrer Francisc, Zettelmayr Vendel și Palmer Ioan, ca să facă transferul de avere de la Fondul de izlaz al comunei la asociație.

În localitatea Munar „*Eforia comunală de pășunat*” a fost înființată în anul 1935 prin Decizia nr. 948 a Plasei Periam. Președintele acesteia a fost primarul Atanasie Latinca. Administrator al izlazului a fost ales Ioan Bărbosu. În anul 1937/38 el a fost înlocuit cu Ioan Florin, care avea un salariu de 400 lei.

În localitatea Satu Mare „*Eforia comunală de pășunat Satu Mare Timiș-Torontal*” s-a înființat în 1939. Președintele Eforiei a fost ales primarul Cechici Vladimir, secretar notarul Alexandru Jenar iar ca membrii plutonierul Ioan Străileu, Miron Popescu și Milorad Voștinar.

Toate aceste Asociații de pășunat au avut bugete anuale, veniturile provenind în special din taxa de pășunat, din vânzarea reproducătorilor reformați, din vânzarea gunoiului, din taxă de montă, din vânzarea ierbii etc.

Agricultura în perioada comunistă

Debutul colectivizării în România l-a constituit Plenara din 3-5 martie 1949. Inițial sectorul socialist al agriculturii a fost reprezentat de G. A. C-uri, înființate prin decretul nr. 3/9 ian. 1949, după care au apărut și C. A. P. -urile.

Această ofensivă a statului totalitar asupra lumii rurale a determinat înființarea în 4 martie 1952 în comuna Secusigiu a primei cooperative agricole „*Descătușarea*”, în care au fost înscriși, alături de țărani mijlocași, toți chiaburii vechi și noi din cele 4 sate.

În această primă etapă cooperativa a avut doar fermă vegetală iar membrii cooperatori erau împărțiți pe brigăzi.

În primul an, pe pământurile C. A. P.-lui s-a semănat grâu, orz, ovăs, porumb, floarea soarelui, sfeclă de zahăr, pepeni, orez, cartofi etc.

³⁷⁷ Asociațiile de pășunat funcționau conform statutelor Societății de pășunat, aprobate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor cu nr. 37601/ 12 nov. 1925

În 1953 o parte din secusigeni ies din C. A. P și intră în Întovărășire, C. A. P. -ul continuând să funcționeze până în 1958 cu membrii rămași. În 1958 Întovărășirea se desființează iar foștii întovărășiți se întorc în C. A. P.

Al doilea C. A. P. , înființat în anul 1953, a fost „*Secera și ciocanul*” din Munar, în 1958, să ia ființă și C. A. P. „*Drumul Socialismului*” din Satu Mare și C. A. P. „*Veac Nou*” din Sânpetru German.

În paralel cu C. A. P-urile, pe pământurile comunei Secusigiu au mai funcționat și 3 ferme ale I. A. S. Șagu (o fermă vegetală și una zootehnică în Sânpetru German și o fermă vegetală în Secusigiu), și o secție a S. M. A Felnac la Secusigiu.

În anul 1971 terenul agricol al comunei era de 11248 ha din care 90,5% teren arabil, 9,2% pășuni și fânețe naturale, 0,3% vii și livezi. La acestea se adăuga fondul forestier de 1559 ha.

Cele 4 cooperative agricole de producție dispuneau de o suprafață de 7628 ha teren agricol cu o suprafață arabilă de 6703 ha. În cele 4 unități la acea dată erau înscriși 2291 membrii cooperatori.

Ponderea în culturi era deținută de porumb, grâu și sfeclă de zahăr, urmate de floarea soarelui, legume și cartofi.

La începutul anului 1971 efectivul de animale al comunei număra: 3554 bovine, 7398 porcine, 5548 ovine, 432 caprine, 519 cabaline, peste 32. 000 păsări și 469 familii de albine.³⁷⁸

Președinții C. A. P. Secusigiu³⁷⁹

Șepețan Adrian (Ianu Bonu)-1952

Chirilă Aurel

Mirci Ioan

Trică Moise 1969-1974

Ilie Ioan (Covăcel) 1974-78

Pătruică Anastase (Bebe) 1978-80

Ignat Ștefan 1980-90

Gașpar Dorel 1990-1991

³⁷⁸ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, vezi *Monografia Județului Arad, 1972 dactilo, p. 2

³⁷⁹ Informații primite de la Delia Făgean, n. 1952, fostă contabilă la C. A. P.

La C. A. P. „*Secera și ciocanul*” din Munar primul președinte a fost Bojhoș Ștefan.

Cooperativele agricole din satele comunei Secusigiu s-au desființat în 1991, prin lichidare. Lichidatorul cooperativei din Secusigiu a fost Gașpar Dorel, a celei din Satu Mare Voștinar Vlada, a celei din Munar Lachaub Werner iar a celei din Sânpetru German Milosav Mircu.

Tot în 1991 s-a desființat și S. M. A. -ul și Întreprinderea de pajiști, aceasta din urmă transformându-se în Pastorală S. A. La conducerea noii societăți au fost Ghiorghiu Cornel și Pozdărie Mircea. Pastorală S. A. s-a desființat în anul 2000.

Secusigernii și locuitorii celorlalte sate și-au redobândit proprietățile. O parte din ei au intrat cu pământurile în Asociațiile agricole nou înființate:

Secusigiu

-S. A. „*Renașterea*”- Doru Stanciu, ing. Dorin Popa

-S. A. „*Mureșul*”- ing. Dorel Gașpar

-S. C. „*Liberalul Agricol*” – Dimitrie Șepețan

-S. C. „*Mec-Agro*”- Teodor Matei

Satu Mare

-S. A. „*Spicul*” –Dușco Ilin

-Asociația agricolă S. A. - Carabenciov

- Asociația agricolă S. A-Velimir Savici(Velja)

Sânpetru German

-S. A. „*Zorile*”-Dimitrie Dobândă

-S. A. „Sanpetro Ranch” - Ardelean Călina și Gheorghe

Majoritatea acestor asociații agricole înființate în 1991 sunt în prezent desființate.

În sfârșit, Fermele I. A. S au fost desființate și ele în anul 2001 prin Legea 1/2000 (Legea „Lupu”).

Industria locală

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Secusigiu și celelalte sate ale comunei de azi putem să vorbim despre apariția micii industrii, în special a morăritului, menționată de altfel de documentele vremii.

Astfel, în anul 1896, în Secusigiu sunt consemnate două mori, o moara domonială, plutitoare, a grofului „Mano de Harcourt” și o moară seacă a lui Bukovan Döme³⁸⁰. Tot în acest an dețineau în sat oloinițe Masz Katalin și Pfeifauf Jozsef.

În 1910, în localitate este menționată moara plutitoare a lui Jozsef Bömer. Construită în 1908, ea a avut o singură piatră. În anul 1911 în comună s-a construit o nouă moară din scânduri, cu trei valțuri și cu o piatră pentru mălai.³⁸¹

După Unire, această industrie cunoaște o oarecare dezvoltare. În 1919 este construită, la marginea localității Secusigiu spre Satu Mare, o clădire mare din cărămidă pentru o moară cu 4 valțuri, menționată și în Anuarul României Mari din 1925³⁸². Proprietarul ei a fost Iosif Bauer. Distrusă în 1926, într-un incendiu, ea a fost refăcută și dotată cu 6 valțuri tip. Buller –Elveția³⁸³. Capacitatea noii mori a fost de 2 vagoane de făină pe zi. În 18 iulie 1931, după asocierea lui Iosif Bauer cu Nicolae Gaier, a fost înmatriculată, în Registrul comerțului din Timișoara, sub nr. 33, firma „Bauer și Gaier Soc. În nume colectiv. Moară cu motor” cu sediul în Secusigiu. Capitalul subscris și vărsat a fost de 800. 000 lei. În anul 1934 firma „Bauer și Gaier Soc. În nume colectiv. Moară cu motor” a deschis o sucursală în Periam, condusă de Iacob Nauert, care însă nu a funcționat conform estimărilor și a fost radiată un an mai târziu.

La 26 febr. 1947 în Registrul comerțului din Timișoara se menționează că partea de 50% din moara cu putere motrică din Secusigiu, care i-a aparținut cetățeanului german

³⁸⁰ Dimitrie

³⁸¹ Z. Ispășoiu, Op. cit. , p. 69

³⁸² Almanahul SOCEC al României Mari, 1924-1925, Biblioteca Congresului S. U. A.

³⁸³ Z. Ispășoiu, Op. cit. , p. 69

Nicolae Geier³⁸⁴ rămâne în continuare în proprietatea Administrației Întreprinderilor și Bunurilor Sovietice de pe lângă reprezentanța Comercială a URSS în România. Peste un an, la 30 iulie 1948, moara a fost naționalizată, cei doi asociați au pierdut calitatea de proprietari, director fiind numit Ioan Simcea. De-a lungul anilor moara a deservit toate satele comunei. Azi nu mai funcționează.

La 13 iulie 1931 Roosz Mihai³⁸⁵ de naționalitate română, și-a înmatriculat la Camera de comerț Timișoara fabrica de sifon, aflată în Secusigiu la nr. 530. Din acte reiese că Mihai Roosz a început comerțul la 20 nov. 1912.

Alături de această fabrică, începând cu anul 1931 în Secusigiu au mai existat două lăptării, ambele ale lui Petru Albotă³⁸⁶, în care se produceau diverse preparate din lapte, o oloiniță („fabrică de ulei”), deținută de Ioan Tichi,³⁸⁷ și un mare atelier mecanic deținut de Gheorghe Horvath, un motor de dărăcit lâna, la nr. 505, deținut pe Petcov Dușan .

În anul 1936, Barbu Ioan a deschis în Secusigiu la nr. 169 o fabrică de unt, care a funcționat până în 1942.

În 1938 Mihai Balteș a deschis o lăptărie cu sediul în Secusigiu pe str. I. G. Duca la nr. 339 care însă va fi radiată 6 luni mai târziu.

Fosta moara

În anul 1946 Horvath Gheorghe din Secusigiu, str. Jeber nr. 550, a înregistrat o firmă ce avea ca obiect fabricarea săpunului și care a funcționat din 1943.

În Munar a avut lăptărie Augustin Artur. În Satu Mare a existat o fabrică de cărămidă a lui Stamoran Doba.

În 1909 au apărut în Sânpetru German primele mașini de cusut cu ajutorul cărora s-a dezvoltat o mică industrie textilă

³⁸⁴ Una din măsurile luate de statul comunist după instalare a fost naționalizarea proprietăților etnicilor germani

³⁸⁵ Fost pantofar, căsătorit.

³⁸⁶ Contractul pentru lăptăria de la numărul 186 a fost reziliat în 1940

³⁸⁷ Oloinița din Secusigiu a funcționat din 1931 la casa cu numărul 117

și de marochinărie. În anul 1941 în localitate existau 2 mori țărănești, 1 moare plutitoare, 1 urluitoare, 2 mașini de tricotat, 1 fabrică de sifon și 4 cazane de fiert țuică.³⁸⁸

În anul 1971 în comună funcționau două mori, una comercială, în satul Sânpetru German și una țărănească, 1 dărac de lână a lui Dușan Petcov, 4 gatere aparținând sectorului socialist, 5 brutării și 5 cazane de fiert țuică, din care 3 ale C. A. P. -urilor din Sânpetru German, Munar, Satu Mare și 2 ale Întreprinderii Vinalcool Arad. Acestea au fost gestionate de secusigenii Radu Ion, nr. 186 și Dobândă Pavel nr 430.³⁸⁹

După 1990 Dimitrie Șepețan a înființat în comună, lângă gară, o Fabrică de lăzi, care a folosit în producție lemn adus din pădurea de pe malul Mureșului. Angajații au fost localnici.

A doua întreprindere de producție locală a fost Abatorul Dumac, deschis de familia Moși la marginea localității Secusigiu dinspre Munar. Abatorul a lucrat cu angajați din localitate și a avut un magazin de desfacere. În prezent nici una din cele două întreprinderi nu mai funcționează.

Sectorul meșteșugăresc

Meșteșugari de țară au existat în toate satele comunei Secusigiu încă din secolul al XVIII. Ca pretutindeni ei erau înregistrați în conscripțiile vremii la rubrica „*ocupații*” și plăteau impozit pe meserie. Spre finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, unii meseriași au început să se organizeze în bresle, fiind recunoscuți prin diplomă imperială și beneficiind de anumite privilegii.

De pildă în 1819, în Sânpetru German a fost înființată breasla fierarilor. Spre finele secolului al XIX-lea breslele vor fi desființate, diferiții meșteri continuând să lucreze fie în cooperative fie în propriile ateliere, individual.

1. Secusigiu

În perioada 1890- 1896 în Secusigiu au activat următorii meșteșugari și meseriași:
Măcelar de animale mici: Jocz Manó

³⁸⁸ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German, Recensământul populației. nr inv. 46/ 1941 Tablou numeric de comerț, meseriași, industriei, p. 5

³⁸⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, *Monografia Județului Arad, 1972 dactilo, p. 2.

*Măcelari:*Gavrilla Şebu

*Tâmplari:*Fuchs Miklós, Geszy Lörincy, Stehlich Alois

*Bărbieri:*Argyelan Milan, Donnenwel Conrad, Kuhn János, Nothun Mihály,

Petkov Julián, Plesz János

Cizmari: Belgya Gyorgye, Belgya Dimitrie, Kécsa György

Pantofari: Dreier János, Freithof Matyas, Francz Piree, Petru Ruzs, Matyas

Hausz, Ştefan Jorz

Argintari: Bleier Leopold şi soţia

*Dogar:*Müller Peter

Rotari: Geier Peter, Jeck Jozsef, Kovacs Miklos, Michael Friesenhan, Peter Marx

*Zidari:*Nicolaus Khiel

Ţesători: Franz Schutz, Johann Ternesz

Fierari, fauri: Heinz Conrad, Hut Gabor, Komancsek Mihaly, Constantin

Moseszku , Gruia Ollariu, Peter Romanov, Schachelmayer

Johannes, Constantin Şepeţanan, Tasch Johannes, Trifu Albotă

*Brutar:*Frank Janos

Croitor: Kleits Peter

Săpunar: Schwarz Jakab.

Cojocar: Georghe Ionescu, Nicolae Cărpenişan, Ştefan, Ştefan Jorz

Tăbăcar: Milich Peter

Instalator: Nikolaus Ortman

În anul 1910, în judeţul Timiş erau înregistraţi 1674 fierari, 434 lăcătuşi, 1070 mecanici, 329 cărămidari, 57 olari, 1334 tâmplari, 129 tăbăcari, 1653 croitori, 1547 cismari, 868 morari, 306 brutari, 538 măcelari, 1503 zidari, 660 dulgheri etc. ,³⁹⁰ răspândiţi în toate localităţile, inclusiv în Secusigiu, Sânpetru German, Satu Mare şi Munar.

Continuitatea acestei activităţi meşteşugăreşti după Unire este confirmată de datele oferite de Almanahului României din 1925

³⁹⁰ Ion Enescu, Iuliu Enescu, *op. cit.* , p 182-183

Conform acestuia în Secusigiu figurau următorii meseriași:³⁹¹

Cizmari: Blegea Gheorghe, Caraciun Gheorghe, Fagian Dimitrie, Pervailer Mihai

Croitor: Klaici Peter

Fierari: Henț Konrad, Lathenmaier Iohann, Pras Adam, Raț Gligor, Tihui Peter

Peste 10 ani, în 1934, o parte din vechii meseriași își continuau activitate însă alături de ei apar și alții noi:

*Fauri (potcovari) :*Gheorghe Puta, I. Schachelmayer, Conrad Heinz, Iacob Prass , Stoia Isaia,³⁹²Băbău Ioan

Bărbieri: Petru Meilă, Grațian Tripșa Nicolescu, Mihail Burghardt, Nicolae Frank, Ioan Baltess, Mihail Nothum

Pantofari: Dimitrie Făgeanu, Mihai Covaci, Arnold Schuck³⁹³, Mihail Perweiler

Croitor: W. Lambert

*Dulgheri:*Axente Cuzman, Moșescu Ștefan³⁹⁴,Lepădat Ioan

*Măcelari:*Ion Dreier, Nicolae Aron

*Săpunar:*Gheorghe Horvát

*Cojocari:*Ștefan Forz, Brândescu Mihail

*Brutar:*I. Neuert

Tăbăcar: Petru Millich

Turtar: Stablici Stanamir

*Argintar:*D. Barbu

Frângiei, funar: Habel Iacob

În sfârșit o sursă documentară importantă este și Registrul Camerei de Comerț din Timișoara, în care sunt înscrise toate firmele nou înființate sau radiate.

Conform acestui registru, în anul 1936 brutarul Berger Martin înmatricula firma comercială „Berger Martin” din Secusigiu, care avea ca obiect de activitate brutărie,

³⁹¹ Almanahul SOCEC al României Mari,1924-1925, Biblioteca Cogresului S. U. A.

³⁹² A lucrat cu ucenici

³⁹³ Atelierul de pantofar a lui Schuch Arnold, înmatriculat în 1931 a fost radiat din Registrul comerțului din Timișoara în 30 iunie 1938.

³⁹⁴ Atelier cu 2 muncitori

industrie mică pentru prepararea și coacerea pâinii și a cornurilor și comerț cu acestea pe cont propriu. Brutăria, situată pe str. I. G. Duca nr. 322, a fost radiată la 1 aug. 1938.

În 1940 Adam Prasz din Secusigiu nr. 171 își schimbă activitatea din măcelărie în atelier de fierărie, iar în 1941 își radia autorizația de tăbăcar Dușan Petcov.

2. Munar

În anul 1925, în Munar activau doi fierari: Mozescu Ioan și Vuicu Atanasie. Băcănăria și birtul îi aparțineau evreului Oscar Kaufmann.

Ulterior satul a avut frizer pe Curticean Pavel, fierar pe Iluică Anastase³⁹⁵ și croitoreasă pe fiica lui Costea Sofronie.

3. Satu Mare

După Unire, în localitate apar înregistrați următorii meseriași și mici proprietari:
Băcani: Hubert Peter, Miklosz Iacob, Schmietz George

Bărbieri: Hadnagy Novak, Koerian Matyas, Poth Nicolae, Schweizer Iosif, Stamoran Kristifor, Stamoran Vikentije, Vulpin Nikola, Terlain Petar

Cârciumari: Schmier George, Stamoran George, Stamoran Milutin

Cismari: Hadnagy Vitalyos, Velven Milivoi

Croitori: Bittenbinder Francisc, Bittenbinder Johannes, Emeric Ferencz, Iurișin Ivan, Srbovan Dușan

Frânghier: Schuch Ion

Mecanici: Crista Arcadie, Hubert Peter jun. , Lux Matheus, Petkov Georgije, Petkov Milutin

Morar: Raab Ferencz

Măcelari: Schweitzer Matei, Pop Gheorghe

Zidar: Kleitsch Ioan

Pe lângă aceștia satul a avut și rotar, fierar, tâmplar.

4. Sânpetru German

În Anuarul SOCEC din anul 1925 în Sânpetru German apar exclusiv băcănii (Donath Iacob, Donath Leopold, Freisenhalm Peter, Leig Georg jun. , Liadner Zacharias, Preisach Peter jun.), deși au existat toate meseriile necesare nevoilor comunității.

³⁹⁵ A avut 3 ucenici

O dovadă a tradiției meșteșugărești este recensământul din anul 1941, când în localitate sunt înregistrați 4 tâmplari, 5 mecanici, 4 fierari, 2 tinichigii, 3 rotari, 2 dulgheri, 3 zidari, 2 brutari, 2 morari, 3 pantofari și 3 măcelari.³⁹⁶

La aceștia trebuie să mai adăugăm cofetarii, bărbierii, vopsitorii, zugravii, coșarii, pietrari.

Perioada comunistă

În anul 1971 în satele comunei Secusigiu activau un număr de 16 meșteșugari necooperativizați: 4 croitori, 1 dogar, 10 zidari și 1 fierar.³⁹⁷

Comerțul

Secusigenii s-au ocupat cu comerțul încă din secolul al XIX-lea. Vindeau de toate: cereale, legume, fructe, atât în piața locală cât și în piețele din Arad și Timișoara. Astfel între anii 1890-1896 făceau comerț cu diferite produse Kristof Frisenhan, Jakob S. Klein, Johanna Klein, Sigmund Neu, soția lui Josef Pireé, Herman Weisz iar Ignatz Lefkovic făcea comerț ambulant iar negustor de lemne era Kécsa Döme

. Tot în această perioadă dețineu băcăni în sat Jetti Perl & Kohn și Peter Ritter iar cârciumi Ladislau Agoston și Athanas Petkov.

În perioada interbelică făceau comerț cu cereale Francisc Bechtold, Iosif Bechtold³⁹⁸, Iosif Bauer³⁹⁹, Millich Conrad, Moșescu Petru. Costea Sofronie din Munar a fost pilar de cai.

În anul 1936, Eva Cica⁴⁰⁰ a înregistrat firma „Eva Cica”, cu sediul în Secusigiu nr. 563, care avea ca obiect comerțul cu ouă și păsări domestice.

La 27 iulie 1937 văduva Zamfira Ciulciu⁴⁰¹, a înregistrat firma „Zamfira Ciulciu” cu sediul în Secusigiu nr. 525, care avea ca domeniu de activitate comerțul cu ouă și tot felul de păsări la piețele săptămânale și târgurile din țară.

³⁹⁶ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German, Recensământul populației. nr inv. 46/ 1941 p. 5

³⁹⁷ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, *Monografia Județului Arad, 1972 dactilo, p. 1

³⁹⁸ Iosif Bechtold de la nr. 399, înregistrat în anul 1935 ca și comisionar en detail de cereale a activat până în 1 apr. 1942

³⁹⁹ Firma Bauer & Gaier colectori de cereale, înființată în 1931 continua să funcționeze în 27 dec. 1943

⁴⁰⁰ Născută în 1897 în Secusigiu

⁴⁰¹ Născută în 1893 în Secusigiu

În anul 1943, Brad Gheorghe din Secusigiu nr. 486, cu un capital declarat de 32.500 lei, făcea comerț cu lemne de foc și de construcție pe cont propriu. Firma a fost desființată la 11 iunie 1948. În același an vād. Spanger Ecaterina din Secusigiu nr. 736, începea comerțul cu zaharicale și înghețată în piețe și târguri. Capitalul declarat a fost de 10.000 lei.⁴⁰² La fel Radu Alexandru din Secusigiu nr. 128, cu un capital de 30.000 lei, era autorizat să facă comerț en detail cu lapte, preparate din lapte, păsări, ouă fructe și zarzavaturi. El funcționează în Secusigiu până în anul 1945 când își mută afacerea la Periam.

Imediat după al doilea război mondial, Iovi Ioan a făcut comerțul cu cereale, țuică, carne, Radu Ioan cu textile și cu ouă, Crăsta Ioan cu cereale și porci, Clipici Samoil cu făină și lapte, Băbău Ioan cu cereale, Klein Francisc cu viței, Șecu Virgil cu făină, găini, Bălaș cu făină.

Însă tot timpul s-au desfășurat și în Secusigiu, prin intermediul firmelor locale, o serie de mărfuri aduse de comercianții din localitate, români și de alte etnii, din Arad, Aradul Nou, Periam, Sânicolaul-Mare și Timișoara.

De pildă în 1896 aveau băcăni în Secusigiu Friszenhahn Michael și Piree Rozalia iar cârciumi în care desfășeau băuturi Agoston Laszlo, Dudas Krisztina, Friszenhahn Kristof, Kaufmann Plohn Rozalia, Becktenwald Johann.

În 1934 au avut prăvălii mixte în localitate Petru Albotă, Costantin Barbu⁴⁰³, Ion Barbu, Nicolae Aron, Francisc Klein, M. Kaufman. Băcănie cu sediu în Secusigiu nr. 75 a avut din 1931 și turtarul Sablici Stanamir.

Registrul comerțului din Timișoara demonstrează în perioada interbelică o înflorire a comerțului local. Mai ales din 1931 au fost deschise sau au fost din nou înmatriculate o serie de firme mici, care ulterior au desfășurat în localitate o mare gamă de activități.

Astfel Maria Peternac⁴⁰⁴ a înmatriculat în 25 februarie 1935 firma „Maria Peternac” cu sediu în Secusigiu nr. 79 care avea ca obiect de activitate cumpărarea și vinderea ouălor, păsărilor de curte și zarzavaturilor

⁴⁰² Camera de comerț Timișoara, 187/11785/1943 din 31 mai 1943

⁴⁰³ Băcănia a funcționat din 1931 până la 1 apr. 1940

La 8 apr. 1936, Francisc Klein⁴⁰⁵ a înmatriculat în Registrul comerțului din Timișoara firma „*Klein Francisc*” din str. I. G. Duca nr. 268, cu obiect de activitate băcănie mixtă.

În 3 apr. 1936, Luca Elisaveta⁴⁰⁶ a înmatriculat firma comercială „*Luca Elisaveta*” de pe str. I. G. Duca nr. 332, cu obiect de activitate băcănie mixtă pe cont propriu, care va fi radiată în 1940.

În 4 noiembrie 1936 Elena Stanciu⁴⁰⁷ înregistrează o băcănie cu sediul în Secusigiu nr. 427.

În același an, George Backer⁴⁰⁸ a înmatriculat firma „*Gheorghe Backer*”, cu sediu în Secusigiu nr. 179, care avea ca obiect de activitate băcănie și comerț cu textile. Firma a fost radiată în 1940⁴⁰⁹.

În anul 1937, soția lui Isaia Șepețan⁴¹⁰ a înmatriculat la Camera de comerț Timișoara firma comercială „*Soția lui Isaia Șepețan născ. Valeria Șchiopu*” cu obiect de activitate băcănie mixtă și sediu în Secusigiu nr. 232

Închiderea unora dintre firmele din Secusigiu a fost determinată de izbucnirea război, de concentrări, rechiziții etc. Evreii în 1940 au fost obligați să plece din localitățile rurale. Cele mai multe firme însă vor înceta activitatea și vor fi radiate în 1948. Astfel în 9 iunie 1948 își radiază băcănia Petru Albotă iar în 11 iunie 1948 Gheorghe Brad firma de comerț cu lemne.

În 1940 Rozalia Kaufmann⁴¹¹ și-a radiat firma „*Kaufmann Rozalia*” cu obiect de activitate băcănie mixtă de pe str. I. G. Duca nr. 332, pe care a înființat-o la 8 iulie 1937. Tot în acel an a încetat și activitatea băcăniei lui Isaia Șepețan.

În 1940, Becker Gheorghe își radia autorizația de comerț cu textile și băcănia care funcționa din 1936.

⁴⁰⁴ Născută în anul 1879 în Mocrin(Serbia)

⁴⁰⁵ Născut în localitatea Secusigiu în anul 1905

⁴⁰⁶ Născută în anul 1897, în Secusigiu

⁴⁰⁷ Născută în anul 1893, în Secusigiu

⁴⁰⁸ Născut în 1914 în Sânpetru German

⁴⁰⁹ Camera de comerț Timișoara,130/8187/1936 din 17 Februarie 1942

⁴¹⁰ Născută Valeria Șchiopu în Pecica, în anul 1901

⁴¹¹ Rozalia Kaufmann a fost născută în Munar la 25 aug. 1909.

În 1942 Elisabeta Negrău născută Ruian deschidea o băcănie în Secusigiu la numărul 452.⁴¹²

În 1934 dețineau cârciumi în Secusigiu Nicolae Aron⁴¹³, Dimitrie Dimitrievici, Friesenhahn Mihail.

În anul 1939, își deschide cârciumă la nr. 550 Horvath Gheorghe, iar în 1941 deschide „cârciumă în detail, pe cont propriu”, la nr. 177, Gheorghe Ghina.⁴¹⁴

În anul 1942 Dimitrie Dimitrievici își reînnoiește autorizația de funcționare a cârciumii de pe str. I. G. Duca nr. 283, fiind posesorul brevetului de băuturi spirtoase nr. 88115/ 1942 valabil până la 1 aprilie 1946.

În 10 aprilie 1945 își înregistra cârciuma en detail, cu un capital de 50. 000 lei, Isaia Șepețan.⁴¹⁵

În 10 august 1946 Sinca Matei își radia, la Camera de comerț Timișoara, cârciuma⁴¹⁶, care funcționa din 20 iunie 1938.

În Munar a avut prăvălie și cârciumă Bărbuț Constantin. În Satu Mare proprietar de cârciumă a fost Bolcaș Jiva iar prăvălii mixte au avut Ilin Dušan și Ilievici Petru.

În 1941 în Sânpetru German existau 7 comercianți.⁴¹⁷

Servicii publice

În anul 1890 în Secsigiu a existat și o Firmă de Înformantare la care erau acționari Philipp Böhm, Peter Friesenhahn, Wilhelm Klein și Sigmund Neu.

Astăzi în Sânpetru German există o Asociație de înmormântare, care se ocupă de înmormântări și în celelalte sate.

Cooperativa de consum

La 9 martie 1923 a fost înființată în Secusigiu o Cooperativă de consum însă, din cauza proastei administrații, a lipsei de interes a societarilor și a centralei cooperativelor, ea a sfârșit prin a fi lichidată, cu această ocazie constatându-se că, în loc să crească

⁴¹² Camera de comerț Timișoara, 7/10032/1939 din 7 februarie 1942

⁴¹³ Cârciuma a fost deschisă în Secusigiu la nr. 289 din 1931 până în 1938

⁴¹⁴ Camera de comerț Timișoara 3951/1931 din 21 iunie 1941.

⁴¹⁵ Camera de comerț Timișoara, 226/12597/ 1945 din 10 aprilie 1945

⁴¹⁶ Cârciuma funcționa din 20 iunie 1938. vezi Camera de comerț Timișoara 262/13412/1946 din 10 august 1946

⁴¹⁷ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German, Recensământul populației. nr inv. 46/ 1941 p. 5

acțiunile, au fost consumați bani și din sumele depuse. Instituția a fost refăcută în 1939 și din nou în perioada comunistă.

În anul 1971 satele comunei Secusigiu erau deservite de 18 unități cooperatiste: 3 ateliere de cizmărie, 2 sifonării, 4 ateliere de tâmplărie, 4 frizerii și 2 ateliere de coafură. Unul dintre cizmarii din Secusigiu din această perioadă a fost Baiusz Ladislau, care își avea atelierul în casa lui Șepețan Aurel.

La acestea s-a adăugat rețeaua comercială a Cooperăției de consum, care ținea de I. J. E. Coop Arad, formată din 5 magazine mixte, 6 bufete-bodegi și 2 cofetării.

Împărțirea în teritoriu a acestor unități a fost următoarea:

Secusigiu

Tâmplărie:3 angajați
Tâmplăria nr. 2: 1 angajat
Croitorie dame:1 angajat
Croitorie bărbați:2 angajați

Cizmărie:2 angajați
Frizerie:4 angajați
Coafură:1 angajat
Sifonărie:1 angajat

Munar

Frizerie:1 angajat

Satul Mare

Frizerie:2 angajați
Cizmărie:1 angajat

Sânpetru German

Croitorie dame,bărbați:3 angajați
Cizmărie: Cartea Funciară
Frizerie:2 angajați

Sifonărie: 1 angajat
Coafură: 1 angajat
Brutărie: 2 angajați

Sectorul bancar

Banca populară de credit și economie „Viitorul” din Secusigiu

Până în 1919 în Secusigiu nu a existat nici o bancă și nici cooperativă de credit. După Unire a început însă o perioadă de efervescență în sectorul bancar, care s-a materializat în 1923 cu înființarea Băncii populare de credit și economie „Viitorul”. Capitalul subscris de acționari a fost de 51. 500 lei, din care la constituire s-a vărsat 31. 250 lei, urmând ca restul să se verse treptat.

Consiliul de administrație a fost compus din 9 membrii acționari, și anume:

Florea Bută, Ion Jebeleanu, Ion Dobândă, Moise Lăpădat, Traian Șebu, Petru Aldan, Samuil Pistrui, Leon Blaga paroh, Damian Sebeșan, inv.

Cenzorii au fost în număr de 6, din care 3 (Iosif Kehrer, Ștefan Ilie și Dimitrie Ruian) acționari iar 3 (Samuil Dobândă, Pavel Albotă și Ion Șebu) supleanți.

Actul constitutiv și statutele au fost autentificate de pr. Leon Blaga și Axente Albotă la judecătoria de ocol din Aradul Nou.

Banca populară de credit și economie „Viitorul” din Secusigiu a continuat să funcționeze și în 1932, când a avut un capital social de 217. 491 lei. Depunerile au urcat și ele la 961. 575 lei, încât banca lucra cu suma de 1. 827. 821 lei.

În 1932 conducerea băncii a fost următoarea:

Președinte:Dămian Sebeșan

Vice-Președinte:Moise Lăpădat

Ștefan Albotă

Casier:Alexa Șepețan

Gheorghe Micu

Membrii:Gheorghe Vărădin

Isaia Dobândă

Petru Aldan

Cenzori:Constantin Șepețan

Petru Vânătu

Isaia Gașpar

Băncile populare din Sânpetru German

Sânpetru German a cunoscut și el după Unire o perioadă de înflorire economică. Între anii 1925-1928 în localitate au funcționat trei bănci populare cu proprietari locali.

Azi în comuna Secusigiu există un bancomat CEC Banc și se dorește deschiderea unei filiale locale a acestei bănci.

Cooperativa de credit din perioada comunistă

Au activat de-a lungul vremii, Dimitrie Muntean, director și Luminița Stanciu operator, Marlene Lidner, Victoria Ignat, contabilă.

În prezent angajata agenției din Secusigiu este Fabian Victoria.

Transportul

Transportul a reprezentat și el, tot timpul, un sector important în viața economică a zonei, contribuind la mobilitatea oamenilor și a mărfurilor.

Căile de comunicație.

Prin comuna Secusigiu trec două drumuri județene. Primul care merge de la Arad la Sânnicolaul Mare era cunoscut în trecut ca „*Drumul Mare*”, iar al doilea care pornește din centrul comunei și merge la Timișoara, numit „*Drumul Timișorii*”.

Alături de aceste drumuri, pe la marginea sudică a comunei trece linia ferată Arad-Nerău. Construită în anul 1909, această linie a legat până în 1919 Aradul de Kikinda. În perioada interbelică, pe această cale ferată au fost transportate, ani la rând, toate produsele comunei destinate comerțului intern și extern.

Din 1 aprilie 1932 până în 1942, când își radiază firma, Ștefan Albotă de pe str. Domnească nr. 67, a efectuat transporturi de persoane și bagaje cu autobusul său.

La fel, Dimitrie Dimitrievici din Secusigiu, str. Principală nr. 18 a efectuat transport de persoane cu un autobus și transport de mărfuri cu un camion, din 31 martie 1934 până în 1942, când încetează activitatea. După 1990 în localitate au fost înființate două firme de transport rutier de mărfuri.

Autobusul privat din Secusigiu

Capitolul VI CULTURA TRADIȚIONALĂ

Cultura tradițională a populației românești din Secusigiu este și azi, în ciuda schimbărilor, care au avut loc în viața comunei, o cultură de tip bănățean, ea înscriindu-se în subzona etnografică Sânnicolaul Mare.

În ceea ce-i privește pe germanii din această comună ei fac parte din grupul șvabilor bănățeni la fel cum sârbii se înscriu în grupul sârbilor mureșeni iar ungurii în grupul maghiarilor din Dél -Alföld.

Toate cele patru populații au dezvoltat pe durată lungă în interiorul comunităților lor propriile culturi tradiționale.

Habitatul

Așa cum am arătat deja comuna Secusigiu este alcătuită din patru sate, în componența ei intrând, Secusigiu satul de reședință, Munarul, Satu Mare și Sânpetru German, fiecare așezare având o structură de locuire proprie.

Secusigiu

Hotarul satului are o întindere de 8363 iugăre cadastrale, din care 5825 iug. pământ arabil, 128 iug. grădini, 325 iug. fânețe, 47 iug. vie, 3 iug. trestiş, și 746 iug. intravilan. În perioada interbelică localitatea avea 3 izlazuri: Izlazul vechi, între Vârtoape, Grădinile din Vale și Izvoare; izlazul Ghesime între Dombă, Grădinile din Vale și Aranca și Izlazul Nou, de la Dombă și Ghesime până la digul Mureșului și la hotarul comunei Satu Mare.

Planul localității

Vechile toponime ale satului: La Pod de Izvoare, Colțul Vâniei(pârâul Begheiului), În Vale, Gealul Dombii, La Aranca, Zăbrane, Vârtoapă, Ghesime, La Dolmă, Mortăreț, Săliște, Iraș, Niaroș, Pusta Spăiiei, La Zomoiniță, La Regină. Parte din aceste toponime sunt trecute și în foile cadastrale: Gaiu Mare, Slacină, Ozmac, Selesciucă, Livezile Mari, Grădinile.

Vatra satului

În timp, satul s-a tot mutat, tradiția locală vorbind de trei vetre. Prima vatră a fost în locul cunoscut ca *Sub Secusigiu*, în partea livezilor de odinioară, dinspre comuna Munar, pe unde a trecut cândva un braț al Mureșului și mai apoi pârâul Aranca. Aceeași tradiție orală spune că oamenii locuiau în zamoinițe, adică în bordeie semiîngropate, acoperite cu paie. În secolele XVI și XVII în sat sunt consemnate câteva inundații,⁴¹⁸ care au determinat mutarea vetrei satului în alt loc.

Aceasta a doua vatră a fost în locul numit *Grădinile din Vale* și s-a întins de la *Vârtoape* și *Dealul Dombii* până unde Aranca cotește spre Mureș, la locul numit *Colțul Vâniei*. În această vreme satul a fost unul împrăștiat, cu 207 case risipite. Totuși localitatea a beneficiat, în vremea când s-a aflat în a doua sa vatră, de îndigurile imperiale din anul 1752. Efectuate pe malul stâng al Mureșului, ele s-au întins de la Lipova până la Szeged, digul construit având 1,50-2 m.

A treia mutare, de la vale în deal, în actuala vatră, pare să fi fost determinată tot de inundații. Data acestei mutări este necunoscută. După unii ea ar fi avut loc în anul 1776, după alții la 1800 iar după alții în 1808.⁴¹⁹

Noua așezare a fost una compactă, adunată, după un plan de sistematizare precis. Străzile, perpendiculare unele pe altele, au fost de la bun început largi. În centru așezării a fost lăsat un spațiu liber pentru piață, primărie și biserică.

⁴¹⁸ Ion Hațegan, *Cultură și civilizație medievală la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995, p.111.

⁴¹⁹Referitor la anul 1808 ca dată a mutării satului în deal, există mărturia directă a localnicului Trifu Șepețan, a cărui bunic, a trăit această mutare la vârsta de 8 ani. vezi Ghenadie Ilie, op.cit., cap. Istoricul comunei, p.8

Vechea denumire a ulițelor, începând cu cea vecină cu calea ferată, a fost: *Ulița Jălerilor*, a doua a *Buidoșonilor* devenită ulterior a *Șăbuleștilor*, a treia *Ulița Mare*, a patra *Ulița Clipicionilor*, a cincea *Ulița Domnească* și ultima *Ulița Scurtă*.

Ulița Jălerilor a fost adăugată la celelalte mai târziu și pe ea au locuit slugile de pe domeniul grofului, care le-a dat, ca să se așeze, fie o jumătate de loc de casă (jumătate de plaț) fie un plaț întreg (800 stânjeni pătrați).

Ulița Domnească și-a luat numele de la clădirea domenală (curia domenală) care se afla pe ea.

Ulița Mare a fost ulița pe care trecea drumul mare. Pe *Ulița Mare*, în casa cu numărul 224/275, a funcționat, din 1843, Primăria. Clădirea a fost prevăzută cu locuință pentru primar. Ulterior edificiul a fost mărit ajungând să cuprindă o cancelarie pentru notar, o cancelarie a funcționarilor, sală de ședință, arhiva și locuința notarului. În piața din fața Primăriei s-au ținut târgurile anuale de animale. Secusigenii au amenajat aici un parc care, după 1918, a primit numele de „*Parcul Unirii*”.

În anii 1852 și 1877 au fost două inundații mari ale Mureșului, care au produs mari distrugerii în hotarul satului, fără să afecteze nucleul de locuit.

În anul 1916, în Secusigiu s-a construit o alee pavată de la gară până în centrul comunei, care a avut, de o parte și de alta, plantați nuci. În 1924, drumul de la piață până la gară a fost pietruit.

Alea pietruită de la gară.1916

În 1940 primăria a continuat construirea aleii, ce venea de la gară, până la marginea de nord a localității.

În 1960 au fost pavate, pe o parte, și celelalte străzi ale comunei iar alea cu nuci a fost reparată.

Atât în localitate cât și pe drumurile principale au existat și există și azi mai multe poduri din ciment. Pe lângă acestea, pe drumurile secundare dintre sate, au fost construite, tot în perioada interbelică, poduri de lemn, din palânci groase.

Monumente, cruci, troițe

În Secusigiu aceste locuri ale memoriei sunt concentrate în curtea bisericii ortodoxe.

În timp aici au fost ridicate mai multe cruci-monument: crucea eroilor din primul război mondial, crucea ridicată de părinți și soră în memoria lui Petru Iștfa, mort în 1943, la 28 de ani pe front, o troiță ridicată de Consiliul local al comunei Secusigiu și o cruce, ridicată în 2005, de Corul bisericii ortodoxe din Secusigiu.

Crucea ridicată de corul din Secusigiu în 2005

Tot în curtea bisericii a fost mutat, în anul 1988, mormântul maiorului sovietic Varlaam Mihailovici (1904-1944).

Un alt tip de cruci așezate în spațiul comunitar sunt crucile de de închinăciune, cele mai multe străjuind bisericile.

O asemenea cruce, cu postament din piatră, cu un Isus răstignit, din metal, se află în fața bisericii catolice.

În sfârșit la fel de importante pentru viața comunitară sunt crucile de hotar, care reprezintă locuri pentru procesiunile destinate rugăciunilor ce vizează recoltele. În Secusigiu există două asemenea cruci de hotar ortodoxe și una catolică, datată 1913. În sfârșit, ultimul grup de cruci comunitare sunt troițele din cimitire la care se fac slujbele colective pentru morți. Asemenea crucile înalte, din beton, se găsesc în toate trei cimitire ortodoxe din Secusigiu. Lor li se adaugă crucea pictată din cimitirul catolic al satului.

Cimitirele satului

În Secusigiu azi funcționează mai multe cimitire, care din punct de vedere etnografic reprezintă alt tip de spații culturale.

La un inventar, pe drumul spre Pecica se găsește cimitirul ortodox de la „*Borconi*”, îngrădit cu un gard de sârmă, iar lângă el, la mică distanță, despărțite prin garduri, cimitirul penticostal și cel nazarinean.⁴²⁰

Lângă penticostali, în câmp deschis, sunt înmormântați sinucigașii, localnicii numind aceste morminte răzlețe „*Cimitirul Spânzurașilor*.”

Pe partea dreaptă a drumului, ce vine dinspre Munar, „pe deal”, se află cimitirul catolic, în care sunt înmormântați germanii și maghiarii.

Tot pe partea dreaptă, lângă gară, se găsește un al doilea cimitir ortodox, cunoscut drept „*Cimitirul de la Gară*”, în care au fost înmormântați preoții Leon Blaga și Tiberiu

⁴²⁰ Asociația Religioasă Nazarineană, cu sediul central în Arad, număra în 2008 circa 1.200 de membri și a fost înființată, în forma juridică actuală, în anul 1990, cu avizul Ministrului Cultelor. În România, nazarinienii au pătruns din Ungaria. Existența acestei mișcări religioase pe teritoriul țării noastre datează însă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Conform unui extras de carte funciară, cel mai vechi locaș de cult al Bisericii Nazarinene apare în jud. Arad în localitatea Semlac în anul 1890.

Gheța, învățătorul Damian Sebeșan și fiica acestuia, „preuteasa”⁴²¹ (soția preotului Victor Popovici).⁴²²

Al treilea cimitir ortodox, „Cimitirul de la moară” se află în partea stângă a drumului, ce duce la Satu Mare. Numele l-a primit de la moara satului, azi închisă, din vecinătate. În acest cimitir au fost construite în ultimii ani două cripte cu aspect de capelă.

Din 2008, în continuarea lui, la oarecare distanță, a apărut un al doilea cimitir pentecostal, pentru cei care locuiesc în această parte a satului.

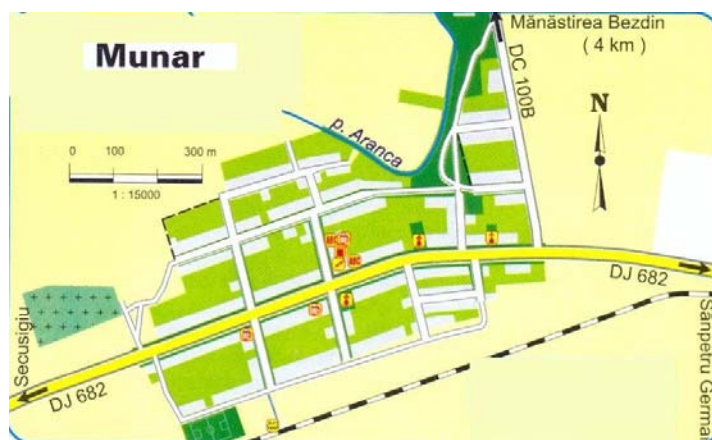
Atât cimitirele ortodoxe și cel catolic sunt cimitire parohiale. O parte din vechile cruci de marmură din sat au fost comandate, atât de germani cât și de români, la pietrarul Lehnert din Sânpetru-German sau la frații Vandor din Periam.

Sălașele

Localitatea Secusigiu a avut până la colectivizare și gospodării în extravilan cunoscute sub numele de sălașe. O parte din sălașe au fost la „Dolmă”, dolmași fiind Pătru Iorgovan, Ilie Aldan (Boțu), Janos Hanesz (Bokay). Al doilea grup de sălașe au fost cele din „Pustă”, proprietarii acestora fiind Trifu Crâsta, Pătru Pistrui, Kuhn Andresz, Gh.Hanesz, Stefan Bokay.

Munar

Comparativ cu celelalte, Munarul a fost un sat mic, întemeiat pe pământurile mănăstirii Bezdin. În anul 1776, aici apăreau consemnate doar 42 de case. Tradiția spune că mănăstirea le-ar fi dat țăranilor, ce le lucrau pământul, locuri de casă și astfel a apărut actuala vatră.

Planul satului Munar

⁴²¹ Inf.teren Tia Roșu, cantor la biserică, n.1933

⁴²² Inf.teren Tia Roșu, cantor la biserică, n.1933

Așezarea a fost sistematizată după modelul austriac, având 3 străzi paralele cu drumul și șase perpendiculare. Construcțiile importante ale satului (primăria⁴²³, bisericile, școala) se găsesc pe strada mare, care este de fapt drumul ce merge de la Arad la Periam.

Toponime- *Râtu Mare*

Strada Principală

Crucea de marmură din fața bisericii ortodoxe române

Monumente sătești, troițe

În curtea bisericii ortodoxe române se găsește o cruce de eroi din marmură albă, ridicată în 1927 de munărenți, în amintirea sătenilor lor morți în primul război mondial. Autorul monumentului este pietrarul Jakob Lenhart din Sânpetru German.

În fața acestei bisericii, în drum, îngrădită cu un grilaj de fier forjat, se găsește o cruce înaltă din marmură albă. Pe cruce donatorii au scris : „*Cruci tale ne închinăm Hristoase Dumnezeule.*”

În fața bisericii catolice se găsește de asemenea o cruce, cu postament de piatră și crucea cu Isus răstignit din marmură. Pe postamentul de piatră a fost montată o placă de marmură cu următorul conținut: „*A Munari hitközség alapítása 1937.*”

⁴²³ Azi demolată

Cimitire

Munarul are 2 cimitire, plasate în partea dinspre Secusigiu a satului, care se învecinează, fiind despărțite de un gard: un cimitir ortodox, unde sunt înmormântați români și sârbi și cimitirul catolic unde sunt înmormântați maghiarii.

La intrarea în cimitirul ortodox, în anul 2010, a fost ridicată o cruce mare de marmură pe postament de piatră, donată de familia Pistru. Pe cruce sunt montate două plăci. Pe prima placă scrie: „*Crucii tale ne închinăm Stăpâne și Sfânta Învierea Ta o lăudăm și o mărim*” iar pe a doua: „*Donată de familia Pistru Popa Eusebiu și Gianina și a fiicei Denisa.2010.*”

În partea opusă a cimitirului se găsește o troiță mare de lemn.

În acest cimitir ortodox au fost înmormântați învățătorul sârb George Nedelcovici, mort în 1862, la 33 de ani, și învățătorul confesional român Atanasie Serca, mort în 1910, la 30 de ani. În sfârșit, în cimitirul catolic se găsește o troiță înaltă din lemn cu un Isus răstignit, aplicat pe ea.

Satu Mare

Satul *Nagyfala* (*Načvala*), cum îi spun sârbii, ar fi fost întemeiat, potrivit tradiției sârbești, în anul 1530, într-o zonă joasă, mlăștinoasă, numită Seliște, în apropiere de malul stâng al Mureșului.

Alte surse consideră că sârbii s-ar fi așezat în

această vatră încă de pe timpul stăpânirii satului de către familia Jakšić (Iacșici), în anul 1464. De aici s-ar fi mutat, potrivit aceleiași tradiții, în actuala vatră. Aceeași tradiție spune că numele inițial al localității a fost *Nad-fala*, de la trestia care creștea în aceste

locuri mlăștinoase, și că el s-ar fi schimbat în Nagyfala după marea migrație sârbă din 1690, când numărul locuitorilor a crescut foarte mult.⁴²⁴

Vatra satului a fost sistematizată în timpul administrației austriece, ulițele, în ciuda diferenței

de altitudine a celor două părți ale satului, fiind paralele și perpendiculare pe drumul ce duce de la Arad la Periam.

În 1786 în sat trăiau 147 familii iar în 1828 sunt înregistrate 230 familii, nucleul de locuire cunoscând o continuă dezvoltare. La vechea vatră a satului locuită de sârbi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se va adăuga o „vatră nemțească”, plasată aproape compact în vestul așezării.

Monumente, cruci, troițe

În curtea bisericii sârbești se găsește un fragment din crucea funerară a preotului sătesc Mihail Iovanovici⁴²⁵

⁴²⁴ Explicația este fantezistă, cea mai veche atestare a localității, din anul 1333, fiind în forma Magna Villa.

⁴²⁵ Născut la Satu Mare, în jurul anului 1747, unde a și servit ca preot în perioada 1767-1804

decedat în anul 1804 și o cruce albă, de eroi, ridicată în 1924 de Asociația mamelor sârbe.

Un monument de eroi, ridicat în anul 1925, se află și în fața bisericii catolice de localitate, alături de o cruce albă, datată din 1888 donată de Peter și Catharina Hubner.

În sfârșit o troiță nouă, pictată, donată de Consiliul local din Secusigiu, se găsește în vecinătatea bisericii ortodoxe române, la drum.

În „cimitirul sârbesc” se află monumentul soldaților ruși, morți în luptele purtate în apropierea satului.

Cât privește troițele de hotar, sârbii, germanii și românii au propriile lor troițe. Troițele sârbești sunt în număr de două, una „la Tihomir”, refăcută în anul 2000 pe locul alteia vechi și a doua lângă cimitirul german, spre Periam. Tot acolo au crucea de hotar și germanii. Românii au ridicat crucea de hotar, la drum, spre Secusigiu.

Cimitirele

În Satu Mare există 4 cimitire: sus pe deal, cimitirul sârbesc și lângă el cimitirul românesc, iar în partea opusă a satului, spre Periam, cimitirul catolic și cel al adventiștilor reformiști.

În fiecare cimitir ortodox se află câte o troiță mare din lemn, unde se face slujba la Paștele morților.

În cimitirul german, central, se găsește cripta cu aspect de capelă a familiei Franz, Maria și Katharina Heinz.

Sânpetru German

Cu toate că în zonă sunt semnalate arheologic urme importante de locuire din preistorie până în secolul XIII, actualul sat Sânpetru German este, după părerea arh.

Teodor Ghiorghiu⁴²⁶, un produs al administrației austriece. Peste colonizarea germană modestă din 1724, s-a adăugat cea din 1764. Planul general al așezării este unul unitar, chiar dacă el este anterior sistematizărilor aplicate satelor autohtone de austrieci.

În 1726 în „satul nemțesc” nou înființat a fost construită o casă de rugăciune și clădirea primăriei (vizavi de intrarea principală în biserică). Între anii 1773-1774, pe locul fostei case de rugăciune a fost ridicată actuala biserică romano-catolică cu hramul „Sf.Petru”.

Apoi, în perioada interbelică, în localitate a fost construită și o biserică ortodoxă română, ceea ce indică prezența la această dată a unei comunități românești într-o continuă creștere.

Satul are o structură omogenă, fiind de tip grupat, regulat, concentrat, cu rețea deformată. Modelul de origine, rectangular, a fost adaptat la geometria satului.

Sistemul de parcelare a fost și el unul omogen⁴²⁷. În

Sânpetru German, fiecare lot are grădină și curte înspre stradă.

Vechile denumiri ale străzilor au fost *Arader strasse*, *Pecicaer strasse*, *Hauptgasse*, *Reitschulgasse*, *Grussgasse* etc.

Localitatea a avut în extravilan, trei sălașe: Józseflal,

⁴²⁶Teodor Octavian Ghiorghiu, *Locuirea tradițională rurală din zona Banat-Crișana*, Timișoara, 2008, p.63-65.

⁴²⁷ Teodor Octavian Ghiorghiu, *Op.cit.*, p 63-65

care avea, în 1913, 282 locuitori, Nagytanya cu 46 de locuitori și Überland cu 43 de locuitori⁴²⁸.

Vechi toponime : *Avarșanț, Goliat, groapa Gravilla*

Monumente sătești, troițe

Crucea albă de lângă biserică.1913

În centrul satului Sânpetru German, în apropierea bisericii se găsește statuia Sf Petru, datând din secolul al XVIII, ridicată de comunitatea germană din localitate.

De cealaltă parte a străzii se află statuia Fecioarei Maria/*Marienstatuie (Pest säule)*. Pe strada principală, în lângă Remiza PSI a fost așezat, în 2005, de pompieri, un monument românesc împotriva incendiilor.

Tot pe strada principală, mai spre capătul satului, se găsește statuia Sf.Florian, sfânt catolic păzitor de incendii, ridicat de germani în 1883.

O cruce albă, dăruită în anul 1913 de Anna Preisach născ. Berentz, se află lângă biserică iar o alta, înaltă, de culoare neagră (*Schwarzes*

kreuz), datată 1992, lângă Căminul cultural.

De asemenea, pe ulițele satului au fost plantate, în trecut, cruci și mici capele la care se

merge în procesiune a doua duminică după Rusalii.

În sfârșit în cimitirul german a fost construit, tot în trecut, un drum al crucii.

În sfârșit, germanii au ridicat mai multe cruci de

⁴²⁸ Roz, A, Kovach, G. Op.cit.,p.216

piatră la hotarele satului, spre Arad și spre Pecica

Cea de pe drumul Pecicăi este cunoscută drept Crucea Albă (*Weisses kreuz*).

Cimitirele din Sânpetru German

Cimitirul german

Conform tradiției germane, în timp, au existat patru cimitire. Cel mai vechi cimitir, de dinainte de venirea germanilor, s-ar fi aflat în pădure și el ar fi aparținut satului medieval. Nu știm dacă a fost catolic sau ortodox. Al doilea „cimitir”, improvizat, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, s-ar fi aflat la nord de vechiul teren de fotbal. Se spune că, în timpul ciumei din 1738, aici ar fi fost îngropați morții, într-o groapă comună, de unde au fost ulterior incinerati.

Cert este însă că primul cimitir al comunității germane, din secolul al XVIII-lea, s-a aflat lângă biserică, pe Frankengasse. Urmele acestui cimitir au ieșit la iveală în anul 1964, cu ocazia unor săpături. El a fost desființat în 1785, în urma ordonanței imperiale de a scoate

cimitirele din perimetrul locuit. În locul lui a fost construit un cimitir nou, pe deal, care există și azi. Poarta acestuia, din fier forjat, are trecută pe ea data 1863.

Cimitirul este împrejmuit cu un zid masiv din cărămidă. Conform aceleiași tradiții germane, până în 1990,

aici ar fi fost îngropați 15.000-16.000 de morți.

Cimitirul evreiesc

Un mic cimitir evreiesc, azi năpădit de vegetație, se găsește în spatele cimitirului german.

Cimitirul ortodox

Cimitirul ortodox este amenajat, tot pe strada principală, înspre capătul satului cum se iese la șosea.

Gospodăria și anexele gospodărești în satele comunei

Un loc de casă sau platz în Secusigiu are azi 2880 m.p. Gospodăria este formată dintr-o curte din față numită ocol *aria mică*, având spre stradă gard, o curte din spate numită și *aria mare* și o grădină.

În plus, între fațada casei și stradă la multe case mai există și azi o grădiniță cu flori și câțiva pomi. Odinioară, gospodăria a fost împrejmuită, spre stradă și spre vecini, cu un gard de *stobori* (pari înalți și lați), legați între ei cu împletitură de nuiele. Acest tip de gard a fost înlocuit apoi cu un gard din pământ bătut, ca mai târziu să se treacă la gardul de scânduri și de cărămidă.

Intrarea pentru oameni se făcea pe poarta mică iar pentru căruțe și animale pe poarta mare de 5 m. Și acestea au fost inițial din lemn ca mai târziu să fie construite din tablă vopsită galben sau verde.

În trecut, în curtea din față se găsea casa (plasată la marginea terenului, cu fațada

spre uliță), o fântână cu cumpănă și *vălău* pentru adăpat animalele. Casele construite până la primul război mondial aveau *ștălogul* (grajdul), la fel ca și la casele nemțești, în continuarea sobei mici, cu acces din târnaț.

După primul război mondial în unele gospodării oamenii au mutat grajdul într-o altă construcție, situată în fața casei propriu-zise. Această construcție mai avea o cameră de

locuit și o bucătărie. În mijlocul curții, perpendicular pe casă, se găsea cotarca iar dedesubt cocinile pentru porci. În sfârșit, sprijinit de casă, era șopronul pentru căruțe și pentru uneltele agricole.

Apoi, în unele gospodării din sat *ștălogul* pentru cai și vite, cocina, cotețul pentru păsări, cotarca pentru cucuruz au fost mutate în curtea din spate, unde până atunci s-a aflat doar șura pentru nutrețuri, staulul oilor, stogurile de paie și fân, tuleii. Înainte vreme în șura de nutrețuri se treiera grâul cu caii. Din această curte numită și *arie mare* se intra în grădină.

Grădina a fost și ea împrejmuită în trecut cu gard din zid de pământ bătut sau cu gard de nuiete, abia mai spre zilele noastre trecându-se la gardul de sârmă. În această grădină de pe lângă casă și azi sunt plantați pomi fructiferi și viță de vie iar într-o parte se semănă legume.

Gospodăria sârbă, nemțească (svăbească) și maghiară a avut aceleași dimensiuni și același mod de compartimentare, din acest punct de vedere neexistând nici o diferență între locuitorii de etnii diferite.

Casa tradițională

Casa tradițională a evoluat în timp atât ca material de construcție cât și ca aspect și mod de amenajare a spațiului. Cele mai vechi case, din prima vatră a satului, se numeau *zamoinițe* și au fost case semiîngropate în pământ.

Abia din secolul al XVIII-lea, după eliberarea zonei de către austrieci, oamenii au început să-și construiască casele la suprafață. Multă vreme ele au fost exclusiv din pământ bătut și cu acoperișul în două ape, din trestie.

Plan acestor case a fost elaborat la Viena iar indicația a fost, conform ordinelor imperiale, să fie așezate perpendicular pe stradă, la marginea curții.

Din 1900, alături de casele din pământ bătut sau din văiușă, care continuau să fie cele mai numeroase, au apărut și primele case de cărămidă. Tot de la această dată înregistrăm și primele acoperișuri cu țiglă solzi. Situația nu se va schimba prea mult nici peste 10 ani, doar în Sânpetru German numărul caselor de cărămidă fiind mai mare.

Recensământul caselor după materialul de construcție la 1900⁴²⁹

Localitate	piatră/ cărămidă	Piatră/ pământ	Chirpici/ pământ	lemn	Acop.țiglă	Acop.șindrilă	Acop.trestie/ paie
Secusigiu	10	14	490	-	51	13	450
Munar	6	-	106	-	3	5	104
Satu Mare	3	13	287	2	13	8	284
Sânpetru German	46	12	444	6	97	24	387
Total	65	39	1327	8	164	50	1225

Recensământul caselor după materialul de construcție la 1910⁴³⁰

Localitate	piatră/ cărămidă	Piatră/ pământ	Chirpici/ pământ	lemn	Acop.țiglă	Acop.șindrilă	Acop.trestie/ paie
Secusigiu	10	60	478	1	122	1	426
Munar	13	-	121	9	26	10	107
Satu Mare	8	18	310	2	42	6	290
Sânpetru German	69	80	376	6	166	34	331
Total	100	158	1285	18	356	51	1154

Fațada caselor bătrânești era cu două ferestre, destul de înguste, și prezenta decorații în zidărie, atât la gurile de aerisire ale podului cât și la ferestre. Sus pe fronton era trecut numele proprietarului sau inițialele acestuia și anul ridicării construcției sau anul renovării.

În perioada interbelică și multă vreme după aceea, casele au fost văruițe în exterior cu alb sau galben iar în partea de jos au avut o bordură de culoare închisă.

⁴²⁹ ****Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.101

⁴³⁰***, *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania*, Ed. Staff, 1999, p.91

Ca și compartimentare, ele erau compuse din două „sobe”(camere): „soba mare” către uliță și „soba mică” către ocol, despărțite de o *tindă* , inițial cu vatră deschisă în partea din spate. În Secusigiu încăperile celor două camere erau mari de 4 x 5m. Mai târziu la această compartimentare, s-a mai adăugat o cămară și *podrumul* (pivniță).

Pe jos încăperile erau cu pământ. Abia în perioada interbelică au apărut podelele, însă camerele podite au fost puține. Astfel, la statistica caselor din 1934, în localitatea Secusigiu existau 180 de camere podite și 1200 de camere nepodite.⁴³¹

Pe toată lungimea casei, spre curte, se întindea un *târnaț* deschis. Cu vremea el a fost închis în partea de jos cu scândură sau cărămidă, ca în final, la multe case să fie închis și în partea de sus cu sticlă, după modelul „*gangului*” german.

Stâlpii, care sprijineau prelungirea de acoperiș de deasupra târnațului au fost inițial din lemn, cu ornamente traforate în partea de sus, ca apoi să fie construiți din pământ bătut sau cărămidă.

⁴³¹ Ghenadie Ilie, Op.cit.,cap. Statistica imobiliară și mobilă, p.3

Odinioară, în târnaț dormea „gazda cășii”, cel mai bătrân bărbat din familie.

După primul război mondial⁴³² în toate satele comunei și la toate etniile au apărut și primele case găzdăcești, cu camere molărite, cu târnațul podit cu plăci de gresie cu model și cu ușă de ieșire la stradă, după modelul german întâlnit în Banat. Ușile

dinspre stradă aveau geamuri cu sticlă colorată pe când cele de la camere prezentau decupaje, în care se punea sticlă mată cu ornamente florare.

Tot după primul război mondial au apărut și casele mari construite pe colț, care se întindeau pe două străzi dar și casele late, paralele cu ulița, după modelul urban.

Amprentarea etnică a caselor s-a făcut prin inițiale proprietarilor de pe fronton, care erau scrise cu chirilice în cazul sârbilor sau cu caractere gotice în cazul germanilor.

⁴³² Perioada coincide cu plecarea unora la muncă în America și întoarcerea cu bani

O nouă schimbare în arhitectura casei a apărut prin deceniul 6 al secolului XX , când și-au făcut apariția casele din cărămidă, construite în vinclu, cu ferestre în 3 canate și camerele plasate în paralel cu strada. În casă se intra printr-un coridor mic, cu ușa spre poartă, la care se ajungea pe o alee betonată. Exteriorul era vopsit

în diverse culori: bej, gri, verde.

Inventarul de stiluri se încheie cu vilele construite după modele occidentale în

ultimii 20 de ani. În toate satele comunei în prezent asistăm la modificări masive ale vechilor construcții, la demolări ale caselor bătrânești și la construcția acestor case tip vilă, cu multe camere și etaj, cu uși și ferestre din termopan.

Însă, chiar dacă tendința este de înlocuire a construcțiilor vechi cu altele noi, mai pot fi văzute și case din pământ

bătut cu acoperiș de trestie, case găzdăcești din primele decenii ale secolului XX, cu frontoane baroce după model nemțesc, case late, de mari dimensiuni, care dau peisajului cultural neprețuita valoare locală, permițând în același timp reconstituirea evoluției edilitare pe o întindere de 300 de ani.

Interiorul casei tradiționale românești

„Soba mare”, de către stradă, a fost mobilată în trecut cu două paturi, așezate de-a lungul pereților, având între ele o masă cu scaune. Paturile erau *clădite*. Aveau dedesubt

o *dricală* (saltea), umplută cu pănușe de porumb sau paie de grâu, peste care se punea o poneavă, câte o dună și o pernă.⁴³³ Peste acestea era așezat un *cilim* din lână iar deasupra mai multe rânduri de perne, cu broderii la capăt. Masa era și ea acoperită fie cu un *cilim* fie cu un *măσαι*. În cameră se mai găseau 1 sau 2 dulapuri cu haine, un garderob, un cuier, o oglindă de perete. În mijlocul camerei atârna o lampă de petrol cu abajur. Ferestrele erau acoperite cu perdele mari, lucrate în casă, iar pereții erau împodobiți cu icoane și fotografii de familie

„*Soba mică*” (camera de locuit), avea cam același mobilier dar mult mai modest ca aspect. Și aici erau două paturi, lipite de perete, cu o masă între ele, însă în loc de scaune, pe lângă paturi erau două lavițe. Paturi aveau fiecare o *dricală* (saltea) umplută cu frunze de porumb, o poneavă, o dună și perini umplute cu pene de rață sau gâscă. Pe perete, în această „sobă mică” se găsea de obicei o poliță, pe care erau depozitate farfuriile, lingurile, cuțitele.

Tinda

În tindă, încă și în perioada interbelică, după apariția *spohertului*, s-au mai păstrat vetrele de pământ, pe care, cu ajutorul *săgeacului* (un obiect de fier cu trei picioare), se prepara mâncarea.

Până după primul război mondial în aceeași casă locuiau trei generații.

Interiorul caselor sârbești, nemțești și maghiare, din satele comunei Secusigiu au avut o evoluție similară. Elementele care le diferențiază și azi de cele românești erau cele care implicit le marchează identitatea. Este vorba de anumite mobile (lăzile pictate ungurești sau germane), de modelele și culorile textilelor de interior (tricolorul sârbesc introdus în alesătura din război), de icoane (ortodoxe sârbești sau catolice). Dincolo însă de tradițional, trebuie să avem în vedere, la interioarele oamenilor înstăriți, și de influențele

⁴³³ Perinile și duna erau umplute cu fungi de rață sau gâscă.

urbane. Contactul cu orașul, moda de aici, schimbă preferințe oamenilor, în ceea ce privește interiorul casei.

Ocupații tradiționale

Agricultura

Ocupația de bază a fost, datorită pământurilor fertile, agricultura. Principalele culturi locale au fost grâul și porumbul, alături de care, pe suprafețe mai mici, au fost cultivate și alte plante. Inițial lucrările s-au desfășurat cu unelte și tehnici tradiționale ca din a doua jumătate a secolului XX să înceapă să apară și unelte moderne.

În Secusigiu, tot în al doilea sau al treilea an, pământul era gunoiat cu gunoi de grajd, transportat pe ogor toamna târziu, iarna sau primăvara devreme, cu căruțele sau cu săniile. Cei care nu aveau gunoi îl cumpărau de la alții.

Inițial, aratul s-a făcut cu pluguri de lemn cu pană. Aceste pluguri au fost înlocuite cu plugurile din fier, în care numai grinderiul și mânerele mai erau din lemn. Plugurile de fier aveau 1, 2 și 3 brazde, după numărul cailor pe care secusigenii îl aveau la ham.

După ce se ara, pământul era fărâmițat cu ajutorul grapelor, care și ele au evoluat în timp, de la grapele vechi, dreptunghiulare, cu colți de lemn, la cele cu colți de fier.

Grâul de toamnă era semănat prin octombrie. Primele semănători în zonă au apărut în perioada interbelică, însă au fost puține, cei mai mulți secusigeni semănând în continuare cu mâna. Sămânța era pusă într-un sac, pe umărul stâng, și de acolo era împrăștiată cu mâna dreaptă.

Odinioară, începutul semănatului a fost unul ritualizat. Când mergea la semănat, țăranul trebuia să calce pe arătură cu piciorul drept, pentru a avea o recolta bogată.

După semănat, oamenii grăpau cu grapa din spini, care acoperea foarte bine sămânța.

Vara când grâul era copt, el era tăiat manual, cu secera sau era cosit, cu coasa. Oamenii se sculau devreme și lucrau până seara târziu. Legătorii adunau spicele cu secera, legau snopii și îi așezau în clăi. Apoi snopii erau cărați acasă unde avea loc treieratul.

Treieratul s-a făcut inițial cu cai, mânați în cerc peste mai multe straturi de snopi, așezați unii peste alții. Apoi, au apărut batozele trase cu cai, cele acționate de tractoare și, din perioada interbelică, batozele cu motoare proprii.

An de an, pentru transportul snopilor în intravilan și pentru treieratul în șură cu mașini cu abur sau benzină, proprietarii mici cereau aprobare de la Administrația comunală. Pentru a evita incendiile, autorizația era condiționată de asigurarea apei în jurul clăilor, de treieratul pe vreme bună, fără vânt, și de interzicerea fumatului în timpul lucrului. De asemenea, obligațiile gazdei la care se treiera, față de lucrători, erau foarte bine statornicite și respectate de toți în sat: „*S-o treierat acasă cu batoza, bica îi zăceam noi la căzanu ăla mare și avea dă la căzanu ăla până la batoză o curea mare, lungă și lată și erau femeii care scoteau pleava și alți bărbaț... toți erau cu serviciul lor, alții le băgau...și gazda cășii tăt la zece saci le dădea un pic dă țuică și dimineața erau unii numa care mâncau dejunu, fruștiucu cum zăceam noi, și la amiază o mâncat toată lumea, zupă dă găină, popricaș și plăcintă acră⁴³⁴ sau care o fost mai înstărit tăia miel.*”⁴³⁵

Până la mijlocul secolului XX, grâul treierat era vânturat cu vânturătoarea, apoi a început să fie ales cu selectoarele.

Față de grâu, porumbul era semănat primăvara, după ce se încălzea pământul. Semănatul s-a făcut mai întâi în spatele plugului, tot cu mâna, apoi printr-un tub prins de grinderiul plugului și în cele din urmă cu mașina. Cei care semănau terenuri mici acopereau sămânța cu sapa. Pe terenurile mari sămânța era aruncată în spatele plugului, încât brazda următoare acoperea boabele din precedentă.

⁴³⁴ dospită

⁴³⁵ Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925, Secusigiu

Porumbul, cartofii și floarea soarelui erau săpate de trei ori și apoi mușuroiate. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, țăranii au folosit sape înguste, lucrute de fierarii locali, după care le-au înlocuit cu sape mai late din oțel presat, confecționate în fabrici. În sfârșit după 1870 în Banat au apărut plugurile prășitoare, formate din trei sape, așezate în formă de triunghi, folosite la prima prășire și cele cu sapele în unghi, pentru a doua prășire .

Toamna, după ce era cules, porumbul era adus cu căruțele acasă și depozitat în cotârci.

Legumicultura

Toate familiile cultivă „verdețuri”(morcovi, pătrunjel, păstârnac) cartofi, fasole, mazăre, ardei de diferite soiuri, roșii, varză în funcție de consumul familiei pe parcursul unui an.

Pomicultura

A doua îndeletnicire tradițională, deși a asigurat doar nevoile gospodăriei a fost pomicultura. În locul numit „Livezi” erau în trecut suprafețe întinse cultivate cu pruni, pe lângă care s-au mai pus și meri, cireși, vișini, caiși, piersici, nuci, aluni. Cu vremea, oamenii au plantat pomi fructiferi și în grădinile de lângă casă.

Atât la pruni cât și la meri și peri, întâlnim în Secusigiu mai multe soiuri. Oamenii folosesc și azi denumirea populară: „prune grase”, „bistrițe”, „albe”, „negre”, „vânăte”, „ringlote”.

La fel, merele, după timpul în care se coc, sunt cunoscute în Secusigiu ca „mere de Sânpetru” , mere de vară, „de Sântă Mărie”, de toamnă și de iarnă.

Fructele se foloseau pentru consumul familiei. Din prune se făcea *picmez* (magiun), *dunst* (compot), sau se consumau uscate. Cele mai multe însă erau adunate în căzi, la fermentat, și se făcea din ele rachiu.

Viticultura

În secolul al XIX-lea vița de vie a ocupat o suprafață destul de însemnată în hotarul comunei. Plantațiile de vii se întindeau și în partea de hotar dinspre Sânpetru Mic („Totina”), în locul numit „Ozmace”. Filoxera a distrus însă cea mai mare parte din aceste vii, încât, după război, viile au fost replantate cu alte soiuri, în pământurile de către

Mureș, numite „Livezi”, în grădinile din vale și din pustă. În perioada interbelică în localitate exista vie altoită, apoi diferite soiuri din „vița bătrână”, vița americană și otela.⁴³⁶

Mai târziu, vii au fost plantate și la „Drumul morii” și în grădinile de lângă casă. Alături de soiurile nobile („scadarcă”, „rizling”) oamenii cultivau și soiuri hibride („hotelă”, „basarabeană”).

O parte din proprietarii de la „Drumul morii” au fost Galda, Bălan, Stoia, Ruian (Berineanța), Păianu, Alexa Șepețan (Florinca), Albotă, Laza, Ișfa, Bărbosu(Șator), Constantin Șepețan, I.Ciucur (Guțică), Făgean, Bută, Balint, Grămulea⁴³⁷.

Unii și-au construit în vii colne și obișnuiau să locuiască acolo până toamna. Culesul viilor a fost un prilej de sărbătoare și de întâlnire a neamurilor. Strugurii erau culeși mai ales de femei și copii. Bărbații storceau mustul. Munca se încheia cu o petrecere, care ținea până noaptea târziu.

Secusigenii nu făceau negoț cu struguri sau cu vin. Vinul se făcea pentru consum în familie.

Creșterea animalelor

Oamenii creșteau cai, vaci, porci, oi și capre. Mai ales oeritul a fost o ocupație foarte veche în zonă, în anul 1582 în Munar fiind consemnați 5 locuitori care dețineau 1114 oi iar în Sânpetru German în același an fiind recensate 505 oi.⁴³⁸

În perioada interbelică, pe primul loc, ca număr de animale, se situau caii, din rasa „Nonius” și „Furios”, de dimensiuni mari, care erau folosiți mai ales la muncile câmpului. Vitele erau din rasa „Simenthal”, „Pinzgau”, cu mare randament de lapte, dar și rase ungurești. La porci cea mai răspândită rasă a fost „Mangalița”, cu mare adaptabilitate la condițiile locale și cu randament la grăsime. Oile crescute de țărani au fost din rasa „Raczka”(Țurcană)⁴³⁹ și Țigaie.

⁴³⁶ Ghenadie, Op.cit., cap.Situația agricolă și economică, p6

⁴³⁷ Zoe Ispășoiu, Op.cit., p.53.

⁴³⁸ I. Hațegan, Op.cit, p.101,117

⁴³⁹ Berbecul din rasa Turcană cântărește 60-70 kg. iar oaia 45-50 kg. vezi Ion Enescu, Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, Ed.III-a, București, Editura Librăriei Socec &Co, 1920, p. 68

În Secusigiu animalele au fost bine hrănite și îngrijite. Fiecare gospodărie avea grajduri separate pentru cai și vite, staule pentru oi pe timp de iarnă și cocini pentru porci.

Pentru hrana animalelor pe timp de iarnă, în afară de fân, oamenii semănau trifoi, lucernă, mohor și bicău.

Vara animalele erau trimise la pășune, pe izlaz. Hergelia satului era păzită de cioși, vacile de văcar, viței de vițalari, porcii de porcar, oile de oier, caprele de căprar iar găștele de găscar. Comunitatea îi tocmea anual.

Albinăritul și creșterea viermilor de mătase

Din șirul acestor ocupații tradiționale a mai făcut parte albinăritul și creșterea viermilor de mătase. Albinăritul necesita investiții mici și aducea venituri importante. Stupii erau scoși primăvara, în jur de Bunavestire și așezați în zăvoiul de pe malul Mureșului. În perioada de roire, roiul trebuia prins și introdus în stup. Pentru aceasta un om își puna pe față un *obrăzar*, își lua mânuși, și răsturna roiul, așezat de obicei pe ramura unui arbore într-o coșniță din nuiele, lipită pe dinăuntru cu pământ galben amestecat cu pleavă.

Mierea se storcea în Secusigiu de două ori pe an. După ce fagurii se scoteau din stupi erau introduși într-o presă iar mierea se scurgea într-un vas. Fagurii storși erau reintroduși în stupi. În anii răi se recolta o singură dată iar în iernile când albinele rămâneau fără miere, erau hrănite cu o soluție de zahăr.

Mierea a fost folosită în alimentație iar cea care prisosea era vândută. Din ceară se făceau lumânări.

Cu creșterea viermilor de mătase, atestată în localitate încă din perioada interbelică, se ocupau mai ales familiile sărace din sat. Activitatea era facilitată de numărul mare de duzi, plantați de o parte și de alta pe Drumul Morii dar și pe ulițele din sat.

Meșteșuguri și instalații țărănești

Căruțași

Printre meșteșugurile țărănești practicate în toate aceste localități s-a numărat în trecut și cărușitul, care în perioada interbelică era arendat de la comună unui localnic pentru mai mulți ani.

Dintre căruși, menționăm, în Sânpetru-German, pe Lambert Gheorghe, care în 1924 a primit arenda cărușitului contra sumei de 13.900 lei anual.

Covacii

În toate satele au existat cel puțin un covaci, care lucra partea de fier a căruțelor, făcea potcoave și potcovea caii.

Rotarii executau partea de lemn a roților de căruță.

Trestierii

Trestieratul și rogojinatul în perioada interbelică erau arendate de la comună pentru mai mulți ani.

Trestierii, arendau dreptul de a tăia trestia de pe marginea pâraului Aranca, materialul fiind apoi folosit la acoperișul caselor. În Sânpetru German, în 1924, s-a ocupat cu acest meșteșug Friesenhalm Cristof, care a plătit pentru trestiere 1510 lei. În

Satu Mare ultimul trestier a fost Danici Toma (Giura), care mai trăia încă în 2006.

Cojocarii

Atât în Secusigiu cât și în Satu Mare au existat mai multe generații de cojocari care făceau *burneace* (pieptare), cojoace și bunzi pentru localnici. Unul dintre acești cojocarii ai satului a fost Ștefan Jorz.

Sumănari

Tot o meserie țărănească, care a mai existat în perioada interbelică în Secusigiu, a fost aceea de croitor de sumane. Sumănarii croiau și coseau la comandă din postavul

țesut în război de femei, cioareci și sumane. Meseria a fost transmisă în localitate din tată în fiu.

Cioarecii din Secusigiu aveau aplicat postav negru pe cusătură iar la buzunare postav de diferite culori. La fel, sumanele tinerilor erau ornamentate cu figuri din postav albastru sau negru.

Curelarii

Curelarii făceau din piele curele și hamuri pentru cai. Ultimii curelari din Secusigiu au fost Pisar Alexandru și Subici Gheorghe. Subici a lucrat pentru C.A.P.

Instalații țărănești

Mori țărănești

Alături de morile mari, cu aburi, în toate satele comunei au existat și mori țărănești, de mici dimensiuni. În Secusigiu, la nr. 455, a avut o moară țărănească și o urluitoare Muntean Dimitrie. El a înregistrat-o la Registrul comerțului în Timișoara ca firmă cu numele de „*Doina*”. Conform unei practici îndătinată, pentru măcinat lua uium. Moara a fost naționalizată la 3 iulie 1948, când i s-a schimbat numele în „*Moara Secusigeana*”.

Cazane de fiert țuică

De-a lungul vremii, în toate aceste sate, au funcționat mai multe cazane de fiert țuică, cu capacitate de până la 150-200 l. În Secusigiu proprietari de cazane de țuică au fost Georgică Ghina, Mănăilă Gengea, Ion Berchi, Pavel Marcu, Ștefan Mia⁴⁴⁰, Bărbosu Dumitru, Făgean Ioan (Bârdac).

„*Căzanie în anii 1957-60 era la baba Gengeoane (Albotă Vioara) la nr.344*” și amintește și d-na Teuca (Moța)⁴⁴¹

În Satu Mare au avut cazane de fiert țuică Bolcaș Jiva și Stamoran Boiana.

Oloinița

În Secusigiu a avut oloiniță neamțul Tichil Jani. Oamenii semănau dovleac și din sămânță făceau ulei: „*Mai mult să cultiva dovleci dă ăia dă porci, dă aia roșii, galbini*

⁴⁴⁰ Z.Ispășoiu, Op.cit., p.53

⁴⁴¹ Teuca Cornelia n.Giulvezan în 1952, Secusigiu

cum i-am zâs noi, și noi, io cu sora mea aia era serviciul nost să spargem și să scoatem sămânța. Alea le dădeam la cai și dâș sămânță făceam oloi, un oloi așa verde. Nu știu cum o fost olonița că o purta cu calu, o învârteau, așa presa.”⁴⁴²

Ocupații casnice gospodărești

Prelucrarea lânii

Creșterea oilor în zonă a oferit țăranilor un material foarte bun pentru haine și pentru acoperitori de pat: lâna.

Oile erau tunse anual, apoi lâna era spălată, scărmanată și dusă la dărăcit, „ca să o poată toarce”. Firele obținute erau, după nevoi, albite sau vopsite, după care se țesea cu ele pânză de lâna în război.

Prelucrarea cânepii

Fiecare familie își cultiva cânepă, într-un loc anume, „la cânepă”. În Secusigiu se cultiva cânepa de toamnă, care avea și sămânță.

Cânepa după ce era tăiată, făcută snopi și uscată era pusă la murat la Mureș⁴⁴³: „Și aia (cânepa) după ce să pălește și să uscă să bătea sămânța pă o scândură...sămânța făceau ulei dâș ea și alți o foloseau la animale, o măcinau...și atunci o duceau (cânepa)

la Mureș și o țâneau 2 săptămâni până să putreza lemnu...și atunci o scoteau, o spălau și o făceau cupe dă să usca.”⁴⁴⁴

Odată adusă acasă cânepa era melițată. Etapa următoare era „tieptănatul” firelor, care erau împărțite, după lungime și calitate, în fuior, bărbie și câlți: „și atunci o aduceau acasă, o băteau, o făceau

⁴⁴² Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925

⁴⁴³ În perioada interbelică, locul pentru murat era anual aprobat de consiliul local.

⁴⁴⁴ Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925

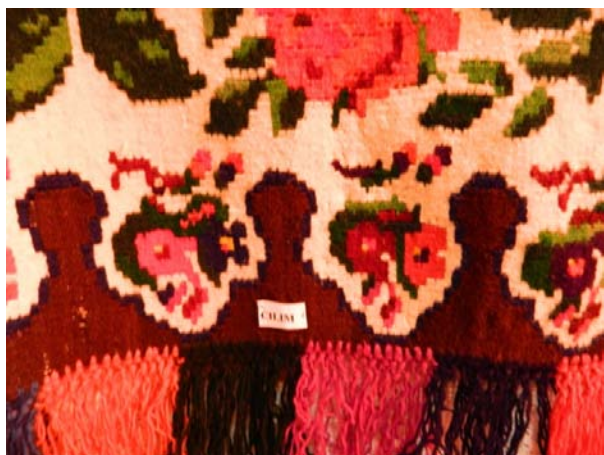
pân meliță dă scoteau fuioru, după aia să făcea cu ghinți...”⁴⁴⁵

Din fuior se torcea ață subțire pentru ștergere, lipidee, din firele groase se țesea pânză de saci.

Torsul începea când se lăsa postul Crăciunului, adică atunci când se termina lucrul la câmp și activitățile cotidiene se mutau în casă. Se torcea numai luna, miercurea și joia, fiindcă celelalte seri erau socotite seri rele. În general, fiecare fată și femeie torcea la casa ei: „Nu să adunau la șezătoare, aici o fost mai luat după nemți, fiecare la casa lui.”⁴⁴⁶

Când se termina de tors, firele erau puse pe *râșchitor* și făcute *jirebii*, care apoi erau albite. Apoi jirebiile erau depănate pe vârtelniță și se puneau războiul pentru țesut.

Țesutul

Se făcea urzeala, se învelea pe sul și se nevedea, mai întâi prin spițe, apoi prin spată. Beteala se introducea în urzeală. Sulul pe care era urzeala se punea în mișcare cu o prăjină numită *zatăcă*.

Sulul pe care era

învelită pânza era pus în mișcare de două scândurițe care se îmbucă, din care una se numea *jugușor*.

Ițele erau puse în mișcare de niște sfori care erau în legătură cu două pedale, și care erau schimbate cu ajutorul picioarelor.

„Io n-am țesut, da când s-o trecut pânza, bunica băga jejitile pân ită și noi fetele îi dădeam fir după fir...”⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Inf. teren Cornelia Muntean, n.Barbu în 1925

⁴⁴⁶ Ibidem

⁴⁴⁷ Inf. teren Cornelia Muntean, n.Barbu în 1925

În trecut, iarna, fiecare femeie țesea în război pânze pentru cămăși, izmene, spăcele, poale și pentru *ponevi*, saci, ștergare, *măsaie* dar și *cilimuri*, brâuri, *brăcire*, trăiști, oprege și cătrânțe, din lână și mătase.

Această pânza țesută în casă era, în funcție de tipul de fire folosite, de 3 feluri: pânză de cânepă, cu urzeala și beteala din cânepă; pânză cu urzeala din bumbac și beteala din cânepă și pânză de bumbac, cu urzeala și beteala din bumbac. Din acest amestec se făcea „mătăsuța”, „sada” și „cunariul.” „S-o țasut mătăsuță, un fel dă tinar foarte subțare și prin el s-o băgat fir dă bumbac”.⁴⁴⁸

Cele mai frumoase țesături executate la război au fost *cilimurile* din lână, lucrate din doi lați, încheiați la mijloc cu cheiță. Un cilim de Secusigiu era lung de 2,10-2,20m și lat de 1,20-1,30 m.

Vechile cilimuri românești, alese în război, aveau motive geometrice mici, fiind cunoscute ca *cilimuri cu puiuți*.

Alături de acestea s-au făcut și cilimuri cu motive geometrice mai mari, numite în sat *cilimuri cu străji*.

În sfârșit, în perioada interbelică au apărut cilimurile care aveau în centru un ornament mare, încadrat de altele mai mici, totul pe fond galben sau alb.

Tot în război au fost lucrate și pânura pentru cioareci și șube, corpul opregului, cotrânța, ultimele din lână și mătase.

La corpul opregului urzeala era din păr tors (lână aspră) iar beteala din păr amestecat cu fir alb sau galben, de culoarea aurului. Unele femei lucrau cu beteala numai cu fir, aspectul pânzei fiind de zăpadă înghețată.

La fel, cătrânța sau *cotrânța*, era executată fie numai din lână fie din lână și fir alb.

Cusutul

Cusutul unora dintre haine precum cămașa, izmana, spăcelul, poalele, opregul, catrânța erau făcute de către femei în casă, celelalte, hainele de

⁴⁴⁸ Ibidem

iarnă ale bărbaților erau lucrate de croitori specializați, cunoscuți sub numele de sumănari.

Unele piese, din cele executate în casă, cereau o mare măiestrie. Astfel la opreg, în Secusigiu jumătate din corpul acestuia era cusut cu motive geometrice executate cu ață galbenă. Partea cusută era tivită cu dantelă de fir tot de culoare galbenă. Lățimea unui opreg era de 0,40-0,45 m. iar în partea de sus și în stânga și în dreapta i se cosea câte un *baier* (o sfoară împletită din lână), cu care se lega.

Cătrânțele din Secusigiu, lucrate cu fir, aveau împrejur aplicate dantele din fir alb sau galben iar cele din lână și alese cu „*razuri*” (lână foarte fină, prelucrată), aveau în partea inferioară ciucuri din *razuri*. Pe margine și unele și altele aveau *colțoni*, adică o panglică roșie, prinsă în zig-zag. Și cătrânța se lega de mijloc cu brăciră.

Tot mare măiestrie cerea și ornamentarea mânecii spăcelului. Motivele locale „*colacul mare*” și „*colacul mic*” erau cusute cu fir auriu.

Fiertul rachiului

Rachiul se face în Secusigiu în primul rând din prune dar se mai face și din comina de la struguri, iar înainte vreme se făcea și din dode, din „bucate” (grâu): „*Facem dâן prune, mai avem în grăgină, mai avem la stradă, am mai avut niște strugui și am combinat așa..ducem la cazan, ieste aici în sat.*”⁴⁴⁹

La fel ca în Banat și secusigenii fierb rachiul mai mult odată.

Tăiatul și preparatul porcului

În Secusigiu porcii se taie „*de la Sân Nicoară până la Crăciun*”. În ziua hotărâtă se adună mai multe neamuri. Porcul este jungheat de cineva din familie, dimineața. „*Ginerele meu îl junghe...Noi am adunat sânge până trăia tata da acum nu-l mai strângem...și atunci îl pârlim cu paie și după aia îl mai luăm și cu butelia, îl spălăm...nainte îl crăpam pă spate da acuma s-o luat lumea și pă burtă îl crapă...Îl spargem, luăm mațale, le spălăm...da acuma mai dă când iestă la magazin numai prea le spălăm numa ale subțiri și care făceam tobă. Șfarclă zicem noi. Mai dămult le spălăm cu apă caldă, nu caldă tare, că să rup, și după aia le facem cu bicabronat și după aia până le-am umplut le-am pus în apă cu șeapă (ceapă) și cu sare și când le-am umplut le-am*

⁴⁴⁹ Inf. teren Ardelean Viorica (Ica Gavra), n.1948

spălat de ceapa aia...Din porc facem șoancă, facem clisă, facem călbășete, facem cârnaț, carne.”⁴⁵⁰

*În călbășete*⁴⁵¹ *punem plămân, ficat, rinichi, șorice, măcinăm, punem usturoi, piparcă, piper, le umplem, le ferbem după aia le lăsam să se răcească și mâne zî îl punem la fum vo două zile. Și cârnațu îi afumăm, ăla vo trii zile, afumăm tăt și șfarcla și șoanca...*

Jumările le frijem, le dăm așa prima dată un foc mai tare să le ieie, că atuncea să roșește și scoate untura dân iele, le stoarcem, nainte să face săpun dân iele da acuma dă când spălăm cu mașina nu mai...io le macin și în fiecare pungă pun jumătate dă kilă, 300 dă grame și iarna fac pogăcele cu ele.”⁴⁵²

Pentru șuncă și clisă se face saramură. Acum carnea nu se mai pune. „*Le țanem șasă săptămâni. Sarea o punem pă ochi, avem așa un lighean mare, punem sare și atunci punem pă iele, le chichește așe în cadă, punem pă cadă on nailon, că dacă nu punem să mai scurje saramura aia, și le țanem 6 săptămâni, atunci le scoatem, le spălăm, le lăsam să se zvânte la vânt și atunci le punem la fum câte 4 zile, 5, 3, depinde cât îi fumu dă tare și atunci le scoatem și le punem în cămară, le mai facem cu piparcă iute, să nu apuce musca la iele și vara le mâncăm...*”⁴⁵³

Făcutul pâinii și a altor copturi din aluat de pâine

„*Pită s-o făcut până încoace, până-n 75-80, am făcut pită...odată pă săptămână, făceam aloțal, lăsam când facem câte una, lăsam așa o țără dă aluat dă acela și să-năcre, să întăre și azi îl moiem, dimineața, și sara cernem fănină și în troacă, așa o troacă am avut dân lemn și acolo punem drojdie și alăuțălu ăla moiât și lăsam până dimineața și să năcre și dimineața ne sculam și frământam și atuncea o lăsam iară să să-năcrească și o punem în tipsie și o coceam. Făceam noi cam două pite și un lipii, că ieram numa trii...am avut tipsii dă pită cu picioare, anume, tipsiile acelea dă pită le-am băgat în cuptor, o fost gura mare la cuptor, că ierau înalte...am ars cuptoru cu tulei sau cu lemne, cu fășinguri s-o zâs la noi la nuiielele alea, la bâtile alea...cam 3-4 snopi băga*

⁴⁵⁰ Ibidem

⁴⁵¹ Caltaboș

⁴⁵² Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁵³ Ibidem

mama dacă erau tului, că erau mai slabi și atuncia 2 ceasuri am ținut-o în cuptor, creștea, d-abea o scoteam, da altădată o îmburdam că nu ieșea pă gură...ce pită făceam, ce bună era, stătea o săptămână și vara.”⁴⁵⁴

„Și mai făceam turce, lăsam dân ea dă frigeam din ea și atunci mai făceam langoș, așa puneam pă o lopată așa rotundă, o făceam și pă ie rotundă și o unjem cu ulei și cu usturoi și punem brânză și o băgam în cuptor și o cocem, când o scotem caldă...”⁴⁵⁵

Făcutul „picmiezului”

Picmiezul se face și azi din prune grasă, „vânăte, dân alea alboiete”. Odinioară fiecare familie făcea picmez în căldare: „făceam în căldare, căldre dă aramă, le spărjam și le ferbeam până credeam noi că-i dăstul...nainte să făce fără țucur...aveam așa o căldare dă 30 de litri și în alea fierbeam...picmiezul îl puneam în oale dă pământ și îl băgăm în cuptor și prindea o coaje și atuncia ședeă până... primăvara era bun și tare...da acuma nu mai facem la căldare, facem la cratiță. Io acuma mai mult le opăresc și iau pielea dă pă iele, le pun dă sara pă dimineața în țucur și atunci le fierb, le facem cu zahăr, că acuma la prunci nu le mai place acru cum ne plăcea nouă și mai la bătrâni care am avut...acum nu să mai îngroașe nici picmezu, că acum tăt îl faci cu gel fix, cu tâte felurile, da nu-i așa dă bun, ca și când îl faci să fie picmez, trăbă să-l fierbi mai mult”.⁴⁵⁶

Făcutul chisăliței

„Făceam și chisăliță, aia mai subțare am făcut, tot dân prune am făcut, tăt dân aștea acre și o puneam în sticle dă jumătate sau dă litră, da aia mai subțare, aia o ferbem, nu punem țucur în ie...o ferbem fără sâmburi și atunci când am gândit noi că-i așa nici prea groasă nici prea subțare, ca să poată să iasă ea dân sticlă...să acrea, da nu era acră ca să fie...era bună.”⁴⁵⁷

Făcutul părădăis-ului

Bulionul se fierbea în trecut tot în căldare. „Acum nu mai ferbem, că acuma le facem și pă alea cu mașina. Năinte le-am tăiat în patru, le-am pus în căldare și le-am

⁴⁵⁴ Ibidem

⁴⁵⁵ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁵⁶ Ibidem

⁴⁵⁷ Ibidem

*fiert până am crezut noi că să dăsprind și atunci am avut un ciur și am avut așa o bătă cu două tocănele și frecam pă ciuru ăla și atunci le mai fierbeam odată și atunci le puneam în uiagă și le legam cu ghije, nu ca acuma cu dopuri. Celofanu cu albuș dă ou, era nainte când nu mai puneam celofan numa ghije. O legam, era uscată și o udam și atunci o legam.*⁴⁵⁸

Făcutul curetiului

*„Punem varză acră. Tăiem și mărunță. Io am on bidon dă 60 dă litri. Le curăț, scoatem cotoru dăn iele, punem sare în fiecare. Și varza mărunță o tăiem pă jelău. Și acuma io mai dă vo doi ani o pun în pungă dă nailon, așa cât cred io că mânc odată și găuresc punga și o pun pântră varză și atunci pun o lingură dă sare la litră și dacă-s 60 dă litri pun 60 dă linguri dă sare și pun apă, îl umplu, punem o piatră pă iel...nainte aveam ciubere și erau cu șeitău, cu un fel dă sfredel, așa să întorceau și cu ăla să țânea, da acuma punem în bidon dă nailon nu mai punem în ciubere...atunci bunicii mă spălau pă picioare și mă puneau să calc curetiul...”*⁴⁵⁹

Făcutul soponului

„Ai pus 5 kile dă jumări, ai pus 7 litri dă apă dă ploaie și o kilă dă sodă caustică și l-ai fiert, dă când o început să fiarbă două ceasuri și atunci l-ai luat jos și atâta l-ai mestecat până tătă leșia aia s-o îmbinat cu soponu acela, atunci l-ai pus într-o ladă și dimineața l-ai tăiat cu o ață”.⁴⁶⁰

Portul popular

Portul popular românesc

Portul popular românesc din localitatea Secusigiu, este unul de tip bănățean, prezentând din punct de vedere etnografic, caracteristici specifice Banatului de câmpie, și anume subzonei Sânnicolaul Mare.

Costumul femeiesc

⁴⁵⁸ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁵⁹ Ibidem

⁴⁶⁰ Ibidem

Costumul tradițional a fost compus inițial din cămașă numită în localitate *spăcel*, *poale*, *opreg*/ *oprege*, *cotrânță*, brâu, brăciră, *prusliuc sau burdic*, cojoc de blană sau șubă.

Spăcelul și poalele erau făcute din pânză țesută în casă. În sat au existat două croiuri la spăcel. Primul tip de spăcelul era croit dintr-o lățime de pânză în față și din două lățimi în spate. Lateral erau introduși doi clini de margine. Mânecele, prinse din gât, erau confecționate din două lățimi fiecare, ceea ce le conferea bogăție și eleganță. La încheietura mâinii se termina cu fodori prinși de bentiță. Când avea pumnari, fodorii se prindeau de aceștea. Spăcelul era despicat în față până la nivelul sânilor iar la gât era prevăzut cu o bentiță îngustă sau un guler. Tehnica de ornamentare era alesătura în război. Mânecele cu decor ales se țeseau separat, din același fir de bumbac subțire dar fără dungi. Ornamentele, reprezentând motive fitomorfe geometrizate, erau dispuse în 2, 3, 4 vrâste, pe verticală.

Al doilea tip de spăcel a fost cu platcă „*chitărită*,”⁴⁶¹ care se încheia cu copcii pe ambii umeri. De această platcă este prins stanul, constând dintr-o lățime de pânză și în față și în spate. Cu timpul acest spăcel s-a simplificat, mânecele au devenit mai strâmte și s-au terminat la cot cu dantelă, după moda orășenească.

Peste poale, se purta în față o cătrînță și în spate opreg, dar existau femei care aveau opreg și în față și în spate. Odinioară catrința era din lână, țesută în război și ornamentată în tehnica alesăturii „*toiegiu*” (se băteau mai multe fire de urzeală). Peste țesătură se coseau motive vegetale stilizate, cu fir argintiu sau auriu. Din secolul XX, catrința a început să aibă fondul monocrom (roșu, verde, albastru, negru), țesut în patru ițe, cu ornamentul dispus în partea inferioară, realizat cu acul persian, reprezentând flori, frunze, păsări. Motivul se repeta ca un chenar pe părțile laterale ale catrinței, iar decorul era încadrat în ciucuri mărunți din canură.

În partea din spate a poalelor se purta opregul. Opregul „bătrân” era ornamentat cu motive florale stilizate, prin alesătură „*karamani*”, ca la chilimuri. 3/4 din opreg era format din fire lungi de lână aspră numită „*păr*”. Atât opregul cât și cotrânța erau legate de corp cu baie, confecționate din lână împletită, în diferite culori.

⁴⁶¹ Decorată cu broderii perforate

Brâul, lat de 18-20 mm și lung de 2 m, cu care se fixau veșmintele era executat din lână, în aceeași tehnică karamani. Coloritul acesteia era mai sobru pentru femeile în vârstă și mai viu pentru femeile tinere. Acest brâul era legat cu o brăciră din lână.

Peste spăcel se îmbrăca „*prusluc*” (laibăr) din mătasă, ornamentat cu fir și încheiat cu cataramă, „*burdic*” - un pieptar din piele de miel, pe față dublat cu piele roșu „*cărmăjin*”, despicat în față, scurt până la talie sau lung până la coapse, bogat ornamentat cu „*hiră*”⁴⁶², colorată, „*târșuri*”, bumbi și oglinzi.⁴⁶³

Iarna peste aceste haine se lua o șubă din postav sau o bundiță din blană de oaie, ornamentată ca și pieptarul cu cusături.

Pieptănătura de fată mare

În Secusigiu pieptănătura de fată s-a făcut în două moduri. Fetele care purtau sucnă (o fustă creață, lungă, confecționată din material industrial) și viziclu își împleteau părul după model nemțesc în două cozi încrucișate la ceafă și prinse în dreptul urechilor iar mai târziu într-o singură coadă, în jurul capului (*colac*), prin adăugarea consecutivă de șuvițe.

Fetele care se îmbrăcau cu poale cu cotrânță, își pieptăneau părul într-o „*chică cu moț*”, vechea pieptănătură a locului. Se făcea cărare pe mijlocul capului după care se împletea o chică cu părul din creștet. Părul din spate se împletea într-o altă chică care se prindea de cea dintâi cu „*arondiță*” (șnur folosit pentru legarea cozilor). Mireasa a avut în trecut și ea părul împletit în chică cu moț.

Podoabele de cap

Femeile măritate aveau capul acoperit cu ceapță, cusută cu fir de aur sau de argint, uneori acoperită cu taleri, sau cu o cârpă, legată în funcție de vârstă și de anotimp, în spate sau în față.

La sărbători se purta pe frunte două rânduri de bani de argint, prinși pe bentițe, după care urma o coroană cu flori de trandafir, din hârtie creponată, catifea sau mătase. În spatele acesteia, era ceapța cu bani de argint ce coborau în jos până la nivelul gâtului. Sub nivelul gâtului veneau cele 3 table din catifea neagră, pe suport de carton, cusute cu

⁴⁶² Fire din piele

⁴⁶³ Aristida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, p.64

motive florale cu fir auriu, având pe margine cipcă sau ciucuri din fir auriu. Tablele de pe margini ajungeau până pe omoplați, cea din mijloc era mai scurtă.

În sfârșit, la începutul secolului XX se puneau, ca podoabe, la nivelul urechilor, *fufe*, un fel de înflorituri din panglică.

Podoabe de gât

La gât purtau salbe din taleri de argint sau galbeni austrieci⁴⁶⁴, trecuți prin panglică. O fată trebuia să aibă cel puțin 3 galbeni. Fetele înstărite aveau mai multe rânduri de galbeni.

Fetele mari cu fufe și bani la gât

Pe picioare purtau știmfi din lână subțire, lucrați cu 5 ace de tricotat. Aceștia erau ornamentați cu diferite figuri. Cât privește încălțăminte, odinioară femeile au fost încălțate cu opinci ca mai târziu să treacă la ghete cu tureac înalt, papuci, *topanci*⁴⁶⁵ și *șlapi*.

Primele schimbările în portul tradițional au apărut după primul război mondial, când peste poale femeile încep să poarte rochie (*sucnă*). În zilele de lucru, aceasta era din pânză industrială, cumpărată la prăvălie, iar duminica și în zilele de sărbătoare, din mătase sau cașmir.

Port de femei măritate cu sucnă, cătrânță de lână și burdic

Croiul noilor haine a fost influențat de portul german. În partea de sus, peste spăcel, se lua un viziclu din mătase iar cârpa din cap era din „*pliș cu pene dă mătasă*”. De asemenea, s-a purtat și baticul din mătase, cu ciucuri mari, așezat în cruce peste piept și legat la spate.

Costumul bărbătesc

⁴⁶⁴ Un galben mare austriac costa la bursa neagră, în 1934, 3000 de lei

⁴⁶⁵ Fața încălțăminte era tricotată iar talpa din piele sau cauciuc.

Familie de secusigeni în portul tradițional.

Bărbații purtau vara chimeșe din pânză cu cinar și izmene iar iarna cioareci din postav negru sau alb, brâu și brăciră din lână, *burneac* (pieptar) sau cojoc din blană de oaie. Cojocul de sărbătoare era bogat ornamentat cu cusături. Iarna peste cojoc îmbrăcau suman.

În picioare aveau cizme, șlarfi sau *șlaiferi*⁴⁶⁶. În locul obielelor în perioada interbelică au început să poarte ciorapi de lână, care erau trași, peste cioarecii priceși, până la genunchi.

Familie de secusigeni în portul tradițional.

Părul bătrânilor în trecut era purtat lung până la umeri, pieptănat cu cărare pe mijloc. Capul era acoperit vara cu pălării și iarna cu căciuli. Românii le plăcea să poarte mustață. Bătrânii aveau mustață mare, cu vârfurile răsucite.

După primul război mondial și în portul bărbătesc au apărut căciula de astrahan, *prisliucul* (vesta de mătase în ape), cămășile de stofă (un fel de vestoane), haina de catifea și cizmele de lac, care însă erau purtate doar duminică și la sărbători.

Portul popular german de sărbătoare

Portul popular al germanilor din Banat a fost ușor diferit de la o localitate la alta, chiar dacă piesele componente erau aceleași: poale, fustă, bluză, viziclu, sort, batic la femei și pantaloni, cămașă, laibăr, haină, pălărie la bărbați.

Hainele de lucru femeiești erau confecționate de croitorese nemțoaice din sat din pânză industrială, în general de culoare mai închisă, cu imprimeuri mărunte, pe când cele de duminică și de sărbătoare erau din mătase.

⁴⁶⁶ Un fel de opinci cu cataramă

La *Kirchweih* și la *baluri* fetele din Sânpetru German purtau fuste din mătase pastelată, de diferite culori, șorț negru, bluză albă cu mâneca până la cot și laibăr strâmt din atlas. În Secusigiu fustele fetelor erau din mătase albă, șorțul negru brodat, la brâu o panglică roșie și laibăr negru. Peste acesta se purtau baticuri din mătase cu ciucuri de culori pastelate, legate în cruce peste piept.

Femei din Secusigiu. Prima din stânga nemțoaică în portul popular local

Tinerii nemți în toate satele comunei au purtat pantaloni negri, cămașă albă, dacă era vară cu mânecă scurtă și laibăr negru. La *Kirchvei* pălăriile erau împodobite cu flori artificiale și rozmarin. Crenguță de rozmarin aveau și la piept.

Portul popular sârbesc

În Satu Mare, la sărbători, fetele erau îmbrăcate cu poale albe și cu bluze cu fiodori la gât și la mânecă. Mânecele erau ornamentate cu modele florale sau vegetale cusute cu fir auriu. Peste bluză aveau laibere din catifea bordo, brodate cu flori aurii, și

Ornamente cu fir de aur pe bluzele sârbești

șorț de aceeași culoare. Vechea încălțăminte a fost opinca cu baretă, cu

vârful răsucit.

Bărbații purtau vara izmene largi și lungi, cămăși albe și laibere negre.

Sârboaițe din Satu Mare 1931

Vechiul port a fost schimbat destul de timpuriu cu unul de târg de câmpie.

Femeile au trecut la rochii și vizicuri din mătase, după modelul nemțesc. Dacă erau tinere, materialele erau cu imprimeuri florale și în culori pastelate, pe când la bătrâne hainele erau de culoare neagră. Baticurile și șorțurile erau făcute din același material.

Bătrânele mai purtau iarna și baticuri după cap din lână. În paralel a apărut și portul urban.

Portul popular maghiar de sărbătoare

Maghiarii din comuna Secusigiu au trecut încă din secolul al XIX la portul domnesc. Totuși în ocazii festive, mai ales tinerii au mai îmbrăcat costumele tradiționale. Atât în Secusigiu cât și în Sânpetru German, portul tradițional de fată era compus din mai multe jupoane, fustă albă, paspoalată în partea de jos cu două rânduri de panglică îngustă roșie, bluză albă cu mânecă bufantă, legată cu panglică roșie, la cot și la gât, laibăr decoltat închis cu șireturi albe și șorț roșu, fodorș, paspoalat cu alb. Pe cap fetele purtau pară, care avea în spate panglică lungă roșie.

Portul popular maghiar din Secusigiu

Feciorii purtau pantaloni negri, priceși, băgați în cizmă sau pantaloni drepți, nemțești, cămașă cu mânecă largă, plisată, și laibăr negru. Pe cap aveau pălării negre, cu boruri nu prea largi. La pălărie purtau *arvalanyhaj*. În schimb, la recrutare, purtau la pălării panglică albă lungă.

Tradiții populare românești

Obiceiurile de familie și cele calendaristice, performante de românii autohtoni din satele comunei Secusigiu, se înscriu, prin simbolistică și mod de desfășurare, în cultura bănățeană .

Obiceiuri de familie***Nașterea și botezul***

Nașterea a fost percepută în trecut de comunitatea românească ca o ieșire dintr-un tărâm necunoscut și o intrare în lumea pământeană.

Femeile nășteau acasă, de cele mai multe ori pe jos. Cea care ajuta la naștere era moașa, numită de românii din Secusigiu *baba* sau *cumătra*. Aceasta cunoștea nu numai secretul unor practici rituale, ci și întregul scenariu al nașterii, având grijă ca totul să se desfășoare după rânduială.

Pentru a ajuta copilul „*să treacă în lumea albă*,” moașa activa ritual, prin gesturi care dezleagă părul, brâul, nasturii, o deschidere ce punea în contact cele două lumi destinate să rămână altfel strict despărțite. Orientarea deschiderilor și a poziției corpurilor mamei și copilului în timpul nașterii, era determinată de modul în care imaginarul tradițional, spațializa lumea cealaltă. În această logică, copilul născut cu picioarele înaintea venea împotriva curentului vieții.

Odată ieșit, moașa tăia buricul pruncului și îngropa placenta într-un loc ferit . A doua zi mergea la preot și aducea molitvă cu care îl stropea pe noul născut („*botezul cu molitvă*”) dându-i un nume, până la botezul făcut în biserică.

De asemenea, tot moașa scâldea pruncul în primele zile. Prima scaldă se făcea în apă neîncepută, în care mai punea apă sfințită, ca pruncul să fie ferit de cele rele, un ban alb, să fie curat și drăgăstos, o pană, ca să fie ușor ca pana, și puțin lapte, ca să fie alb ca laptele. Apa de scaldă era aruncată și ea într-un loc ferit, ca să evite orice contagiune a pruncului cu maleficul.

Tot moașa era aceea care, într-a treia noapte, punea la căpătâiul pruncului o pogace, o brăciră și un ban, încercând să ademenească ursitoarele și să le facă să nu-i ursească ceva rău. În sat se credea că ceea ce visa mama pruncului în acea noapte, aceea va fi ursita copilului. A doua zi, pogacea și banul erau dăruite unui copil sau unui om sărac iar brăcira o primea moașa (*baba*, *cumătra*).

În primele zile după venirea copilului în lume, erau îndeplinite și alte acte rituale menite să-i influențeze acestuia direct viitorul, fiindcă se credea că, acum se conturează individualitatea omului, adică i se urzește întregul fir al vieții.

De pildă i se dădea să bea apă din *zvon*, ca să aibă voce frumoasă și curată. La fașă se puna un ban și tămâie, pentru a fi ferit de cele rele. La mână se lega un fir roșu, ca să fie ferit de deochi, fiindcă în sat era obiceiul ca rudele și vecinii să meargă la noul născut „*cu cinste*”. Datina era să se ducă un tort sau o farfurie de prăjituri, o găină vie și o anumită sumă de bani. Când dădeau banii oamenii spuneau: „*Eu dau puțin, Dumnezeu mai mult.*”

Cum în trecut mortalitatea infantilă era ridicată, pruncul era botezat la o săptămână de la naștere. Cu vremea timpul până la botez a crescut la două-trei săptămâni.

Mai demult, copilul era dus la biserică pentru botez de *cumătră* (moașă) și de nănașă, ca ulterior, după ce rolul moașei a început să scadă, să fie dus doar de nănașă. Aceasta împodobește lumânarea cu flori și cu o pânză subțire numită *crâșmă*. În timpul cât se desfășura botezul, mama trebuia să pună mâna pe diferite lucruri, ca pruncul să fie harnic. La întoarcerea de la biserică, nașa dădea mamei copilul pe fereastră. Obiceiul odinioară generalizat în tot Banatul, a dispărut în Secusigiu în perioada interbelică.

Numele primit de prunc în biserică, la botez, era cunoscut doar de cumătră și nănașă. Cei din casă trebuiau să-l ghicească. Erau prin urmare spuse mai multe nume, în speranța că astfel pruncul va trăi mai mult. Cine nu ghicea, îi plătea o sumă simbolică nașei, care la sfârșit dădea banii adunați copilului.

Căsătoria

Odinioară, în familiile românești din Secusigiu, părinții erau cei care hotărau căsătoria tinerilor. De obicei căsătoriile se făceau numai cu tineri din sat sau din Igiș și Saravale.

După ce găseau fata, părinții feciorului trimiteau la părinții fetei pe cineva din vecini sau niște rude, care să pregătească peșitul. Aceștia explicau cam ce pretenții au părinții feciorului în legătură cu zestrea (cât pământ, ce mobilă, ce haine, câți bani). După aceasta urma adevărata *tocmă* dintre părinții feciorului și cei ai fetei. Tocmeala putea avea loc în casa unei rude sau acasă la fată. Înțelegerea era pecetluită de *căpara*, adică de o sumă de bani, dată de părinții feciorului, în semn că vor respecta înțelegerea. În caz că se răzgândeau, ei pierdeau această sumă. De asemenea, „*cinara se dăruia cu o*

cârpă, o cotrânță, un taler de argint sau un galben de aur.”. Apoi viitorii cuscri și mirii închinau cu rachiou și stabileau data nunții (care nu putea avea loc în perioadă de post ci numai în *Cășlegi*). Până la nuntă tinerii erau logodiți sau *credițați*. În acest timp nunta trebuia anunțată de trei ori în biserică.

Cu o săptămână înainte de duminica hotărâtă pentru nuntă, „*să cemau niamurile*” de către „*giveri*”(chemători). Atât *junile*(mirele) cât și *cinăra* (mireasa) avea câte un chemător. Aceștia, îmbrăcați în port popular, cu căciulă cu cocardă și panglici, cu un ștergar legat în diagonală peste piept, mergeau pe jos sau călare pe un cal împodobit, pe care se punea un *cilim*, prin sat, pe la rudele celor două familii.

Givăr călare

Acolo ei rosteau chemarea, care odinioară era în versuri, după care îi îmbiau pe cei invitați să guste răchie din *ciutură* (ploscă) sau vin din *cârceag* (ulcior de pământ).

Odinioară, nunta se ținea în două case, la *cinăra* și la *june*. Cu o săptămână înainte ambele familii se pregăteau, tăiau animale, păsări, făceau aluaturi.

În ajunul nunții, rudele apropiate ale junelui și nănașul se duceau la *cinăra*, unde *givărul mirelui* era legat simbolic peste piept, în diagonală cu un ștergar frumos ornamentat și i se spunea că din această seară el are sarcina să păzească mireasa. Mireasa de atunci îi numea *frate* iar el îi zicea *soră*, și așa se vor numi unul pe altul toată viața. Mirele tocmea muzicanții iar nașul își alegea un ajutor, numit *tarișfăt*, cu care coordona

desfășurarea nunții. Tia Roșu încă a mai auzit de el de la bătrâni: „*Tarisfătu ăsta era conducătorul nunții. Știu dă la cei mai bătrâni.*”⁴⁶⁷

Cu vremea, tarisfătu a dispărut din ceremonialul nunții românești din Secusigiu: „*io n-am ajuns, n-am mai prins, am auzât și io cu tarisfatu și cu dă aștea da n-am prins, poate aș fi prins da ieram mică și nu mai știu.*”⁴⁶⁸

În ziua nunții invitații mirelui se adunau la casa acestuia iar invitații miresei la casa ei. Rudele nănașului mergeau la acesta și îl duceau cu muzica la casa mirelui. Aici erau serviți cu prăjituri și „*să dădea dă băut*” după care porneau în alai, pe jos sau cu trăsurile împodobite, spre casa miresei.

„*Nănașu când vine după mireasă să leagă cu o stofă sau mătasă și ăla-i cadou lu nănașu*”...Alaiul era deschis de mire care mergea cu o fată, urmau nănași, rudele și muzica. La casa miresei erau așteptați cu ușile larg deschise și erau serviți cu prăjituri și cu băutură, după care luau mireasa și porneau la cununie. De data aceasta alaiul era deschis de naș cu mireasa. În spatele lor era mirele cu nașa, rudele și muzica.

Miri ieșind din biserică

Mireasă din Secusigiu

După cununie, când ieșeau pe ușa bisericii, nașul arunca celor ce priveau un pumn de bani mărunți.

⁴⁶⁷ Dimitrie Roșu, n. 1930, Secusigiu

⁴⁶⁸ Inf. teren Ardelean Viorica (Ica Gavra), n.1948, Secusigiu

În perioada interbelică, de la biserică nuntașii se întorceau la casa miresei. După ce mirii au intrat în casă, în ușa tinzii, se puneă o troacă cu apă și doi dintre rudele miresei, îmbrăcați în șube și cu bâte, nu lăsa pe nimeni să treacă, până nu arunca câțiva bani în troacă.⁴⁶⁹

În trecut, în acea zi, la casa miresei, se ținea și hora satului și se stătea până seara. În mijlocul horii mari se forma una mai mică, în care jucau nuntașii. În timpul jocului bărbații chiuiău iar femeile descântău. Strigăturile le vizău pe soacra mare, pe nănașă, pe mireasă:

„Soacra mare,
Poale n-are,
Și i-o face noru-sa
Și i-o face și i-o face
Și-o purta nevoi s-o calce;
Și i-o face poale noi
Și-o purta șapte nevoi.
I! Ha! I! Ha! I! Ha !Ha!”

sau

„ Socru mare cioareci n-are
Și i-o face noru-sa-re
Și i-o face dintr-un sac
Și-o purta un drac.”

sau

„Asta-i fata cea lăudată
De trei ani nepieptănată,
Când stăm noi s-o pieptănăm
Șapte sate ridicăm
Tot cu furci și cu topoare
Ca păduchii să-i omoare
I! Ha! I! Ha! I! Ha !Ha!”⁴⁷⁰

Între femeile din cele două tabere aveau loc adevărate competiții.

Înainte de a se însera se strigău *cinstele*(darurile) aduse de invitații miresei la mireasă acasă. În trecut se aduceau prăjituri, bani, vase, năframe, etc.

⁴⁶⁹ Inf.teren Tia Rica (Dimitrie Barbu) n.1920, Secusigiu

⁴⁷⁰ Ghenadie Ilie, Monografia comunei Săcusăgi, (1930-1935),cap.Obiceiuri și credințe, p. 5-6.; manuscris

Când se termina strigarea cinstelor, toți nuntașii plecau la casa mirelui unde se servea cina: zupa, sarme, friptură, plăcintă, *turce*(gogoși). Obiceiul în sat era să se facă *un pom de turce*, care se punea la masă în fața nănașului.

După cină se strigau *cinstele* și la casa mirelui. La acest moment al nunții participau doi bărbați. Primul spunea din partea cui vine cinstea și făcea glume pe seama defectelor fiecăruia, fără ca să se supere cineva. Al doilea îl îngâna pe primul. „*Strâgau câte tăte da nu să supăra nime, ca așa o fost la nuntă*”

Au fost și nunți la care invitații miresei mâncau la mireasă acasa iar cei ai mirelui, cu mireasa și cu nănașul , la mire: „*După ce mâncau aicea și a lu mireasă zăceau că vin după cină ră la mire, tătă noaptea stăteau acolo și jucau...*”.⁴⁷¹

Cu vremea cinstirile au început să se strige numai la casa mirelui.

După ce se termina strigarea, prăjiturile aduse de nuntași se puneau pe masă și pe urmă începea jocul miresei pe bani. Nănașul primea două farfurii și cel care voia să joace mireasa trebuia să pună în farfurie o sumă oarecare. Nănașul când vroia să oprească jocul ridica farfuria de deasupra iar banii cădea în cea de dedesubt, semn pentru muzicanții să se oprească. Cine voia să continue jocul cu mireasa trebuia să dea altă sumă. Primul care juca mireasa era *givărul mirelui* . După ce a jucat-o, el trebuia să stea cu ochii pe mireasa, fiindcă nuntașii încercau să fure de la mireasă câte ceva. Ei dădeau obiectele furate nănașului, care îi cerea givărilor să plătească pentru ele o sumă. Cei care plăteau erau părinții givărilor.

Dimineața nănașul era condus de nuntași cu muzică până acasă, iar acolo, în mijlocul drumului se juca *hora nănașului*. La mijloc se aprindea un snop de paie. Unul dintre nuntași umbla cu o perină cu pene și-i umplea de pene pe nuntași.

A doua zi, nuntașii miresei plecau cu *cinstele* la noua casa a miresei. Acest drum constituia o ocazie să se plimbe cu trăsurile prin sat, ca să fie văzuți.

Ulterior obiceiul s-a schimbat. Era plimbată pe ulițele satului mireasa, ca să o vadă lumea învălită ca nevastă.⁴⁷²

⁴⁷¹ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948, Secusigiu

⁴⁷² Inf.teren. Tia Rica(Dimitrie Barbu), n.1920, Secusigiu

Moartea înmormântarea și cultul morților

În momentul în care muribundul își dădea sufletul i se aprindea o lumânare. În Secusigiu această lumânare era obligatoriu mare. La mijlocul ei se învelea într-o pânză, un ban și tămâie. Apoi, ceasul este oprit, oglinda acoperită.

„Când îi aducea copârșeuil ăla îl făcea cu ai (usturoi) prima dată roată ,il tămânea, o muiere și atunci punea măsaiu”.⁴⁷³

Mortul, după ce era spălat și îmbrăcat în hainele de moarte, era așezat în copârșeu în camera de către stradă, pă masă dacă erau bogați dacă erau mai săraci pă scamne. Sub copârșeu se puneau un *cilim* sau un *măsai*. La căpătâi i se puneau două lumânări, care ardeau tot timpul. Ca ochii mortului să fie bine închiși se puneau bani pe ochi. Măinile erau așezate pe piept și legate cu pânza, cu care a fost legată lumânarea aprinsă, când și-a dat sufletul. Banul și tămâia rămân în această legătoare de la mâini.

Seara, cea care i-a ținut lumânarea în momentul morții *il înfieră* (înțepa) în urechea dreaptă cu un ac de gămălie, pe care, după aceea, i-l puneau în cămașă, „ca să nu se facă strigoi.” Tot ca să nu se facă strigoi, în coșciug se mai puneau un fir de ață neagră, așezată de-a lungul corpului.

Seara se face și acum *priveghe*. Rudele, vecinii se adună la casa mortului. Ei aduc flori, pe care le pun pe copârșeu, „ca mortul să le ducă cu el, la morții lor”. Femeile din familie „se cântă după mort”(bocesc). Preotul vine să facă stâlp.

A doua zi, când sicriul este scos din casă, pentru prohodul din curte, cineva din cei rămași înăuntru trag de sicriu înapoi, „ca mortul să nu mai ducă cu el pe altcineva din familie”.

Dacă mortul sau moarta erau în floarea vârstei, scaunele din camera unde a fost ținut erau întoarse cu picioarele în sus, ca cel rămas în urmă să se poată recăsători.

În perioada interbelică în sat era obiceiul ca, în această zi, înainte ca mortul să fie dus la groapă, să se dea, peste cosciug, unui sărac, o lumânare, un colac, o găină și un porumbel, ca mortul să le aibe în lumea cealaltă.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948, Secusigiu

⁴⁷⁴ Ghenadie Ilie, op.cit., p.

De asemenea, „după mâinile mortului” se dădea, cuiva din familie, grâu, orz și un ou, ca mortul să nu ducă norocul cu el, să rămână în gospodărie.

La groapă, în timp ce preotul și cântăreții de la biserică cântă „*Cu sfinții odihnește*” și „*Fericită este calea*”, oamenii aruncă bani pe sicriu, ca mortul să aibă cu ce plăti vamă în lumea cealaltă și câte un bulgăr de pământ. Celui care a păzit mormântul, după ce a fost săpat, i se dădea o ștergură. În trecut nu se ducea rachiu la cimitir.

Cei care au dus mortul la groapă, așează în poarta cimitirului puțină iarbă, ca morții lor să știe că l-au petrecut pe cel îngropat pe ultimul drum. „*Nainte la noi nu s-or dat colaci la morminte, s-o făcut pomeni acasă...ai temat...ai stat în poartă (la cimitir) două muieri și gazda cu mortu ț-o spus temi pă ala, pă ăla și ai temat...colaci să făceau mari pântru mâncare, că să puneau pă masă și colaci așa micuți să făceau dă să dădeau acasă, cu grâu în pungă...grâul să ferbe în căldare.*”⁴⁷⁵ Oamenii erau serviți cu mâncare, răchie și colivă. Dacă era post, se făcea mâncare de post, dacă nu, mâncare de *slastă* (dulce). Femeile care fac mâncarea se numesc în Secusigiu *rădușe*.

Cutia(coliva) să făcea într-on blid și atunci să puneu trii lumânări și când slujea popa pomana tătă lumea mânca cu lingura dăn blidu ăla.”⁴⁷⁶

Colacii de la înmormântare „*năinte să coceau acasa în cuptoare la muieri, da dă când or vinit pecăriile aștea, pecariu frământa și muierile mereau și-i făceau la pecărie.*”⁴⁷⁷

Preotul primea un colac mare iar cantorul unul mai mic. Odinioară se mai făcea un colac mare numit *colacul de mână*, care i se dădea femeii ce a ținut lumânarea, când a murit mortul. Pe acest colac, găurit în mijloc, se făcea două mâini, despre care ziceau că s mâinile mortului, „*puneau aluat și făceau jejite din aluat și pă colac să punea on blid, dacă era dă post cu păsulă, dacă era dă slastă cu papricaș dă oaie și un sfert dă rătie.*”⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁷⁶ Ibidem

⁴⁷⁷ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁷⁸ Ibidem

În trecut, în prima seara, după ce mortul, a fost îngropat era obiceiul să se pună afară, într-un cuier, o cămașă de a mortului, care era lăsată acolo 6 săptămâni, în credința că sufletul rătăcește pe lângă casă șase săptămâni și să aibă unde să se adăpostească.

De asemenea, timp de 9 seri se puneă într-o cameră, pe fereastră, câte două pahare, unul cu apă, celălalt cu rachiu, pentru sufletul mortului, să aibă din ce să bea când îi va fi sete. Alții puneau un pahar cu apă și o pungă de făină.

În aceste 9 zile, cineva din familia mortului se ducea în fiecare dimineață la mormânt cu tămâie, o sticlă de apă și ceva mâncare, care se dădeau de pomană. Femeile apropiate mortului se mai cântau după acesta.

Cu vremea, mormântul n-a mai fost tămâiat decât a doua zi după înmormântare. Femeile din familie mergeau dimineața cu *tămâne*, *tămâneau*, după care se întorceau acasă și dacă mai era mâncare rămasă de la pomană o mâncau pe aceea dacă nu făceau o zamă și *turce acre cu țucur (crofne)*. Erau serviți cei care au fost la cimitir și vecinii care veneau.

Un alt obicei, ținut cu strictețe, era ca până la 6 săptămâni, în fiecare zi să se dea de pomană, cel puțin odată, mâncare și un bocal de apă. Ele erau duse de o fată care nu a împlinit 12 ani vecinului din fața casei. Cu vremea nu s-a mai cărat decât apă, vreme de 9 zile: „*Am ajuns și io, 9 zâle am cărat și io apă la o mătușe, zua ne ducem la o casă cu apă și atunci ni-o dat dă amneazăz și veneam acasă și după ce am gătat dă cărat apă ni-o cumpărat un țol, ne cumpăra așa 2-3 metri.*”⁴⁷⁹

„*Hainele mortului să dădeau la șasă săptămâni. Atunci să făcea pomană, care făcea, că nu toată lumea o făcut...care făcea cu neamurile le puneă pă pat. Dacă venea popa să sfințască pomana sfințea și hainile acelea, care le-ai dat dă pomană, le-ai numit la care ai vrut să le dai.*”⁴⁸⁰

În sfârșit, mortului i se puneau pomeni la biserică la 9 zile, la 6 săptămâni, la jumătate de an și la un an după moarte. „*La șasă săptămâni să făcea slujbă la biserică dacă ai vrut, n-ainte n-o făcut ca și acuma da acuma tătă lumea, acuma să învinje,*

⁴⁷⁹ Ibidem

⁴⁸⁰ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

Obiceiuri calendaristice

Sân Nicoară

De la Sân Nicoară până la Crăciun în sat se tăiau porcii.

Ajunul și Crăciunul

În perioada interbelică în Ajunul Crăciunului, dimineată devreme, femeile aruncau în curte mâncare păsărilor, înainte de răsăritul soarelui, ca acestea să nu strice semănăturile din grădină peste an. Grăunțele erau aruncate în cerc pentru ca păsările să se adune cât mai multe.

Gospodarii erau atenți la prima persoană care le intra în curte, fiindcă se credea că dacă aceasta e bărbat, vor avea în acel an vițel, iar dacă era femeie, vițea.

În această zi, în Secusigiu preotul umblă prin sat și sfințește casele cu *molitvă* (apă sfințită), cântând „*Miluieste Doamne*”.

De asemenea se mergea la *mormince* cu tămâie, creangă de brad și nuci.

Seara, în toate casele se pregătea masa de Ajun. Se aducea fân și se pune sub *măσαι* (fața de masă) și într-un coș sub masă. În acest coș se mai bunea grâu, porumb, un drob de sare pentru „*Calul lui Crăciun*”. Prin casă se împărștiau paie. Fânul și paietele simbolizau grajdul unde a fost născut Cristos.

Cina din Ajun era una de post. Înainte de a începe să mănânce, membrii familiei puneau câte puțin din fiecare fel de mâncare în fânul de sub masă, pentru *Calul lui Crăciun*. Apoi, cel mai bătrân bărbat din casă spunea Tatăl nostru și începeau să mănânce. Practica punerii de mâncare în fân se repeta la toate mesele și în ziua de Crăciun.

După ce se termina cina din Ajun, cel mai bătrân bărbat din familie, cu un ciur de nuci în mână, însoțit de un copil cu un topor, mergea în grădină. Bătrânul amenința ritual fiecare pom cu cuvintele: „*Dacă nu rodești la vară, te voi tăia*”. Din grădină se duceau la

⁴⁸¹ Ibidem

staulul oilor și în grajuri, unde aruncau câte o nucă. După aceasta intrau în casă, unde avea loc un alt ritual menit să aducă sporul. Bătrânul, așezat cu fața spre masă, arunca peste cap nucile iar restul membrilor familiei, grupați în apropierea ușii se repezeau să le prindă.

Vecinii se adunau mai mulți la o casă și stăteau de vorbă până la miezul nopții, când ziceau că vine *Moș Crăciun*. Când începea să se întunece, prin sat porneau colindătorii. Acestor colindători de 12-14 ani li se spunea *pițărâi*. Când ajungeau la o casă ei întrebau: „*Slobod îi a colinda?*” . Dacă li se răspunea „*Slobod*” începeau cu colinda „*Ciucur verde de mătasă/ Sloboză-ne gazdă în casă/C-afară plouă de varsă etc.*”

Din repertoriul de colinde al satului mai făcea parte: *Trei păstori, Steaua sus răsare, O ce veste minunată, Doamne a - tale cuvinte, etc.* La plecare, gazda le dădea câte un colac mic numit în sat *Ușurel* sau *Pițărău*. Înainte vreme li se dădea și cârnaț, slănină, mere, nuci, alune, care erau adunate de *Iapă*. Colindătorii le urau gazdelor:

„*Să fii gazdă sănătoasă
Să ne dai colac frumos;
Găzdărița cu păpuci
Să ne dea vreo două nuci
Găzdărița cu cercei
Să ne dea și vreo doi lei
La anu și la mulți ani!*”⁴⁸²

Odinioară în sat s-a mai umblat cu *Capra, Steaua și Irozii*, ultimul un teatru popular religios.⁴⁸³

Legat de ziua de Ajun, în Secusigiu au funcționat o serie de credințe și de interdicții. Astfel nu se dădea nimic împrumut, ca să nu dea și norocul din casă. Străinul care intra în casă nu avea voie să închidă ușa, doar gazda, fiindcă ar fi tăiat calea peșitorilor.

Gunoii adunat nu se arunca, ca să nu se arunce și norocul din casă.

⁴⁸² Zoe Izpășoiu, *Secusigiu. Pagini monografice*, Ed. Helicon, Timișoara, 1999, p.104

⁴⁸³ Horia Barbu Oprișan, *Teatrul popular românesc*, Editura Meridiane, București, 1987, p.112.

Copii din Munar cu Steaua

Toată noaptea lampa rămânea aprinsă iar focul nu avea voie să se stingă în vatră.

Dacă în noaptea Crăciunului ninge, oamenii ziceau că Moș Crăciun a venit călare pe un cal alb, dacă nu ninge ziceau că a venit călare pe un cal negru.

Ziua de Crăciun

În trecut, în ziua de Crăciun, dimineața, copiii duceau de pomană, pe la toate neamurile și pe la vecini, colaci, cârnați, nuci și lumânări. În această zi nu se mătura deloc în casă. Seara în comună se făceau baluri.

A doua zi, după masa, datina este și azi ca finii să se ducă la nănaș cu daruri. Mai demult duceau colac, cârnaț, plăcintă. Colacul era rotund și gol la mijloc.

A treia zi de Crăciun se scotea fânul, care a fost pus sub fața de masă și sub masă și se dădea la vite, pentru spor, iar mâncărurile rămase din Ajun se dădeau oilor.

Anul Nou

Odinioară, în ajunul Anului Nou gospodarii din sat făceau calendarul de ceapă. Se tăia o ceapă în două, se desfăcea și se înșirau pe o fereastră 12 foi, echivalente celor 12 luni ale anului. În fiecare foaie de ceapă se puneau sare și se lăsa până în ziua de Anul Nou. Lunile echivalente foilor în care sarea s-a topit lăsând apă însemna că vor fi ploioase, iar cele corespunzătoare foilor în care sarea a rămas uscată se credea că vor fi secetoase.

Pentru tineri această seara a fost în trecu o ocazie de a-și cunoaște ursitul. Obiceiul se numea *Sânvăsâi*. Băieții și fetele se adunau la o casă iar gazda pregătea 7 farfurii. Fetele ieșeau pe rând afară iar sub farfuria se puneau diferite obiecte: cărbune, ban, piepten, inel, așchie de lemn. În funcție de obiectul, care era sub farfuria ridicată de fată, așa urma să fie, prin similitudine, viitorul ei soț. De pildă, dacă sub farfurie era banul se spunea că va avea un soț bogat. Dacă sub farfurie era cărbunele, soțul ar fi fost

negricios, dacă era inelul, fălos. Obiceiul îl găsim practicat și în Șetin dar și în Bătania, semn că în trecut a fost unul general în zonă.

Ziua de Anul Nou fiind o zi de „început” țăranii citeau semnele vremii ca să afle cum va fi anul viitor. Dacă ziua de Anul Nou era frumoasă, și anul viitor ar fi fost bun, iar dacă era ploioasă, se credea că anul care vine ar fi fost rău.

Bobotează

Oamenii spuneau în Secusigiu că în această zi „se botează vânturile.” Vântul care bătea în 6 ianuarie ar fi bătut tot anul. Dacă ar fi suflat *Vântul Mare*, anul ar fi fost ploios și cald dar cu multe boli. Dacă dimpotrivă ar fi suflat *Ungurul*, adică vântul de miază-noapte, anul ar fi fost răcoros și cu mai puține boli.

Trei Ierarhi(31 ian.)

Numiți local *Trierași*, se credea că dacă în această zi era zăpadă trierașii o vor treera, se va topi, iar dacă nu era zăpadă trierașii o aduceau.

Întâmpinarea Domnului (Strechenie)

În sat și azi se crede că dacă ursul își va vedea umbra în dimineața acelei zile se va speria și va intra din nou în vizuină și nu va ieși 6 săptămâni, adică iarna se va lungi cu 6 săptămâni. În schimb, dacă nu își va vedea umbra, primăvara va veni devreme.

Săptămâna Sân Toaderului⁴⁸⁴

Această săptămână, marcată prin nelucrare, începea în *Lunea curată* (prima luni din postul mare) și ținea până în joia de după sâmbăta Sân Toaderului (prima sâmbătă din post). În acest interval se credea că noaptea pe ulițele satului umblă caii lui Sân Toader și îi pedepsește pe cei pe care îi găsește lucrând, stând la șezători sau pe uliță . În sat se zicea că-i „*copitază*” (îi lovesc cu copitele). De teama lor, toată lumea se culca în această săptămână devreme.

În sâmbăta Sân Toaderului se fierbea colivă și se dădea pomană pentru morți: „*Ai făcut acasă grâu, ai fiert și ai dat dă pomană și colaci.*”

Sfinți(9 martie)

După vechiul calendar, acum începea primăvara. Oamenii spuneau că în această zi, frigul era gonit de căldura ascunsă în pământ. În Secusigiu, toți membrii familiei, care cum se scula, ieșea afară și lovea cu un băț, de trei ori pământul, spunând:

⁴⁸⁴ Interval de timp care diferă calendaristic de la un an la altul, în funcție de Paști.

„Eși cald,
Tună frig,
Ascunde-te
Sub pipirig.”

Datina în sat era să se cea colaci de pomană.

Bunavestire(25 martie)

În această zi se făceau „turce”(gogoși) și colaci și se mânca pește. În plus, în Secusigiu era datina să se dădea pomană la morți.

Sf. Gheorghe

La Sf. Gheorghe era hramul bisericii. În trecut, biserica era împodobită în această zi cu spice verzi de grâu, care, după ce erau sfințite, erau dăruite de preot credincioșilor. Spice verzi se puneau și la porțile caselor. Seara se făcea bal.

Sâmbăta lui Lazăr (Sâmbăta Floriilor)

În după masa acestei zile, elevii merg cu învățătorii și cu preoții să aducă ramuri de salcie. În Secusigiu această salcie se lua în trecut „de la crucea de la moară”, de la marginea satului. Pruncii aveau fiecare un „zvon” (clopoțel), cu care sunau tot timpul drumului, atât la dus cât și la întors. Când ajung la locul de unde erau adunate sălciile, preotul sfințea apa și salcia. Salcia sfințită se ducea la biserică și seara, după vecernie, fiecare ducea acasă crengi de salcie și le puneau la poartă, la grajd, la strașina casei, ca să apere animalele, casa, gospodăria de rele.

La Sâmbăta lu Lazăr „s-o făcut cornurăț cu brânză(langoș cu brânză) și am făcut colăcuț, am fiert grâu și am dat de pomană”⁴⁸⁵.

Săptămâna mare

Joia Mare

Odinioară, în zorii zilei se aprindeau, în curte și în fața casei, atâtea focuri cu lemn de alun, câți morți avea familia. Lângă fiecare foc și punea un scăunel și o cană cu apă. Focurile ardeau până la răsăritul soarelui, după care jaraticul, adunat într-un vas, era dus la cimitir, unde se punea la baza crucilor tuturor morților familiei iar peste acești cărbuni se presăra tămâie⁴⁸⁶. Ulterior în curte s-a făcut un singur foc iar jarul nu a mai fost dus de acasă ci a fost luat de la focul făcut de mormântăreasă în mijlocul cimitirului:

⁴⁸⁵ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁸⁶Ghendie Ilie, Op.cit.,cap. Obiceiuri și credințe, p.21

„Mai întâi te sculai, făceai focul în curte și atunci plecai la mormince...îți pregăteai dă cu sară lemne, cioclozi, tămâie...” „Și mai înainte, ...dimineața la șasă, la șinși(cinci) meream la mormince și făceam focu...acuma nu mai, rar care mai mere...și duceam dă pomană și dădeam. Ierau țâganii în mormince dă la trii, care îngrija mormincile, îi zăcea mormântăreasa, aia iera dă la trii, când ne duceam era focu în mormince dă luam jăg (jar) dă tămâneam mormântu și pomana...fiecare care o mârș și-o făcut focu la el și în mișloc o făcut mormântărița dă aclo luam jăgu dă am făcut foc...”⁴⁸⁷

Din Joia Mare nu se mai trag clopotele în biserică ci se bate toaca.

Sâmbăta Mare

Dimineața, la biserică, se face înmormântarea Domnului, după care se sfințește apa, cu care erau sfințite casele din sat.

Seara se făcea un foc mare lângă biserică, în jurul căruia credincioșii veghează până la înviere. Toată noaptea se bate toaca în turnul bisericii.

Învierea.Prima zi de Paști

Slujba de înviere se face în zori de zi, cu mare fast. Înainte de masă se dă pomană colaci, ouă roșii, lumânări. Ele sunt duse de copiii pe la rude și vecini. După masa era joc iar seara bal. La ele participau și inviați din Igrîș, Saravale, Satu-Mare, Felnac, Semic.

Paștele morților

A doua zi de Paști, după slujba de la biserică, se merge cu crucea la cimitir și preotul face acolo o slujbă de pomenire a morților. Prima dată se sfințesc mormintele din cimitirul de lângă gară, unde sunt înmormântați preoții, apoi cele de la cimitirul de lângă moară.În Cimitirul de la Borconi se merge în Duminica Tomii.⁴⁸⁸ Sătenii duc de pomană colaci și ouă roșii: „La Paștile morțâlor să mere la cimitir, să face slujbă la crucea mare care îi în cimitir și atunci mere popa la fiecare și sfințește mormântu și ce duci dă pomană și vin.Înainte apă s-o dus, mere cu bocalu tătă lumea”.⁴⁸⁹

După masă, finii se duc la nănași cu colac, ouă roșii și plăcintă.

Se credea că cine moare de la Paști până la Paștile mici, adică în Săptămâna luminată și este înmormântat în acest interval de timp ajunge în rai.

⁴⁸⁷ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁸⁸ Inf. preot Horia Ștefan.

⁴⁸⁹ Ibidem

Joile oprite

De la Paști până la Rusalii nu se țesea și nu se cosea, „*pentru vreme*”.

Ispasul

La Ispas se face slujbă la monumentele de eroi din curtea bisericii atât în Secusigiu cât și în Munar.

Rusaliile

Fetele împleteau coronițe de grâu și flori de câmp, pe care feciorii le duceau la preot să le sfințească, după care le legau la prapori.

Porțile caselor erau împodobite cu crenguțe de tei și stejar, la fel și biserica. În biserică pe jos se presăra iarbă. În trecut, în această zi se făceau slujbe pentru îndreptarea vremii. După uterenie și liturghie, credincioșii rupeau o ramură de stejar și luau puțină iarbă pe care o duceau acasă.

A doua zi de Rusalii se face slujbă pentru recolte la hotar. Oamenii se duc în procesiune cu praporii la una din crucile de hotar. Pe drum femeile ies în uliță și aruncă pe ei boabe de grâu.⁴⁹⁰

Sânzienele(24 iunie)

În ajun se adună flori de Sânziene din care se fac cununi și se atârnă într-un cui la poartă sau pe fațada casei, în credința că aceste plante cu valențe magice țin la distanță de gospodărie forțele malefice. Ele sunt lăsate acolo până se distrug singure.: „*Dă Sânzâiene să face cunună, să pune și în cimitir, cine pune, nu toată lumea pune, da noi care ne-am trezât așa, până noi știm punem, și punem și la poartă, facem o coroană cu sânzâiene, cu flori, cu pene și atunci mai ducem și la morminț și acățăm pă cruce.*”⁴⁹¹

Un alt obicei practicat încă în sat la Sânziene prin anii 1930-1935 , de data aceasta de sondare a viitorului, consta din înfigerea la streșina casei a unor fire de floare, numite cu numele fiecărui membru al familiei, în ordinea vârstei. A cui floare cădea mai repede se credea că va muri mai repede.⁴⁹²

Sân Petru (29 iunie)

În această zi se dădea de pomană vecinilor și rudelor colaci și „*mere de Sân-Petru*”.

Sf. Ilie (20 iulie)

⁴⁹⁰ Obicei practicat și de sârbii din Satu Mare.

⁴⁹¹ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁴⁹² Ghendie Ilie, Op.cit.,cap. Obiceiuri și credințe, p.23

Ziua era ținută prin nelucrare de teama trăsnetelor.

Sf. Ilie cel mic (o săptămână după Sf. Ilie)

O săptămână după 20 iulie oamenii îl țineau pe *Sf. Ilie cel mic*, despre care spuneau că este mai grozav decât *Sf. Ilie*. În localitate circula o poveste care explică restricțiile legate de această zi.

Paparuda

În cazul în care era secetă, fetele se făceau Paparudă, adică se îmbrăcau în frunze, și umblau pe la case cântând:

„*Paparudă-rudă*

Vino de ne udă...

Femeile aruncau pe ele apă și le dăruiau bani.

Tot pentru secetă, secusigenii mai obișnuiau să arunce la streșină apa, cu care au spălat pâinea proaspăt scoasă din cuptor.

Schimbarea la față/Preobrajanie(6 august)

Acum se duc la biserică primii struguri, pentru a fi sfințiți. Fiecare credincios mănâncă câteva boabe din noua recoltă.

Ziua Crucii

După calendarul vechi acum începe toamna. În această zi pleacă rândunelele și berzele.

Obiceiuri sociale

Târgul și piața

Dincolo de schimbul de mărfuri, specific economiei de subzistență a țăranilor, târgurile anuale și piețele săptămânale reprezentau și reprezintă și azi una din importantele ocazii de socializare, în care oamenii din satele învecinate au ocazia să se întâlnească, să comunice, să stabilească anumite legături.

Un punct de întâlnire al oamenilor din satele aflate pe cursul inferior al Mureșului, pe malul sudic era chiar târgul din Secusigiu, care, în perioada 1844-1940, s-a ținut de trei ori pe an, în 25 ianuarie, 27 iulie și 23 octombrie.

Alături de acesta, în zonă, mai erau târgurile de la Periam, Semlac și Arad.

„*Givanul*”

Secusigeni stând la uliță a givan

porumbul: „să ajutau iarna când sfărmau porumbul, că nu ierau mașini așa, la noi pă jelău s-o sfărmat ..”⁴⁹³

Claca

În trecut clacă se făcea la treierat. Cum se treiera acasă, fiecare gazdă dădea lucrătorilor răchie și mâncare bună.

Ulterior, claca cu vecini și rude s-a mai făcut, când s-a construit vreo casă sau vreo anexă gospodărească. Atunci oamenii ajutau la cărat pământul, la zidit și acoperit. Tradiția cerea, și de data aceasta, să fie omeniți și să li se întoarcă ajutorul.

Hora sau jocul satului

Duminică după masa și la sărbători (Crăciun, Paști, Rusalii etc.) în sat se făcea horă. La început jocul s-a organizat în curtea bisericii, apoi a fost mutat în piața din fața bisericii iar după ce s-a construit Casa Națională s-a ținut în sala mare a acesteia: „Încă când io am fost nu chiar fată mare, cum să zâce la noi, era jocu acolo înde-i piațu și atunci s-o gătat căminu și atunci s-o trecut la cămin.”⁴⁹⁴

În perioada interbelică muzica era asigurată de un taraf de lăutari din sat, care erau angajați să cânte tot anul. Ei erau plătiți de feciori cu grâu și porumb. Angajamentul se făcea la Sf. Gheorghe.

În acea vreme jocul începea pe la ora 14. Tinerii după ce ieșeau de la biserică mâncau și se duceau la joc. Ulterior a început la ora 17.

⁴⁹³ Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925

⁴⁹⁴ Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925

Fetele erau băgate în joc la 16 ani, la câte o sărbătoare mare. Ea trebuia să-și câștige fecior, care să o joace.

Repertoriul local de dansuri în perioada interbelică, a fost alcătuit din jocuri lente și jocuri vioaie, cele mai multe, precum „*De mână*”, „*Întoarsa*”, „*Pe loc*”, „*Ardeleana*”, „*Romanca*”, „*Bradul*”, „*Lența*”, „*Sorocul Mare*”, „*Sorocul Mic*”, „*Duba*”, „*Tudorica*”, fiind dansuri de perechi.

Pe lângă acestea, în sat s-a mai jucat „*Sârba*” și „*Hora*”, în cerc, și ocazional două jocuri bărbătești, „*Călușerul cu botă*” și „*Bătuta*”.

Prin 1938 se juca *Întoarsa, Întoarsa tare, Pă loc. Lența era la urmă, când băieții săreau și făceau figuri.*”⁴⁹⁵

În perioada comunistă atât la horă (jocul duminical) cât și în spectacolele de scenă s-a jucat „*Sorocu, Întoarsa, Dă mână și Hora sau Lența.*”⁴⁹⁶

Chiar dacă nu existau reguli precise în acest sens, prestigiul vârstei le dădea unora dreptul să joace lângă muzică: „*Cei care erau mai în vârstă să îmbrăcau cu cioareci dă subă și cu cizme și atunci băteau pă cizme dă numa și atunci să duceau acolo lângă bină.*”⁴⁹⁷

Jocul satului sau hora s-a ținut până prin 1973⁴⁹⁸. Muzica a fost asigurată și în această perioadă de muzicanți din sat. Aceștia au fost Petru Bută-taragot, Gaismann din Sânpetru German-trompetă, Zaharia Bețu- saxafon, Carol Lucaci tobă, Romică Ardelean –acordeon⁴⁹⁹. Alături de aceștia mai cânta Traian Bută, la vioară.

Balurile

Inițial, nu a fost decât un singur bal în Secușigiu, cel de Bobotează. El s-a menținut, fiind considerat de românii din Secușigiu, ca cel mai important bal: „*Și balurile dă Ion, balul dă Bobotează din 6/7 noaptea și atunci cu damigeana dă 3 l, dă 5 litri duceau vin, răchie și mai trăgeau.*”⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Ibidem

⁴⁹⁶ Inf. teren Ardelean Viorica (Ica Gavra), n.1948, fostă dansatoare

⁴⁹⁷ Ibidem

⁴⁹⁸ Inf.teren Traian Bută (Pepa) n.1943

⁴⁹⁹ Inf.teren Cornelia Teuca, n.1952

⁵⁰⁰ Inf.teren Cornelia Teuca, n.1952

Mai târziu au început să se organizeze baluri și la alte sărbători, de pildă la Crăciun.

De asemenea, s-au organizat și numeroase petreceri la care se adunau studenții secusigeni.

Ruga

Hramul bisericii „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” a început să se țină în Secusigiu într-o formă mai specială după venirea preotului Horea Ștefan în sat. Înainte nu s-a făcut nici rugă nici „tăierea colacului”. Azi slujba religioasă se face cu mai mulți preoți. Actualul preot a introdus datina sârbească a tăierii colacului, ca la Munar și la Satu Mare.

Ca urmare, pentru sărbătoarea de hram se face un colac mare și după ce se termină serviciul religios se înconjură în procesiune biserica cu colacul, crucea și praporii. Apoi colacul este tăiat de preot și se consumă în colectiv. Credincioșii sunt serviți cu prăjituri și suc.

Tăierea colacului bisericii

Ruga din 2013.

Repertoriul de narative locale

Legende istorice

Despre gomile

„ Se zice că odinioară locurile acestea erau locuite de uriași (niște oameni foarte mari și foarte puternici). Ei își aveau locuințele pe la Coasta Dealului. Erau așa de mari

încât se duceau ca să ceară împrumut sita și sare, când era nevoie tocmai la Arad sau la cetatea Lipovii, fiindcă până acolo nu făceau decât câțiva pași. Gomilele cică ei le-ar fi făcut fără nici o unealtă, decât doară cu mâna liberă. La repezeală au adunat pământ și l-au îngrămădit. Îngrămădeala de pământ făcută de uriași, astăzi sunt gomilele. Se zice că odată fata unui uriaș a văzut un om din lumea noastră, care ara cu plugul cu boi. Ea necunoscând această vietate, l-a luat în poala hainei, cu tot cu car și boi și l-a dus acasă la tatăl său și l-a întrebat că ce mai este și această bidiganie, la care întrebare tatăl său îi răspunde zicând: Lasă fata mea că aceștia sunt oameni care vor stăpâni pământul, pe care noi îl locuim acuma.”⁵⁰¹

Dealul Dombii

„Bătrânii spun că pe timpul când în Bănat stăpâneau turcii, ei își aveau locul de adunare pe Dealul Dombii”.⁵⁰²

Piatra în formă de capră

„În partea hotarului, înspre S.E., pe drumul care duce peste hotar, de la Munar la Variaș s-a aflat o bucată de piatră sculptată în formă de capră, care mult timp –se zice-a fost aruncată de pe o holdă pe alta, fără a i se da vreo importanță. Oamenii, la însămânțările de toamnă și primăvară o foloseau ca greutate pe grape, ca să se poată grăpa mai bine. Într-o zi însă, zice-se, a trecut un străin, a luat-o din drum și spărgând-o a aflat în ea o mulțime de galbeni.”⁵⁰³

Mitologie locală

Caii lui Sân Toader

Referitor la Caii lui Sân Toader în perioada interbelică în Secusigiu circula următoarea poveste: „Se zice că, într-un sat, în timpul când umblă caii lui Sân-Toader, la casa unui om s-a făcut o șezătoare. Fetele torceau povestind și cântând. În miez de noapte a venit un grup de flăcăi necunoscuți, îmbrăcați în haine de sărbătoare; au intrat în vorbă cu cei prezenți și din vorbă în vorbă s-o încins o horă. În timpul când ei jucau, una din fete a observat, la unul din tinerii din horă, o coadă de cal, vârată în tureacul cizmei. Ea numaidecât și-a dat seama că aceștia nu sunt flăcăi, decât cai de-ai lui Sân Toader transformați în flăcăi și sub un pretext a plecat acasă promițându-le că se întoarce cât de în grabă. Îndată ce a ajuns acasă a istorisit părinților cele întâmplate iar părinții văzând despre cine este vorba, au zăvorât ușile și totodată au întors toate vasele care erau în casă cu gura în jos, fiindcă se zicea că vasele stau la dispoziția acestor cai și la ordinele lor-dacă nu-s întoarce sar de la locul lor și le descuie ușa pentru ca să poată intra. Într-un timp au venit și caii lui Sân Toader și gășind ușa zăvorâtă s-au

⁵⁰¹ Ilie,Ghenadie, *Monografia comunei Secusigiu*, (1930-1935), lucrare manuscrisă; cap.Antichități, nota 1. p-1-2.

⁵⁰² Ibidem, p.4-5

⁵⁰³ Culeasa de Ilie Ghenadie vezi I.Ghenadie,op.cit, cap.Antichități, p.5

adresat pe rând vaselor din casă, ca să vină să le deschidă, dar fiecare răspundea că nu poate veni fiindcă e întoarsă. În cele din urmă s-au adresat și la piuă, care singură rămăsese din greșeală neîntoarsă, însă piua deși a sărit, nu a putut să deschie ușa așa că au fost nevoiți să plece. Fata a scăpat. Dimineața, la vecinul unde se ținuse șezătoarea fetele care fuseseră la șezătoare toate erau ucise iar mașale lor erau înșirate pe gard. De atunci lumea se ferește de șezători în timpul când umblă caili lui Sân-Toader. Cei mai răi sunt cei care încep a umbla în ziua lui Sân-Toader și umblă până în Joia de după Sân-Toader. Aceștia se zice că sunt orbi și șchiopi și pe care îl va călca e foarte rău.”⁵⁰⁴

Sf.Ilie

„Se zice că, D-zeu, știind pe Sf.Ilie dornic de paradă, nu-i spune când e ziua lui, ci lasă să treacă câteva zile. De obicei D-zeu îi spune Sfântului Ilie la o săptămână numai că ziua lui a trecut. Atunci Sf.Ilie de necaz înhamă caili la trăsură și gonește grozav prin cer și aruncă fulgere și trăsnete, pe pământ. Dacă se întâmplă ca oamenii să fie la lucru în această zi, Sfântul Ilie se răzbună trăsându-i. Și de aceea, îndeosebi nu lucrează în această zi”⁵⁰⁵.

Strigoi morți

„Se zice că grofului Țăpări (Szapáryi), care ar fi murit de inimă rea că și-a pierdut pusele la jocul de cărți și n-ar fi fost neînțeles. După moarte se zicea că s-a făcut strigoi și că în fiecare noapte se plimba pe fostele lui moșii cu o lampă în mână și că ar fi fost văzut de păstori”.⁵⁰⁶

Credințe în ființe cu puteri

„Da s-o povestit (despre străgoi) da io n-am ajuns așe ceva...Poate înainte, o fi fost, că înainte știau să facă mai multe...că dacă zăceau că o făcut să moară muierea și s-o măritat ie după bărbat...pi mereu că ice că iera o vrăjitoare la Călacea și la Sânpetru sârbesc, la Sânpetru Mare era una.”⁵⁰⁷

„Am auzit și dă aia(de femeie care lua laptele de la vacă) da nu știu cum făcea aia, ce făcea aia, da am auzit că făcea, lua...”⁵⁰⁸

Medicina magică

„Și mama mea o știut să dăscânte dă deochi și și Ana”⁵⁰⁹

Medicină empirică

„Dacă să împărau... or pus unsoare dă porc curată și s-or legat.”⁵¹⁰

⁵⁰⁴ Poveste culeasă în perioada 1930-1935 de prof.Ghenadie Ilie din Secusigiu.vezi Ghenadie Ilie, *Monografia comunei Secusigiu*, (1930-1935),cap.Obiceiuri și credințe, lucrare manuscrisă, p. 19-20

⁵⁰⁵ Ibidem, p.24

⁵⁰⁶ Ibidem

⁵⁰⁷ Inf.teren Cornelia Munteanu n.Barbu, 1924, Secusigiu

⁵⁰⁸ Ibidem

⁵⁰⁹ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁵¹⁰ Ibidem

„O fost la Sânpetru German și la Sânpetru Sârbesc unu care te titea...și socru meu o titit picioare și mâini dacă s-o sclintit. Îț băga nainte picioru sau mâna în apă caldă și atunci o tras și odată o făcut poc și s-o pus la loc.”⁵¹¹

Tradiția alimentară

Hrana secusigenilor a fost în trecut una consistentă. Oamenii mâncau de 3 ori pe zi iar în timpul verii și toamna când munca era grea de 4 ori.

La tăiatul porcului

La tăiatul porcului preparatele gătite erau din porcul proaspăt tăiat. „*Gimineța frigem ficat. Dacă era frig tare făceam rătie caldă, crampă, ardem zahărul punem rătia acolo, o facem roșie și atunci mâncăm ficat cu mujdei, cu murături, și atunci la amiază facem cureți cu clisă și popricaș cu carne, cu dă tăt felu, mai mult carne cu oase nu cu pecină, și ăla-l făceam uns, cu ceapă multă, multă, ca să fie, că dacă nu punem ceapă zâce că popricașul nost nu-i bun, și atunci sara făcem sarme și făcem friptură, da, dă trii ori pă zî făceam mâncare...făceam friptură și turce, grofne și bere, vin, rătie, suc..*”⁵¹²

Masa festivă de nuntă

La masa de nuntă „*mai înainte or fost mezeluri la noi, că să tăia porci și să făcea mezeluri dă tăt felu și caldaboși și tobă și jumere și brânză de oaie să aducea și cornuri să făcea la pecari și alea erau pusă pă mesă și rătie. Și atunci când s-o pus masa o fost zupă dă găină și sarme și friptură, pireu, și pită să punea și atunci prăjituri. Să ferbeu găinile întreji în cazan și după aia să rupea și să frigea și atunci când s-o pus pă masă friptura o pus una dă porc una dă găină, pireu pă mijloc și carnea tătă pă marjine și varză, salată dă varză mai mult era, asta o fost și vara și iarna și atunci la noi la nuntă fiecare merjea cu toarta lui, el își făcea nu-i făcea gazda cu nunta...acuma încoace dă când s-o luat nu să mai duce cu torț...să duce pă tavă, fiecare făcea ce vroia, apoi fiecare făcea care era mai, să nu fie a lui să să lase unu la altu...apoi mâncai cât mâncai și când plecai acasă gazda îți mai tăia dâna și îți mai dădea cât credea...da acuma gazda cu nunta face și torta.*”⁵¹³

⁵¹¹ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁵¹² Inf.teren Ardelean Viorica (Ica Gavra) n.1948

⁵¹³ Inf.teren Ardelean Viorica (Ica Gavra) n.1948

Masa dă pomană

Dacă era post, la pomană se făcea „*zupă dă păsulă, păsulă, curechi fert și colaci. Dacă era dă slastă să făcea zupă și popricaș dă oaie*”.⁵¹⁴

Hrana cotidiană

Mâncarea cotidiană era simplă. Când mergeau la lucru pe câmp duceau cu ei clisă și șoancă și doar seara mâncau mâncare fiartă. Duminica să mânca „*zupă și popricaș cu carne dă porc dâ murătoare sau afumată. Sarme erau la zâle mari, la Paști, la Rusalii*”.⁵¹⁵

Hrana de post

În post sau în zilele de miercuri și vineri, secusigenii mâncau odinioară chisăliță subțire cu crumpi fierți, chisăliță cu pită moale, chisăliță cu flechiță cu crumpi, zamă dă părădaică dă post, păsulă, crumpe întreji cu oloi și cureti acru dâ cadă. Alții mâncau și mai strict : „*Io spun dă la părință mei. Țâneu posturi miercurea și vinerea și făceau mâncare fără rântaș, fiartă, un fel dă tăițai ca macaroanile, găluște sau fasole da iară năprăjită*”.⁵¹⁶

Repertoriul culinar românesc**Flechiță cu crumpi**

„*Făceam aluat, bătrânii făceau fără ouă da io acuma fac cu ouă și lăsam să să uște.*

Fierbi crumpi și pă iele le tai așa pătrate și le pun acolo să fiarbă și le storc și le pun în cratiță cu crumpi și fac prăjală cu ulei, cu piparcă, cu șeapă (ceapă)”.⁵¹⁷

Norme etice

„*La cel mai în vârstă n-aveai voie să-i întorci vorba, să-i zăci minț, noi am respectat părinții, am dat bună ziua*”⁵¹⁸

„*În casă mai mult muierile dirijau.*”⁵¹⁹

Zicale locale

„*Ploaia dă mai face mălai.*”

„*Nu-i mult să nu să gate și puțân să nu să ajungă.*”

⁵¹⁴ Ibidem

⁵¹⁵ Inf. teren Cornelia Muntean , n.Barbu în 1925

⁵¹⁶ Ibidem

⁵¹⁷ Inf.teren Ardelean Viorica (Ica Gavra) n.1948

⁵¹⁸ Inf. teren Ardelean Viorica(Ica Gavra), n.1948

⁵¹⁹ Ibidem

Tradiții populare sârbești

Sărbători naționale, comunitare și de familie

În tradiția populară sârbească există 3 tipuri de sărbători, unele care, deși au un caracter religios, celebrează momente din istoria neamului, altele care vizează comunitatea și familia și ultimele cuprinse în calendarul popular sârbesc. La acestea se adaugă obiceiurile de familie și cele sociale

Din prima grupă fac parte *Sf Sava* și *Vidovdan*.

Sf. Sava, înscris în calendarul bisericesc în 27 ianuarie pe stil nou, este pentru sârbi sfântul național. Sârbii de pretutindeni se consideră păstrători ai bogatelor tradiții nemanide, adică ai dinastiei Nemanic, care a durat între 1180 și 1371. Sava (1174 sau 1175-1236) a fost fiul marelui jupan Stefan Nemanic, deci prinț, ulterior monah, starostele mănăstirii Studenica, literat, diplomat și primul arhiepiscop al Bisericii autocefale ortodoxe sârbe. De aceste tradiții se leagă și cultul Sf. Sava. În toate bisericile sârbești, în această zi, dimineața are loc serviciul religios, ocazie cu care se citește Acatistul Sf.Sava.

Odinioară, când în Satu Mare funcționa școala sârbească, învățătorii pregăteau un program artistic cu copii, care cântau în biserică cântece precum *Mali pesma o Savi*, *Svetosavska znameňa*, *Srbska se crkva danas raduie* etc. Ulterior „*De Sf.Sava copiii mergeau la biserică și spuneau rugăciuni.*”⁵²⁵ Seara se încheia cu balul de Sf Sava. Obiceiul s-a pierdut fiindcă „*acuma un mai ieste copii, sârbii nu mai au copii.*”⁵²⁶

În biserica sârbească din sat se păstrează o litografie reprezentând arderea rămășițelor Sf. Sava, pe colinele Vraccar din Belgrad. De asemenea în mai toate casele sârbești există o icoana sau o iconiță pe hârtie a Sf.Sava.

⁵²⁵ Inf. teren Elena Ristin, n. 1945, Satu Mare

⁵²⁶ Ibidem

În Munar „*la Sfântu Sava când eram la școală, făcea școala poezii. Să țânea hramu* (Sf.Sava era patronul școlilor) *și atunci să tăia colacu, copiii erau nași.*”⁵²⁷

A două sărbătoare cu valențe naționale, este ***Vidovdan sau „Ziua războinicilor sârbi”***. celebrată în 15 iunie(pe stil vechi) ziua în care a avut loc bătălia de la Kosovo Polje (Câmpia mierlei), unde și-au pierdut viața „țarul” Lazăr și alți eroi.

Până astăzi, de Vidovdan, în biserică sunt pomeniți marii eroi ai neamului (voievodul Miloš Obilić, care, urmând exemplul țarului, moare glorios la Kosovo, cei nouă frați Jugovići și bătrânul lor tată, Jug-Bogdan, Toplica Milan, Kosančić Ivan, precum și eroii din perioadele ulterioare) și sunt cinstiți prin rugăciuni.

În a doua grupă de sărbători, focalizată pe comunitate și pe familie, se înscriu *Hramovna slava* (Sărbătoarea de hram a bisericii) și *Slava* (Praznicul casei).

Hramovna slava

Hramul bisericii sârbești din Satu Mare este „*Obnovljenje hrama Svetoga velikomucenika Georgija*”⁵²⁸ sau mai scurt „*Durđic*” (*Giurgiț*) și se ține în 16 noiembrie stil nou.

Conform tradiției sârbești, în fiecare an la sărbătoarea de hram se alege, pentru anul următor, un *kum* (naș al bisericii), care „*dă colacu*”.

Sărbătoarea de hram începe cu liturghia de dimineață, în care se cânta troparul sfântului ales ca patron și se înconjoară de 3 ori biserica cu praporii, cu „*cerul*”(baldachinul) sub care merge preotul și este dus colacul . Acest colac special este purtat pe o tavă mare de *kum* (nașul bisericii). Colacul are în mijloc un trandafir făcut din aluat, în care este înfipt un fir de busuioc.

După masă, la denie, la serviciul religios participă mai mulți preoți. La sfârșit slujbei, pe colac se face o cruce, după care se taie. Preotul ia trandafirul în mână și întreabă cine vrea să fie naș anul viitor și aceluia i-l înmânează.

⁵²⁷ Inf.teren Vădăsan Mircu, n.1927, Munar

⁵²⁸ Sfințirea hramului Marelui Mucenic Gheorghe

Nașul are obligația să facă pentru această sărbătoare colacul și coliva. De cele mai multe ori însă el face și daruri bisericii.

Ziua se încheia în Satu Mare cu un bal, ocazie de întâlnire a membrilor comunității. Cu această ocazie „era adusă muzică sârbească de la *Variaș*”.

În ultimii ani de acest bal s-a ocupat primarul comunei, Ilie Cheșa: „*Să face bal și acuma că primaru nost vine la hram și face bal.*”⁵²⁹

Sârbii din Munar au ca hram Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, care anul acesta (2013) a căzut a doua zi de Paști. Ca urmare preotul a ieșit la cimitir și apoi, după masa, a tăiat colacul.

În urmă cu 7-8 ani și aici la hram au servit mai mulți preoți și a cântat corul bisericesc.

„*Totdeauna am avut naș (kum).*⁵³⁰” *Kum* dădea colacul, o farfurie de colivă și 10-15 l de vin pentru petrecere. Petrecerea în Munar se ținea în curtea biserici sau în cele două camere, din spatele bisericii.

Slava (Praznicul casei)

Specifică sârbilor este și datina de a avea un sfânt apărător al casei și al familiei. Cunoscută de la o zonă la alta sub numele de *slava*, *sveti dan*, *svetac* sau *krsno ime*, sărbătoarea celebrează sfântul casei .

Ziua era în trecut încărcată cu o ritualistică magică cu rol apotropaic dar nu lipseau nici elemente din cultul morților, cu această ocazie fiind evocați și slăviți strămoșii grupului domestic (odinioară a familiei extinse).

Într-atât se identifică sârbii cu această sărbătoare, încât un proverb sârbesc spune că „*acolo unde e o slava e și un sârb*”⁵³¹

Conform tradiției, ca sfânt al casei poate fi ales orice sfânt din calendar, dar odată ales el devine sfântul tuturor din familie și este transmis, din generație în generație, prin băieți, ca și proprietatea.: „*Noi avem pe Sf. Serghie...în 20*

⁵²⁹ Inf. teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵³⁰ Inf.teren Vădăsan Mircu, n.1927, Munar

⁵³¹ Paul H.Stahl, *Triburi și sate din sud-estul Europei*, Ed. Paideia, București, 2000, p.165

Secusigiu ————— *monografie*
*octombrie.*⁵³² „*Sf.Sîrghie tot neamul, familia Ristin, da câți am rămas 4-5 , am fost mulți...*”⁵³³

Odinioară pregătirile începeau cu mult timp înainte de ziua stabilită, care coincidea cu sfântul ales drept patron casei: „*nainte când trăia soțu meu ne pregăteam pentru ziua aia de zicea-i că-i nu știu ce.*”⁵³⁴

Se aduna pâine, băutură, tot ce trebuia să asigure o masă îmbelșugată și se făcea curățenie în casă. Înainte de praznic, mâncarea era dusă la biserică pentru a fi binecuvântată iar preotului i se dădea o listă cu numele morților din familie, ca să citească rugăciuni pentru sufletul lor.

Și acum în Satu Mare, cu o zi înainte de praznic, „*preotul vine acasă și rostește rugăciuni și trebuie să-i dăm bani. Apoi în ziua următoare, dimineața, mergem la biserică de la fiecare casă cine are sfântul ăsta, acolo la biserică plătim și se roagă pentru morți și pentru vii și se dă bani la icoană,*⁵³⁵ *...și cine merge la biserică mai face un pic de colivă și duce un pic de țuică să servească...și mă duc la cimitir, duc prăjituri.*”⁵³⁶

Familia lui Vădăsan Mircu din Munar l-a avut ca sfânt al casei pe *Đurđe* (Gheorghe). Și la ei venea, după liturghie, preotul acasă să sfințească și erau invitate neamurile: „*mai că toate veneau că n-am fost așa dă mulți.*”⁵³⁷

Simbolic, *slava* reunește vii și morții familiei. De praznicul casei, se adunau în trecut toate rudele care descind dintr-un strămoș comun, accentul punându-se pe consangvinitate. Obiceiul reprezintă și azi un rit familial anual, esențial pentru etnia sârbă. A sărbători împreună slava înseamnă implicit a fi sau a deveni rudă cu ceilalți și dă naștere unei interdicții de căsătorie.

Normele comunitare erau foarte stricte în legătură cu acest obicei.

⁵³² Inf. teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵³³ Inf. teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵³⁴ Inf. teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵³⁵ Se pun bani la icoana sfântului respectiv

⁵³⁶ Inf. teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵³⁷ Inf.teren Vădăsan Mircu, n.1927, Munar

Conform datinii, ginerele mutat în casa socrului era obligat să sărbătorească slava acestuia și să transmită acest sfânt al casei mai departe urmașilor săi.

În sfârșit, odinioară și pentru sfântul casei se făcea un colac rotund, împletit, cu un trandafir din aluat și se înfigea în mijlocul lui un fir de busuioc în el. Colacul era pus pe masă de cu seara și era tăiat de preot în patru bucăți, după ce se făcea pe spatele lui o cruce. De asemenea se mai puneă pe masă o farfurie cu grâu, în care se înfigea o lumânare. „*De când nu mai sunt cuptoare de pâine în gospodărie nu se mai face colac*”.⁵³⁸

Sărbătorile calendaristice

Karačun/Crăciunul

Crăciunul sârbesc prezintă anumite particularități, care îl face parțial diferit de cel al românilor.

În tradiția sârbă, din cele trei zile ale Crăciunului cele mai importante sunt primele două care, potrivit proverbului sârb: „*Sunt ca Badñidan (Ajunul) cu Božić (Crăciunul)*”, se întrepătrund și formează un tot unitar, multe din practicile rituale începute în Ajun continuând și în ziua următoare.

Asociind Crăciunul cu sfârșitul unui timp și cu un nou început, țărani sârbi credeau odinioară că în aceste zile se decide soarta gospodăriei, a casei, a membrilor familiei pentru anul viitor, încât majoritatea riturilor performate aveau drept scop să atragă, pe cale magică, norocul, fericirea, prosperitatea asupra gospodăriei și familiei, în anul care urma.

În acest sens cel mai important ritual se leagă de *Badñak (bușteanul ritual)*.

Badnji dan (Ajunul)

Arderea bușteanului

Cel mai important ritual din această zi a fost în trecut cel al arderii bușteanului, însuși numele Ajunului Crăciunului, *Badnji dan*, derivând de la *Badnjak*, bușteanul ritual.

⁵³⁸ Ibidem

Badňak era pus pe focul din vatră, cu partea mai groasă spre apus sau în direcția porții. Arderea era una rituală. Prin această ardere copacul murea, ca să poată să reînvie. Toți trebuiau să vegheze, ca focul să nu se stingă, aceasta fiind un semn de nenorocire.

Rămășițele copacului și cenușa, încărcate prin această ardere rituală cu puteri magice, se ducea pe ogor, în vii, în grajduri, în livezile cu pomi, în credința că, prin magia de contact, recoltele vor fi mai bogate.

Azi în Satu Mare nimeni nu-și mai amintește de acest obicei, iar în sat nu mai există nici vetre, nici cuptoare. În schimb Vădăsan Mirco din Munar, om mai în vârstă, păstrează încă în memorie bușteanul: “*Da, Badnjak, m-aduc aminte, cum să nu...*”⁵³⁹

Actualul episcop al bisericilor sârbe din Banat a reintrodus tradiția arderii bușteanului într-o formă convențională, care însă în câțiva ani a fost acceptată de comunitățile religioase ca datină. În forma nouă de ardere a bușteanului, după slujba din seara Ajunului, credincioșii ies în curtea bisericii și ard ritual crengi de stejar simbolizând bușteanul. Arderea bușteanului are loc și în Satu Mare din 2012, odată cu numirea actualului preot.

Împrăștierea paielor

Al doilea ritual performat în seara de Ajun de către sârbi, la fel de important pentru viitorul gospodăriei, este cel al împrăstierii paielor, care se practica în trecut și în Satu Mare și Munar.

Vechiul scenariu ritual, performat în Ajun de Crăciun în toate comunitățile tradiționale sârbești a fost următorul: Când stăpânul casei venea cu paietele, el trebuia să bată la ușă și să spună „*bună seara*”. Stăpâna casei îl întreba cum e afară iar el trebuia să răspundă „*Afară e senin, pe casa noastră e înnorat, că e plină cu cârnaț, cu de toate*” și abia după aceea să intre. Nevasta îl întreba obligatoriu „*Ce ne aduci*”, iar el răspundea „*Sănătate și de toate bunătățile.*” Rostul acestor cuvinte era să provoace, să atragă belșugul casei.

⁵³⁹ Inf.teren Vădăsan Mircu, n.1927, Munar

Odată intrat în casă, toată familia se prindea de el, în lanț, și umblau în șir prin toate camerele, punând și împrăștiind paie pe jos.

Obiceiul s-a păstrat până azi în memoria bătrânelor din Satu Mare: „*Da, să împrăștiau la Crăciun paie.*”⁵⁴⁰

Conform tradiției, paiele rămâneau pe jos până a treia zi de Crăciun, când erau adunate și duse la vie și în livadă, la pomi, „*ca anul să fie roditor*”.

Ritualul îl găsim performat în trecut și la Munar: „*pân cameră paie, sub masă să puna fân cu coșară dă porumb și dă gău, și pă masă să puna fân*(sub fața de masă), *numa a treia zi să mătura și să ducea...dădeau la animale, să puna la vie...*”⁵⁴¹

Sârbii credeau în trecut că nerespectarea acestui ritual atrăgea în familie pagube și nenorociri.

Položnikul

O credință sârbească la fel de veche era și aceea că de Crăciun însăși *Božić* (Dumnezeu) coboară pe pământ . În unele ținuturi țaranii obișnuiau chiar să spună „*Vino Doamne și așează-te cu noi la masă*”.

Mitologii sârbi susțin că din această credință s-ar fi născut ritualul primirii *položainikului* sau *položnikului* (primului oaspete), care ar fi substituit simbolic pe însuși Božić.

Conform tradițiilor sârbești, această persoană putea să fie un vizitator întâmplător sau ales dinainte dar nu putea să fie decât un bărbat sau un copil .

În Satu Mare, *Položnikul* este un copil. Până în urmă cu câțiva ani, pe când mai erau copii în familiile sârbești din sat, gospodina chema în dimineața de Ajun un copil pe care îl așeza pe o coșară: „*în coșară puneam paie și puneam o pernă și acolo puneam copilul să steie și îi aduceam într-o farfurie grâu și cucuruz și îi dădeam la copil să*

⁵⁴⁰ Inf. teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵⁴¹ Inf. teren Vădăsan Mirco, n.1927, Munar

strige și să le deie la hoară de mâncare...pentru spor.”⁵⁴² Ca răsplată îi duceau a doua zi acasă o bucată de Česnica.

În Munar *Položnikul* era primul om care venea, dimineța: „*Îl puneau pe scaun, îi țâpau în cap grăunță și îi dădeau un pahar de țuică sau vin...așa o fost obiceiul, așa l-am prins, îl mai țânem...*”⁵⁴³

Masa de Ajun

În Satu Mare cina se servește la masă, pe care în trecut se punea fân, care era apoi acoperit cu o față de masă, iar pe fața de masă se punea colacul cel mare de Crăciun, care avea înfipt un trandafirul în mijloc cu un fir de busuioc , și o lumânare într-o farfurie cu grâu.

Colacul era unul special: „*Nainte la Crăciun nu lipsea colacul de pe masă...și o pită mică, Sănătate...Până o trăit soacră mea nu ne-o lăsat să nu facem colac...frământam de sara, făceam alăuță, era cu lapte, rotund, îl coceam într-o tăpsie rotundă. Pe lângă el se mai cocea și o pită mică numită Sănătate.*”⁵⁴⁴

Și în Munar pe masă se punea „*Colacu mare cu fir de busuioc și cu lumină și în sara de Ajun să aprindea...și în ziua de Crăciun, când să mânca...*”⁵⁴⁵

Mâncarea este una de post dar cina trebuia să fie bogată, fiindcă sârbii credeau că pe cât e masa de bogată așa va fi și anul ce vine de roditor. În trecut de la această masă nu puteau lipsi alimentele simbolice: mierea, usturoiul, fasolea, varza, peștele și nici nucile, alunele, merele și prunele uscate.

Colindatul

Colindatul ⁵⁴⁶ avea loc în seara de Ajun, după ce se întuneca.

Odinioară, colindătorii, îmbrăcați în bunde și șube, mergeau din casă în casă cu colinda.

⁵⁴² Inf. de teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵⁴³ Inf. teren Vădăsan Mirco n.1927, Munar

⁵⁴⁴ Inf. teren Elena Ristin, n.1945, Satu Mare

⁵⁴⁵ Inf.teren Vădăsan Mirco, n.1927, Munar.

⁵⁴⁶ Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi. Contribuții la studiul mitologiei creștine din Orientul Europei*, în Omagiu profesorului Ilie Bărbulescu, Iași, 1931, p.358-448.

Înainte de a intra în casă, ei întrebau folosind o formulă consacrată, recunoscută de întreaga comunitate: „*Dobro večer, gazda i gazdarice, je l' slobodno korindati ?*”. Li se răspundea „*Slobodno je*”. După rostirea acestei formule, se cânta o primă colindă, apoi ceata intra în casă.

Funcția colindătorilor era aceea de aducători de noroc și bucurie la cei pe care îi colindau. Acum că nu mai sunt feciori și copii în comunitatea sârbă aproape nu mai are cine să colinde. Sunt primiți copii de români.

Înainte, între cele două războaie, umblau în Ajun și cu *Steaua* și cu *Vertepu*, cu biserica, erau îmbrăcați în crai.

Practici și credințe

De ziua de Ajun se leagă și o serie credințe, care au activat în trecut diferite practici magice sau au stat la originea unor tabuuri.

Astfel de la Tucin-dan (ziua de dinaintea Ajunului) până la Crăciun se credea că nu era bine să-ți intre în casă o femeie, fiindcă ar fi adus ghinion.

De asemenea, pentru sănătate li se dădeau animalelor fărâmituri din pita mică numită „*Zdravlje*” (Sănătate)

Božić (Ziua de Crăciun)

În această zi nimeni nu lucrează.

Pentru că acum începea un nou ciclu anual, țăranii credeau că așa cum va fi această zi, așa va fi tot anul.

Masa de Crăciun

O atenție la fel de mare se acorda și mesei de Crăciun. Masa trebuia să fie bogată, consumul unor produse cât mai diverse, în cantități apreciabile, fiind menit să activeze prin magie simpatetică belșugul.

Prânzul a fost în trecut și el unul ritualizat. Înainte de a se așeza, membrii familiei înconjurau masa de 3 ori, se îmbrățișau și își făceau urarea: „*Pace de la Dumnezeu, Hristos s-a născut*”.

Cei care erau certați se împăcau, după care se aprindea lumânarea și toți împreună rosteau rugăciunea.

Pretutindenii, mîncarea rîmîne pe masă tot timpul Crăciunului, în credința că astfel belșugul va fi de lungă durată.

Dintre alimentele rituale, nelipsită de pe masa de Crăciun, alături de colacul mare și de *pečenica* (friptura) este „*Česnica*”, o plăcintă făcută din foi de strudel, între care se pune nucă și stafide pînă se umple tăpsia. Obiceiul este să se pună și un ban. Odinioară acesta era de argint. Modul de preparare este și azi același. Înainte de a băga „*Česnica*” în cuptor ea se taie cu un cuțit înmuiat în untură caldă, în bucățele. După ce este coaptă se unge deasupra cu miere.

În sfârșit, pe masa de Crăciun se mai pune obligatoriu un vas, în care sunt semințe amestecate (grâu, fasole, linte, etc.) numite în unele ținuturi „*varica*” sau „*panaiia*”, în care se punea o lumînare, în credința că prin similitudine recoltele vor fi bogate.

A treia zi de Crăciun

În această zi odinioară, femeile măturau, în zori, paiele și le puneau în sac, iar bărbații, cu caii împodobiți, le duceau și le împrăștiau la câmp și la vie. La întoarcere în sat se organiza dans.

Bogojavljenje (Boboteaza)

Conform tradițiilor sârbești, când se sfințește apa în biserică, în ziua de Bobotează, se sfințesc toate apele. Ca urmare în multe zone aveau loc băi rituale în apele râurilor.

De asemenea se credea că apa sfințită în această zi are puteri apotropaice și vindecătoare, fiind bună la toate.

În Satu Mare și Munar casele sunt sfințite cu câteva zile înainte de Bobotează.⁵⁴⁷ Preotul sârb umblă prin sat împreună cu cantorul și duce în căldărușă apă sfințită cu busuioc, cu care sfințește casele.

Sveti Todor

Prima săptămână a Postului Mare (*Todorova nedelja* / săptămîna Sîntoaderilor era marcată, mai ales în cazul femeilor, de interdicții de lucru, de teama cailor lui Sîntoader (*Todorci-Todorți*) De asemenea se evita umblatul pe ulițele satului după lăsarea întunericului: „*Da, asta înainte o fost că zăceau că n-ai voie să*

⁵⁴⁷ După calendarul vechi, Boboteaza cade la sârbi 19 ian., cu 13 zile mai târziu decît la romîni

Secusigiu ————— *monografie*
*tricotezi că umblă caii lu Sântoader. În sâmbăta din acea săptămână se spovedeau și împărtășeau școlarii.*⁵⁴⁸

Mladenci(Cei 40 de mucenici din Sevastia)

În dimineața de Mladenci stăpânul casei aprindea în grădină un mănunchi de uscături și sărea peste foc de 3 ori. După el săreau ceilalți membrii ai casei. Aceste sărituri rituale urmăreau scurtarea iernii.

Poklade (Lăsata secului)

Ca și românii și sârbii intrau în post de luni, schimbând vasele unse cu cele de post.

Đurđevdan

În dimineața de Sf. Gheorghe, înainte de răsăritul soarelui, aveau loc spălări rituale, cu apă neînceptă, pentru sănătate sau pentru vindecarea de anumite boli.

Sâmbăta lui Lazăr

Este sâmbăta din săptămâna Floriilor, a șasea din post. În după masa acestei zile se ieșea după crenguțe de salcie.

Cveti (Floriile)

În această zi se sfințeau ramurile de salcie în biserică. După ce erau sfințite fiecare își lua o creangă și o puneau la icoană.

Săptămâna mare

Cu câteva zile înainte de Paști preotul însoți de cantor sfințește casele. În 2013 sfințirea caselor sârbești s-a făcut miercuri (1 mai 2013). Tradiția este să se pună pe masă o farfurie cu apă și busuioc și o lumânare, care este aprinsă pe când face rugăciunea. Oamenii dau bani, la preot 10 lei, la cantor 5. Când erau la mănăstirea Bezdin mai mulți călugări și în Munar se sfințeau casele și de Paști.

Vinerea se vopseau ouăle. Sâmbăta se cocea colacul mare de Paști. În mijloc se pune un ou și un fir de busuioc. În trecut, pe lângă colacul mare se făceau și niște colaci mai mici, care se dădeau la copii, cu ouă⁵⁴⁹. În alte ținuturi sârbești colacii băieților se numesc *jajčénice*, ale fetelor *vitice*.

⁵⁴⁸ Inf.teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵⁴⁹ Marina Ristin, n.1933 Satu Mare

Sf. Paști

După slujba de Înviere de la miezul nopții, preotul sfințește pasca, cozonacul, brânza, ouăle aduse la biserică de credincioși.

În Satu Mare și în Munar, a doua zi de Paști se merge la cimitir. Mai întâi preotul face slujbă la crucea mare apoi sfințește fiecare mormânt, la cine îl cheamă. Femeile duc cu coșernița colaci și ouă și o sticlă de vin. Se pune la mormânt și restul se dă de pomană. La preot i se dă bani. Nu este uitat nici *mormântarul* din cimitirul sârbesc,⁵⁵⁰ căruia i se dă colac ouă și vinul rămas în sticlă după ce s-a stropit mormântul.

Cu această ocazie preotul sfințește și „*în cimitirul eroilor ruși*” din localitate.

Rusaliile

Cad la 50 de zile după Paști. Biserica este împodobită cu crengi de stejar și pe jos cu iarbă. După ce sunt sfințite, crengile de stejar se duc acasă și se păstrează vreme de un an.

A doua zi se ieșea la crucea din hotar cu praporii și cu baldachinul, dus de 4 băieți, și se sfințeau holdle. În Satu Mare datina era ca femeile să iasă la uliță cu farfurie cu grâu și prosop și arunce pe cei din alai grâu: „*La Rusalii se duc (la crucea de) la Tihomir , este și aici (cruce) lângă cimitirul nemțes,c or dus patru băieți ceru, când treceau ieșeam cu blidu, cu prosopu și țâpam pă i grâu.*”⁵⁵¹

În Munar a existat o cruce de hotar la intrarea în sat,⁵⁵² însă preotul cu credincioșii se duceau să sfințească și viile, peste calea ferată.⁵⁵³

Ivandan

Și azi, în această zi se culeg „*florile Sf.Ivan*” (*Ivanjsko cveće*).Fiecare casă face coronițe și pune la poartă. De asemenea coronițe sau buchete se duc și se pun și la cruce, la cimitir. Odinioară se aruncau și pe casă⁵⁵⁴ ca să se afle cine va muri: „*să face coronițe, și pă casă arunci*”.⁵⁵⁵

⁵⁵⁰ Cel care sapă mormântul

⁵⁵¹ Marina Ristin, n.1933 Satu Mare

⁵⁵² Azi crucea este ruptă

⁵⁵³ Inf. teren Vădășan Mircu, n.1927 Munar

⁵⁵⁴ Inf.teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵⁵⁵ Ibidem

Ziua Crucii

La sârbii din Munar e datina ca și de Ziua Crucii să se sfințească casa.

Obiceiuri de familie**Căsătoria**

Tinerii se cunoșteau la joc, care se ținea „*la sală... la birt era o sală cu mese și în mijloc se juca*”. Dacă s-au plăcut, feciorul s-a dus duminica cu părinții să ceară fata. „*Erau așteptați cu mâncare și băutură. Da nu era cu inele ca acuma, o pus o țără de bănuți pe masă și atunci erau înțeleși, dacă s-o întors, că o fost și așa, o trimis banii înapoi*”.⁵⁵⁶

„*Naș era unu numa din partea mirelui. Mirii cumpărau pentru nănaș o stofă din material mai bun. Bucliașii (chemătorii la nuntă) erau doi și din partea mirelui și a miresei. Ei mergeau prin sat să invite cu căruța, cu muzica (cu acordeonul.) Între ei, în căruță, stătea o fată, care avea lista cu invitații. Caii erau împodobiți cu clopoței. Bucliașii aveau ștergare pe piept și buclii cu răchie, frumos împodobite. După ce invitau la nuntă îi serveau pe cei pe care i-au invitat cu răchie. Seara mergeau ori la mire ori la mireasă la cină. În afara satului mergeau să invite bătrânii*”.⁵⁵⁷

Nunțile sârbești din Satu Mare s-au ținut în trecut casă sau la sala de la birt, iar, după ce s-a făcut Căminul cultural, la cămin : „*O fost care o făcut nunta acasă, în curte, o făcut șatră, împodobită cu flori și cu bănci. Alții făceau la sală*”. În Munar, unde numărul participanților nu era prea mare, nunțile s-au ținut numai acasă, uneori în șatră.

Ceremonialul nunții a fost cel ancestral, chiar dacă în timp au avut loc simplificări: „*Or mers după mireasă și după aia o mers la biserică, da și la mireasă s-o servit o țără prăjitură, o țără băutură...Pe lângă nănaș mai era un devero, care o dus mireasa la biserică și un starisfăt. Nănașu și cu starisfātu o fost napoia lor.*”

⁵⁵⁶ Inf. teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵⁵⁷ Ibidem

⁵⁵⁸Starisfātu era ales dintre neamurile mirelui, un frate, un cumnat. „La noi la sârbi kum și starisfāt cununau nu nănașu cu nănașa.”⁵⁵⁹

În biserică mirii aveau prinse pe umăr 3 pânze, una de la nănaș, una de la *starisfāt* (nașul al doilea) și una de la *devero*. La întoarcerea de la biserică, mireasa ducea pânzele împăturate, pe mână.

Alai de nuntă în Satu Mare

Nuntași sârbi din Satu Mare

„Și luminile. După aia se scoteau florile de la lumini și luminile s-or dus la biserică și s-or ars, lângă altar”.

Acasă îi așteptau socrii, cu zahăr, cu orez, „țapa pă ei la

poartă dacă o fost acasă, dacă o fost la cămin, la cămin”.

„Apoi intrau toți în sală, dacă s-o ținut la sală, să puneau la masă, nănașu zicea *Tatăl Nostru* și după aia se juca, se bea, se cânta până dimineața”.

Cadourile la sârbii din Satu Mare au fost destul de modeste dar invitații aveau obligația să ducă un tort, din care serveau și la masă iar ce rămânea se ducea acasă: „Io când m-am cununat am primit de la cineva 1 m, de o cătrânță...Se aducea cadou 2 m și 1 m ai primit. Nainte ai dus tortă dacă te-ai dus, și ai dat la unde ai stat și la bucătăreasă. Bucătăreasa după ce o terminat, o luat o tavă mare și o mers să-i dea cine vrea, și toți dădeau. Câteodată ai dus mai mult acasă decât s-o mâncat”⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ Inf. teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

⁵⁵⁹ Inf. teren Vădășan Mircu, n.1927, Munar

⁵⁶⁰ Inf. teren Marina Ristin, n.1933, Satu Mare

Meniul de nuntă era unul festiv : „supă s-o făcut nainte de tăițai, de găină, și friptură și de miel și de vițel și de porc, nainte cu sos, după aia o ieșit sosu, sarmale n-o fost.” Neamurile pregăteau mâncarea, dar era și bucătăreasă.

După nuntă finii aveau obligația să le ducă nașilor de Crăciun și de Paști un colac, mai târziu o tortă. Vizita are loc și azi a doua zi, după masa.

Nașterea și botezul

Mai demult femeile nășteau acasă, ajutate de *baka* (moașă). După naștere ea venea o săptămâna și spăla copilul. În prima scaldă se punea apă sfințită, adusă de la biserică. Ca pruncul să nu fie deocheat i se lega la mână un fir de ață roșie și un bănuț găurit.

Botezul se făcea până în 6 săptămâni, fiindcă până la botez copilul nu putea fi scos din casă. La biserică pruncul era dus de moașă și dat nașei iar după ce era botezat și moașa era invitată la masa de botez, cu nașii și cu familia. Micuțul primea bani și câte un costumaș.

Înmormântarea

În Satu Mare, după ce moare, mortul este spălat și îmbrăcat de cineva din familie sau din vecini, apoi este pus în sicriu, care este așezat pe scaune, sub care se pune ceva frumos.

Înainte, ca să nu se facă strigoi, se punea în sicriu cânepă și tămâie, dar de când vine totul gata de la firmă, nu se mai pune.

Înmormântare sârbească în Satu Mare

Seara se face și azi priveghi. „ Nainte s-o făcut pogace, s-o copt în dubă, cu ouă și drojdie, și răchie s-o dat. Stăteau la priveghi și până dimineața...jucau cărți. ”⁵⁶¹

⁵⁶¹ Inf.teren Marina Ristin, n. 1933, Satu Mare

La groapă mortul era dus pe umeri de 6 bărbați, care aveau prinse la umăr baticuri, „*acuma or ieșit prosoape*”. Nainte în drum spre cimitir, sicriul era băgat în biserică. Acum nu se mai bagă, iar la cimitir e dus cu mașina, „*cu remorca mică. Șoferul, cei care duc praporii, cel ce duce crucea mare primesc ștergare. Copiii primesc batiste...că nu mai sunt copii cu cira, acuma duc coroane, nainte erau îmbrăcați în negru*”.⁵⁶² La cel care face groapa i se dă bani și este invitat la pomană. La pomană veneau doar cei invitați și preotul, care, înainte de a se servi mâncarea, rostea o rugăciune.

Atât în Satu Mare cât și în Munar, dacă era post se făcea mâncare de post, fasole cu cartofi, cu sos de hrean. Dacă era de lăstă se tăia oaie și se făcea papricaș și zamă. „*Da acuma, la restaurant mai mult...*”⁵⁶³

Tradiția cere ca pentru mort să se pună pe fereastră apă, pâine și un sfert de țuică, care sunt date dimineața la primul care trece pe uliță. De a doua zi, vreme de 9 zile, dimineața, o fetiță ducea la un vecin un bocal cu apă pe care îl lasă în fața ușii. La 6 săptămâni se cumpărau două bocale, unul pentru vecin și unul pentru fată. În apa din bocal se punea măr și ban. Fata venea și ea la cimitir și înconjura cu cei din familie mormântul cu tămâie, apoi cana în care a fost jarul era spartă la mormânt, lângă cruce. Conform tradiției, de la cimitir fata era chemată la masă iar la plecare i se dădea un cadou și bani și bocalul.

În Munar apa era cărată de un copilaș, ceva neam.

De asemenea, și azi cine vrea face la 6 săptămâni parastas la biserică. Se face colivă și prăjituri și se servește rachiu în sala de lângă biserică, special amenajată. Preotul primește bani și colac și colivă.

⁵⁶² Inf.teren Marina Ristin, n. 1933, Satu Mare

⁵⁶³ Ibidem

Șezătoare de tors

În Satu Mare, fetele și femeile măritate se adunau la o casă din vecini la șezătoare. Torceau mai mult lână. În trecut din această lână se țeseau în război *cilimuri* „,dar nu cu flori, ca acum ci cu șire”.⁵⁶⁴

Balurile

Odinioară când erau mulți sârbi, în Satu Mare s-au organizat numeroase baluri (la Crăciun, Sf. Sava, Paști, Hramul bisericii).

Aceste baluri s-au ținut inițial la sală și mai apoi la Cămin. Cu această ocazie cântau tamburașii din sat sau se aducea muzică sârbească de la Variaș. Se dansa *Malo Kolo (hora mică)*, *Veliko Kolo (hora mare)*, *Seljačica*, *Žikino kolo*, *Kokonješte*, *Moravac*, etc. Ordinea acestora era bine stabilită.

La balurile din Munar „,țâganii dă la Sânpetru veneau da mai am fost și noi muzăcanți. Jiva ne-o mai învățat, el avea acordeon. Jiva dă la Satu Mare, alu Zorka, o fost el mult la brigade, contabil pontator la S.M.T. Io cântam la begheș (contrabas) mai era Kamenko, Albotă, tata lu Nelu și Fâșcu...noi vo câțiva cântam”.⁵⁶⁵

Balurile s-au ținut, cât a existat școala sârbească, în sala de dans a acesteia, apoi la Căminul Cultural .

Tradiții populare germane Sărbătoarea bisericii(*Kirchweih-ul*)

Una dintre cele mai importante sărbători la germani este sărbătoarea de hram a bisericii, cunoscută în Banat sub numele de *Kirchweih*⁵⁶⁶.

Odinioară organizau *Kirchweih* atât germanii din Sânpetru German cât și cei din Satu Mare și Secusigiu, fiecare comunitate, atunci când avea hramul bisericii din satul ei. De fiecare dată la sărbătoare erau invitați și germanii din satele vecine.

⁵⁶⁴ Ibidem

⁵⁶⁵ Inf.teren Vădășan Mircu, n.1927, Munar.

⁵⁶⁶ În ciuda importanței ei în viața comunităților germane, mai mulți istorici germani bănățeni susțin că sărbătoarea de hram(*Kirchweih-ul*) în forma în care se desfășoară azi ar fi apărut abia în anul 1880.

Kirchweih-ul în Sânpetru German s-a ținut în 29 iunie la Petru și Pavel, la hramul bisericii catolice din localitate..În sâmbăta dinaintea sărbătorii, băieții mergeau cu căruțele în pădure și aduceau un copac înalt, pe care îl vopseau până în vârf în trei culori, roșu, galben și albastru. Îl ridicau lângă arteziana din apropierea bisericii iar în vârf puneau steagul tricolor și o sticlă cu țuică.

Duminică dimineața perechile se întâlneau la băiatul primei perechi și de acolo porneau încolonate spre biserică. Tradiția era să meargă roata pe străzi cu muzica. Băieții aveau la pălărie flori de mătase și rozmarin iar în mână sticlă cu băutură, din care îi serveau pe cei care priveau.

Prima pereche ducea *Forstrauss-ul*, buchetul de rozmarin, împodobit cu floricele albe de mătase, confecționate de Preszack Maria. Perechile intrau în biserică și rămâneau tot timpul serviciului religios, încolonați, pe mijloc. După ce se termina slujba intrau la casa parohială unde erau serviți cu prăjitură, cafea și sucuri. Când terminau plecau acasă și se adunau din nou la ora 14 la băiatul primei perechi de unde veneau cu muzica la pomul împodobit de la arteziană, unde avea loc licitația *forstraussului*. Cel care a dat mai mulți bani l-a câștigat și a devenit prima pereche, iar cei care au predat *forstraussul* au devenit perechea a doua. După licitație tinerii s-au dus la cămin, unde au dansat până la ora șase(ora18), apoi au mers acasă și la opt(ora 20) s-au întors la cămin pentru bal.

Pomul era luat jos după patru săptămâni, când se făcea „*Nokirchweiul*”. Atunci era licitat pomul. Apoi se lua steagul, sticla cu rachiu era îngropată în pământ la arteziană, pe locul unde a fost pomul, iar pomul era pus din nou în căruță și dus de băieți acasă la tânărul care l-a câștigat, unde era păstrat un an. La următorul *kirchvei* pomul era vopsit din nou și ridicat lângă arteziană. Și la „*Nokirchwei*” , seara, se făcea bal. Muzica care cânta la *Kirchweih* și la baluri era din Sânpetru German. În formație alături de nemți erau și unguri.⁵⁶⁷ Ultimul *Kirchweih* s-a ținut în anul 1984, după care, prin plecarea masivă a germanilor nu s-a mai putut organiza.

⁵⁶⁷ Inf.teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

Kirchweih-iului germanilor din Satu Mare și Secusigiu s-a desfășurat aproape la fel, cu toate că aceste comunități au fost mult mai mici. .

Germanii din Satu Mare aveau hramul bisericii Sf. Therezia, ce cade în 15 octombrie. Atunci se ținea în această localitate Kirchweih-ul.

Memoria pușinilor germani, care mai trăiesc azi în localitate, a conservat amintirea sărbătorii de odinioară. „*Nainte, nainte când erau mulți tineri,*”⁵⁶⁸ duminică dimineața pe ulițe defilau în port popular câte 30-40 perechi, îmbrăcate în costum popular, cu muzica în spatele lor. Băieții, cu pantaloni și laibere negre, aveau pălăriile împodobite cu flori artificiale iar pe spate le atârnav panglici colorate, una albă alta roz. În mână țineau câte o sticlă de vin roșu, împodobită și ea cu panglici. În fruntea alaiului mergea prima pereche, ducând *Staussul*, un buchet imens de rozmarin, cu panglici. Tot acum, în Satu Mare se împodobește și un pom, vopsit în spirală, de jos până sus, cu roșu și cu verde, pe care se pune un clop și un batic și care era înfipt într-un butoi, la Căminul cultural. După slujba de la biserică, perechile mergeau cu muzica la Cămin, unde se licita rozmarinul. Dacă băiatul de la prima pereche plătea rozmarinul pentru fată rămâneau și anul următor prima pereche, dacă nu plătea destul prima pereche se schimba.

Pentru căciula și baticul din pom „*s-o dat tombolă și ieste care o câștigat pălăria și baticul*”.⁵⁶⁹

Ultimul *Kirchwei-ul* în Satu Mare a avut loc în 1988, când biserica a împlinit 100 de ani.

Perechile de tineri Kirchweih-ul din Satu Mare

Kirchwei-ul din Secusigiu s-a

⁵⁶⁸ În. teren Keller Elisabeta, n.1941, Satu Mare

⁵⁶⁹ Ibidem

ținut în 4 sept., de Sf Rozalia, hramul bisericii romano-catolice din acest sat. Și aici perechile se adunau într-un loc dinainte stabilit și veneau la biserică încolonați cu fanfara în spatele lor. În față mergea prima pereche cu buchetul de rozmarin. Fetele aveau fuste din mătase, plisate, albe, vizicluri negre ornamentate cu aplicații de dantelă, șorturi albe cu dantelă și la brâu o panglică roșie. Băieții aveau cămăși albe, laibere negre, pantaloni priceși băgați în cizme și pălării împodobite cu rozmarin. După serviciul religios mergeau la casa parohială apoi acasă, la masă. După masă se adunau din nou și mergeau la cămin, unde dansau. Seara mergeau acasă la masă apoi se întorceau la cămin, pentru bal. Se dansau polici și valsuri. Și în Secusigiu se licita buchetul de rozmarin. Cel care dădea mai mulți bani primea buchetul și devenea în anul următor prima pereche.⁵⁷⁰

Obiceiuri de familie

Nașterea și botezul (Der Taufe)

Odinioară nemțoaicele nășteau acasă. Dacă copilul era slăbuț, debil sau bolnav, era botezat după două-trei zile. Altfel, botezul are loc după câteva săptămâni sau luni, duminica.

Copilul era îmbrăcat frumos și înfășat într-o cuvertură albă. Ritualul botezului era cel catolic. Preotul scufunda de trei ori copilul în apă, apoi îi făcea cruce pe creștet și pe piept. Acest botez semnifică integrarea noului născut în comunitatea creștină iar nașul, care era obligatoriu să fie catolic, era cel care trebuia să păstreze credința catolică a copilului și să-i fie acestuia de ajutor.

Familia primea de la biserică o adeverință de botez, în care este trecut numele, prenumele, data botezului, numele nașului (*Gevatter*).

După botez, familia dădea o masă acasă.

Confirmarea și comuniunea (miruirea)

Trecerea spre adolescență este marcată de două importante acte rituale: *confirmarea* și *comuniunea*, care măresc responsabilitatea micilor creștini.

⁵⁷⁰ Inf.teren Hegedus Zoltan, n.1939, Secusigiu

Confirmare are loc după trei ani de pregătire la școala de religie. Fetele se îmbracă în alb, ca mici mirese, iar băieții în cămașă albă, pantaloni și laibăr din stofă neagră. Ei trebuiau să se spovedească, să-i răspundă preotului la întrebările legate de credință și

să spună o rugăciune: „și te spovedești, și am spus o rugăciune..”⁵⁷¹

Al doilea ritual, care desăvârșește botezul catolic, îl reprezintă comuniunea sau miruirea copiilor, care are loc, după confirmare între 7 și 14 ani. Ea se face numai de către episcop. Copiii stăteau în rând și nănașii în spatele lor. Ritualul constă în așezarea mâinii episcopului pe capul copilului și miruirea frunții cu ulei sfințit (*crisam*). Copiii din Satu Mare erau confirmați de episcop în biserica din Sânpetru German.

Confirmare la germanii din Satu Mare

Căsătoria

Prin anii 40 ai secolului trecut căsătoriile la germani erau încă, aranjate de părinți, și ele erau determinate de avere.

Nunta la germani se făcea într-un singur loc, după cum hotărau familiile. În Sânpetru German era o casă care se închiria pentru nunți dar nunta se mai făcea și acasă sau la cămin.

Invitațiile se făceau cu o săptămână înainte. La germani nu există nași de cununie ci un martor, care era, de obicei, nașul de botez dar putea să fie și altcineva din familie. Ceremonia religioasă este scurtă. Mirii se duc împreună cu martorul în fața altarului. Nu li se pun coroane pe cap și nu se merge în jurul altarului. Preotul primește verighetele pe o pernă. El ține o cuvântare, leagă mâinile mirilor cu *ștola* și

⁵⁷¹ Inf. teren Keller Elisabeta , n.1941, Satu Mare

zice „În numele lui Dumnezeu v-am legat pe veci. Ce a legat Dumnezeu nu poate dezlega omul”.

Odinioară, alaiul de nuntă este compus din perechi, așezate de la mic la mare. Fetele erau îmbrăcate în rochii din mătase. Tinerii erau cu capul descoperit. În piept nuntașii aveau prins rozmarin. Cadourile înainte constau din obiecte, abia mai târziu a început să se dea bani. Nemții din Sânpetru German aveau bucătăreasa lor, care era ajutată de alte femei, dintre neamuri. Tradiția era ca neamurile să aducă pentru nuntă făină, ouă, găini, compoturi, acrituri. Familia tăia unul sau doi porci, vițel, după cât de mare era nunta.

Meniul tradițional de nuntă a fost de regulă supă de găină, papricaș, friptură cu cartofi, compot și acrituri(murături). Urmau torturile și prăjiturile cu cremă iar dimineața, pe la 4-5 , sarmele⁵⁷².

Când or venit de la biserică o fost pregătită masa cu mezeluri, brânză. După aia or dansat apoi or mers acasă să se schimbe și or venit la cină pe la opt-nouă.

Moartea, înmormântarea și cultul morților

La germani, mortul era obicei spălat și îmbrăcat în hainele de înmormântare de către familie.

Potrivit tradiției, el era ținut acasă până în ziua înmormântării, în camera de paradă, din care se scoate mobila. Lângă sicriul erau așezate sfeșnice cu lumânări aduse de la biserică. Seara, anumite femei citeau rugăciuni din *Rozariul „de tristețe”*. Una din femei începea rugăciunea iar celelalte continuau. Cei care veneau la priveghi, vecini și rude, erau serviți cu suc, apă minerală, cozonac și uneori țuică.

În Satu Mare, mortul era transportat la capela cimitirului cu căruța mortuară. Mai înainte în Satu Mare, sicriul era băgat în biserică, acum însă nu se mai bagă. În Secusigiu inițial sicriul a fost dus la cimitir cu scaunul, de 6 bărbați. Acum vine căruța mortuară din Sânpetru German ca sa transporte mortul.

Slujba de înmormântare are loc în cimitir. Ea începe în fața capelei, unde preotul sfințește sicriul și spune o rugăciune, după care se continuă la groapă, unde se

⁵⁷²Inf. teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

spune Tatăl Nostru, Crezul, se cântă. Apoi preotul aruncă o loptată cu țărână, transmite condoleanțe familiei și pleacă. Nu se dă nimic de pomană și nici nu se stropește mortul cu vin.

După înmormântare, în loc de parastas, mortului i se face un *Requiem* la biserică, o slujbă de pomenire plătită, fie după câteva zile fie la șase săptămâni, după care totul se rezumă la practicile de cult ale morților din 1 noiembrie.

Sărbători calendaristice

Sărbătoarea Tuturor Sfinților (Allerheiligen) și 2 nov. Allerseelemnorge

Ziua de 1 noiembrie când cădea *Sărbătoarea Tuturor Sfinților (Allerheiligen)*, era o zi de venerare a morților în general. Se iese la cimitir, se curăță mormintele, se pun flori proaspete și lumânări aprinse și „vine părintele și face slujbă”.

Ziua de 2 noiembrie (*Allerseelemnorgen*) este a doua zi de cinstirea a morților, de data aceasta ai familiei.

În cimitirul german din Satu Mare la Ziua morților

Adventul

La scurtă vreme după Sf. Ecaterina pentru germani începea *Adventul*, o perioadă de pregătire sufletească pentru Nașterea lui Isus. Adventul reprezintă la germani cele 4 duminici dinainte de Crăciun, care, fiecare, se numește Advent. Primul Advent cade în intervalul 27 nov- 3 dec., adică cu patru săptămâni înainte de Crăciun. Cu primul Advent începea la catolici și anul nou bisericesc. Ca semn de advent preoții se îmbracă în veșminte mov. Pe vremea când aveau preot permanent în Satu Mare, germanii se adunau la slujba religioasă de dimineață (*Roratemesse*). În timpul acesteia se cântau cântece specifice Adventului.

În urmă cu o sută de ani la șvabii bănățeni a apărut obiceiul ca, pe toată perioada Adventului, pe masă să stea o coroană de brad, cu patru lumânări și ca, la fiecare Advent, să se aprindă o lumânare.

Crăciunul (*Weihnacht*)

Veche sărbătoare precreștină închinată soarelui, la solstițiul de iarnă, Crăciunul a devenit pentru creștini Ziua Nașterii Domnului. Și cum de Crăciun Sfânta Familie a fost adunată în jurul pruncului, Crăciunul a devenit și sărbătoarea familiei, în care cei certați trebuiau să se împace. Ziua dinaintea Crăciunului este ultima zi de post.

Simbolul acestei sărbători la nemți a fost bradul de Crăciun (*Cristbaum*), tradiție adusă de coloniști din ținuturile de origine. Veacurile trecute acesta a fost împodobit doar cu mere și nuci. În seara de Ajun, copiii așteptau cu nerăbdare ca Pruncul Isus să le aducă sub pom daruri. Bradul se găsea în camera de paradă.

Tradiția în Satu Mare era să se pună și în biserică brad.

În perioada interbelică, în Ajun, tinerii germani din Satu Mare umblau cu „*Bethlehemspiel*” și cu „*Măgarul*”.⁵⁷³

Umblatul cu „*Bethlehemspiel*” apare menționat și în Sânpetru German. Copiii umblau și prin sat, pe la casele germane dar au fost perioade când preoții au pregătit cu copii de școală „*Jocul păstorilor*” pentru a fi prezentat în biserică. Copii erau îmbrăcați în Iosif și Maria sau în păstori, conform rolurilor acestui teatru religios.

Sf. Liturghie se ține și azi la ora 10 în prima zi de Crăciun. Odinioară se cântau în biserică cântece vechi de Crăciun. Urma masa de Crăciun, la care în trecut se servea o masă festivă, îmbelșugată. După masa se făceau vizite.

Boboteaza (6 ian.)

În 5 ianuarie avea loc sfințirea apei apoi, în 6 ianuarie, preotul sfințea casele. Tradiția este și azi ca la casele sfințite preotul să treacă pe poartă cu creta inițialele celor trei crai „*G+M+B*”.

⁵⁷³ Inf.teren Keller Elisabeta n.1941, Satu Mare

Carnavalul (Fasching)

Cuvântul Fasching, atestat la germani încă din 1283, în are originea în *vaschang*, o formă coruptă a lui *fastnacht*⁵⁷⁴, cu înțelesul de timp de petrecere și distracție, în care erau performate jocuri glumețe cu măști.

Înainte vreme de Fărșang se mascau tinerii și în Satu Mare. Elisabeta Keller a auzit-o pe mama ei povestind cu umblau în alai pe ulițele satului: „*Nainte...mama mea, se mascau.*” Marți seara dinainte de post, se consuma „*masa grasă*”. Odinioară în sat s-a organizat și *Balul de Fărșang*.

Miercurea Cenușii (Aschermittwoch)

Postul începea întotdeauna miercurea. „*La Miercurea cenușii făceam la biserică slujbă și când era gata părintele făcea o cruce cu cenușe pă cap. Asta să face și acum*”⁵⁷⁵ Mulți posteau de acum încolo în fiecare vineri până la Paște. De asemenea, nu se țineau nunți sau petreceri până a doua zi de Paști.

Duminica Neagră (Schwarze Sonntag)

În duminica de dinaintea Floriilor, cunoscută sub numele de Duminica Neagră (*Schwarze Sonntag*), se lega pânză neagră sau mov la prapuri, la icoana de la altar și la lumânările din biserică.

Duminica Floriilor

Pentru această zi se duceau de sâmbăta la biserică crengi de salcie, ca să fie sfințite. Sălciile sfințite, o parte, erau duse la cimitir iar altele erau păstrate acasă, vreme de un an, pentru a proteja gospodăria de trăsnete și nenorociri.

Săptămâna Mare

Odinioară, în Săptămâna Mare fiecare credincios se spovedea și se împărtășea.

Joia Verde (Gründonnerstag)

În această zi, în biserică, preotul culca toate sfeșnicele. Între opt și nouă dimineața băteau pentru ultima oară toate clopotele, după care erau oprite. Se spunea că ele „*au zburat la Roma pentru spovedanie*”.

⁵⁷⁴ Dörrer Anton, *Tiroler Fasnacht*, Wien.1949, p.3

⁵⁷⁵ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

După cum indică și numele, în această zi se mâncau legume verzi, spanac.

Vinerea Mare (Karfreitag)

La germani era zi de post foarte strict.

În biserică se pune sfântul mormântul și se vopseau ouăle, deoarece se credea că „ouăle de *Vinerea Mare*” au putere vindecătoare.

Sâmbăta Mare (Karsamstag)

În Sâmbăta Mare se face curățenie mare. Femeile gătesc. Seara are loc procesiunea de Resurrecție.

Duminica Paștelui (Ostersonntag)

Odinioară, după Liturghie, tinerii și copiii ciocneau ouă în fața bisericii. Acum, când în sat nu mai sunt decât bătrâni, obiceiul s-a pierdut.

Masa de Paști este una bogată. Se mănâncă ouă roșii, șuncă de casă, ceapă verde, cozonac cu mac.

În trecut, tradiția era ca la începutul mesei, capul familiei să taie un ou, după câți erau la masă, și fiecare să ia o bucată, în timp ce capul familiei zicea: „*Să fim întotdeauna uniți cum este acest ou*”. După masă, familiile merg la cimitir și se fac vizite la rudele apropiate.

Lunea Paștelui (Ostermontag)

A doua zi de Paști, după terminarea serviciului religios, băieții mergeau la fete să le stropească cu parfum. Fetele se pregăteau cu ouă roșii și prăjituri. Toți mergeau apoi la dans. Era prima petrecere după ieșirea din post.

Maibaunfest

În noaptea de 30 aprilie în Sânpetru-German băieții puneau la poarta fetei pe care o iubeau pom vopsit roșu și împodobit cu panglici.

În Satu Mare *Maibaunfest-ul* sau Sărbătoarea „Pomului de Mai” (*Maibäume*) s-a ținut la școala germană. În curtea școlii era ridicat un pom împodobit cu panglici colorate, care avea în partea de sus „steagu”. Tinerii, îmbrăcați în costume populare dansau.

Pom de mai împodobit cu panglici ridicau și germanii din Secusigiu în fața bisericii. În plus aici obiceiul era să se ridice pom împodobit la poarta fiecărei fete.⁵⁷⁶

Sf Florian

În 4 mai germanii din Satu Mare și din Sânpetru German țineau ziua Sf. Florian, *apărătorul de foc*. patronul pompierilor.

Sfinții de gheață

În 12, 13 și 14 mai în calendarul catolic sunt celebrate zilele sfinților Pankratius, Servatius și Bonifacius . Germanii îi considerau și ei pe cei trei *Sfinți de gheață*, pentru că în zilele acestea vremea se răcește simțitor. Țăranii se tem de aceste zile și nopți, ce pot aduce ger, provocând pagube mari recoltelor.

Tot un sfânt de gheață a fost considerat și sfântul Urban, a cărei zi era celebrată în 25. Se credea că, dacă în această zi strălucește soarele, recolta va fi bogată iar dacă ploua, recolta va fi una săracă.

Rusalii (Pfingstsonntag)

De Rusalii, la biserică se țineau două slujbe religioase.

Trupul Domnului (Fronleichnam)

La 10 zile după Rusalii, joia, catolicii celebrează ***Trupul Domnului (Fronleichnam)***. Germanii și maghiarii din Sânpetru German împodobesc cu flori crucile și capelele construite în diferite puncte ale satului iar în ziua de *Fronleichnam* merg în procesiune pe rând la fiecare și se opresc ca preotul să se roage și să citească din Evanghelie.

Ocazii de socializare. Petreceri și baluri

Odinioară, de-a lungul anului germanii din comuna Secusigiu organizau diferite petreceri cu dans și baluri, la care petreceau atât tinerii cât și cei mai în vârstă. Cele mai importante baluri au fost Balul de Crăciun, Balul de Silvestru, Balul de Fărsang, Balul Pompierilor, Balul de la Kirchwei, Balul Strugurilor.

⁵⁷⁶ Inf.teren Hegedus Zoltan, n.1939

Germanii din Satu Mare au organizat aceste balurile și petrecerile la sală apoi la Cămin. Muzica era adusă din Gelu. Cei din Secusigiu s-au adunat mai demult la Aron , după care au mutat balurile la Cămin. Și ei aduceau muzica din altă localitate. Se dansau polci și valsuri.

În Sânpetru German balurile s-au ținut tot la Cămin. La Fărșang umblau mascați în alai, pe străzi. În ultima zi de Carnaval, în *marțea grasă* se ținea *Brotsackball* (Balul din straiță), la care familiile își aduceau de acasă mâncare și băutură. Cei care stăteau la masă erau îmbrăcați în haine tradiționale de sărbătoare. Doar aceștia mâncau. Erau și din acei care veneau doar să danseze.

Toamna, după ce se culegeau viile,⁵⁷⁷ se organiza *Balul Strugurilor*. Căminul era împodobit cu flori, cu frunze de vie și cu struguri. Unul dintre băieți era numit paznic. El trebuia să-i prindă, pe cei ce furau struguri și să-i pună să plătească. Cu banii adunați se acopereau o parte din cheltuielile de organizare. Balul strugurilor s-a ținut în trecut și la Secusigiu.

Magie botanică

În tradiția germană, rozmarinul este planta cu puteri magice, prezentă atât în riturile de trecere cât și în cele legate de sărbătorile de peste an. (botez, la nuntă, la Kirchweih, la tăierea porcului, la Maibaumfest etc.

Memoria culinară germană⁵⁷⁸

Găluște cu prune (Praumekniedle)

În toate gospodăriile germane din Banat, vara, când prunele erau coapte, se făceau *Praumekniedle* (Găluște cu prune). Această rețetă își are originea în bucătăria austro-boemiană. La preparare se utilizează prune roșii, zemoase și dulci. Pregătirea este una simplă. Se fierb cartofii cu coaja, apoi sunt curățați și presați. După ce s-au răcit sunt frământați cu făină, griș, ouă și unt până se obține un aluat moale, care se desprinde de pe mână. Aluatul este întins și tăiat în pătrate. După ce în fiecare pătrat

⁵⁷⁷ Localitatea avea vii în zona nisipoasă dinspre Munar

⁵⁷⁸ <http://www.deutschsanktpeter.de/>

se pune o prună, din care s-a scos sâmburele, se face o gălușcă. Când toate găluștile sunt gata se pun la fiert în apă clocotită cu sare. După aproximativ 10 minute, galustele plutesc deasupra. Atunci sunt strecurate și puse la prăjit în tigaine, în care s-a pus unt și pesmet. În final se presară zahăr praf.

Pardeissoß (Sos de roșii)

Se prăjește făina în unt până este rumenită după care se toarnă bulion, se amestecă și se lasă să fiarbă. Se mai pune supă de carne și se amestecă până devine un sos cremos. În final se potrivește de gust cu sare și zahăr.

Schmorre

Considerată hrana omului sărac, Schmorre este un preparat austriac, întâlnit și la germanii în Banat. Modul de pregătire a fost în Sânpetru German următorul : Într-un castron, se amestecă făina cu 4-6 ouă și cu ½ l lapte până se obține un aluat neted, subțire. Apoi se pune într-o tigaie cu fund gros, la foc mic, untul la prăjit. Când untul este rumenit se rupe din aluat cu lingura bucățele și se pune în tigaie și se învârte până sunt rumenite. Germanii din Sânpetru German consumau Schmorre vinerea la prânz, cu lapte acru.⁵⁷⁹

"Dunst-urile nemțești"

Tradiții populare maghiare

Hramul bisericii (Templombúcsú)

La fel ca românii, sârbii și germanii, și ungurii din Secusigiu și Sânpetru-German țin sărbătoarea de hram a bisericii, *Templombúcsú*.

După plecarea germanilor a rămas doar *Templombúcsú*, la care sunt invitați atât catolicii cât și ortodocșii din sat. Comparativ cu *Kirchwei-ul* scenariul sărbătorii

⁵⁷⁹ <http://www.deutschsanktpeter.de/>

maghiare este mult mai simplu. După serviciul religios, familiile se adună în curtea bisericii, îmbrăcați în haine de sărbătoare și servesc prăjituri, sucuri, cafea. Este o ocazie de întâlnire a comunității și de consum colectiv.

Obiceiuri de familie

Confirmarea și mirungerea copiilor

Trecerea spre adolescență este marcată și la maghiarii catolici de cele două importante acte rituale săvârșite de biserică : *confirmarea și comuniunea*, menite să măresc responsabilitatea micilor creștini.

Confirmarea are loc după trei ani de pregătire la școala de religie, pe la vârsta de 7-8 ani. Și la catolicii maghiari fetele se îmbracă în alb, ca mici mirese, iar băieții în cămașă albă, pantaloni și laibăr din stofă neagră. Ei trebuie să se spovedească, să-i răspundă preotului la întrebările legate de credință și să spună o rugăciune: „*Confirmarea dâן prima dată când să ia nafora*”⁵⁸⁰.

În 2013 de hramul bisericii catolice din Munar preotul a confirmat 5 copii. Mamele au făcut curățenie în biserică și au pus pe jos petale de flori „și o ținut părintele cu ei cum ce trăbuie să spună când se spovedește, că trebuie să spună tot adevărul că

atunci iartă Dumnezeu...și le-o ținut și românește și ungreuște, că mai mult românește știu și unghurii, că-s la școala

Chemători la nuntă unghurească

Confirmarea copiilor maghiari

⁵⁸⁰ Inf. teren Levai Anna n.Kovacs, 1928, Munar

Secusigiu ————— *monografie românească, și le-o explicat frumos...și apoi or spus ca un jurământ, preotul i-a întrebat și o trebuit să răspundă: Crezi în credință? Cred.Și o păstrezi?O păstrez și le-o dat ostia(ostia) și or mai zâs o rugăciune împreună.*”⁵⁸¹

Al doilea ritual, care desăvârșește botezul catolic, îl reprezintă *comuniunea* sau *miruirea* copiilor, care are loc, după confirmare, între 7 și 14 ani. Ea se face numai de către episcop. Ritualul constă în așezarea mâinii episcopului pe capul copilului și miruirea frunții cu ulei sfințit (*crisam*).Copiii catolici din satele comunei sunt confirmați de episcop la biserica din Sânpetru German.

Căsătoria

Nunțile maghiare s-au făcut atât în Secusigiu cât și în Sânpetru German cu *vőfély*⁵⁸²: „*bărbatu meu o fost vőfély la nuștiu câte nunți, fratele meu o fost vőfély la nu știu câte nunți...*”⁵⁸³

Priveghi la casă

Vőfély-ul în tradiția maghiară era purtătorul de respect al nunții (*tisztségviselője*), cel care garanta că încheierea căsătoriei se va realiza conform normelor, că vor fi respectate toate prescripțiile, pentru ca viitoarea căsnicie să fie una fericită, îndelungată și prosperă. Pentru aceasta el era ales din rândul comunității, al prietenilor sau rudelor, în nici un caz nu putea să fie un străin. Rolul *vőfély-ului* începea odată cu venirea invitaților și se termina cu plecarea acestora. Așadar el deschidea și închidea nunta.

Tot el era cel care își lua rămas bun în numele mirelui de la tată, de la mamă și care cerea mireasa în versuri:

Menyasszony kikérése

„ *Kedves vendégeim itt hiába várok*

⁵⁸¹ Ibidem

⁵⁸² Conducătorul nunții, echivalentul starostelui din nunțile românești

⁵⁸³ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

*A kiért mi jöttünk sehol sem látom
De a fáradságom, hogy kárba ne essék
És hogy a vőlegény ne sokáig várjék
Bátorkodom e ház népéhez szollani
Hol van a menyasszony azt szeretnem tudni
Ez ifju vőlegény szivből megszerette
S mint jegyesének nem rég eljegyezte
Házi uram, önek kedves szep leánya
Ki, hogy kezét adta soha meg ne bányá
Ime elérkeztünk ezen jeles naphoz
Mikor a menyasszonyt elvissziük a paphoz... „584*

Petrecerea de nuntă s-a ținut în trecut la cămin, într-o casă închiriată sau acasă, în șatră: „*să făcea la cămin și la cămin, alții care n-or vrut să să facă la cămin și să plătească, asta o costat bani, or făcut șator acasă... și mai acolo, casa aia lungă mare verde, la colț unde-i capela încolo câtă casa aia dărâmată o fost mai o casă și acolo s-or făcut nunți și baluri, casa lui Friesenhan Peter...el o închiriat și nunta noastă o fost acolo, cred că nunta noastă o fost ultima în 1960.*”⁵⁸⁵

Ungurii din Sânpetru German aveau bucătăreasa lor. Meniul de nuntă era compus din mezeluri, *csiga leves* (supă cu melcișori), popricași de vițel, friptură, torturi. *Vőfély-ul* anunța în versuri glumețe fiecare fel de mâncare, fiecare băutură.

Înmormântare catolică cu ministrant

Moartea și înmormântarea

La maghiari mortul stă spălat și îmbrăcat fie de cineva din familie fie

de o femeie mai bătrână din vecini. La priveghi nu vine

preotul ci se adună femeile care stau cu mortul și cântă rugăciuni din Rozariul de

⁵⁸⁴ Vőfélyversek .Caietul lui Barany Csaba din Kiszombor

⁵⁸⁵ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

Secusigiu ————— *monografie*
tristețe. Familia mortului îi servește pe cei veniți la priveghi cu colac, prăjituri și
țuică. „Io fân minte când o murit soțul meu am făcut 15 colac mare în cuptor, la
vecina, la mine și mai la o vecină, atunci făceau acasă...”⁵⁸⁶

Preotul face o slujbă scurtă la cimitir. „La cimitir la noi nu se duce nimic, se
face numai un Requiem. La neamurile mai aproape io am făcut acasă o pomană și la
cine o ajutat.”⁵⁸⁷

Obiceiuri casnice-gospodărești

Tăiatul porcului

„La tăiatul porcului la noi se opărea porcu, mai întâi cu paie, paie multă cu
furca, mergeau 2-3 bărbați pörkölni (să-l pârjolească), acum este sau cu butelie sau
cu pörköl cu lemne, după aia îl spală și îl opărește, la noi mai mult îl puneau pe
scânduri și acolo jos îl opăreau.”⁵⁸⁸

La fel ca și în Pecica și în Sânpetru German a fost în trecut obiceiul ca vecinii
să profite de neatenția gazdelor cășii și să fure în glumă câte o bucată din porc.

Obiceiuri calendaristice

Referindu-ne la sărbătorile de iarnă și în tradiția maghiară ele sunt legate de
anumite hotare ale timpului, marcate de câteva zile: ziua Sf. Katalina, ziua Sf. Andrei,
ziua Sf. Barbara dar, mai ales, de ziua Sf. Lucia. Odinioară, țăranii unguri considerau
acest interval de timp ca fiind bântuit de duhuri rele și de strigoi. În același timp era
un interval calendaristic bun pentru previziuni și pentru practici magice de influențare
a recoltelor și a sporului casei.

Ca și la germani Sărbătoarea Crăciunul este pregătită de *Advent* (Postul
Crăciunului), un timp de restricții alimentare (mai blânde decât în postul ortodox) și
comportamentale (sunt interzise distracțiile, dansul și căsătoriile). Odinioară, în
această perioadă, în sate se pregătea Betlehemul și se repetau colindele.

⁵⁸⁶ Ibidem

⁵⁸⁷ Inf. teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

⁵⁸⁸ Inf. teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

La catolici și la reformați postul ține 4 săptămâni, din 30 noiembrie până la Crăciun.

Sf. Barbara (Borbála), 4 decembrie

În trecut în această zi erau interzise o serie de activități femeiești. De pildă nu era voie să se întindă rufele spălate afară, fiindcă, se credea că în timpul acestei zile, strigoaicele, stricând aceste haine, puteau să-i strice și pe oameni care le-ar fi purtat.

Sf. Nicolae (Szent Miklós napja), 6 decembrie

Ziua este cunoscută ca „Mikulás”⁵⁸⁹ sau, din 1950, ca „Télapó,” și are legătură cu copiii, însă cultul Sf. Nicolae, ca protector al luntrașilor și pescarilor, era prezent în Ungaria încă din secolul XVI.

Cea mai mare parte din obiceiurile legate de acest sfânt (mai ales alaiul Sf. Nicolae), venite pe filieră germană au dispărut, maghiarii din Secusigiu și din Sânpetru German nu își amintesc să fi fost în satul lor.

Sf. Lucia (Luca – nap), 13 decembrie

Ziua de Sf. Lucia, celebrată de biserică în 13 decembrie, era considerată în trecut de popor ca ziua cea mai bântuită de demoni din ciclul sărbătorilor de iarnă, mai ales pentru că noaptea din ajun este noaptea cea mai lungă din an, *noaptea strigoilor*.

În ziua de 13 decembrie cele mai multe munci erau oprite :

- nu era voie să coase, ca să nu coase și fundul găinilor și acestea să nu mai ouă ;
- era interzis și să spele haine, fiindcă în anul următor le-ar fi murit mulți pui de animale ;
- era interzis să toarcă fiindcă, dacă s-ar fi rupt firul de lână, s-ar fi rupt și firul vieții ;

Se zicea că la cele care nu respectau interdicția de nelucrare, mai ales cea de tors, Luța le încurca fuiorul pe fus, le făcea să toarcă în sens invers, cosea fundul găinilor.

În același timp în această zi se făceau anumite practici rituale pentru sporul casei.

⁵⁸⁹ Din 1950 comuniștii au introdus denumirea de *Télapó*

Ca găinile să facă multe ouă, le atingeau ritual la fund cu făcălețul, timp în care spuneau : „*Az én tyúkon mindig kotojjon, tojjon/ A szomszédoké meg csak mindig kárájjon !*” (Găinile mele tot timpul să scurme și să facă ouă/ Ale vecinilor întotdeauna numai să cârâie !). Obiceiul a fost practicat cândva și de ungurii din Sânpetru German : „*la Luca nap ...mai am auzit asta o fost în 13 decembrie că am auzit de la bunică mea că mergeau să bată găinile să facă ouă multă*”.⁵⁹⁰

Din această zi până la Crăciun fiind 12 zile, în Sânpetru German oamenii, considerând că fiecare zi este echivalentă unei luni, urmăreau vremea.

Sf. Tamás (Tamás napja), 21 decembrie

Conform tradiției din această zi maghiarii începea tăierea porcilor. Animalul sacrificat de ziua sfântului Tamás era numit în alte zone „*osânza lui Tamás*.”

Crăciunul (Karácsony), 24-25 decembrie

Ajunul și Crăciunul erau zile în care se făceau urări, și se umbla la colindat.

Colindatul (*kolindálás*) a început în trecut cu copii mai mici, și a continuat, seara și noaptea cu feciorii. Oricine putea să meargă să colinde. Colindătorii aveau o straiță la gât, în care băgau tot ce primeau. Se cântau numai cântece de Crăciun.

Cel mai vechi cântec de Crăciun, *Csordapástorok* , își are originea în acel *Cantus Catholici* și el a fost atestat în Ungaria prima oară în anul 1651.

O variantă a cântecului a fost culeasă, la începutul secolului 20. în județul Arad, în Variașul Mare (comuna Iratoș), mărturie că această colindă era cântată și de către maghiarii din aceste locuri.

Cel mai adesea însă colindătorii cântau: „*Mennyből az angyal lejött hozzátok pásztorok...*”(Din ceruri îngerul a coborât la voi păstori).

După ce terminau de cântat, colindătorii erau serviți cu mâncare și băutură și li se făceau daruri.

La sfârșit ei făceau urări în versuri:

„*Dicsőség az égben, béke itt a földön,*

⁵⁹⁰ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

Karácsony estéjén mindenki örüljön.

Bethlehem csodája: áldás, hit, szeretet

Hintse el sugarát a bús világ felett.

Legyen minden ember igazszívű testvér,

Ne űzzék az árvát, ne hulljon több könny, vér.

*Szivetekben legyen karácsonyi béke*⁵⁹¹ .

Umblatul cu Betlehemul

În paralel cu colindătorii, în seara de Ajun, prin sat umblau și „*betlehmașii*.”

Acest joc dramatic de Crăciun, își are originea în legenda biblică a nașterii.

În județul Arad s-a umblat cu varianta de Bethlehem cunoscută ca „*alföldi és felső-tiszai*”, care avea ca personaje îngerii, păstori, un husar sau un haiduc și câteodată pe Irod. Dintre toate personajele acestui teatru religios, singurii păstori erau îmbrăcați în haine maghiare: cămașă albă pe gât și izmene, laibăr roșu și clop împodobit cu panglică în culorile maghiare.

Masa din Ajun

În Ajun, meniul era unul de post.

În familie, seara începea obligatoriu cu rostirea formulei rituale : „*A venit îngerul și s-a întâmpnat darul*”. Apoi, conform tradiției, membrii familiei ciocnesc unii cu alții, își fac urări și se așează la masă.

Masa de Crăciun

Ca mâncăruri, masa de Crăciun este și azi una la fel de bogată ca la toate sărbătorile mari. Se pregătesc sarmale, cârnați, colaci și prăjituri. Se servește țuică și vin.

⁵⁹¹ (Glorie în ceruri, pace pe pământ/De seara de Crăciun să se bucure toată lumea/Minunea din Betlehem: binecuvântare, credință, dragoste/Să răspândească căldura asupra lumii triste/Să fie unul față de celălalt frate, cu inima curată/ Să nu fie prigonit orfanul, să nu cadă încă în plus lacrimi și sânge/În inimile voastre să fie pacea Crăciunului.)

Sfinții Ștefan și Ioan (István és János napja), 26-27 decembrie

În zilele de 26 și 27 decembrie maghiarii îi celebrează pe Sfinții Ștefan și Ioan. Celor care purtau acest nume odinioară li se făceau urări. Fiind după post și ungurii din Sânpetru German mergeau seara la cei care aveau ziua de nume și petreceau.

Sfinții mărunți (Aprószentek), 28 decembrie

În 28 decembrie, cunoscută sub numele de ziua Sfinților mărunți, tradiția biblică spune că au fost uciși pruncii în Bethleem de către Irod. În această zi maghiarii au practicat în trecut biciuiri rituale. Obiceiul este cunoscut sub numele de *vessőzés* (vergelare). Biciuirea era făcută de cel mai bătrân din casă. El folosea atât vergeaua cât și bastonul, bățul, sau palma.

Înainte de a lovi, bătrânul întreba pruncul câți sfinți mărunți sunt și cu cât acesta spunea mai mulți, cu atât primea mai multe lovituri, ceea ce însemna mai multă sănătate. Obiceiul era practicat și de ungurii din Sânpetru German: „*La sfinții mărunți băteau pă prunci.*”⁵⁹²

Ajunul și Ziua de Anul Nou (Szilveszter és Újév)

Un obicei vechi, azi simplificat, a fost acela ca, în noaptea de Anul Nou, pe ulițele satului să umble feciori mascați sau copii și să facă zgomote cu tălângi și bice.

De asemenea, începutul de an era folosit de societățile tradiționale maghiare pentru previziuni legate de anul ce urma să vină .

Pentru a ști cum va fi anul, mulți țărani unguri făceau în ziua de 31 decembrie *calendar de ceapă*. Luau 12 foi de ceapă roșie, reprezentând lunile anului, și puneau în ele sare iar a doua zi se uitau să vadă „*cum va fi vremea*”. În lunile reprezentate de foile de ceapă rămase uscate, vremea urma să fie bună. Cele umezite de la sare indicau luni umede și ploioase.

Pe același principiu magic al similitudinii considerau că „*așa cum va fi vremea în ziua de Anul Nou, așa va fi tot anul*”.

⁵⁹² Inf. teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

Tot în Ajun și în Ziua de Anul Nou, ungurii încercau, prin anumite practici magice și rituri negative, să influențeze sănătatea și bogăția.

Cel care voia să aibă mulți bani trebuia să fiarbă în această zi linte. Mulți bani ar fi avut și cel care se spăla cu apa, în care se găseau bani.

Ca să nu piardă bani tot anul, era interzis să se dea bani din casă în ziua de Anul Nou.

De asemenea era interzis să se mănânce pasăre la Anul Nou ci numai porc, fiindcă porcul adună norocul, pasărea îl împrăștie.⁵⁹³

Nici iepure nu era voie să se mănânce, ca să nu le fugă norocul precum iepurele.

Ca familia să nu ducă lipsă de nimic peste an, pe timpul acestei sărbători pâinea trebuia să rămână pe masă.

În sfârșit, în prima zi a anului, la unguri era în trecut obiceiul să se rostească „mulțumiri” sau să se cânte „urări,” pentru prosperitatea familiei și a casei.

Sfințirea apei (Vizkerest), 6 ianuarie

Ziua de 6 ianuarie, cunoscută sub numele de *Vizkerest* (Botezarea apei), este ziua în care se sfințește apa la biserică și preotul umblă să sfințească casele prin sat.

Odinioară cu preotul mergea un diac, un băiat cu clopoțelul și 4 ministranți. Preotul era așteptat, în fiecare casă, cu lumânarea aprinsă, și cu vasul cu apă sfințită, pus pe o față de masă albă.

Diacul începea să cânte de la poartă „*A kirájok Kirájának Jézus Krisztusnak*” (Regele regilor Isus Cristos).

În calendarul catolic ziua este înscrisă sub numele de Sărbătoarea Celor Trei Crai (*Haromkirály*), în amintirea călătoriei celor trei magi de la răsărit.

Inițialele magice

În această zi, pe lemnul de deasupra ușii, preotul scrie inițialele celor trei crai G+M+B (Gáspár, Menyhért, Boldizsár), pentru a proteja casa de cele rele.

⁵⁹³ Beck , Zoltán „*Adjon Isten minden jót ez új esztendőben..*”, Békéscsaba, 1989, p.66

Obiceiul, atestat pentru prima oară de Bod Péter, în anul 1757, îl găsim practicat și azi în Sânpetru German.

În fine, în această zi, în trecut se umbla prin sat cu steaua și cu Trei Crai. Obiceiul umblatului cu steaua mișcătoare este atestat în Ungaria încă din secolul XVI.

Ziua de Piroska (Piroska napja), 18 ianuarie

Țăranii unguri spuneau mai demult că dacă îngheață de Piroska, 40 de zile va ține gheața.

Ziua Sf. Agneș (Ágnes napja), 21 ianuarie

Legat de această zi se zicea că, „dacă Agneș este rece, Vințe este împăcat că pivnițele sunt pline”.

Sf. Vințe (Vince napja), 22 ianuarie

În ziua de 22 ianuarie, în care maghiarii îl țin pe Vințe, vremea era urmărită în special de cultivatorii de vie, fiindcă se credea că, dacă această zi este frumoasă, însorită, în acel an avea să fie mult vin : „Hogy-ha szépen fénylik Vince, megtelik borral a pince”/Dacă Vințe strălucește frumos, se va umple pivnița de vin.

Sf. Pavel (Pál napja), 25 ianuarie

În legătură cu ziua acestui sfânt în satele maghiare de frontieră circula zicala: „Ha Pál napjan fű o szél,/A nyomában eső kél”(Dacă de ziua lui Pavel suflă vântul, în urma lui va fi ploaie),

Sfințirea lumânărilor (Gyertyaszentelő), 2 februarie

În ziua de 2 februarie, cunoscută sub numele de *Gyertyaszentelő*, în satele catolice se sfințesc lumânările la biserică.

În sate circulă încă zicala : „Ha fénylik gyertyaszentelő,/Az iziket vedd elő!”.

Sf. Balint (Balint napja), 14 februarie

Potrivit credințelor maghiare în ziua de Balint se prindeau toate. De aceea în trecut, țăranii plantau în această zi puietii, ca să se întărească mai repede.

Legat de vreme, se credea că dacă este frig și uscat la Balint, recoltele vor fi bune.

Postul Mare

Paștele, deși o sărbătoare mobilă, la catolici cade întotdeauna între 22 martie și 25 aprilie, iar Postul Mare ține 40 de zile, înainte de Paști.

Miercurea cenușii

Ziua de miercuri, după Carnaval, este cunoscută ca *miercurea cenușii* și ea deschide postul.

Și azi preoții le înseamnă fruntea cu cenușa obținută din arderea mâțișorilor de salcie, sfințiți în urmă cu un an la Florii, în semn de doliu. Semnul crucii cu cenușă în această zi se făcea și în scop terapeutic, fiindcă se credea că dacă preotul îți face semnul crucii cu cenușă, un te mai doare capul tot anul.

Sándor, József, Benedek, 18, 19, 21 martie

Zilele sfinților Sándor, József, Benedek. Înscriși în calendarul catolic în 18, 19 și 21 martie aduc de obicei schimbări ale vremii, de unde prin sate a început să circule zicala: „*Sándor, József, Benedek /Zsákkal hozzák a meleget*”(Sándor, József, Benedek/ aduc pe barba lor căldura).

Și astăzi, în ziua de József sunt așteptate rândunelele, un semn sigur de primăvară.

Bunavestire (Gyümölcsoltó Boldogasszony napja), 25 martie

Fiind ziua în care îngerul o anunță pe Fecioara Maria, că-l va naște pe fiul Iisus, prin analogie, țărani unguri credeau că în această zi trebuie altoiți pomii, ca să se prindă.

Sfântul Gheorghe(Szent György), 24 aprilie

Ziua de Sf.Gheorghe, care la catolici cade în 24 aprilie, are în societățile tradiționale maghiare numeroase legături cu păstoritul. Considerată prima zi de primăvară, ea deschide sezonul pastoral. În această zi se dădea pentru prima oară drumul la turme pe pășune. Păstorii suflau pentru prima oară din corn.

Duminica Floriilor (Virágvasárnap)

Duminica Floriilor deschide Sărbătorile de Paști și, implicit, Săptămâna Mare.

Legat de această zi, cel mai cunoscut obicei este cel al sfințirii crenguțelor verzi sau mâțișorilor la biserică, aducerea lor acasă și păstrarea vreme de un an.

Vinerea mare (Nagypéntek)

În biserică se pune Sfântul mormânt și se oficiază slujba de înmormântare.

În trecut, cel care voia să țină șerpi și broaștele departe de casă, dimineața, înainte de răsărit, trebuia să măture, roata pe după casă, spinii și în acest timp să spună: „*Kigyó, béka hagyj el engem,/ Kigyó, béka kiséperlek!*” (*Șarpe, broască lasă-mă în pace/Șarpe, broască te mătur*).

De asemenea în această zi nu se coacea pâina, fiindcă se credea că acesta s-ar fi transformat în piatră.

Paștele (Húsvét)

La fel ca la orice mare sărbătoare, la Paști nu se lucra. Nu se fierbea, nu se curăța grajdul, nu se mătura, nu se cosea și nu se scoteau animalele la câmp.

Udatul ritual

În urmă cu o sută de ani, a doua zi de Paști, feciorii mergeau pe la casele cu fete mari, să le ude. În trecut, feciorul întreba în versuri, dacă are voie să stropească: „*Mikor en kiskertész voltam, az utfélen egy ibolyát elhervadni láttam, az ibolya el akart hervadni, Szabad a lányt lelocsolni*”/Când am fost un mic grădinar am văzut pe marginea drumului o viorea care se ofilea, vioreaua voia să se ofilească, E voie să ud fata?⁵⁹⁴.

Plata pentru stropit era în trecut, obligatoriu, oul roșu.

Tot luna, după Paști, la maghiari era obiceiul legării de către feciori între ei sau de către fete între ele a unor frății cunoscute sub numele de *komalás* sau *mátkálás*.

1 Mai (Majus elseje)

Cel mai cunoscut obicei, legat de această zi, a fost, în trecut, împodobirea și ridicarea pomului de mai, la poarta fetelor iubite. Biserica catolică a legat pomul de mai de sărbătoarea Sf.Fülöp și Jakab.

⁵⁹⁴ Somogyi Gyula , *Arad Vármegye és Arad szab.kir.város néprajzi leirása*, Arad, 1912, p.327

Rusaliile (Pünkösd)

Între sărbătorile creștine mari se înscrie și ziua de Rusalii, cunoscută în Occidentul catolic ca *Domenica rosata*.

În trecut, la maghiarii din aceste ținuturi era obiceiul să se umble prin sat cu *pünkösdi királynéjárás*. 3 sau mai multe fete de 5-6 ani (dar și mai mari) mergeau, din casă în casă, dansând și cântând. Dintre cele 3 fete una era mireasa.⁵⁹⁵ Ea avea pe cap o coroniță. La fiecare casă fetițele dansau și cântau:

„*Mi mi mama, mi mi mama* Mi mi mama, mi mi mama

Piros pünkösd napja Ziua roșie de Rusalii

Hólnap lesz, hólnap lesz Mâine va fi, mâine va fi

A masodik napja etc”⁵⁹⁶. A doua zi, etc.

Obiceiul s-a pierdut de mult dar a rămas până astăzi zicala „*Rövid mint a pünkösdi királyság*” (Scurt ca regatul de Rusalii).

Úrnapja⁵⁹⁷

Sărbătoare mare catolică care celebrează taina eucharistiei se ține a doua duminică după Rusalii.

În Sânpetru German în această zi toți credincioșii care au fost la biserică ies cu preotul, cu ministranții, cu praporii la crucile și capelele de pe străzile din jurul bisericii. Aici se opresc la fiecare, și preotul rostește o rugăciune în micuțele capele, care sunt împodobite cu flori.⁵⁹⁸

Sf. Anton de Padova (Páduai Szent Antal napja), 13 iunie

Legat de *Sf. Anton de Padova* în trecut maghiarii din aceste ținuturi credeau că în această zi se poate vindeca *orbanțul* cunoscut în popor și ca „*focul Sf. Anton*” , prin rugăciuni speciale. De asemenea, femeile spuneau că cine pune mâna pe făină, în această zi, se va umple de bube.

Sf. Ioan de vară (Szent Iván), 24 iunie

⁵⁹⁵ Este vorba de mireasa de mai din tradițiile maghiare

⁵⁹⁶ Somogyi, G., Op. Cit, p. 327.

⁵⁹⁷ Corpus Christi

⁵⁹⁸ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

Ziua, ce cade în 24 iunie, împarte anul solstițial, constituind un moment de răsturnare a anotimpului.

Este considerată de către unguri ca o zi ambivalentă, fastă și nefastă, fiindcă, pe de o parte, aduce noroc dar, în același timp, poate aduce și previziuni rele.

Este momentul în care „ierburile resimt declinul imperceptibil al verii”, ceea ce obliga la încercări de stăvilire a regresului pe cale magică⁵⁹⁹.

Aceasta era cea mai importantă zi, din grupul zilelor în care se aprind focuri peste an. În trecut, de ziua Sf. Ivan, seara, se aprindeau acele arhaice *ignis sacra*, din care nu lipsea încărcătura magică, în care se aruncau, ritual, plante de leac și mere, cunoscute ca merele Sf.Ivan (*szentivánialmak*), cu valențe magice.

Sf. Petru și Pavel (Péter-Pál napja), 29 iulie

În tradiția maghiară se spune că, în această zi, țepii de la spicul de grâu se usucă, prin urmare poate începe seceratul.

Sf.Maria Mare(Nagyboldogasszony napja), 15 august

Multe biserici au această zi ca sărbătoare de hram.

Intervalul dintre cele două Sf. Marii (15 august - 8 septembrie) este în relație directă cu activitățile femeiești. În trecut, în acest interval trebuiau scoase hainele de iarnă, „ca să nu le mănânce moliile”.

Sf. Egyed(Egyed napja), 1 septembrie

Zi bună pentru previziuni și pentru influențarea viitorului.

Sf.Mihai(Szent Mihály), 29 septembrie

Celebrată de biserica catolică și de cea reformată în 29 septembrie, ziua Sf.Mihai deschide seria sărbătorilor de toamnă.

Potrivit învățăturilor bisericii, Sf.Mihai, ca arhanghel, conduce armata de armăsari, ce suflă în trompetă la ultima judecată, cântărește faptele oamenilor și îi conduce pe drumul spre lumea de dincolo. Din aceste motive este cinstit de biserică.

⁵⁹⁹ Frazer, James Georg, *Creanga de aur*, vol. III, Ed. Minerva, București, p. 55

În calendarul popular însă ziua este legată de prosperitate. Acest lucru se datorează în parte și faptului că, din secolul XV, de la reforma calendarului, ea este plasată la începutul noului an bisericesc.

Prin urmare, ziua este impregnată cu o serie de credințe.

În legătură cu această zi circulau mai multe zicale: „*Cel care după Sf.Mihai umblă cu pălărie de paie, de la acela să nu ceri sfaturi*” sau „*Cel care după Sf.Mihai se îmbracă ca vara, acela nu poate fi deștept*”, care toate indică răcirea vremii după această dată.

În fine, cum după 29 septembrie iarba nu mai crește, în sate circulă și vorba: „*După Sf.Mihai nici cu cleștele nu mai poți să scoți iarba*”.

În trecut la femei existau și unele interdicții de muncă. Astfel era interzis spălatul, fiindcă femeile, care spălau în această zi, s-ar fi rănit la mâini.

De asemenea se credea că celor care călcau hainele în această zi tot anul le-ar fi bubuit soba din cauza focului.

Toți Sfinții (Mindentszentek napja), 1 noiembrie

La 1 noiembrie maghiarii țineau „*Ziua tuturor sfinților*”. Înainte de această zi se curățau și se împodobeau mormintele cu flori. După masa, în Sânpetru German preotul merge la cimitir și face o slujbă acolo și oamenii se roagă și aprind lumânări pe morminte. Seara de la șase la șapte, vreme de o oră, se trag clopotele. Trăgeau, se opreau și tot așa.

Ziua morților, 2 noiembrie

La Sânpetru clopotele erau trase și în această zi atât dimineața cât și seara, pentru toți morții. Se făcea slujbă la biserică iar după masa se ieșea din nou la cimitir. În cele două zile femeile umblau îmbrăcate numai în negru.⁶⁰⁰

Sf. Martin (Márton napja), 11 noiembrie

În această zi, în satele maghiare se organizau petreceri, „*ca tot anul să se bea și să se mănânce,*” adică să fie, prin similitudine, belșug.

⁶⁰⁰ Inf. teren Sombathy Rozalia n. Mora în 1943, Sânpetru German

Se credea că, cu cât se bea mai mult, cu atât omul se vor umple de mai multă putere și sănătate.

Sf. Katalin (Katalin napja), 25 noiembrie

Sf. Katalin închidea balurile de toamnă și nunțile.

Ziua era cunoscută ca bună pentru rituri de cunoaștere a ursitului. Fetele puneau crengi în apă. Dacă aceste crengi, numite *katalinág*, se înverzeau până la Crăciun, era semn că fata se va mărita.

Legat de acestea, a circulat zicala: „*Ha Katalin kopog, Karácsony locsog*”/Dacă Katalin bocăne, Crăciunul udă .

Sf. Andrei (András napja), 30 noiembrie

Ziua sfântului Andrei, era așteptată în trecut mai ales de fete, fiindcă această noapte era cea mai bună, pentru săvârșirea vrăjilor de dragoste și a practicilor de cunoaștere a ursitului.

Ocazii de socializare

Balurile

Ungurii făceau baluri la sărbătorile mari, la Fărsang, la terminarea culesului strugurilor. Balul de Fărșang a fost un bal din straiță, la care participanții aduceau mâncarea și prăjitura de acasă.

La *Balul Strugurilor*, care se ținea toamna⁶⁰¹, căminul era împodobit cu flori, cu frunze de vie și cu struguri. Paznicii trebuiau să-i prindă pe cei ce furau struguri și să-i pună să plătească.

Balul strugurilor la maghiarii din Secusigiu. Băieții au la pălării arvalanyhaj

⁶⁰¹ Localitatea avea vii în zona nisipoasă dinspre Munar

Miraculosul creștin**„Isten segit”**

Anna Levai este o femeie credincioasă, la fel cum a fost și mama ei. A crescut în biserică și a trăit pentru biserică. Acum, la 85 de ani, ea crede că Dumnezeu a făcut o minune pentru ea: *„Vă spun drept... că nu vă văd numa așa puțin. Dumnezo aici la altar mi-o dat după 26 de ani vederea...Îl știți pe doctorul Herman. Doctorul Herman*

27 de ani mi-o făcut tratament și cu ochiul ăsta n-am văzut că n-o reușit la Salonta să mă opereze, și io n-am spus cătă el nimic, întodeauna m-o controlat și la ochi și o zâs cu ochiul ăsta nu vedeți și acuma când m-am dus n-am spus nimic, zâce <Ce-i?> Zâc <Consultați> și i-am spus că de 34 de ani io umblu la biserică și m-o spus dă la Timișoara nu mai poate să mă ajute că-s complect oarbă și cu asta mi s-o strâcat .

*Anna Levai n. Kovacs de 85 de ani din Munar
Și o fost doctorița Țurlea de la Arad și aia o zis*

să-mi pun picături până vine ea din concediu și am pus...Și la Timișoara o spus numa Dumnezo garantează. Dacă vreți mergeți în Ungaria la cel mai bun specialist. Și m-o dus băiatu meu...mi-o spus frumos că rămân complect oarbă și cu ăsta or spus că nu văd, și vă spun că numa încrederea în Dumnezo...am plâns o noapte și am zâs <Ce fac io dacă rămân oarbă?>Aici am venit și odată am zărit pe Isus... ”⁶⁰²

Memoria culinară maghiară**Gomolya**

„Gomolya, asta or făcut bătrânii noștri, tare bună o fost, da io nu știu, nici n-am încercat, nici maică mea n-o știut să facă, bunică mea o știut... ”⁶⁰³

Langoș din aluat de pâine

⁶⁰² Anna Levai n.Kovacs în 1928,Munar

⁶⁰³ Inf.teren Sombathy Rozalia n.Mora în 1943, Sânpetru German

„Și langoș, când am făcut pâine atuncea din aluatul acela o făcut langoș și când o fost cuptorul cald o împins jarul la o parte și o avut o lopată așa rotundă cu coadă, o pus langoșu acolo și o băgat jos că o fost cald și când o fost gata o pus smântână și o bătut în geam baba <Haideți copiii> și ne-am pus jos toți și am mâncat, tare o fost bun langoșu ăla...”⁶⁰⁴

La tăiat dă porc

„Dimineața s-o făcut sânge fript cu multă ceapă și acreală, țuică asta nu lipsea la bărbați, femeile nu prea, și la 12 făceam **köménmagos leves**(supă de chimin) cu carne, verdețuri, cu un pic de cartofi și am băgat chimion...are un gust foarte bun și după aia friptură băgată în cuptor și **hajoskifli** (cornulețe cu osânză), asta o fost în cuptor făcut, ne-o plăcut și o fost bună așa caldă...și seara **hurka** (caltaboși), la noi se făcea hurka cu orez, **töltött káposta** (sarmale) și cârnați, compot...și să știți niciodată sarmele nu-s așa bune, poți să faci oricum, ca și la tăiat dă porc că tot luau cum o frământat cârnațu de acolo și varză dâן butoi...”⁶⁰⁵

Capitolul VII VIAȚA SPIRITUALĂ

În satele comunei Secusigiu, în funcție de populațiile care trăiesc aici coexistă mai multe confesiuni: ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică, reformată și cultele baptist și pentecostal. În timp, toate comunitățile religioase și-au construit biserici sau case de rugăciune, care au funcționat, pe durată lungă în paralel, fiecare cu propria istorie și viață parohială, cu proprii slujitori.

În secolul al XVIII-lea bisericile ortodoxe au ținut de eparhia Timișoarei, inițial de protopopiatul Variaș apoi de cel al protopopiatul Timișoarei.

Ierarhic, după despărțirea bisericilor ortodoxe române și sârbe, bisericile românești din Banat au ținut de Episcopia de Caransebeș sau de Episcopia Aradului

⁶⁰⁴ Ibidem

⁶⁰⁵ Ibidem

Secusigiu ————— *monografie*
iar cele sârbești de Episcopia Sârbă a Timișoarei. Biserica ortodoxă română din Secusigiu a trecut din 1865 la dieceza Aradului

Azi bisericile ortodoxe din satele comunei Secusigiu țin de Arhiepiscopia Aradului iar cele sârbești de Episcopia din Budapesta, Vicariatul ortodox sârb din Timișoara. Bisericile greco-catolice țin de Episcopia greco-catolică din Lugoj iar bisericile romano-catolice de Dieceza Timișoarei.

Secusigiu

Vechea biserică ortodoxă

Prima mențiune documentară despre o biserică ortodoxă în Secusigiu este indirectă și ea se referă la sfințirea unui antimis pentru această biserică în anul 1722. Biserica a fost refăcută în anul 1744, pe vremea preotului Stancu Popovici, fiind sfințită de patriarhul Arsenie al IV-lea Șacabent.

Această primă biserică, din vremea când vatra satului era în vale, se afla pe Ulița Scurtă, la actualul număr de casă 26/27.⁶⁰⁶

Cu ocazia recensământului bisericilor din protopopiatul Variaș, din anul 1758, s-a făcut atât o descriere cât și un inventar al lăcașurilor de cult. Potivit acestuia, biserică satului Secusigiu, cu hramul „Sf. Gheorghe”, era construită din lemn, cu trei ferestre, o cupola din șindrilă și o ușă de tâmplărie. Recenzorii menționează că starea construcției era una proastă.

Inventarul de la acea vreme cuprindea: în altar o sf. trapeză de lemn, pe ea două veșminte, un antimis sfințit de patriarhul Arsenie al IV-lea, în anul 1744, un chivot cu Sf. Mir și 2 sfeșnice de aramă; în proscomidia din scânduri se găsea un potir, un discos, zvezdă și linguriță de cositor, o copie, aier și ștergare de bumbac; în naos 4 icoane de pristol, un polieleu de lemn, 2 sfeșnice de lemn, 12 apostoli, prapure de pânză.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ Zoe Ispășoiu, *Secusigiu. Pagini monografice*, Editura Helicon, Timișoara, 1999, p. 73, 87

⁶⁰⁷ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol. I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 263

iar cele sârbești de Episcopia Sârbă a Timișoarei. Ca urmare biserica ortodoxă română din Secusigiu a intrat sub jurisdicția diecezei Aradului.

Azi bisericile ortodoxe din satele comunei Secusigiu țin de Arhiepiscopia Aradului, cele sârbești de Episcopia din Budapesta, Vicariatul ortodox sârb din Timișoara, iar bisericile romano-catolice de Dieceza Timișoarei.

Secusigiu

Vechea biserică ortodoxă

Prima mențiune documentară despre o biserică ortodoxă în Secusigiu este indirectă și ea se referă la sfințirea unui antimis pentru această biserică în anul 1722. Biserica a fost refăcută în anul 1744, pe vremea preotului Stancu Popovici, fiind sfințită de patriarhul Arsenie al IV-lea Șacabent.

Această primă biserică, din vremea când vatra satului era în vale, se afla pe Ulița Scurtă, la actualul număr de casă 26/27.⁶⁰⁶

Cu ocazia recensământului bisericilor din protopopiatul Variaș, din anul 1758, s-a făcut atât o descriere cât și un inventar al lăcașurilor de cult. Potrivit acestuia, biserica satului Secusigiu, cu hramul „Sf. Gheorghe,” era construită din lemn, cu trei ferestre, o cupola din șindrilă și o ușă de tâmplărie. Recenzorii au menționat că starea construcției era una proastă.

Inventarul de la acea vreme cuprindea:

- în altar o sf. trapeză de lemn, pe ea două veșminte, un antimis sfințit de patriarhul Arsenie al IV-lea, în anul 1744, un chivot cu Sf. Mir și 2 sfeșnice de aramă;
- în proscomidia din scânduri se găsea un potir, un discos, zvezdă și linguriță de cositor, o copie, aer și ștergare de bumbac;
- în naos 4 icoane de pristol, un polieleu de lemn, 2 sfeșnice de lemn, 12 apostoli, un prapure de pânză.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ Zoe Ispășoiu, *Secusigiu. Pagini monografice*, Editura Helicon, Timișoara, 1999, p.73, 87

⁶⁰⁷ . I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.263

Biserica mai avea și 5 cărți: Minei de obște, Blagoveșnic evanghelicesc, Triod de post, Penticostar, Catavasier românesc.⁶⁰⁸

Biserica nouă

Biserica din actuala vatră, tot cu hramul „Sf. Mucenic Gheorghe” a fost construită între anii 1832-34, în centrul comunei, pe strada principală. Locul pentru construcție a fost donat comunei de groful J.Szapáry (numit de secusigeni „Țâpari”).⁶⁰⁹ Tot el a suportat $\frac{3}{4}$ din valoarea lucrării și a pus la dispoziție cărămida necesară, pe care a ars-o pe domeniul său, și a cumpărat unul din clopote. Secusigenii au pus restul de bani, au lucrat la construcție cu brațele și au plătit al doilea clopot.

Conform unei însemnări scrise pe coperta Mineiului lunii octombrie , construcția a început în toamna anului 1832: „S-au început biserica în 1 Octombrie, anul 1832” . Lucrarea a fost terminată în 1834 și sfințită în ziua de 26 August 1834, probabil de către episcopul sârb al Timișoarei, Maxim Manuilovici. Tot acum au fost instalați în biserică preoții Zamfir Mateevici și Moise Iștfa.

Edificiul, în stil baroc, din cărămidă, are o lungime de 33m, o lățime de 13 m și o înălțime, cu turn, de 30m. În partea de est se află absida pentagonală a altarului. Zidul vestic este mai gros decât celelalte, el făcând parte și din baza turnului. În interior, construcția are formă de cruce latină. Inițial lăcașul a fost doar văruiat pe dinăuntru. Iconostasul, din zid, de dimensiuni mai mici decât cel de azi, a avut pe el atârdate icoane cu chipuri de sfinți și apostoli.

Reparații și renovări

În timp, biserica a cunoscut mai multe reconstrucții și reparații. Prima intervenție a avut loc în anul 1868, când a fost renovat turnul, cu suma de 2.674 florini. În anul 1875 s-a reparat acoperișul. Lucrarea a fost încredințată lui Johann Weller din Periam, care, contra sumei de 866 florini, a acoperit nava bisericii cu șindrila.

⁶⁰⁸ Ibidem

⁶⁰⁹ După nume, groful a fost la origine macedoromân.

Reparația majoră a fost făcută în anii 1899-1900. Turnul și acoperișul navei bisericii au fost reparate de P.Ficker din Variaș, contra sumei de 4214 coroane-valută aur. Tot el a executat și gardul din jurul bisericii, care până la această dată era din tufe de liliac și duzi.

Biserica ortodoxă română din Secusigiu. Exterior

Cu ocazia acestor lucrări, vechiul iconostas a fost înlocuit cu unul nou, care a fost prevăzut cu mai multe registre cu icoane.

De asemenea, pe pereți și boltă, atât în altar cât și în naos, au fost executate câteva picturi în ulei, reprezentând pe Dumnezeu Tatăl, Isus Hristos ca Mare Arhiereu, Fecioara Maria, Cei 4 evangheliști, Punerea în mormânt și Batjocorirea lui Isus.

Biserica ortodoxă română din Secusigiu.

Interior

Autorul icoanelor de pe iconostas, a „auriturilor” și a picturii din biserică a fost pictorul academic bănățean Ioan Zaicu, care a fost plătit, conform chitanțelor rămase, cu suma de 8412 coroane-valută aur.⁶¹⁰ Sculptura iconostasului a fost executată de sculptorul Nestor Busuioc din Beliște-Caraș, pentru suma de 4690 coroane-valută aur. Tot Nestor Busuioc a executat

⁶¹⁰ Istoricul bisericii scris de pr.Tiberiu Gheție în 1982, apud Zoe Ispășoiu, op.cit.p.80-81

Secusigiu ————— *monografie*
și sculptura Tronului Maicii Domnului, a Tronului Arhieresc și Mormântul
Domnului.

Biserica în această formă nouă a fost sfințită în 5/18 nov. 1900, de Dr. Traian Putici, protopopul Timișoarei, ca delegat al episcopului Aradului, Iosif Goldiș.

Cu această ocazie în globul din turnul bisericii a fost pus, în amintirea renovării, un act de consemnare a lucrărilor.

În 1919, în urma unei furtuni, care a distrus vârful turnului și crucea, a fost necesară o reparație provizorie, efectuată de I. Lăpădat și D. Floca din localitate. Pentru lucrare s-a plătit suma de 5.000 coroane.

În anul 1922, Ioan Marian din Arad a renovat din nou turnul și acoperișul navei. De data aceasta, biserica a fost acoperită cu eternit iar turnul cu tablă, contra sumei de 239.791 lei. Construcția turnului fiind necorespunzătoare, lucrarea a fost dată lui P. Ficker din Variaș, căruia i s-a plătit suma de 311.435 lei. Reparațiile au fost terminate în octombrie 1925, crucea din vârf fiind așezată în 28 octombrie 1925.

În anul 1938 a fost instalat în turnul bisericii un ceas nou. În anul 1939, o nouă furtună a afectat crucea din vârful turnului. Ea a fost montată la loc în primăvara lui 1940.

Iconostasul bisericii

Deasupra iconostasului, în mijloc, se află crucea pe care a fost pictat Isus Cristos. De o parte și de alta sunt două icoane reprezentând pe Maria Cleopa și Maria Magdalena plângând. Sub aceste icoane se află registrul celor 12 apostoli, așezați pe două rânduri. În mijlocul rândului al doilea a fost montată icoana Învierii Domnului. Registrul de mai jos este alcătuit din 7 icoane de dimensiuni mai mari (de la dreapta spre stânga): Înălțarea Domnului, Botezul Domnului, Nașterea Domnului. Central este Dumnezeu Tatăl, purtând în mână globul și Isus Cristos, după care urmează Intrarea în Ierusalim, Pogorârea Duhului Sfânt și Schimbarea la față.

Mai jos, în dreptul ușilor împărătești, prima icoană din partea stângă este cea a Sf. Nicolae, urmează Maica Domnului cu pruncul, Isus Christos și Sf. Ioan Botezătorul. Pe ușile împărătești este pictată Buna Vestire iar pe cele diaconești

arhidiaconul Ștefan și un înger. În partea de jos a iconostasului sunt pictate alte icoane mai mici.

Iconostasul pictat de Ioan Zaicu

Clopotele

Biserica a avut, în secolul al XIX-lea, 3 clopote, din care unul mare a fost dăruit de groful Szapary iar un altul a fost cumpărat de locuitori. În anul 1913, clopotul cel mare s-a spart și a fost înlocuit cu altul nou, executat în atelierul arădean

de clopote Fr.Hönig . Ridicarea clopotului în turnul bisericii a costat 6 coroane și 40 fileri.

În 1915, din ordinul ministrului de interne ungar, au fost rechiziționate, pentru nevoile armatei, clopotul mic și cel mijlociu de la biserică și clopotele de la cele două școli. Astfel, până în anul 1922, când comitetul parohial a hotărât să cumpere 2 clopote, în locul celor rechiziționate, biserica a funcționat doar cu clopotul mare. Cele două clopote noi, au fost comandate tot la atelierul lui Fr. Hönig din Arad și s-a plătit pentru ele suma de 36.790 lei. La această sumă a contribuit și corul bisericii cu 1000 de lei.

Odoarele bisericii

*Un prapur din mătase roșie dăruit, de Societatea corală în anul 1926. El are pe o parte icoana Sf.Mucenic Gheorghe iar pe cealaltă pe cea a Sf.Ierarh Nicolae. Dedesubtul icoanei Sf.Gheorghe a fost cusută, cu litere aurii, inscripția „*Donat sfintei biserici de către corul vocal din Secusigiu A.1926*”

Cărțile vechi ale bisericii

Evanghelie, București, 1742

Mineiele, Buda, 1804-1805

Evanghelie, Buda, 1812

Triod, Blaj, 1813

Octoih, Buda, 1814

Octoih cu catavasier, Buda, 1826- 2 ex.

Averea bisericii

Biserica poseda la 1934, în calitate de proprietar, 105 iugăre cad. de pământ arabil. Pământul acesta, provenind din domeniile nemeșilor, a fost atribuit bisericii de Maria Terezia prin urbariu și întărit conform paragrafelor 3 și 4 din Legea VI-1836 și prin ordonanța de întocmire a Cărții funduare din 18 apr.1853. În afară de acest pământ biserica a mai avut 7 iug.400 st.pătrați, donate de Zamfir Bărbosu, și 4 case intravilane.

În anul 1922 a vândut din pământurile, pe care le deținea, 7 iugăre 800 st. pătrați, pentru reparații.

În perioada interbelică, două părți din pământul arabil îl foloseau preoții parohi, iar restul, după desființarea celei de a treia parohii, a fost folosit de Consistoriul din Arad. La fel, din cele 4 case, două erau folosite de preoți iar două erau închiriate.

Viața parohială

Modul de funcționare al bisericilor ortodoxe a fost stipulat în anul 1779 prin „*Constituția ecleziastică a națiunii sârbești și române de credință ortodoxă*”. În acest document, referitor la numirile de preoți se spunea:

Paragr.34. „*Cel ce vrea să se facă preot ori diacon sau cere o parohie, trebuie să aducă nu numai atestat de studii de la dascălul său ci și voia consistoriului, care va cerceta în privința învățaturii trebuincioase pentru dobândirea cinului, cu mare băgare de seamă, urmând ca acela să nu primească parohia ori cinul decât după ce va fi adevărită priceperea sa.*”

Paragr.36. Înainte de a împlini 25 de ani de la botez, nimeni nu poate să se facă monah, subdiacon, diacon ori preot.

Paragr.37. Deoarece numărul preoților și parohiilor adesea sporește mai mult decât este nevoie, încât nu numai cu fondul de contribuții necesar întreținerii ținuturile noastre ereditare se fărâmițează, ci încă și preoții și obștile neunite se află din această privință împovărați...hotarâm neclintit:

a.În parohiile unde nu sunt mai mult de 130 de case neunite, să fie un singur preot.

b.Unde numărul lor nu trece de 250, să fie admiși numai 2 preoți.

c. Dacă sunt mai mult de 250 case neunite pot fi puși 3 preoți. ⁶¹¹

În timpul administrației austriece, bisericile ortodoxe nu au fost subvenționate de stat. Preoții foloseau o sesie din pământul bisericii (35 iug.) și erau plătiți de credincioși în natură cu 3 litri de grâu/ jugăr, la care se mai adăuga dreptul la stolă, adică la perceperea unor taxe stabilite de Consistoriu pentru serviciile prestate.

În anul 1830, în localitatea Secusigiu existau 422 de case ortodoxe deservite de 2 preoți și un diacon.

Peste mai bine de 30 de ani, adică în 1863,⁶¹² în comună funcționau 3 parohii cu 3 parohi și 2 capelani (Zamfir Miculescu și Petru Ișfa parohi, Constantin Ișfănescu paroh neinstalat și Meletie Miculescu cu Samuil Ișfănescu capelani).

Numărul sufletelor, pe parohii, a fost următorul:

Parohia nr.1 -818 suflete

Parohia nr.2-817 suflete

Parohia nr.3-816 suflete

Fiecare parohie a avut următorul venit:

1. Din stolă: 60 de florini pentru paroh

2. Din arenda pământului preoțesc: 200 florini

3. Din bir 50 câble⁶¹³ grâu.

După 1918, pe lângă aceste venituri, preoții au mai primit și o leafă de la stat.

⁶¹¹ I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.423

⁶¹² Serviciul Arhivele Naționale Fond Parohia ortodoxă română Secusigiu, Protocolul circularilor pe anul 1863., p. 64-65

⁶¹³ O câblă -60 litri

Urmărind circularele primite de Parohia ortodoxă română Secusigiu în perioada 1856-1878 de la Episcopie sau Protopopiatul Timișoarei, putem reconstitui, pe ani, ordinele și recomandările primite de preoți și parohi. Aceste circulare acoperă o arie largă de probleme, de la recomandarea de a cumpăra anumite cărți, considerate importante, până la dispoziția de a asigura de incendii edificiile bisericilor și ale școlilor confesionale. Mai mult, preoților li se recomanda să încheie asigurările la Asociațiunea asiguratoare Pestana, care avea pentru Banat un reprezentant în Timișoara, în persoana lui Valentin Weisze. Taxa ce trebuia plătită era diferențiată în funcție de materialul de construcție, pentru bisericile cu șindrilă trebuind să se plătească 100 fl.80 crițari. iar pentru cele cu țiglă 40 fl.

Un eveniment important în viața bisericii a fost resfințirea acesteia, după terminarea lucrărilor de reparație din anii 1889-1900.

Al doilea eveniment, transformat într-o mare sărbătoare ortodoxă, a avut loc în 26 aug.1934, cu ocazia centenarului bisericii. Inițiativa i-a aparținut prof.Ghenadie Ilie iar primăria a alocat 5000 de lei. Cu această ocazie a fost montată la intrarea în biserică o placă, care a costat 3200 lei și avea următorul conținut: *„Așezatu-s-au această lespede când s-au împlinit una sută de ani de la sfințirea acestei biserici ortodoxe și una sută doi ani de la zidirea ei. Anul de la nașterea lui Hristos 1934, luna lui August a 26 zi.”*

Programul aniversării a fost următorul:

Ora 9-11 Sf. Liturghie, parastas pentru preoții și credincioșii, care au contribuit la zidirea bisericii, și sfințirea plăcii puse în biserică. Slujba a fost săvârșită de Protopopul Comloșului, Dr.Ștefan Cioroianu, împreună cu preoții Leon Blaga, Victor Popovici și Aurel Sebeșan din Felnac.A cântat corul bisericii.

Ora 12 S-a deschis la Casa Națională Expoziția de țesături și cusături naționale, aranjată de prof. Ghenadie Ilie.

Ora 14. S-a servit o masă comună la Casa Națională, la care au participat 160 de persoane.

Ora 17 . Corul bisericesc, condus de Teodor Titihăzan a interpretat mai multe cântece religioase și naționale. Seara s-a încheiat cu o petrecere cu dans⁶¹⁴.

*

Corul bisericii

Biserica are în prezent un cor mixt format din 26 de persoane. În anul 2005 ei au ridicat, în curtea bisericii, o cruce din marmură albă, care prezintă la bază următoarea inscripție: „*Rădicată de corul bisericii ortodoxe din Secusigiu în anul mântuirii 2005*”

<i>Sopran</i>	<i>Alt</i>
<i>Corbău Uța</i>	<i>Bărbosu Mărioara</i>
<i>Dobândă Adina</i>	<i>Cheșa Dana</i>
<i>Ofrim Maria</i>	<i>Gașpar Radmila</i>
<i>Prodan Maria</i>	<i>Iosim Daniela</i>
<i>Roșca Loredana</i>	<i>Efrim Vasile</i>
<i>Ștefan Maria</i>	<i>Teuca Cornelia</i>
<i>Ștefan Simona</i>	<i>Jipescu Marta</i>
<i>Țugui Otilia</i>	<i>Bas</i>
<i>Tenor</i>	<i>Luchin Dușan</i>
<i>Ardelean Gheorghe</i>	<i>Măcean Cristian</i>
<i>Corodescu Claudiu</i>	<i>Moșescu Doru</i>
<i>Măcean Cornel</i>	<i>Roșu Dimitrie</i>
<i>Prodan Ioan</i>	<i>Vânătu Gheorghe</i>
<i>Bărbosu Viorel</i>	

Preot: Horia Ștefan

Dirijor: Dr. Mircea Bută”

Preoții ortodocși din Comuna Secusigiu⁶¹⁵

1746-	Stancu Popovici ⁶¹⁶
1767-	Nicolae Popovici ⁶¹⁷
1767- 1776	Andrei Popovici ⁶¹⁸
1767-	Nicolae Popovici ⁶¹⁹

⁶¹⁴ Ghenadie Ilie, Op. cit., cap. Statistică imobiliară și mobiliară. Biserica ortodoxă română, p.28-29.

⁶¹⁵ Lista reconstituită din documente, după pr. Tiberiu Gheța și pr. Pavel Vesa

⁶¹⁶ Născut în anul 1722 în Ardeal, a învățat în Ardeal cu dascălul Vasile, s-a însurat în 1745 și a avut 4 băieți. A fost hirotonit și preot în 15 aug. 1746 de mitropolitul Neofit Cretanul al Ungrovlahiei. Stancu Popovici deținea 6 cărți și plătea sidoxie 12 fl.32 cr. vezi I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 283

⁶¹⁷ Născut în Crăciunești vezi Statistica eparhiei Timișoara la 1767, în I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.303

⁶¹⁸ Născut în Igrăș, hirotonit în 05.11.1763. Ibidem, p.369

⁶¹⁹ Născut în Murani, Ibidem

1776 Nicolae Stanulov⁶²⁰
 1788-1845 Zamfir Mateovici
 1788-1790 Petru Moisevici
 1788-1802 Petru Cojaia
 1798-1800 Chiril Popovici
 1801-1806 Chirilă Cojaia
 1807-Chiril Costa capelan
 1802-1844-Ioan Petrovici
 1811-1830-Constantin Teodorovici
 1826-1833-Ioan Mateovici
 1832-1858-Moise Ișfa din Secusigiu, administrator
 1844-1868-Petru Ișfa din Secusigiu, paroh
 1845-1871-Zamfir Miculescu
 1844- Pavel Lăzărescu
 1845-1883-Melentie Miculescu din Cernetez-Timiș
 1858-1916-Constantin Ișfănescu
 1861-1889-Samuil Ișfănescu din Igrîș-Timiș
 1890-1896-Gheorghe Miclău din Comloș-Timiș
 1897-1910-Alexandru Popovici din Cefa-Bihor
 1910 - Iosif Petcu, administrator
 1910-1916-Liviu Rațiu din Pil-Arad, capelan
 1916-1942-Liviu Rațiu din Pil-Arad, paroh
 1911-1947-Leon Blaga din Lancrăm-Alba, paroh
 1944-1958-Gheorghe Șepețan din Secusigiu
 1947-1962-Victor Popovici din Sâlha-Timiș
 1959-1970-Aurel Șepețan din Secusigiu
 1970- 2008 -Tiberiu Gheția din Secusigiu
 2008-2013 Horia Ștefan

Cantorii bisericii

Bălaș Isaia
 Dimitrie Roșu 1989-2013
 Ofrim Ionuț 2013
 Cântăreții bisericii(1924)
 Petru Vânătu
 Moisă Scobaru
 Ilie Ciuculin
 Isaia Drăgoiu
 Traian Pera
 Ioan Albotă
 Gheorghe Vânătu

⁶²⁰ Hirotonit în 01.05.1765 vezi I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.369

Traian Șebu
Ioan Făgeanu
Dimitrie Floca
Gheorghe Bărbosu

*

Gheorghe Bocovanu
Ion Vărădin
Gh.Albotă(Căurma)
Dimitrie Barbu(Tili Cacea)
Dimitrie Petcov
Ion Pera

Pătruț Bută
Tia Roșu
Dimitrie Barbu (Tia Rica)
Nelu Prodan
Călin Teuca

Crâsnici

I.Rada
Petru Crișan
Ardelean Călina-Gheorghe-2013

Epitropi

Petru Nichici
Ion Cârceru
Gh.Măcean
Ion Bancoș

I.Ciucur
Barbosu Dimitrie,
Ofrim Gheorghe-2013

Biserica romano-catolică

Biserica romano-catolică cu hramul „Sf. Rozalia” a fost construită în anul 1840, pe Strada Principală lângă Primărie și încă de la început a funcționat ca filie la Parohia romano-catolică din Sânpetru German. Biserica are în interior un altar frumos, un amvon, un baptisteriu și o orgă mică.

Biserica romano-catolică din Secusigiu. Exterior

Serviciul religios este săvârșit azi de preotul Josef Přelouček din Sânpetru German. Clopotele de la biserică sunt trase cu regularitate la amiază de Hegedus Zoltan.

Biserica romano-catolică din Secusigiu. Interior

Biserica Penticostală

Primii penticostali și anume familiile Pituț și Antonie au venit în

Secusigiu în anul 1960 din Bihor. Ei au fost cei care au înființat Biserica Penticostală din localitate. Apoi în 1962 s-au mutat alte două familii, Gal Ioan cu Catița și Gherle Teodor cu Floare. În acest an a avut loc și primul botez în apă. În continuare numărul membrilor bisericii penticostale a crescut progresiv, încât, în anul 1965, biserica a numărat 25 de membrii adulți și 20 copii. În 1970, au fost 40 de membrii adulți și 30 copii iar în 1989, 60 de membrii adulți și 60 minori. În prezent Biserica penticostală numără 150 de membrii adulți și 150 de minori.

Biserica penticostală din Secusigiu

Conducerea bisericii în perioada 1960-2013

1962-conducător de biserică-fratele Pituț Teodor,
pastor fratele Achim Simion

Din 1960 până în 1970, când a fost construit primul lăcaș de cult, biserica a funcționat într-o casă particulară. Devenind cu vremea neîncăpătoare, în anul 1990 s-a luat hotărârea ridicării, pe cheltuiala și cu munca credincioșilor, a unei biserici, care a fost terminată în anul 1993. Deschiderea oficială a avut loc în 15 august 1993.

1965- conducător de biserică fratele Gherle Ioan
 1965-1970 pastor Mariș Ioan
 1970-1980 pastor Deac Vasile
 1980-1989 pastor Eugen Micurescu din Arad
 1990- conducător al bisericii Gal Avram
 1994- prezbiter Gal Avram.
 pastor Eugen Micurescu din Arad.
 2006-2009 pastor Ghita Ulici
 2009-2013 prezbiter Gal Avram
 pastor Eugen Micurescu din Arad

În prezent comitetul bisericii este format din cinci membrii: Gal Avram prezbiter, Banilievici Pavel diacon, Grosu Pavel secretar, Anghel Ioan casier și Ahalanei Antonel membru.

Responsabil de compartimentul tinerilor din biserică și de activitățile lor (cântări, poezii, poeme, alte activități) este fratele Gal Gabriel. Tinerii împărțiți pe vârste formează mai multe grupe, fiecare având un responsabil :

- grupul tuturor tinerilor- *responsabil Gal Gabriel*
- grupul tuturor copiilor- *responsabil Gal Gabriel*
- grupul de băieți- *responsabil Gal Gabriel*
- grupul de fete-*responsabil Gal Alina*
- grupul 1 de copii- *responsabili Gal Corina și Rus Lavinia*
- grupul 2 de copii- *responsabili Indreica Ligia și Rus Lavinia*
- grupul 4 de copii- *responsabili Gal Mihaela și Gal Gabriel*
- grupul 5 de copii- *responsabili Gherle Timotei și Gal Corina*

Cultul nazarinean

Din anul 1930 în localitate sunt atestați în recensăminte și primii nazarineni, care își spuneau „*pocăiți*”. Numărul lor nu a fost niciodată prea mare (fam. Munteanu, Titi Păianu, Pali Staniu etc.), cei mai mulți, 31 de membri, fiind înregistrați în anul 1934. În absența unui lăcaș de cult, nazarineni din Secusigiu s-au adunat în casa fratelui Munteanu. Cultul a fost recunoscut în România în 1990, însă, între timp, numărul nazarinenilor din localitate s-a tot redus până au dispărut. Mărturie a existenței lor de odinioară stă micul cimitir de la Borconi.

Satul Munar

În hotarul satului Munar se găsește mănăstirea ortodoxă sârbă Bezdin, cel mai important lăcaș de cult al comunei Secusigiu. Mănăstirea a avut și are un rol deosebit în viața spirituală a întregii zone și implicit în viața comunei.

Mănăstirea Bezdin

Mănăstirea este închinată *Praznicului Intrării în Templu a Maicii Domnului*⁶²² și ea a fost construită pe locul unde în anul 1233 s-a aflat vechea abație benedictină, Issou, distrusă de tătari în anul 1241.

Referitor la vechimea mănăstirii Bezdin se vehiculează mai multe date. În conscripția mănăstirilor ortodoxe din eparhia Timișoarei din anul 1774, apare ca dată a întemeierii anul 1623.⁶²³

În realitate mănăstirea a fost mult mai veche. O însemnare scrisă în limba sârbă pe fila 270 a unei Psaltiri (Veneția, 1520) care a aparținut mănăstirii, oferă o informație mult mai exactă: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, să se știe de când s-a început mănăstirea Bezdin a se ocârmui, de la facerea lumii 7046, de la Nașterea lui Hristos 1539, și s-a chemat hramul Vovodeniei Născătoarei de Dumnezeu⁶²⁴, cu porunca lui Ioasaf Milutinovici arhimandrit și cu ajutorul tuturor fraților și creștinilor, în vremea mea, economul Leontie Bogoevici ieromonah.”⁶²⁵

Însemnarea, care un poate fi pusă la îndoială, dezmente tradiția orală, larg răspândită după care mănăstirea Bezdin ar fi fost ctitoria familiei nobiliare Jakšić (care, într-adevăr, a avut în posesiune Munarul începând cu anul 1529). În realitate ea a fost construită de “*obște și creștini.*”

⁶²² Ruga se ține la praznicul Adormirii Maicii Domnului.

⁶²³ I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980,p. 344

⁶²⁴ *Intrarea în biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.*

⁶²⁵ I.D.Suciu, R.Constantinescu,O.cit. ,vol.I, p.350

Totuși, de vreme ce mănăstirea s-a ridicat pe proprietățile Jakšićilor este de presupus că s-a făcut cu știrea și aprobarea lor. Se prea poate ca ei să fi donat terenul necesar, care ulterior să fi fost răscumpărat de monahi cu ajutorul credincioșilor.

În sfârșit, unele cercetări incomplete au confirmat existența, în fundațiile bisericii mănăstirii Bezdin, a unui strat arheologic din secolul XV. Este posibil ca prin această descoperire vechimea comunității monahale de la Bezdin să coboare spre secole mai timpurii.⁶²⁶

Tradiția orală spune că în prima jumătate a secolul al XVI-lea au avut loc mari pelerinaje la mănăstirea închinată Fecioarei Maria.

De-a lungul vremii, mănăstirea a apărut în documente sub diferite denumiri:

1728 - *Kloster Munara*;
 1735 - *Munarercalugerkloster*;
 1742 - *Besdin*;
 1747 - *Pesdin*;
 1753 - *Peszdin*;
 XIX -lea - *Bezdin*.

Denumirea în limba sârbă a fost însă, din 1539 și până în prezent, *Bezdin*.

Edificiul mănăstiresc

Majoritatea clădirilor mănăstirii Bezdin sunt de dată mai recentă, însă neregularitățile în dispunerea clădirilor existente și modul în care sunt îmbinate diferitele laturi zidite sugerează existența mai multor etape de construcție și anumite adăugiri.

Biserica mănăstirească

Biserica a fost zidită din cărămidă, pe fundație din cărămidă, pe piloni de stejar. Este cea mai veche construcție din complexul mănăstiresc, care și-a păstrat caracteristicile principale de la edificare: caracterul răsăritean, bizantin al arhitecturii (rezolvarea bazei tipică pentru Școala Moraviană, cupolă în mijlocul acoperișului s.a.), chiar dacă pronaosul, cu loja corului, și turnul au fost adăugate mai târziu, în spiritul barocului. Arhitectura interioară a rămas cea veche: o singură navă, cu tavan

⁶²⁶ Liubomir Stepanov, Stevan Bugarski, *Mănăstirea Bezdin. Scută prezentare*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2003, p.8

semiboltit, care se termină cu trei abside: una a altarului și două ale stranelor, și

cupolă deasupra crucii, pe care o formează absidele stranelor cu nava bisericii.

Pronaosul, acroșat ulterior cu galeria corului pe stâlpi, se deosebește net de naos, fără să strice armonia generală. Bolțile se continuă în ziduri netede, arhitectura fiind elegantă prin simplitatea ei.

Ansamblul mănăstiresc de la Bezdin

Pictura de pe boltă. Detaliu

Icoana Maica Domnului cu pruncul.(Copie)

O notă aparte o dă pictura veche de secol XVIII, care acoperă toți pereții. Figuri de proroci, scene din Sfânta Scriptură, Minunile lui Isus, Patimile și Învierea, Hristos Pantocrator pe bolta cupolei înconjurat de heruvimi, serafimi și îngeri, Fecioara, evangheliștii – sunt realizate în dispunerea obișnuită a Școlii de pictură atonite. Fundalul albastru închis al unor scene, îmbrăcămintea de culoare roșie, albastră, verde, fețe cu o expresie de durere, ochii mari ai Maicii Domnului, nimburile de aur deasupra capetelor Sfinților, înnegrite de îndelunga cădelnițare și de fumul lumânărilor, subordonarea corpului față de suflet în spiritul ortodoxiei creștine – creează un sentiment de veșnicie.

Sub această pictură, istoricii de artă au identificat un alt strat de pictură murală mai vechi, datând de la finele secolului al XVI-lea. Afirmatia este susținută de o mențiune existentă în Inventarul mănăstirii pe anul 1859: „*Zidurile interioare ale bisericii au fost pictate în anul 1592 cu pictură veche sârbească*”.⁶²⁷

Reparații, restaurări, modernizări ale complexului mănăstiresc

Începutul secolului al XVIII-lea găsește clădirile mănăstirești ruinate încât a fost nevoie de importante reparații. O mărturie în acest sens sunt aprobările de tăieri de pădure, pe care le solicită și le primește mănăstirea, în anul 1728. Printre cei care au avut o contribuție bănească importantă la aceste lucrări s-au numărat și colonelul Miliției Mureșene Jovan Popović Tekelija și fratele său, maiorul Ostoja Tekelija, considerați de atunci ca fiind „*primii ctitori*.”⁶²⁸

Din prima jumătate a secolului al XVIII-lea datează și turnul înalt, el fiind adăugat la vechea biserică a mănăstirii Bezdin înainte de anul 1741⁶²⁹. Într-un desen păstrat la Hoffkammerarchiv de la Viena se vede că turnul avea un pridvor deschis la parter, trei etaje și o „*căciulă*” decorativă la vârf. În timpul construcției turnului au fost necesare și unele modificări de adaptare a vechii biserici.

Ridicarea turnului, a chiliilor și chiar a bisericii noi s-a făcut din donații.

În anul 1750 mănăstirea Bezdin trece prin alte renovări. În protocolul donatorilor, sub data de 28 iunie 1753, pictorul arădean Ștefan Tenețchi, autorul iconostasului din 1753⁶³⁰, a notat cu propria mână : „*Mă angajez eu subsemnatul față de mănăstirea Sfintei Vovidenii a Bezdinului ca prin arta mea, cu vopseaua și sume proprii, întreaga tâmplă a altarului, atât formele sculptate să le auresc, cât și partea de tâmplărie să o marmorez; doar pe timpul șederii mele la mănăstire pentru săvârșirea acestor lucrări să am competență la mâncare și băutură, și după aceea*

⁶²⁷ Liubomir Stepanov, Stevan Bugarski, *Mănăstirea Bezdin. Scută prezentare*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2003, p.8

⁶²⁸ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din România*, Ed. Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2010, 157

⁶²⁹ Ibidem

⁶³⁰ Icoanele vechiului iconostas din 1753 au fost duse la Vicariatul sârbesc din Timișoara.

Secusigiu ————— *monografie*
numele meu și celelalte nume pe care le voi da să fie de veșnică pomenire. Stefan Teneckij, iconopiseț arădean".⁶³¹

Ceva mai jos o altă mână a confirmat: *Domnul Stefan Teneckij, moalăr din Arad, a zugrăvit tâmpla drept milostenie.*

În anul 1755, Stefan Dragosavljević din Buda a suportat, pe cheltuiala sa, realizarea Sfintei trapeze și a jertfelnicului din marmură și înlocuirea podelei bisericii cu una din marmură.⁶³²

Imaginea mănăstirii din 1762 apare într-o gravură a vienezului Johann Christoph Winkler. Locul central în gravură este ocupat de icoana Născătoarei de Dumnezeu cu Pruncul din Bezdin, înconjurată cu scene din viața sa.

În anul 1772, pictorul Franz Wagner a aurit din nou iconostasul, contra sumei de 234 fl, iar pictorul Ștefan (probabil tot Tenețchi) pictează icoana de la proscomidie fiind plătit cu 151 fl.⁶³³

Lucrările la complexul mănăstiresc au continuat și anii următori. În 1775 a fost construit conacul dinspre răsărit cu capelă și două săli de mese iar în anul 1781 a avut loc o nouă reparație a bisericii.

Reparația este consemnată pe o placă de marmură așezată deasupra ușii vestice: „În timpul domniei lui Iosif al II-lea, împărat roman, rege ungar etc, în slujba Dumnezeului unic slăvit în Sfânta Treime, hramul acesta al Vovideniei Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, de confesiune pravoslavnică grecească neunită, a fost renovată mănăstirea aceasta Bezdin, cu blagoslovirea Excelenței Sale Domnul Mojsej Putnik, episcop al Timișoarei, consilier secret al Înălțimii Sale Chesaro-Crăiesti și Apostolice, prin stăruința arhimandritului aceluiași lăcaș, domnul Pavle Avakumović, arhiepiscopia de Karlovac fiind în stare de văduvie, în anul 1781”.

În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea au avut loc noi lucrări în interiorul bisericii. Pe o chitanță din 1793 sculptorul Arksentije Marković din Novi Sad a semnat pentru 100 fl, primiți drept “*avans pentru lucrarea convenită*”. Este vorba

⁶³¹ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, Op.cit, p.10

⁶³² Ibidem

⁶³³ Ibidem

despre stranele noi, scaunul arhieresc și tronul Născătoarei de Dumnezeu, pe care le termină în 1800. În 7 decembrie 1800 a fost încheiat un nou contract cu Arksentije Marković pentru realizarea tâmplei și a scaunelor din naos, în același stil cu stranele și tronurile. Sculptorul trebuia să le execute *“după planul întocmit pentru aceasta și anexat... cu dispunere simetrică, din material bun”*.

Apoi în 20 decembrie 1800 mănăstirea a încheiat un contract cu pictorul academic Jakov Orfelin, pentru *“aurirea și pictarea stranelor și tronurilor”*. Contractul încheiat specifica *„culorile și 14 icoane rămân la latitudinea Domnului nostru și a obștii”*.

După terminarea acestor lucrări, în cursul anului 1802, conform inscripției de pe icoana *„Ochiul neadormit”*, aflată deasupra ușilor împărătești (*„S-a pictat de Jakov Orfelin, pictor academic în luna noiembrie, ziua 19-a, anul 1802”*), Jakov Orfelin a pictat noul iconostas.

Cu ocazia acestor renovări, Aron Mihajlović din Sânpetru Mare a dat plătit să se facă usciori din marmură la ambele uși ale bisericii.

De asemenea, Arsenije Teodorović a executat în anul 1804 icoanele pentru ripide și crucea, sculptate de Arksentije Marković.

În anul 1822 a fost întocmit planul, contractul și devizul pentru zidirea chiliilor. În 1823, pictorul Sava Petrović a fost angajat să vopsească lemnăria: ușile (17 noi și 31 vechi), obloanele (17 noi și 31 vechi), scândurile de la geamuri (21) și soclurile din fier (19), precum și să picteze trei mari icoane murale. În 1829 a pictat Răstignirea și Portretul episcopului Josif Putnik iar în 1832 Epitaful. Tot el a realizat în 1835 portretul episcopului Maksim Manuilović, a refăcut 26 de icoane prăznicare iar în 1849 a realizat o copie după Portretul patriarhului Josif Rajačić.

În sfârșit, Ljubomir Aleksandrović a pictat portretul patriarhului Josif Rajačić (1865) și icoanele Sfântul Sava și Sfântul Nicolae (1870).⁶³⁴

⁶³⁴ Liubomir Stepanov, Stevan Bugarski, *Mănăstirea Bezdin. Scută prezentare*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2003, p.8

Lucrări la Bezdin a efectuat și sculptorul arădean Lazar Janić. Astfel în 1862 el a executat scaune noi în biserică și a reparat stranele, crucea de pe Sfânta trapeză și două sfeșnice iar în 1880 a reparat din nou stranele și chiar iconostasul, unde trebuia *“ca ornamentele vechi să le pună la locul lor, iar cele care lipsesc să le confecționeze”*.⁶³⁵

În anul 1887 mănăstirea l-a plătit pe pictorul din Arad Frank Gostincsar ca să picteze capela .

În anul 1888 șindrila de pe acoperișul bisericii a fost înlocuită cu tablă, iar turnul și cupola au fost acoperite cu tablă de cupru.

În anul 1891 au fost pavate cu dale de marmură coridoarele conacului dinspre sud.

Cu aceasta, lucrările de restaurare la edificiu s-au terminat, mănăstirea ajungând la înfățișarea de azi.

La inițiativa starețului mănăstirii, arhimandritul Stefan (Nikolić), Bezdinul i-a comandat în anul 1921 câteva tablouri talentatului pictor academic Stevan Aleksić: Cina cea de taină, Intrarea în biserică (Vovidenia) a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Simeon, Sfântul Sava, menite să împodobească sufrageria mănăstirii.⁶³⁶

Icoana făcătoare de minuni

Cel mai de preț odor al mănăstirii Bezdin a fost Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului, denumită *„Născătoarea de Dumnezeu Vinčana”*, adusă în 1740 de călugării refugiați de la mănăstirea Vinča. Ulterior icoana a devenit cunoscută ca *„Născătoarea de Dumnezeu de la Bezdin”*.

Icoana aparține tipului Vladimirska și este originară din Rusia, fiind adusă în anul 1727 la Vinča, dintr-o mănăstire din Kiev, de către egumenul Pajsije, înaintașul starețului Teodosije.

⁶³⁵ Ibidem, p.11

⁶³⁶ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din România*, Ed. Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2010, p.161

La Bezdin Icoana Făcătoare de Minuni a fost așezată în biserică, pe tronul Maicii Domnului.

Cultul icoanei făcătoare de minuni s-a răspândit în secolul al XVIII-lea prin mănăstirile și bisericile din Banat, în regiunile vestice ale Mitropoliei de Karlovci, până la Veliko Gradište și Gomirje.

În timp, icoana Maicii Domnului din Bezdin a fost copiată de numeroși pictori, printre care Ștefan Tenețchi și Dimitrije Popović.

De asemenea, chipul Născătoarei de Dumnezeu din Bezdin a fost transpus pe două plăci litografice: una realizată în 1762 de vienezul Kristoph Winkler, la comanda episcopului de Timișoara Vikentije (Jovanović Vidak) iar cea de a doua în anul 1779, la comanda timișoreanului Dimitrije Kirijani, de către un gravor nesemnat.

Icoana s-a păstrat la mănăstirea Bezdin până după Primul Război Mondial, când, în urma divizării Eparhiei de Timișoara în două părți - una în Regatul României, cu sediul la Timișoara și a doua în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, cu sediul la Kikinda - a fost mutată la Kikinda, unde era reședința permanentă a episcopului de Timișoara dr. Georgije (Letic).

Apoi, în anul 1932, a fost dusă la Vârșeț și de atunci se păstrează în Palatul Episcopal de aici.

Clopotele mănăstirii

La începutul secolul al XIX-lea mănăstirea a avut trei clopote, din care un clopot mic, adus în 1740 de la mănăstirea Vinča. Acesta avea greutatea de 29 kg și o inscripție ce amintea de originea sa: „*Acest clopot este al mănăstirii Vinča, cu hramul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, din Cnezatul Serbiei*”.

Azi pe clopot se află și o a doua inscripție: „*Turnat de Egartner Ignatz la Timișoara în 1841.*”

La începutul secolului s-au turnat din nou două clopote (de 269,5 kg și de 162 kg.), care probabil s-au fisurat în timp, iar în 1820 a mai fost cumpărat un clopotul mare, nou, de 602,5 kg.

Viața mănăstirească. Avere, venituri, cheltuieli

Mănăstirea Bezdin a funcționat și în perioada ocupației turcești, fiind subordonată Patriarhiei Sârbe din Peć.

După 1718 o găsim împotrivindu-se încercărilor noii administrații de a-i contesta dreptul de proprietate și de a așeza pe pământul mănăstirii coloniști germani.

Când Erariului de Stat s-a proclamat proprietar exclusiv al întregului Banat, mănăstirea Bezdin, prin intermediul stareșului Timotej și-a argumentat dreptul său de proprietate asupra pământurilor dobândite anterior. Câștigând acest drept de proprietate, coloniștii germani vor fi mutați din Munar iar hotarul mănăstirii a fost delimitat prin pietre de hotar cu inscripții în limba latină și sârbă.

O schimbare importantă în viața mănăstirii Bezdin a reprezentat-o venirea călugărilor de la mănăstirea Vinča, de lângă Belgrad, în anul 1737. Plecare din Vinča are loc în timpul războiului austriaco-turc, și s-a datorat deselor incursiunii ale turcilor. Călugării s-au refugiat mai întâi la Pančevo, de aici la Slankamen, și apoi la Kanjiža. Apoi, sub conducerea egumenului Teodosije Veselinović și cu permisiunea vladică de Timișoara Nikola Dimitrijević, au venit la mănăstirea Bezdin. Călugării din Vinča au adus cu ei tot ce au putut să ia din mănăstirea lor: candelă, obiecte preoțești, de cult, prapori, veșminte, cărți; o căruță nouă, trei cai cu harnașamente și un cal de călărit cu șă cu tot, trei pistoale și un clopot. O valoare aparte au reprezentat-o ușile împărătești și diaconești și icoana Maicii Domnului Făcătoare de Minuni. Prin venirea lor, toate acestea odoare și bunuri au devenit proprietatea mănăstirii Bezdin.

În anul 1740, călugării din Bezdin între care și cei din Vinča l-au avut ca stareș al mănăstirii pe arhimandritul Teodosije. Acesta s-a consacrat pe de o parte renovării mănăstirii și pe de alta recuperării, de la administrația timișoreană, a pământurilor mănăstirii, ce fuseseră abuziv luate de Erariu.

Conform documentelor păstrate, în anul 1775 în mănăstire trăiau 12 persoane: 1 arhimandrit, 1 egumen, 7 ieromonahi, 2 diaconi și 1 călugăr. Alocația pentru îmbrăcăminte și întreținere la călugări a fost în perioada 1771-1774 de 4920 fl.,

sporul de alocație pentru arhimandrit și egumen 100 fl., întreținerea clădirilor și servitorilor pe 1771-1774, 3432,20 fl.

Sumele alocate pentru întreținere, fără rațiile de vin, oțet, rachiu, fasole, bob și fructe, au fost de 8452,29 fl iar cheltuielile externe în anul 1774 au fost de 7263,27.⁶³⁷

La acea dată mănăstirea deținea 326 iugăre bălți, 517 iugăre eleșteie, 2797 iugăre teren agricol, 86 cai, 27 boi, 21 mânji,37 vaci, 31 viței, 479 oi, 61 capre,183 porci, 67 stupi . Din terenul agricol, 670 de iugăre era teren arabil, 635 iugăre pășuni, 7 iugăre vii și 640 iugăre pădure.

Venitul mănăstirii pe anul 1774 era format din venitul agricol de 5800,25, din daniile în bani 1059,34 și daniile în natură 375,26. Din acestea sume s-au plătit 212,13 ca amenzi eclesiastice, totalul rămas fiind de 7447, 38.⁶³⁸

Până în anul 1772 jelerii de la Bezdin au dat dijma mănăstirii. Din 1773 dijma a fost încasată de guvernul din Timișoara pentru erariu.

În 1781, cu ocazia vânzării domeniilor camerale, monahii de la Bezdin au răscumpărat prediile Munar și Bezdin cu 9.009 fl.

În anul 1792, în mănăstire erau 9 suflete cu stareț cu tot. Mănăstirea avea la erariu o datorie de 6060 fl. pentru satul Munar pe care l-a cumpărat.⁶³⁹

În anul 1848, Bezdinul a fost parțial distrus de armata lui Kossuth, care a folosit mănăstirea pentru necesități militare.

Economia mănăstirii a fost puternic afectată și de reforma agrară din anul 1921, când din întregul domeniu funciar, alcătuit din 2381 jugăre (1203 jugăre teren arabil, 15 jugăre grădini, 276 jugăre baltă, 17 jugăre vie, 68 jugăre pășune, 802 jugăre pădure) mănăstirii i-au fost lăsate doar 67 jugăre (30 jugăre teren arabil, 15 jugăre grădini, 17 jugăre vie și 5 jugăre pădure).⁶⁴⁰

⁶³⁷ I.D.Suciu, R.Constantinescu,*Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980,p.246-347

⁶³⁸ I.D.Suciu, R.Constantinescu,*Op.cit.*, Vol.I, p. 345.

⁶³⁹ I.D.Suciu, R.Constantinescu,*Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.490-491

⁶⁴⁰ Liubomir Stepanov, Stevan Bugarski, *Mănăstirea Bezdin. Scută prezentare*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2003, p.11

După al doilea război mondial Bezdinul a supraviețuit cu greu. La reforma agrară din 1945, din fostele terenuri, mănăstirii i-au fost lăsate circa 10 ha de pământ.

În sfârșit, după moartea ultimilor monahi, Sergije (Jovanović) în 1957 și

Pantelejmon (Došen) în anul 1960, mănăstirea a fost trecută în administrarea preoților de mir.

Icoana Maica Domnului cu pruncul.(Copie)

Moaștele Sf.Chiril

În anul 1995, de praznicul „Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu”, Sava (Vuković), episcop de Șumadija și administrator al Eparhiei Timișoarei, a transformat mănăstirea Bezdin în mănăstire

de maici. De atunci singura viețuitoare permanentă a acestui lăcaș este maica Anghelina.

Maica Anghelina

Activități școlare în mănăstire

Până în 1919 la mănăstire a funcționat o școală confesională la care învățau copii din Munar.

După preluarea școlilor confesionale de către stat, la Bezdin a funcționat o Școală monahală, care în perioada 1922-1923 a dat Eparhiei Timișoarei 16 călugări tineri.

Apoi, în anul 1953, în această mănăstire a fost deschisă o Școală de Cantori, care anul următor s-a transformat în Seminar Teologic Sârb și a fost mutat la Timișoara.

În prezent, la stăruințele episcopului Budei, Lukijan (Pantelic), administrator al Timișoarei, în perioada vacanței de vară la Bezdin se organizează tabere pentru elevii sârbi.

Arhierii bisericii ortodoxe sârbe care au făcut parte din obștea monahală de la Bezdin

Pavle Avakumović, care mai târziu a devenit episcop de Karlovac
Gerasim Adamović, ajuns episcop de Ardeal,
Moisije Mioković, ajuns episcop de Karlovac
Nestor Jovanović, ajuns episcop de Arad
Justin Jovanović, ajuns episcop de Buda
Platon Atanacković, ajuns episcop de Buda și Bačka,
președinte al societății “Matica Srpska”
Samuilo Maširević, ajuns episcop de Timișoara și
patriarh al sârbilor de mai târziu
Sergije Kaćanski, ajuns episcop de Karlovac
Antonije Nako, ajuns episcop de Timișoara
Teofan Živković, ajuns episcop de Karlovac
Evgenije Letica mitropolit la Banja Luka
Dr. Georgije Zublović, episcop al Budei
Vikentije Prodanov, episcop la Ohrida-Bitolji, apoi patriarh al sârbilor

Arhimandriți

1539-Joasav Milutinović
1718-Timotej Mirilović
1740-Teodosije Vaselelinović
Dionisije Živojinović

Vechea biserică ortodoxă din satul Munar⁶⁴¹

Conform inventarului bisericilor din eparhia Timișoarei, în anul 1758,⁶⁴² în satul Munar a existat o biserică cu hramul „Sf.Muc.Gheorghe”, din cărămidă arsă, cu 6 ferestre de sticlă și 2 uși de tâmplărie. Biserica a avut o cupolă de scânduri și era acoperită, la fel ca și turnul, cu șindrilă. În turn exista un clopot. În interior, biserica a avut o tâmplă din zid, fără uși. Pronaosul era tot din cărămidă arsă, fără cristelniță.

Curtea bisericii, la fel ca și cimitirul, erau neîngrădite.

Din punct de vedere administrativ, biserica a făcut parte din protopopiatul Variaș.

Inventarul bisericii

În altar, Sf. trapeză, din cărămidă arsă, a avut un acoperământ de bumbac, un sfeșnic de aramă, o cruce, un chivot cu Sf.mir și un antimis, sfințit în 1744, de mitropolitul de Carloviț Pavel Nenadovici. În proscomidie, construită din scânduri, exista un potir, discos, zvezdă, linguriță de cositor, copie de fier, Sf. aer, ștergare din bumbac, un clopoțel de tuci și o cădelniță din alamă. În pronaos se aflau 4 icoane de pistol, 3 candelă de aramă, 2 sfeșnice de piatră, un jilț arhieresc și 23 de strane⁶⁴³. Biserica nu avea veșminte bisericesti.

Preoții bisericii

1758 -Izrail Popovici din Ardeal⁶⁴⁴(n.1695)

1758-Ioan Popovici din Ardeal(n.1729)⁶⁴⁵

1776- venea preot de la măn.Beșdin⁶⁴⁶

⁶⁴¹ Fiind o așezare locuită de români și sârbi, în anul 1758 biserica era utilizată în comun de ambele populații ortodoxe. Dovadă în acest sens sunt cei doi preoți care au servit la biserică și care au venit din Ardeal.

⁶⁴² Inventarul bisericilor din eparhia Timișoarei. Vezi I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.277-278.

⁶⁴³ Ibidem

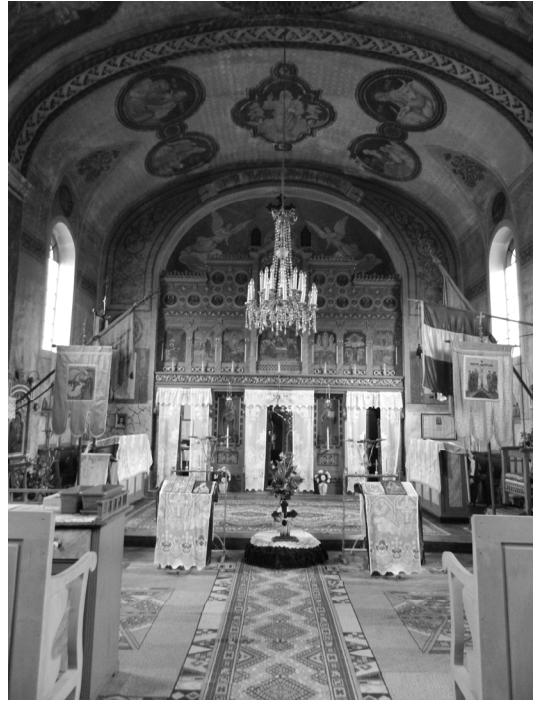
⁶⁴⁴ A învățat la București, cu dascălul Stancu. S-a însurat în 1718 și are un băiat.A fost hirotonit și preoiț în 21 noiembrie 1730 de Nicolae Dimitrievici. A avea 8 cărți bisericesti. Ibidem, p.277

⁶⁴⁵ A învățat cu dascălul Dobre din Ciacova. A fost hirotonit și preoiț de Gheorghe Popovici la 23 aprilie 1754. Deținea 4 cărți bisericesti. Ibidem, p.278

⁶⁴⁶ I.D.Suciu, R.Constantinescu,*Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980,p. 369

Biserica ortodoxă română⁶⁴⁷

Conform documentelor de arhivă, în anul 1880 românii nu au avut în Munar biserică. Această situație a durat câteva decenii, fiindcă la începutul secolului al

Biserica ortodoxă română din Munar exterior și Interior

XX-lea serviciul religios s-a ținut în clădirea școlii confesionale. În fața clădirii se afla un turn clopotniță cu două clopote, din care unul a fost rechiziționat în timpul primului război mondial. Clopotul rămas, în greutate de 90 kg, avea gravate pe el două icoane, reprezentând pe Isus Hristos și pe Maica Domnului cu pruncul. Conform inscripției el a fost executat în atelierul de turnat clopote Hönig din Arad („*Hönig friedrik övitott Aradon 1868. Gemeinde Monar*”)⁶⁴⁸

Biserica actuală, din cărămidă, cu hramul „*Pogorârea Duhului Sfânt*” a fost construită în perioada 1925-27, pe proprietatea lui Andrei Pinter și a fiului său Andrei

⁶⁴⁷ Istoricul bisericii pus la dispoziție de actualul preot, Valeriu Jirji

⁶⁴⁸ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului, Istorie.Cultură.Mentalități.(1706-1918)*, Editura Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 2006, p.640

Miskoltzi. Piatra fundamentală a fost pusă în ziua de 6 septembrie 1925, de către protopopul Comloşului Pr.Str.Cioroianu.

Planul și devizul construcției au fost executate de arhitectul Vlad din Timișoara. P.Ficher din Variaș a făcut unele rectificări la planul inițial iar lucrările au fost executate de antreprenorul Ludovic Kones din Pecica. Recepția finală a edificiului fost făcută de inginerul Răzvan.

Biserica este construită din cărămidă arsă, tencuită și stropită și este acoperită cu țiglă. În interior, pardoseala este din piatră colorată. Construcția are în interior o lungime de 20,25 m ,o lățime a naosului și pronaosului de 8 m și o înălțime de 8 metri. Înălțimea turnul până la vârful crucii este de 23 m.

Pictura interioară și pictura de pe iconostas⁶⁴⁹ a fost executată de pictorul Iulian Toader sen. din Arad. Sculptura iconostasului și a celor două tronuri a fost executată de sculptorul Mihaly Haubenreich din Arad, iar auritul de către Eugen Spang din Timișoara .Execuția iconostasului a fost finalizată în 1928, recepția având loc în 29 ianuarie.

Construcția s-a făcut cu ajutorul daniilor primite de la credincioșii din Periam și Variaș și cu munca munărenilor. Sfințirea bisericii a avut loc în 4 iunie 1928, de Rusalii, și ea a fost săvârșită de Prea Sfinția Sa Dr.Grigore Gh.Comșa, episcopul Aradului.

Reparațiile și construcții noi

Primele reparații la biserică s-au făcut abia în anul 1967, când a fost refăcut acoperișul și a fost vopsit turnul. În anul 1996 s-a tencuit biserica în exterior, s-a vopsit tabla de la turn și s-a pus crucea căzută. În 2000 s-a turnat o placă de beton, s-a făcut aleea și s-a faianțat peretele din Sf.Altar. În 2008 s-au făcut reparații capitale în exterior, s-a zugrăvit, s-a schimbat țigla la acoperiș, au fost schimbate jgheburile și gardul din curtea bisericii. Tot în 2008 s-au făcut modernizări la casa parohială. În 2009 s-a construit gardul cimitirului și 12 scaune în biserică iar în 2010, cu banii dăruți de familia Eusebiu și Gianina Pistru, Crucea de marmură albă din cimitir. În

⁶⁴⁹ Icoanele au fost executate pe pânză lipită ulterior pe lemn.

2012 s-a construit în curtea bisericii o casă de prăznuire, cu bani dăruți de fam.Gheorghe Grad.

Viața parohială

În anul 1990 prin legea 18 /1990, Parohia ortodoxă română Munar a primit 5 ha de teren arabil. Din 1994 i-a fost aprobat postul de paracliser, ca angajat de stat.

În anul 2008 a fost refăcut grupul vocal care dă răspunsurile în biserică.

Inventarul bisericii

Steagul corului bisericesc „Frăția” din 1928

Steagul plătit de tinerii ortodocși, în 1937, în amintirea eroilor neamului

8 rânduri de veșminte

4 cădelnițe, din care două noi

cărți de cult-ultimele ediții

cruce cu postament mobil

o candelă nouă

Preoții

1928-1950 –Raica

1950-1968-Moise Șepețan

1974 Gheorghe Câmpan

1978-1990 Aurel Palalogos

1990-2013 Valeriu Jirji

Paracliser :Radu Demșoreanu

Epitrop: Viorel Josan.

Biserică ortodoxă sârbă

Actuala biserică sârbă cu hramul „*Praznicul Sfântului Mare Mucenic Sf.Gheorghe*” a fost construită în anul 1923, pe locul fostei case a administratorului de domenii, inițial ca o capelă. În anul 1957 pe clădire a fost improvizată o clopotniță, în care au fost amplasate cele trei clopote, aflate până atunci în curte, pe stâlpi. Tâmpla altarului, simplă, din scândură, are uși sculptate și pictate aduse de la Turnu.

Icoanele împărățești au fost pictate de protopopul Dragutin Ostoici. În biserică există o copie a icoanei făcătoare de minuni de la Bezdin, executată de Aleksa Svilengacin.⁶⁵⁰

Biserica ortodoxă sârbă din Munar Interior Exterior

Detaliu pictură de pe ușa împărătească

Cărțile vechi ale bisericii

Evanghelie, 1735,
Trebnic, 1754,
Ceaslov, 1774, 2 ex.,
Psaltire, 1815,
Trebnic, 1822⁶⁵¹

⁶⁵⁰ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din România*, Ed. Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2010, p 79

⁶⁵¹ Se găseau în 1975 la biserică.

Până după război au servit la biserică călugării de la Bezdin. Veneau câte 6-7. După război, când mănăstirea nu a mai avut călugări, biserica din Munar a devenit filială la Satu Mare, serviciul religios fiind ținut de preotul Ljubomir Bugarin (1950-1978). În prezent este filială la biserica din Felnac, însă prin moartea recentă a preotului din Felnac, sărbii din Munar au rămas și ei fără preot. Acum așteaptă sărbătoarea „*Adormirii Maicii Domnului*”, când vor fi hirotoniți doi călugări de la Bezdin, sau numirea unui preot nou la Felnac.

Până atunci vine să țină slujbă la biserică actualul preot din Satu Mare. El a sfințit și mormintele a doua zi de Paști și a tăiat și colacul de hramul bisericii.

Clopotar este Vădășan Mircu, născut în anul 1927.

Biserica romano-catolică

Biserica romano-catolică din Munar, cu hramul „*Jézus Szive*” a început să fie construită în anul 1929 și a fost sfințită la data de 12 oct.1930 de episcopul catolic Záblar József. Cu această ocazie în biserică s-a pus o placă de marmură. Administrativ biserica din Munar este filie la Sânpetru German.

Lăcașul de cult are o orgă, care în prezent nu este în stare de funcțiune, un mic amvon și un baptisteriu. Pe peretele din stânga se găsește statuia sf. Anton iar în partea dreaptă, într-o casetată cu geam de sticlă, statuia Fecioarei Maria. În partea de sus a pereților sunt tablouri cu stațiile din Drumul Crucii.

Serviciul religios este săvârșit de preotul Josef Přelouček din Sânpetru German. La hramul bisericii sunt totdeauna invitate trei femei din Sânpetru German, care știu cânta. Clopotăreasă și îngrijitoare este „Anus nen” de 85 de ani⁶⁵², o femeie evlavioasă, care trage clopotele de 34 de ani. Înainte, a fost crâznic, vreme de 38 de ani, mama ei, Kovacs Ethelka. Se pregătește să preia sarcinile Erjike cu soțul ei Andi.

În Munar mai există în jur de 20 de familii de credincioși catolici dar clopotele la biserică bat încă în fiecare zi.

Satu Mare⁶⁵³

Biserica ortodoxă sârbă

Biserica ortodoxă sârbă este așezată în partea de nord a satului, la 150 m de strada principală și ea are hramul „*Praznicul Strămutării Moaștelor Sfântului Gheorghe.*” .

Vechea biserică

Data construcției primei biserici din sat nu se cunoaște. Arheologii români susțin că în secolul XIV în sat s-ar fi aflat o biserică de mir.⁶⁵⁴ Independent de această afirmație, istoricii sârbi⁶⁵⁵ susțin că în anul 1333, la prima mențiune a localității, aici apărea și un nume de preot.

⁶⁵² Inf. teren Levai Anna n.Kovacs, 1928, Munar

⁶⁵³ Satul apare în documentele din secolele XVII-XVIII sub numele de Nacival

⁶⁵⁴ Rusu A.A. și Hurezian 2000, p. 128.

⁶⁵⁵ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din România*, Ed. Uniunii Sârbilor din România, Timișoara, 2010, p.102

Dacă avem în vedere tradiția sârbă prima biserică, de mici dimensiuni, a fost zidită în anul 1666, dar în sprijinul acestei ipoteze este adusă doar menționare preotului Kojă, în catastiful patriarhiei de Peć din anul 1666⁶⁵⁶.

După o însemnare scrisă în 1733 pe o Evanghelie adusă din Rusia, în localitate s-ar fi zidit o bisericuță în anii 1720-1730.

Cert este însă că, la recensământul bisericilor din anul 1758, în sat este consemnată o biserică ortodoxă cu hramul „Sf.Gheorghe,” construită din bârne, acoperită cu șindrilă, având 7 ferestre și 2 uși. Conform descrierii făcute de recenzori, turla era simplă, din două lemne cu un clopot, iar edificiul avea o cupolă din șindrilă. În altar Sf. trapeză era din cărămidă. La fel proscomidia era zidită. Iconostasul, din scândură, avea sus Răstignirea iar dedesupt chipurile celor 12 apostoli.

La acea vreme curtea biserici era îngrădită cu nuiele însă cimitirul era neîngrădit.

Inventarul bisericii din 1758

Pe sfânta trapeză se găsea 2 veșminte de pânză, un antimis sfințit în 1746⁶⁵⁷ de mitropolitul Georgije Popović, un chivot simplu, găsit de recenzori în stare proastă, Sf.mir, o Evanghelie sârbească, un Testament moschicesc, 2 sfeșnice de alamă, cruce de lemn, Liturghier moschicesc.

În proscomidie erau păstrate un potir, un discos, o zvezdă, linguriță de cositor, o copie-cuțit, Sf. aer, ștergare de mătase, cădelniță de alamă, clopoțel.

Tot în altar se mai găseau 4 icoane de pistol, 5 candelile de aramă, un sfeșnic de lemn, 2 feloane și un stihar, un patrafir de mătase și rucavițe, un brâu de fir.

În biserică se găseau 20 strane și cărți (Octoih osmoglasnic de la Kiev, Pentcostar, Ceaslov, Octoih sârbesc și Sbornic). În pronaos, o cristelniță din țigla.

Epitrop în 1758 era Ioan Jivcovi. ⁶⁵⁸

⁶⁵⁶ I.D.Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol.I Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p.139

⁶⁵⁷ Se prea poate ca atunci să fi fost sfințită biserica recenzată în 1758, antimisele fiind dăruite de episcopi cu această ocazie.

⁶⁵⁸ I.D.Suciu, Radu Constantinescu, *Op.cit.*, vol.I, p.282-283

Se spune că biserica a fost (re)construită în anul 1824. De fapt, conform unui inventar detaliat din 1873, biserica a fost construită în anul 1789.

Inventarul, alcătuit de către învățătorul Dionisije Pandurović reprezintă cea

Biserica ortodoxă sârbă din Satu Mare, Exterior-Interior

mai completă descriere a bisericii.

Aceasta era clădită din cărămidă arsă, fiind tencuită și vopsită la exterior, și acoperită cu tablă. Edificiul avea 10 ferestre mari, cu gratii, două uși de lemn, iar podeaua era din plăci de marmură. Lungimea bisericii a fost de aproximativ 17m, lățimea de 6m, iar înălțimea boltei în jur de 5 m.

Mobilierul includea 30 de strane (scaune) în naos, câte 3 în strane pentru cântăreți, 15 în pronaos. De asemenea, nai existau două tronuri laterale, cel arhieresc și cel al Maicii Domnului.

Înălțimea turlei era de peste 26m⁶⁵⁹.

Inițial, icoanele de pe tâmplă au fost aduse din vechea biserică. Ulterior, în 1851, pictorul academic Marcu Achim realizează pictura iconostasului.

⁶⁵⁹ Informații oferite de Dusan.Popov și Dejan. Popov, pe baza documentelor cercetate în Arhiva Academiei Sârbe de Științe și Arte (Arhiv SANU) de la Sremski Karlovci.

O reparație majoră asupra bisericii a avut loc în anul 1875, iar alta 1939. De data aceasta s-au făcut lucrări până la temelie iar cheltuielile au fost suportate de comunitatea bisericească care a vândut în acest scop 4 jug.de pământ bisericesc.

Biserica a fost înălțată și lățită⁶⁶⁰. Extinderea s-a făcut spre răsărit, cu mutarea Sf. Mese. Lucrările au fost conduse de arhitectul Banț din Timișoara. Ca material s-a folosit numai cărămidă.

În stil baroc, biserica are formă de navă, cu o turlă înaltă de 23m, cu 4 ferestre tip copac și 4 clopote. Acoperișul bisericii și al turnului este din tablă zincată. Biserica a fost electrificată în 1957.

Iconostasul, înalt de 5 m și lat de 6 m, cu 3 uși (una împărătească și două diaconești) prezintă 35 de icoane, încadrate într-o sculptură aurită. În partea de sus, în lunetă, se află Crucea cu Isus răstignit iar de o parte și de alta, scene reprezentând praznicele mari. Dedesupt, se află registrul celor 12 apostoli. Un rând mai jos sunt icoanele

împărătești: Maica Domnului, Isus Hristos,

Sf.Treime. Pe ușa împărătească este pictată scena Bunei Vestiri iar pe ușile diaconești

Sf.Nicolae și Sf.Ștefan. În partea de jos se

găsesc scenele reprezentând pe „Mitar și

fariseul” și „Fiul risipitor”. Pictura

iconostasului a fost realizată în anul 1851 de

pictorul academic Marco Achim. După cel

de-al Doilea Război Mondial, o parte din

icoanele semnate de Achim au fost

restaurate (cu destulă stângăcie) de pictorul-

învățător Ștefan Ionescu din Secusigiu.⁶⁶¹

Evanghelia, Moscova, 1725

⁶⁶⁰ Informație din Istoricul bisericii întocmit de preotul Liubomir Bugarin

⁶⁶¹ Istoricul bisericii a fost întocmit de preotul Liubomir Bugarin

Ultima renovare completă a exteriorului și interiorului bisericii a avut loc la sfârșitul secolului XX.

Cărțile vechi ale bisericii

Triod-Penticostar slavon, Târgoviște, 1649
 Octoih, Kiev, 1690
 Evanghelie, Moscova, 1725
 Psaltiră, Moscova, 1756
 Minei, Moscova, 1756
 Irmolohion, Moscova, 1759
 Triod, Moscova, 1760
 Pravila Sf.Sârbi, Râmnic, 1761
 Octoih, Moscova, 1762
 Evanghelie, Kiev, 1773
 Apostol, Kiev, 1790
 Penticostar
 Trebnic
 Minei, Viena, 1855
 Antolohion, Viena, 1855
 Penticostar, Kiev, 1864
 Penticostar, Kiev, 1864
 Triod, Viena, 1855

Turnul bisericii adăpostește 4 clopote.

Preoții bisericii

1666	Koja
1749-1757	Pavle Jovanović
1755-1767	Pantelejmon Kirilović
1767	Pantelimon Târâtu ⁶⁶²
1765-1804	Mihajlo Jovanović ⁶⁶³
1780-1820	Jovan Popović
1797	Pavle Popović, diacon
1797-1837	Pavle Jovanović
1807-1819	Teodor Popović, capelan
1821-1845	Jakov Milanković
1830-1860	Pavle Jovanović II
1846-1861	Zaharija Jokić
1850-1883	Mihajlo Jovanović II
1883	Mihailo Putnic, administrator

⁶⁶² Născut în Beregsăul Mic vezi Statistica eparhiei Timișoara din 11 iunie 1767, în I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 305

⁶⁶³ Hirotonit în 01.01.1766, ibidem, p.369

1883-1885	Jovan Jovanović, administrator
1885-1897	Đorđe Vujić
1897-1901	Isidor (Mihajlović), ieromonah, administrator
1901-1905	Svetolik Jovanović
1905	Milivoj Popović, administrator
1905	Gedeon (Bođin), ieromonah, administrator
1905-1919	Sava Ćosić
1919-1921	Alexandar Grujić, administrator
1921-1923	Milutin (Josić), ieromonah, administrator
1923-1925	Viktor (Ljubičić), ieromonah, administrator
1925-1949	Konstantin-Kosta Mijatov
1946-1948	Ljubomir Ivanov, locțiitor
1949-1950	Milivoj Kačik, administrator
1950-1978	Ljubomir Bugarin
1979-2009	Dobromir-Doba Jorgovan
2010	Kornel Stanojević
2010-2011	Pera Ilijević, administrator
2012-	Radoslav Stojkov ⁶⁶⁴

Cântăreți în ultima jumătate a secolului XX:

Dobromir Stamoran
 Dragutin Anicin
 Sava Galetin
 Živa Ristin
 Miša Petcov
 Milan Voštinar
 Mladen Erdeljan
 Dejan Voštinar
 Clopotar ,din 1980 până în 2013, Milan Miatov.

Biserica romano-catolică

Biserica romano-catolică din Satu Mare cu hramul „Sf.Terezia” a fost construită de germani așezați în sat, în anul 1888. Din inventarul bisericii fac parte un anvon, un baptisteriu, o orgă, Statuia Sf.Anton, Statuia Fecioarei Maria, Statuia lui Isus, un crucifix din 1898, un baldachin și sfântul mormânt. Pe peretele din dreapta se află steagul corului german din Satu Mare și un tablou mare cu toți germanii din Satu

⁶⁶⁴ Lista preoților slujitori a fost întocmită de Dušan și Dejan Popov, pe baza registrelor de stare civilă (1779-1895) aflate la DJAN Arad, cât și în parohie (1895-prezent)

Mar,e morți în primul război mondial. În fața bisericii se găsește un monument ridicat în 1925 în amintirea celor căzuți pe front în primul război mondial.

Biserica romano-catolică din Satu Mare. Interior Exterior

În prezent în biserică servește preotul Josef Přelouček din Sânpetru German. Îngrijitoarea bisericii este Tamas Irina, iar înainte a fost mama ei.

Biserica ortodoxă română⁶⁶⁵

Inițial românii ortodocși din Parohia Satul Mare au participat la slujbe la bisericile din Secusigiu și Munar, Satu Mare fiind, până în 1995, filie la Munar. Din 1995 Satu Mare devine parohie de sine stătătoare. Serviciul religios a început să se desfășoare într-o capelă, construită în timpul păstoririi preotului Jirj Valer. Cu vremea capela devenind neîncăpătoare s-a hotărât ridicarea unei biserici. Construcția actualei biserici, cu hramul „*Sf. Mare Mucenic Dimitrie*”, a început în anul 2003 prin strădaniile preotului paroh de atunci, Horea Ștefan, pe un teren donat de consiliul local Secusigiu, aflat pe strada principală, în apropierea bisericii romano-catolice. Lucrările au ținut până în anul 2007 și s-au realizat cu contribuția financiară a credincioșilor, a parohiilor Felnac, Periam, a Mănăstirii Bodrogul Nou și a unor

⁶⁶⁵ Istoricul bisericii a fost obținut cu sprijinul preotului Horea Ștefan

instituții ale statului.⁶⁶⁶ Cheltuielile de construcție și acoperire a bisericii s-au ridicat la 150.000 lei. La acestea s-au adăugat cheltuielile pentru iconostas și strane, în sumă de 23.000 lei, cheltuielile de pictare a bisericii și a iconostasului, 103.000 lei, cheltuieli pentru clopote, policandre, prapori, veșminte, sfintele vase, Evanghelie, 12.250 lei. Clopotele au fost turnate la Uzina de Vagoane din Arad. În sfârșit s-au mai cheltuit 40.000 lei pentru încălzire, poarta de intrare în biserică și trotuar împrejurul bisericii.

Edificiul

Biserica este construită din cărămidă și calupi de beton, pe fundație de beton armat, are formă de navă și este tencuită în interior și exterior cu mortar. Acoperișul este din tablă zincată. Planul bisericii a fost întocmit de către inginerul arhitect Sinișa Ioanovici și de inginerul proiectant Samuel Muj. Lucrările au fost executate de o echipă de meșteri condusă de Nicolae Bălățici și Ioan Cheșa.

Biserica ortodoxă română din Satu Mare. Intrarea și interior

Interiorul bisericii a fost pictat în tehnica fresco, în stil neobizantin, în anul 2009, de pictorul Constantin Popescu din Rădăuți. Tot el a pictat și icoanele de pe iconostas. Sculptura iconostasului a fost executată de Ioan Petăr din Romoli, jud. Bistrița Năsăud.

⁶⁶⁶ Consiliul Județean Arad, Primăria Secusigiu

Sf.Chivot din lemn, sculptat în stil baroc în anul 1899 în localitatea Beliște jud.Caraș –Severin, care a ajuns la Mănăstirea Bodrogul Nou, a fost donat de aceasta în anul 1990 bisericii ortodoxe române din Satu Mare. Biserica a fost târnosită în 02.10.2011 de Înaltpreasfințitul părinte dr.Timotei Seviciu, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Preoții

Paleologos Aurel
Valer Jirj
Horia Ștefan-Călin
Moțco Filaret
Dinică Alexandru
Vornicu Ioan.

În prezent în localitate există 140 de familii de români ortodocși , reprezentând 430 de credincioși. Biserica are casă parohială, la nr.168. Preot din 2008 este Ioan Vornicu.

Biserica Adventistă de Ziua Șaptea

Mișcarea de Reformă (Adventiștii Reformiști)⁶⁶⁷

Apariția Adventiștilor Reformiști în comuna Secusigiu

Mulți își amintesc și azi de acele vremuri, în care urcai seara în tren la Sighet, ca dimineața să cobori în gară la Arad și apoi să te orientezi către una din comunele din jurul municipiului. Porumbul, grâul și sfecla reprezentau atracția oamenilor harnici ai Maramureșului.

Printre cei care au început să vină după al Doilea Război Mondial din Maramureș în Banat la munci agricole, au fost și câțiva, care nu lucrau sâmbăta. Tineri și dornici de muncă și de câștig, după câteva veri petrecute aici, în câmpie,ei au început să îndrăgească lunca Mureșului, hotărând să se stabilească definitiv în câmpia mai joasă a Banatului.

⁶⁶⁷ După textul redactat de Samuel Muj

Acești "sâmbătari" care s-au stabilit în comuna Secusigiu, nu consumau carne de nici un fel, hrana lor fiind bazată pe fructe, legume, produse lactate, pe care le-au găsit din belșug în acest loc.

Printre primii veniți a fost Goci Palagă, o văduvă din timpul războiului, care a căutat aici și găsit un loc mai bun pentru creșterea celor cinci copii ai ei. Unul dintre fii ei s-a căsătorit cu o fată din Țara Maramureșului, care a tras după ea în Banat și familia ei, compusă din părinți și cinci copii. Este vorba de familia lui Muj Vasile, un om pasionat de albine, care s-a așezat în Secusigiu, în jurul anului 1965.

Revoluția din 1989 a fost punctul de cotitură și pentru comunitatea adventiștilor reformiști din comuna Secusigiu. Această revoluție le-a adus cu ea și libertatea religioasă, deși pentru cei care erau "*pe picior de plecare*", în alte țări, schimbarea nu a mai reprezentat decât o bucurie minoră.

Cei rămași au început să-și construiască o biserică, unde să se poată închina lui Dumnezeu. În perioada 1990-1994, până la terminarea acesteia, comunitatea s-a întrunit în casa lui Goci Gabor "de pe deal".

În ianuarie 1994, a avut loc inaugurarea bisericii din localitatea Satu-Mare, în care adventiștii reformiști au fost mai numeroși. Clădirea din strada principală a fost construită din banii proprii ai comunității, în special a familiei Tomoiagă, care i s-a dedicat pe deplin. Terenul a fost cumpărat de la o persoană de origine germană.

Adventiști Reformiști au fost tolerați în România între cel de-al Doilea Război Mondial și anul 1949, iar începând cu 1951 le s-au confiscat proprietățile bisericii, iar credincioșii ei au fost persecutați. După 1989, adventiștii reformiști au fost recunoscuți de statul român. Ca urmare, s-au primit toate drepturile, s-au construit case de rugăciune, s-a tipărit literatură religioasă și s-a putut împărtăși credința.

Sânpetru German

Biserica romano-catolică

La doi ani de la colonizare, în 1726, germanii din Sânpetru German și-au amenajat o casă de rugăciune în casa cu numărul 23 de pe Frankengasee. În perioada 1729-1738 preotul Wilhelm Goebel din Würzburg transformă casa de rugăciune într-o biserică. Actuala biserică, închinată Sf.Petru și Pavel a fost construită în vremea preotului Josef Herdegen, în curs de doi ani(1773-1774), cu sprijin financiar de la Kameralherrschaft și cu munca voluntară a membrilor comunității. Primul serviciu religios în noua biserică s-a ținut în 1774. În 1776, la moartea preotului Herdegen, acesta a fost înmormântat în cristelniță. În anul 1825 a fost instalat în biserică, pe cheltuiala lui Cajetanus Karlik din Timișoara, un ceas. În anul 1860, a fost montată în biserică noua orgă.

Reparații, renovări

Prima reparație importantă a bisericii s-a făcut în 1883, când a fost ridicat acoperișul și a fost renovată casa parohială. Următoarea renovare a avut loc în anul 1895.

În anul 1910, alături de vechiul altar, au mai fost comandate trei altare unui sculptor tirolez. Altarul mare a fost închinat Sf.Petru și Pavel. Altarul din stânga, închinat Fecioarei Maria, a fost plătit de Maria Magdalena Boenisch. Altarul din dreapta, închinat Sf. Iosif , a fost plătit tot din donații.

În anul 1924, când biserica împlinea 200 de ani, au fost realizate picturile murale din interior, de către pictorul Charles M.Reisman din Budapesta. O restaurare a acestora a executat, în anul 1938, pictorul Soos din Mureșel. După aceasta s-au strâns fonduri pentru schimbarea ferestrelor iar familia Keilbade a donat pentru biserică un portal nou. Peter Friesenhahn a donat textile noi pentru altar și a adus de la Arad tablă ca să repare acoperișul. Reparația a fost efectuată de Peter Hollerbach. Cu această ocazie a fost extinsă și galeria cu orga. În sfârșit, în anul 1955 biserica a fost electrificată.

Odoarele bisericii

Primul care a înzestrat biserica cu odoare a fost preotul Mathias Novak din Ljubliana, care a cumpărat o bancă pentru comuniune, o monstranță și un altar. Șirul donațiilor a fost continuat de preotul Franz Komaromy, care a completat inventarul cu statui, steaguri(prapuri), picturi și un potrir de comuniune.

Biserica romano-catolică din Sânpetru German. Exterior

Orga bisericii

Prima orgă a bisericii,menționată la vizitația episcopului Jozseph Lonovich din prima jumătate a secolului al XIX-lea, a fost o orgă cu 4 registre. În anul 1860 ea a fost înlocuită cu o orgă nouă, cu 12 registre, executată conform inscripției(„*Anton Dangel bürgerlicher orgel und instrumentenmacher in Arad,1860*”) de

constructorul arădean de orgi Anton Dangel.

Clopoțele bisericii

Primul clopot, de 25 livre, a fost achiziționat în anul 1730 de preotul Mathias Novak. Despre restul clopotelor nu se știe când s-au cumpărat. În anul 1917 în biserică existau șase clopote, din care trei clopote mari(350 kg., 250 kg., 150 kg.) și două clopote de 35 kg. Din necesități de război cinci din ele au fost rechiziționate și topite. În anul 1922, în locul clopotelor rechiziționate au fost cumpărate ale două. La acestea, la sugestia preotului Joseph Eisele, în anul 1937 au mai fost achiziționate două clopote, executate la firma Dimitrie Popescu din București. Unul, de 321 kg a

fost cumpărat cu 19.480 de lei, bani oferți de familia Bell. Al doilea, de 212kg., în valoare de 12.762 lei, a fost achitat de corul bărbătesc și de Clubul de tineret. În timpul celui de al Doilea Război Mondial au avut loc noi rechiziții și alte eforturi de achiziționare de clopote. În prezent biserica are cinci clopote: alături de clopotul de 312 kg, cumpărat în 1922 de familia Bell, acum spart, mai există un clopot de 448 kg., dăruit de Peter Bell, al doilea de 224 kg., dăruit de Maria Bell, al treilea de 145 kg., dăruit de Joseph Bell, și ultimul, de 56 kg., dăruit de Antony A.

Viața parohială

În perioada 1815-1885 preotul paroh Josef Ebner a înființat mai multe fundații de caritate printre care și „*Ebner Youth Fondacion*”.

Primirea Sacramentelor, a fost făcută de episcop în cadrul unei ceremonii oficiale. Episcopul era așteptat la intrarea în sat, în apropierea statuii Sf. Florian și condus la casa parohială.

Lista preoților

- 1724-1725- Cezar Lacour din Lorraine(Lauer- m.07.09.1726)
- 1726-1728- Andreas Krizsanics
- 1728-1730- Johann Wilhelm Göbel din Würzburg
- 1730-1732- Mathias Novak din Kärnten(n.?- m.09.07.1738)
- 1732- Gottfried Fuchs
- 1732- Damian Horsel, călugăr franciscan
- 733-1734- Johann Eisenhauer din Mainz
- 1734-1754-Franz Komaromy din Ungaria(1689-1756)
- 1754- Franz Sturm, călugăr minorit
- 1755-Johann Burgstaller
- 1756-1768- Iacov Schmitt din Germania
- 1768-Angelus Kienatter- călugăr minorit
- 1769-1772- Nikolaus Marx(- m.27.12.1789)
- 1772-1776- Johann Josef Herdegen et de Culm et Grundlag(- m.13.08.1776)
- 1777-1782- Georg Forstner din Blumenthal
- 1782-1786-Johann Necker din Kassau
- 1786-1814-Leopold Holzbein (n.1753-m.1814)
- 1815-1855-Jozsef Ebner din Szeged (n.1787-m.1855)
- 1855-1863-Bernhard Ulehlay(n. 1787-m.1868)
- 1863-1869- Karl Speth(n.1822-m.1904)

1869-1875-Franz Bilszky(n.1819-m.1885)
 1875-1885-Moritz Kassovits-Arvay(n.1828-m.1892)
 1885 Edward Ertl (n.1824- m.?)
 1886-1894-Stefan Gittler(n.1836-m.1911)
 1894-1906-Michael Lang(n.1848-m.1906)
 1906-Franz Xaver Springer(n.1824-m.1908)
 1907-Johann Eusch(n.1884-m.1969)
 1908-1937-Jozseph Szablar(n.1861-m.1938)
 1937-1960 Jozseph Eisele (n.1903-m.1981)
 1961-1990-Matthias Albert

Din 1990 biserica, o vreme, nu a mai avut preot propriu, serviciul religios fiind oficiat de preotul din Periam.

În prezent preot la biserică este Josef Přelouček, care servește toate bisericile catolice ale comunei.

Biserica ortodoxă română⁶⁶⁸

Biserica ortodoxă română cu hramul „*Sf.Apostoli Petru și Pavel*” a fost construită în anul 1939.

Parohia ortodoxă s-a înființat în 1937, prin strădaniile preotului Ioan Dărău.⁶⁶⁹ Slujbele religioase, până la ridicarea bisericii, s-au ținut într-o casă veche de 120 de ani, care a fost transformată în capelă cu turn clopotniță, ce îi dădea înfățișare de biserică. Ea a fost cumpărată de parohie în anul 1941, devenind proprietatea acesteia.

Actuala biserică a fost construită între anii 1984-1986 iar la munca de construcție au contribuit toți credincioșii. Pictura interioară și exterioară a fost executată de preotul Petru Iacobescu din Timișoara și de soția acestuia, Nina. Biserica a fost sfințită în anul 1990 de către Episcopul Aradului, Dr. Timotei Sevcicu.

Preoții

1937-1967 Dărău Ioan
 1967-1976 Handra Teodor
 1976-1977 Nestor Iovan
 1977-1979 Crișan Ștefan
 1979-1997 Petrușe Rovin
 1997-2013 Blidar Mihai Aurel

⁶⁶⁸ Istoricul parohiei a fost întocmit de preotul Blidar Mihai Aurel

⁶⁶⁹ Conform însemnării de pe mormântul preotului Ioan Dărău și a preotesei Aurelia Dărău.

Biserica ortodoxă română din Sânpetru German

Biserica reformată

Cultul reformat a apărut în Sânpetru German în perioada 1948-1950. Primele slujbe oficiale au început să fie ținute în 1986 în casa lui Tóth Sándor. Vreme de 27 de ani aici au fost oficiate căsătorii, botezuri. În anul 2011 s-a luat hotărârea construirii unei Case de rugăciune. Construcția a durat din 2011 până în 2012 și ea s-a făcut în cea mai mare parte cu contribuția financiară și cu munca credincioșilor. Casa de rugăciune se află pe strada principală spre drumul Arad-Periam. Biserica reformată calvină din

Sânpetru German este filie la Biserica reformată din Arad Grădiște. Preotul paroh este Józsa Ferencz.

Biserica Penticostală „Isus Lumina Lumii”

În Sânpetru German funcționează și o casă de rugăciune care aparține Bisericii Penticostale „*Isus Lumina Lumii*”, care este servită de un pastor ce vine din Arad.

Capitolul VIII

ÎNVĂȚĂMÂNTUL

Legislația școlară și modul de funcționare a școlilor triviale până în 1918

Despre școli populare, sătești, în secolul al XVII nu avem documente explicite, însă o anumită instrucție s-a făcut pe lângă biserici și mănăstiri, de vreme ce unele manuscrise realizate în aceste teritorii apar semnați dieci care trudeau pe carte. Despre școli românești în sensul pe care îl folosim și azi putem vorbi doar din secolul XVIII.

De la ocuparea Banatului de către austrieci până la Unire, toate școlile înființate, au funcționa respectând legile austriece și mai apoi maghiare în vigoare.

Inițial preoții au fost însărcinați cu învățarea pruncilor însă deja din a doua jumătate a secolului al XVIII începe să se pună tot mai frecvent problema înființării de școli primare pentru români și sârbi. În 1763 Curtea de la Viena dădea dispoziții episcopilor ortodocși să se îngrijească de instruirea poporului în diecezele lor și să înființeze școli, cel puțin în localitățile mari. Problema este reluată după încheierea războiului de 7 ani, Maria Thereza cerând în 1769 Deputăției aulice ilirice să elaboreze un plan pentru dezvoltarea învățământului în comunele neunite. Înființarea școlilor a fost înscrisă și la punctul 1. al regulamentului clerical, redactat de Congresul național iliric din 1770⁶⁷⁰.

⁶⁷⁰ Promulgat de Maria Terezia în 1777

În anul 1771 când apare Normal Patentul, el cuprinde și unele prevederi referitoare la învățământul românesc și sârbesc din Granița Militară și din Banatul Civil, printre care și dispoziția de înființare de școli elementare sau triviale în toate locurile mai ales în acelea unde nici acuma nu sunt.⁶⁷¹

Din 1774 învățământul elementar german și cel din Granița Militară era condus conform cu prevederilor cuprinse în *Allgemeine Schulordnung*.

După acesta școli triviale(naționale) trebuiau să funcționeze în fiecare localitate în care exista parohie. Construirea și întreținerea clădirilor școlare precum și plata învățătorilor cădea în seama comunității bisericești, care trebuiau însă să fie ajutați și de domni de pământ.

În aceste școli se învăța cititul, scrisul, socotitul și catehismul.

Copii erau obligați să frecventeze școala de la vârsta de 6 până la 12 ani. După terminarea cursului elementar, până la vârsta de 20 de ani, cei care nu frecventau o școală medie erau obligați să urmeze cursurile școlii de repetiție care se țineau la biserică, după terminarea slujbei religioase.

Pentru școlile ortodoxe din Banatul provincial au fost elaborate în 1774 *Regulae directivae*, care cuprindeau instrucțiuni privind clădirile școlare, învățătorii, conținutul învățământului și metodele de predare, frecvența școlară, controlul învățământului și fondurile școlare.⁶⁷²

Peste doi ani, problema școlilor triviale este pusă din nou. În 2 nov. 1776 Maria Thereza dă un decret imperial⁶⁷³ (Schul Patent). Și acesta prevedea înființarea de școli primare în toate comunele bănățene locuite de ortodocși, „în care nu exista încă”. Legea aducea următoarele precizări referitori la clădire școlii:

1. În localitățile în care școala era necorespunzătoare, ea trebuia reparată în cel mult trei luni de zile.

2. Acolo unde clădirea școlară nu are și cameră pentru învățător să fie construită una.

⁶⁷¹ Victor Țărcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1972, p. 70

⁶⁷² Victor Țărcovnicu, op. cit., p. 129

⁶⁷³ I. D. Suciuc ... Documente, I, p. 361

3. În localitățile în care nu exista clădire școlară trebuia să fie construită.

De asemenea Patenta mai stipula că localitățile românești sau sârbești din Banatul Timișan care își vor construi o școală nouă de la 1 iulie 1777 până în 1778 vor primi gratuit lemnul de construcție. Școala urma să se compună dintr-o sală de clasă și din locuința pentru învățător.

Prin încorporarea Banatului la Ungaria, școlile elementare românești au intrat sub prevederile regulamentului școlar cunoscut sub numele de *Ratio educationis*, după care se conduceau și școlile maghiare începând din 1777. Acest regulament școlar era tot pe baza principiilor stabilite de I. Felbiger însă aici școlile elementare erau organizate diferit, după cum funcționau la sate în târguri sau orașe. Se prevedea ca fiecare națiune să fie instruită în limba maternă.

După 1780, Iosif al II-lea a dat mai multe rescripte care vizau mai ales obligațiile domnilor de pământ de a ajuta la zidirea clădirilor școlilor cu lemne de construcție și cu bani. De asemenea, pentru a îmbunătăți frecvența școlară, conducătorii comunale le se cerea să ia măsuri ca să nu mai fie folosiți copii la paza vitelor la pășune iar cărțile de școală să fie distribuite gratuit.

În conținutul învățământului erau incluse religia, citirea, scrierea, aritmetica și cunoștințe agricole.

Ratio educationis stabilea și vârsta școlară, durata anului școlar, obligativitatea elevilor de a susține un examen la sfârșitul fiecărui an.

Această legislație elaborată la finele secolului al XVIII-lea a funcționat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Rezultatul a fost că școlile elementare din Banat au înregistrat progrese însemnate.

După separarea bisericii românești de cea sârbă, școlile populare ortodoxe românești din localitățile situate la nord de Timișoara (partea nordică a comitatului Timiș), au trecut sub controlul Episcopiei din Arad iar școlile de la sud de Timișoara (părțile centrală și sudică ale comitatului), sub autoritatea Episcopiei din Caransebeș. Și aceasta pentru că, comunele situate în zona de nord a comitatului, se aflau în aria

Secusigiu ————— *monografie*
spațială a protopopiatelor: Hasiaș (Belinț), Lipova, Timișoara⁶⁷⁴, care aparțineau
Diecezei Aradului.

În sfârșit, schimbările politice care au avut loc în Ungaria după 1867 au dus la elaborarea unor noi legi școlare.

Prima a fost Legea școlară XXXVIII din 1868, elaborată la inițiativa ministrului cultelor, baronul Iosif Eötvös, dintr-o perspectivă liberală⁶⁷⁵. Legea introducea două principii care fundamentau activitatea școlară: *obligativitatea învățământului primar pentru toți copiii de la 6 până la 15 ani și libertatea învățământului*, în sensul că părinții aveau posibilitatea de a alege pentru copiii lor, școala pe care o doresc⁶⁷⁶.

Prin Legea XXXVIII din 1868 dreptul de a înființa școli elementare îl aveau statul, confesiunile religioase, comunele politice, diferite asociații și chiar particulari. Limba de predare era aleasă de cel care înființa școala. Planul de învățământ era stabilit tot de cei ce înființau școala însă era obligatoriu să cuprindă și materiile impuse de stat.

Referitor la școlile confesionale legea din 1868 specifica că „*așa cum s-a obișnuit și până acum, întreținerea acestor școli se va face din contribuția credincioșilor, conducerea și supravegherea o vor avea autoritățile bisericesti*”.⁶⁷⁷ Acestea aveau dreptul să-și aleagă învățătorii și să fixeze salariul lor, să aprobe manualele școlare și planul de învățământ.

În cazul în care alți factori nu se preocupau de înființarea școlii elementare, cu această obligație era investită comuna politică.

⁶⁷⁴ Din *Protopopiatul Timișoara* făceau parte comunele politice Bazoș, Bărăteaz, Bencecul Român, Beregsău, Bucovăț, Călacea, Cernetez, Chinezu (la Protopopiatul Timișoara din 1889), Chișoda, Felnac (la Protopopiatul Timișoara din 1896), Ghiroda, Giroc, Hodoni, Ianova, Izvin, Jadani (Cornești), Mânăstur, Medveș (Urseni), Moșnița Veche, Munar, Murani, Parța, Pustiniș, Remetea, Sânanndrei, Sânmihaiul Român, Seceani, Secusigiu, Șag, Timișoara-Fabric, Timișoara-Maiere, Utvin, Vinga.

⁶⁷⁵ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 31

⁶⁷⁶ Florin Zamfir, *Școala și societatea românească din Comitatul Timiș între anii 1867-1900*, Editura Marineasa, Timișoara, 2009, p. 57

⁶⁷⁷ Mihai Păevulescu, *Școală și societate. Contribuția la cunoașterea formării elitelor românești din Banat în secolul al XIX-lea*, Editura excelsior art, Timișoara, 2003, p. 52

Școala populară (elementară) consta din două cursuri: cursul de toate zilele (instrucția cotidiană), frecventat de copiii între 6 și 12 ani și cursul de repetiție (instrucția repetitorie), frecventat de copiii între 12 și 15 ani.

Legea îi obliga pe părinți să asigure frecvența școlară a copiilor lor, nerespectarea acestei prevederi fiind pedepsită. În paragraful 4 se arăta că părintele care nu-și trimite copilul la școală, va fi în primul rând făcut atent asupra acestei îndatoriri, iar dacă acest mijloc moral nu-și va fi atins scopul, părintele va fi pedepsit cu amendă: prima dată

cu 50 cruceri, a doua oară cu 1 florin, a treia oară cu 2 florini și a PATRA oară cu 4 florini. Dacă nici aceste mijloace coercitive nu-și atingeau scopul, atunci autoritatea comunală trebuia să încredințeze copilul unui tutore. Durata anului școlar, stabilită prin lege, era de cel puțin 8 luni la sate și 9 luni la orașe (par. 54).

Limba utilizată în activitatea didactică era stabilită de susținătorii școlii și trebuia să fie limba vorbită de elevi și de părinții acestora.

Susținătorul școlii decidea și planul de învățământ, cu condiția ca acesta să cuprindă obiectele de învățământ fixate de stat.

Primul referent școlar al Senatului arădean, ales în anul 1870, a fost George Crăciunescu (1837–1895), originar din Satchinez. În anul 1872 prin numirea lui George Crăciunescu într-o altă funcție, referent al Senatului școlar din Arad a fost ales George Popa.⁶⁷⁸

Legea mai stabilea că numărul de elevi dați spre instruire unui învățător nu putea fi mai mare de 80. Băieții și fetele trebuiau să primească, conform legii, instrucție separată și din această cauză, când numărul fetelor o permitea, se înființau clase sau școli separate pentru fete.

Aspiranții la un post învățătoresc, trebuiau să fie absolvenți de preparandie cu diplomă de calificare.

De asemenea prevedea dreptul cadrelor didactice de a se constitui în asociații profesionale și aducea precizări în legătură cu salarizarea învățătorilor. Salarul minim

⁶⁷⁸A deținut această funcție până la moartea sa, în anul 1897

stabilit era de 300 florini la care se adăugau locuința, drepturile în natură și unele sporuri.

Următoarea Legea XXVIII din 1876 restrânge unele din drepturile acordate organelor bisericesti în problema școlară și întărește controlul statului asupra școlilor confesionale comunale. De acum autoritățile bisericesti sunt obligate să comunice inspectorilor școlari planurile de învățământ, programele școlare și lista manualelor folosite.

Obiectele de învățământ pentru școlile confesionale populare inferioare au fost : religia și morala, citirea și scrierea, calculul (aritmetica) de rost (mîntal) și cu cifre, cunoașterea măsurilor și a banilor din țară, gramatica, exercițiile de limbă, geografia și istoria Ungariei cu privire la români, geografia și istoria universală, elemente de fizică și istorie naturală, cu privire deosebită la modul de viață și la ținutul în care locuiau părinții școlarilor, introducerea practică în agricultură și grădinarit, drepturile și îndatoririle cetățenilor, cântul bisericesc și național, gimnastica cu privire la exercițiile militare.

Legile școlare adoptate de parlamentul maghiar după anul 1868, au urmărit limitarea autonomiei școlare, prin condiționările tot mai restrictive pe care trebuiau să le suporte școlile confesionale.

De pildă, Legea XVIII din 1879, elaborată la inițiativa ministrului A. Trefort, preciza că organele ministerului de culte și instrucție publică sunt: inspectorul școlar și adjunctul lui.

Inspectorul școlar regesc reprezenta suprema inspecție de stat, asupra tuturor institutelor de învățământ populare confesionale. Ca urmare, el era îndreptățit să se pună în contact nu numai cu autoritățile bisericesti superioare, ci și cu autoritățile confesionale locale

. Legea restrângea unele din atribuțiile acordate organelor bisericesti în problemele școlare. Astfel dacă legea din 1868 permitea autorităților bisericesti să stabilească planul de învățământ, programele școlare, manualele după care se pregăteau

elevii, conform legii din 1876, autoritățile confesionale erau obligate să comunice inspectorilor școlari ai statului, planul de învățământ și lista manualelor folosite în școli. Inspectorii școlari regești, precum și organele administrative, puteau propune ministerului de instrucțiune să interzică utilizarea în școlile românești a unor manuale pe care autoritățile respective le considerau „necorespunzătoare”

De asemenea, legea din 1879 a introdus obligativitatea studierii limbii maghiare din clasa a II, câte două ore pe săptămână. Aplicarea dispozițiilor legii urma să o controleze ministrul de culte și instrucțiune publică, prin inspectorii de școli.

Legea XXVI din 1893 reglementează din nou salarizarea învățătorilor, introducând cvinvinalele (un spor de leafă la 5 ani).

În sfârșit, Legea XXVII din 1907, cunoscută drept legea Apponyi a căutat să desființeze școlile confesionale românești, sârbești și slovace și să le înlocuiască cu școli de stat, în care limba de predare să fie cea maghiară.

Legea a ridicat salariul învățătorilor la comunele de clasa I și II la 1200 de coroane, la comunele de clasa III la 1100 de coroane iar la comunele de clasa IV la 1000 coroane, obligând comunele politice și comunele bisericesti să asigure întreținerea învățătorilor conform legii. În comunele în care această leafă majorată nu a putut fi platită, școlile au fost închise.

În sfârșit, legea mai prevedea că *„fiecare școală și fiecare învățător, fără considerare la caracterul școlii și la împrejurarea că beneficiază de ajutor de la stat au ba, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevului spiritul de alipire către patria maghiară și conștiința apartenenței la națiunea maghiară, precum și la modul de gândire religios moral”*.⁶⁷⁹

Pentru realizarea acestui obiectiv s-a introdus obligativitatea studierii limbii maghiare 13 ore pe săptămână, în detrimentul altor materii⁶⁸⁰.

⁶⁷⁹ Mihai Păevulescu, *Școală și societate. Contribuția la cunoașterea formării elitelor românești din Banat în secolul al XIX-lea*, Editura excelsior art, Timișoara, 2003, p. 55

⁶⁸⁰ Vasile Popeangă, *Dezvoltatea școlilor populare românești pe teritoriul eparhiei Aradului*, în Episcopia Aradului. Istorie, viață culturală, monumente de artă, Editura Episcopiei ortodoxe române a Aradului, Arad, 1989, p. 199

Conținutul acestei legi a produs frământări adânci printre preoți și învățători.

În eparhia Aradului au fost organizate 46 de adunări populare de protest. De asemenea au protestat sinoadele protopopești și comitetele parohiale. Printre acestea din urmă s-a numărat și comitetul parohial din Secusigiu.⁶⁸¹

Școala românească din Secusigiu până la Unire

Până la Unire școala a funcționat cu denumirea de „*Școala populară confesională greco-ortodoxă română.*”

Referitor la începuturile învățământului românesc în sat, potrivit unui raport din 1774 al districtului Timișoarei, școala confesională românească din Secusigiu ar fi funcționat din anul 1742.⁶⁸²

În orice caz, conform răspunsurilor la chestionarele privind situația școlilor în protopopiatul Timișoara din 1770-1771, reieșea că la acea dată în Secusigiu exista școală. Tot în raportul din anul 1774 este consemnat și primul învățător, Teodor Ungurean, care a fost angajat la școala din Secusigiu la 1 martie 1774. Comuna i-a plătit la acea vreme un salariu de 25 fl. , la care s-au adăugat bunuri în natură (10 măji de grâu, 8 măji de porumb, 8 măji de orz, 8 măji de ovăz și 3 stânjeni lemne de foc.

Edificiile școlare

Problema construirii unei clădiri pentru școală lângă biserică s-a pus încă din 1774 însă ridicarea edificiului corespunzător este consemnată abia peste 60 de ani. În tot acest interval nu avem informații despre locul în care s-au desfășurat cursurile.

În anul 1838 comuna bisericească Secusigiu a construit, la numărul de casă 263 (334), lângă biserică ortodoxă o primă clădire pentru școală. Construcția era din pământ bătut, acoperită cu trestie. Până în 1856 școala de aici a funcționat cu un singur învățător, după care, crescând numărul școlarilor, s-a ajuns la doi. Clădirea avea două săli de clasă, locuințe pentru cei doi învățători, curte și grădină.

Inițial școala a fost una mixtă, însă în anul 1877 comuna ia hotărârea înființării unei „școli” (clase) separate de fete. În absența unui local pentru clasa de

⁶⁸¹ Vasile Popeangă, *Art cit.*, p. 198

⁶⁸² Vasile Popiangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului. 1721-1821*, Arad, 1974, p. 171

fete, s-a închiriat, pentru trei luni, cu suma de 5 fl. , un spațiu în casa lui Kauffmann de la nr. 256. Ulterior s-a cumpărat, cu suma de 576 florini, „pentru școala greco-ortodoxă română”, casa lui Ștefan Albotă de la nr. 257(325) cu grădina din interior și din exterior și cu toate anexele. (La suma de cumpărare s-au mai adăugat 47 de florini, cheltuiți cu înscrierea în Cartea Funduară).⁶⁸³ În încăperea mică a noii școli locuia învățătoarea.

În anul 1880 la clădirea școlii de la nr. 257 s-a mai zidit o sală de clasă și până în 1925 aici aici s-a mutat școala de băieți, fetele fiind mutate în clădirea școlii de lângă biserică⁶⁸⁴. În anul 1884 o parte din această clădire de la numărul 263/334 a fost distrusă într-un incendiu, necesitând reparații care au costat 1450 florini. O nouă reparație și modernizare va avea loc în anul 1904, când acoperișul de trestie este înlocuit cu unul de tablă și când au fost schimbate și ușile și ferestrele cu altele noi.

685

Materiile predate în anul școlar 1869/70

Așa cum se poate vedea din programa școlară, Școala din Secusigiu se conformează cu materiile predate legii învățământului din 1868.

Clasa II

Doctrină morală. Rugăciuni și introducere în Catehismul mic

Citire în limba română

Aritmetica

Scriere

Clasa III

Doctrină morală- din Catehismul mic

Citire în limba română

Citire în limba maghiară

Gramatică românească

Aritmetica

Geografie-introducere

Drepturile și datorințele civile

Scriere

Clasa IV

⁶⁸³ Ilie Ghenadie. . . .

⁶⁸⁴ Zoe Ispășoiu, op. cit. p. 109.

⁶⁸⁵ Ibidem, p. 110

Doctrină morală- din Catehismul mic
Citire
Gramatică românească
Aritmetică
Geografia Ungariei

Istoria Ungariei
Istorie naturală
Fizică- introducere
Scriere
Cântare

Biblioteca școlară

Bazele bibliotecii au fost puse încă din anul 1876 când Eparhia Aradului a elaborat un regulament de funcționare a acestor biblioteci din școli, intitulat „*Norme pentru administrarea învățământului național confesional în districtul Consistoriului Român Ortodox din Arad.*” Capitolul 9 din regulament era intitulat „Despre biblioteca școlară” și el prevedea ca în fiecare localitate comisia școlară să se îngrijească ca școala să aibă bibliotecă compusă din cărți scrise pe înțelesul tuturor, care urmau să ducă la dezvoltarea morală și intelectuală a tineretului. Printre cele 123 de biblioteci școlare consemnate în anul școlar 1914/15 s-a numărat și biblioteca școlară din Secusigiu. Această bibliotecă a avut în inventar 150 de cărți, care au fost ulterior moștenite de bibliotecă școlară din perioada interbelică.

Casa de păstrare școlară

Pentru că necesitățile școlilor și ale elevilor, se situau deasupra posibilităților lor materiale și financiare, s-a căutat identificarea unor noi surse de venit, care să vină în

Doctrină morală - din Catehismul mic
Citire
Gramatică românească
Aritmetică
Geografia Ungariei

Istoria Ungariei
Istorie naturală
Fizică - introducere
Scriere
Cântare

Biblioteca școlară

Bazele bibliotecii au fost puse încă din anul 1876 când Eparhia Aradului a elaborat un regulamentul de funcționare a acestor biblioteci din școli, intitulat „*Norme pentru administrarea învățământului național confesional în districtul Consistoriului Român Ortodox din Arad.*” Capitolul 9 din regulament era intitulat „Despre biblioteca școlară” și el prevedea ca în fiecare localitate comisia școlară să se îngrijească ca școala să aibă bibliotecă compusă din cărți scrise pe înțelesul tuturor, care urmau să ducă la dezvoltarea morală și intelectuală a tineretului. Printre cele 123 de biblioteci școlare consemnate în anul școlar 1914/15 s-a numărat și biblioteca școlii din Secusigiu. Această bibliotecă a avut în inventar 150 de cărți, care au fost ulterior moștenite de bibliotecă școlară din perioada interbelică.

Casa de păstrare școlară

Pentru că necesitățile școlilor și ale elevilor, se situau deasupra posibilităților lor materiale și financiare, s-a căutat identificarea unor noi surse de venit, care să vină în întâmpinarea acestora. Casele școlare de păstrare, înființate la sugestia profesorii de drept civil la Universitatea din Gand, D. Laurent, au constituit o modalitate de dezvoltare la elevi, spiritul de economisire. Ideea profesorului Laurent, popularizată de senatul școlar din Arad într-o broșură, a prins în școli, înființându-se societăți cu caracter mixt, cultural-economic sau pur economic. Între primele case de păstrare din comitatul Timiș, s-au numărat cele din Lipova și Secusigiu⁶⁸⁶.

⁶⁸⁶ Florin Zamfir, op. cit, p. 151

Obligațiile învățătorilor

În afară de ore, învățătorii erau obligați să participe cu elevii duminica și în zilele de sărbătoare la utrenie, liturghie și vecernie, să cânte în strană, să cânte cu elevii răspunsurile liturgice, să-i învețe pe elevi cântările bisericești, rugăciunile, catehismul.

De asemenea Duminica și la Sărbători, după utrenie de la 8-9, după liturghie de la 11-12 și după amiaza de la 14-15 ei țineau prelegeri cu elevii de la școala de repetiție.

Salarul

Tot conform legii învățământului din 1868, salarul învățătorilor confesionali era plătit de locuitorii comunei. Astfel, în anii 1887-1897, salarul învățătorului de la Școala nr. 1 de băieți (cl. I-III) din Secusigiu era de 166 florini la care se adăuga 60 florini pentru lemne, 12 florini diurne la conferințele învățătoarești și 4 florini pentru „scripturistică” (corespondență etc). Pe lângă bani el mai primea anual 2460 l de grâu. În același an școlar, salarul învățătorului de la Școala nr. 2 de băieți (cl. IV-VI) și școala de repetiție (anul I-III) era de 300 florini, la care se adăuga 60 florini pentru lemne, 12 florini diurne la conferințele învățătoarești și 4 florini pentru „scripturistică” (corespondență etc). În plus el mai primea 2460 l de grâu și 4 jug. de pământ arabil. Salarul învățătoarei de la Școala de fete (cl. I-VI) și școala de repetiție anul I-III era tot de 300 florini, la care se adăuga 60 florini pentru lemne, 12 florini diurne la conferințele învățătoarești și 4 florini pentru „scripturistică” (corespondență etc), însă fără cotă de grâu în natură sau pământ.

Toți învățătorii beneficiau de locuință în clădirile școlilor iar din banii de lemne încălzeau și sălile de clasă.

Prin modificările la salarizare aduse de legea școlară din 1893, în perioada 1898-1912 și în Secusigiu fiecare învățător a primit la 5 ani o gradație de 50 fl (100 coroane) până la suma de 500 coroane.

În sfârșit, după intrarea în vigoare a legii Apponyi, salariile au fost mărite din nou. Astfel între anii 1913-1919 fiecare învățător de la școala confesională românească din Secusigiu a primit un salariu anual de 2400 coroane.

Inspekțiile școlare

În timpul administrației maghiare, controalele la școli erau efectuate de preoți și de protopopi. La sfârșitul fiecărui an școlar se ținea un examen public, prezidat de protopopul locului. La final se întocmea un proces verbal în care se constata progresul făcut de elevi.

Astfel, în urma examenelor finale din anul școlar 1907/8 protopresbiterul Timișoarei a constatat buna pregătire a elevilor din clasele III-IV, instruite de învățătorul Dămian Sebeșan și de învățătoarea Anastasia Bărbulescu Sebeșan⁶⁸⁷.

Activitatea culturală a corpului didactic

Pe lângă obligațiile școlare și cele legate de biserică, toți învățătorii ortodocși români din Secusigiu au activat în de la finele secolului al XIX-lea în corul bisericesc înființat în localitate și în echipa de teatru de amatori.

Reuniunea învățătoarească

În anul 1872 a avut loc la Timișoara o adunare a învățătorilor ortodocși din protopopiatele banatice anexate diecezei Aradului în vederea constituirii unei Reuniuni învățătoarești proprii cu centrul la Timișoara.

Adunarea de constituire a „Reuniunii învățătorilor ortodocși

Despărțământul Timișoara” a avut loc la 11 august 1871. Printre oficialii

Reuniunii⁶⁸⁸ s-a numărat și învățătorul ***Mărgineanțu din Secusigiu***, în calitate de al doilea vicepreședinte

Despărțământul Timișoara a Reuniunii învățătorilor ortodocși din protopopiatele banatice I-IV a funcționat cu 55 de membri. Majoritatea problemelor discutate la adunări au fost pe teme profesionale.

⁶⁸⁷ Ambii învățători au fost persecutați de inspectorul școlar maghiar pentru că au încercat să trezească la copii iubirea de limbă, lege și neam românesc. vezi Ghenadie, op. cit. cap. Invățământ, p. 23

⁶⁸⁸ Președinte a fost ales Emilian Andreescu din Beregsău, vicepreședinte Simion Moldovan din Suburbia Fabricii, casier Vicențiu Cernețiu din Moșnița, controlor Maximilian Busuioc din Giroc, notar Ștefan Popescu din Maiere și G. Buibașu, avocat Gheorghe Ardelean.

În anul 1906, Asociația învățătorilor români din comitatul Timiș-Torontal au vizitat expoziția din București, din Parcul Carol precum și mai multe orașe din România⁶⁸⁹. La această excursie au participat 158 de persoane. După vizitarea expoziției, satul român le-a pus la dispoziție vaporul Carol I, ca să facă o călătorie la Constantinopol. Călătoria de întoarcere a fost făcută cu vaporul România. La înapoierea au trecut prin Sinaia, reședința de vară a Regelui Carol I, pe care au vizitat-o. Aici o delegație din grup ,formată din protopresbiterii Damian Puticiu, Gherasim Sârbu și Ioan Pinciu și din învățătorii Iuliu Vuia, Vasile Bugoiu și Dămian Sebeșanu din Secusigiu,⁶⁹⁰ a fost primită de Regele Carol I și de Regina Elisabeta la castelul Peleş.

Școala româncă din Secusigiu după Unire

După alipirea Banatului la România, fosta „Școală populară confesională greco-ortodoxă română” din Secusigiu devine școala de stat, cu numele de „Școala primară națională ortodoxă română”, învățătorii fiind în continuare plătiți din fondurile statului. În 1922, numele școlii se schimbă din nou, ea devenind acum „Școala primară de stat”.

Cum clădirea de la nr. 257(325) era în 1925 deteriorată și devenise necorespunzătoare, școala de aici s-a mutat în clădirea fostei grădinițe, care nu mai funcționa.

Tot în anul 1925 s-a renovat și clădirea școlii de la numărul 263, de lângă biserică, contra sumei de 40. 000 lei. Anul următor în 1926 s-au făcut reparații în valoare de 8000 de lei și la Școala de fete.

În anul 1929, la solicitarea comitetului școlar județean, consiliul comunal hotărăște construcția unei noi școli, cu locuință pentru învățător, pe intravilanul școlar de sub nr. 263(334), aflat lângă biserica ortodoxă, unde la acea dată era „Pomăria”⁶⁹¹.

⁶⁸⁹ Iuliu Vuia, *Excursiunea Reuniunii învățătorilor români*, în Tribuna, Arad, anul X, nr. 161/ 1906, p. 5

⁶⁹⁰ Relatarea este făcută de Damian Sebeșanu (n. 1865- m. 1945) Vezi Ghenadie Ilie, op. cit, p. 32

⁶⁹¹ Este vorba de locul unde a fost construită prima clădire de școală în 1838. Pe acest teren în 1929 se afla grădina școlii, unde elevii făceau practică învățând să altoiască pomii și să cultive legume. În

Din lipsă de bani⁶⁹² lucrările au început în octombrie 1929 și s-au terminat în 1935 iar în 1936 a fost dată în folosință.

Edificiul din cărămidă și acoperiș de țiglă, cuprindea două săli de clasă, una pentru băieți și una de fete, locuințe pentru învățători, o curte cu toate anexele și o grădină mare . Planul clădirii și devizul a fost întocmit de arhitectul E Somogyi din Timișoara, contra sumei de 8100 lei. Construcția a costat 802. 076 lei iar cea mai mare parte a lucrărilor au fost executate de întreprinzătorul M. Carabaș din Timișoara.⁶⁹³

Dotarea școlii

Atât la școala de sub nr. 263(334) nou construită, cât și la școala de sub nr. 259(329), unde fusese inițial grădinița, sălile de clasă au fost în perioada interbelică dotate cu mobilier școlar și materialul didactic necesar (tablouri istorice, hărți, un mic laborator de fizică și chimie înzestrat cu aparatele necesare, colecție de insecte și minerale, ierbare, măsuri de greutate, lungime și volum, corpuri geometrice etc.)

După anul 1940 au devenit obligatorii 7 clase iar notarea se făcea de la 1 la 5.

Biblioteca școlii

În 1934-35 biblioteca școlii primare avea 468 de volume de cărți românești în valoare de 11. 828 lei. Dintre acestea 150 proveneau de la fosta școală confesională, 155 fuseseră donate de Casa Școalelor și 163 de volume au fost achiziționate după 1919.

Cercul cultural învățătoresc

Din anul 1923 învățătorii din Secusigiu încep să desfășoare o activitate rodnică în cadrul *Cercul cultural învățătoresc*, a cărui președinte a fost până în 1929 înv. Dămian Sebeșan.

Cartea funduară poziția figurează sub numele de „G. n. u. Schulfond” vezi Ghenadie Ilie, op. cit, cap. Școala, p. 9 mss

⁶⁹² La solicitarea comunei în anul 1930 Casa Școalelor a acordat pentru construcția școlii un împrumut de 100. 000 lei.

⁶⁹³ Ghenadie Ilie. . .

Fosta școală sârbească din Satu Mare

El a organizat prin rotați, lunar, ședințe publice pe teme diverse, în fiecare comună aparținătoare Cercului cultural învățătoresc. Aceste ședințe culturale se încheiau cu sărbători câmpenești, în care se dansa, se cânta și se recitau poezii patriotice.

O asemenea serbare a fost organizată la 11 mai 1924 în Sânpetru German, în prezenta tuturor învățătorilor care formau Cercul cultural și a subrevisorului școlar. La serbare au participat și toți locuitorii satului.

Învățătorii școlii confesionale și de stat⁶⁹⁴

Pavel Lazar 1816
 N. Gherbon 1835-1840
 Dumitru Șepețan 1839-1845
 Teodor Luchîțea 1841-1849
 Gheorghe Cioca 1849-1857
 Melentie Miculescu 1857-1862
 Dimitrie Ghilezan 1857-1862
 Ion Brânzeu 1852-1878
 Melentie Popovici 1863-1865
 Savu Șepețan 1865-1866
 Damaschin Margineanțu 1866-1882
 1887-1904
 Moise Avramescu 1882-1887
 Petru Serca 1878-1887
 Dămian Sebeșan 1887-1930
 Alexandru Roja 1904-1905
 Petru Ciucur 1905-1919
 Gheorghe Petcu 1915

Pr. Leon Blaga 1915-1916
 Gheorghe Andraș 1915-1916
 Sever Șepețan 1916-1917
 Mihai Șiper 1925
 Ioan Oarșă 1927-1935
 Teodor Titihăzan 1930-

Învățătoare la Școala de fete
 Aurelia Belințan 1878-1884
 Maria Crăstănescu 1884-1885
 Emilia Arsenovici 1885-1886
 Emilia Pavlovici 1886-1887
 Anastasia Bărbulescu Sebeșan 1887-1915
 Aurelia Jorz 1915-1935
 Maria Balaș 1925
 Veturia Iosa 1920-1927

Școala din Secusigiu după 1945

⁶⁹⁴ Zoe Ispășoiu, op. cit. , p. 113; Ghenadie Ilie, op. cit, cap. Școala, p11-12

Conform statisticilor școlare, în 1950 au frecventat școala din Secușigiu 206 elevi iar în 1966 un număr de 301 elevi.

Elevii școlii din Satu Mare

În anul 1964 a fost dată în folosință actuala școală, cu etaj, 10 săli de clasă, laboratoare, sale de sport.

Cadrele didactice

Ioan Făgean
A. Balint
C. Brașovean
Teodor Cădariu
Anton Felnachi
Irina Felnachi

Ana Șepețan
Arselia Iosim
Maricica Moșescu
V Filip
Ionică Albotă
Ion Bărbosu
Dimitrie Jorz
Veturia Subici
Ana Iovi
Zoica Puta
Ana Feier
Mihai Serbovan
Lili Măcean

Florin Clipici
B. Iosim

În anul 1971 în comună funcționau 4 școli generale, în care în anul școlar 1970/ 71 au fost cuprinși 670 elevi.

Directorii școlii în perioada 1945 – 1989

Filip Ioan-1959-1982

Bărbosu Ioan 1983-1984

Iosim Arselia- 1985- 1989

Școala românească din Munar

La începutul secolului XX până în 1910 a fost învățător confesional ortodox român Atanasie Serca. Un alt învățător la Școala românească din Munar, a fost, începând din 1950, vreme de 37 de ani Balint Anton. În prezent școala funcționează cu clasele I-IV simultan.

*Școala generală cu clasele I-IV din Munar***Școala românească din Satu Mare**

Școala românească din Satu Mare funcționează azi cu două învățătoare, care predau una la cl. I-III și cealaltă la cl. II-IV. Una din cele două învățătoare este Pescar Angela.

*Formația de dansuri a școlii din Munar***Învățământul în limba sârbă până în 1989**

Conținutul învățământului în limba sârbă din Banat a cunoscut în secolul al XVIII-lea două etape importante: perioada din timpul mitropolitului Pavle Nenadović (1746-1768) și perioada iluministă (1769-1790).⁶⁹⁵

⁶⁹⁵ Popov, Dušan, *Asupra unor probleme ale învățământului în limbile minorităților naționale-cu referire la minoritatea sârbă*, în *Minoritarul imaginar, minoritarul real*, Colecția minorități 3, Editor Complexul Muzeal Arad, Arad, 2003 p. 269

La baza organizării învățământului sârbesc au stat cele două documente emise de Cancelaria de la Viena: *Regulae directive*(1774) și *Patentul școlar* (1776), apoi modul de organizare a învățământul din veacului al XVIII-lea a fost reformat prin Legea școlară din 1805 care prevedea existența a trei tipuri de școli :*școli triviale* sau *sătești* (înființate în orice localitate unde exista parohie ortodoxă), *școli principale* sau *capitale*(în orașe, ca școli premergătoare pentru liceu) și *școli normale*.

În perioada 1810-1825, când inspector superior al tuturor școlilor ortodoxe învățământul a cunoscut o perioadă de înflorire. De altfel, Nestorovici elaborat în 1811 un *Plan de reformă în organizarea școlilor din Banat*⁶⁹⁶, conform căruia în 1812 au fost înființate Preparandiile din Arad și Szentendre, aceasta din urmă pentru formarea învățătorilor sârbi.

În anul 1816 Preparandia sârbească se va muta de la Szentendre la Sombor. Din această școală până în preajma celui de al doilea război mondial vor ieși numeroase generații de învățători, care după aceea au funcționat în școlile sârbești din Banat.

În anul 1862, școlile sârbești din Banat au fost trecute sub patronajul Mitropoliei de Carlovaț. După 1867 au funcționat conform *Regulamentului de funcționare a școlilor bisericești* iar din 1872 conform *Regulamentului pentru școlile populare*.

Pe baza acestui regulament , școlile elementare ortodoxe sârbești erau conduse de un Consiliu bisericesc al Mitropoliei de Carlovaț, iar în teritoriul eparhiilor de comitete eparhiale, care aveau în componență și inspectori școlari. Școlile erau susținute financiar de comunitățile locale. În felul acesta statul maghiar nu putea să se amestece în numirea învățătorilor sau în stabilirea programei școlare.

Școlile confesionale sârbești au fost transformate în școli de stat în anul 1946.

697

⁶⁹⁶ Ibidem, p. 270-271

⁶⁹⁷ Popov, Dušan, art. cit. , p. 272

Odată cu reforma învățământului din 1948, ele s-au confruntat cu lipsa cadrelor didactice calificate, personalul didactic care a funcționat înainte de război fiind în cea mai mare parte venit din țara mamă, ca urmare a convenției școlare româno-iugoslave. Refacerea personalului didactic s-a făcut cu greu iar în urma procesului de unificare a școlilor care nu aveau numărul necesar de elevi multe școli sârbești au fost închise sau au fost transformate în secții în cadrul școlilor românești.

Școala sârbă din Munar

La recensământul școlilor din anul 1777 în Munar nu exista școală confesională, copiii sârbi învățând la mănăstire. Abia în anul școlar 1823/24 satul apare înregistrat cu 30 de elevi. Singurul învățător sârb din secolul al XIX-lea pe care l-am găsit a fost George Nedelcovici, mort în 1862, la 33 de ani. În perioada interbelică școala sârbă din Munar a funcționat ca și școală confesională în clădirea de lângă biserică. Ea a fost închisă definitiv în anul 1950 iar în 1953 clădirea a fost demolată: „Școală sârbească în 1953 când o murit Stalin s-o demolat și s-o vândut terenul. . . și n-or mai fost clase sârbești, or fost trecuți toți la școala de stat, școala românească. ”⁶⁹⁸

Învățători

George Nedelcovici- + 1862

Gheorghe Pachici-1925

Dumitru Rasadina-1925

Școala sârbă din Satu Mare

Școala sârbească din localitatea Satu Mare a fost înființată în anul 1771. La 1 februarie 1774 la școală a fost numit ca învățător Toma Teodorovici, fiind plătit de comunitate cu 30 fl. și bunuri în natură(6 măji de grâu,5 de porumb, 2 stânjani de lemne și 15 căruțe de paie. Cum școala nu avea clădire, cursurile se țineau în casa lui Arsenie Gramula.⁶⁹⁹

⁶⁹⁸ Inf. teren Vădăsan Mircu, n. 1927 în Munar

⁶⁹⁹ Vasile Popiangă, op. cit. , p. 171

După 1948 școala sârbasecă a funcționat în două clădiri, în una erau clasele I și IV iar în cealaltă clasele II-III. Școala a funcționat până în deceniul opt al secolului trecut, cam până prin 1987, când se desființează din lipsă de elevi.⁷⁰⁰

Absolvenți ai claselor a IV. Școala din Munar

Învățători:

Teodorovici Toma -
1774

Kilh Jacob-1925

Sârbovan Chiril-1925

Bugarin Dumitra -

1931-38-1955

Stamoran Ivan

Dușița Nichici

Trifunsi

Stamoran Milivoi

Iosif Borislov(Bora)

Învățământul în limba germană

În toate localitățile comunei în care au existat germani au funcționat încă din momentul venirii acestora și școli confesionale germane. Cea mai veche și mai importantă a fost Școala din Sânpetru German.

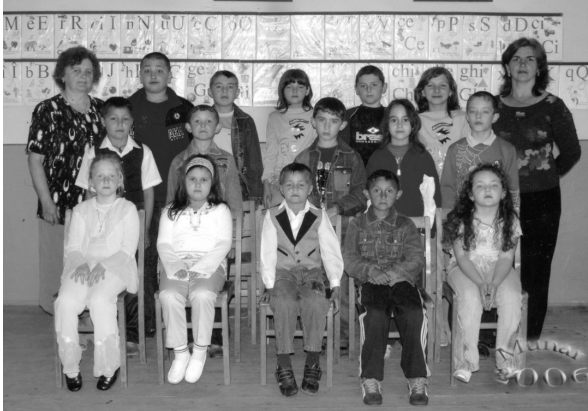
Școala primară germană și maghiară din Secusigiu

Școala din Secusigiu a funcționat în perioada administrației maghiare ca școală de stat în care predarea a fost în limba maghiară dar se învăța și limba germană. După Unire Școala cu clasele I-IV a avut secție germană și secție maghiară. Cele două secții nu mai funcționează din lipsă de elevi.

⁷⁰⁰ Informații oferite de Dușița Ristin care a învățat la această școală.

Școala primară germană din Satu Mare

În Satu Mare a funcționat o școală primară germană câtă vreme au existat în localitate copii. Ultima învățătoare a fost Schipper Ecaterina. Învățătoarea a mai funcționat, după desființarea școlii din Satu Mare, 4 ani la Munar.

Absolvenți ai claselor a IV.

Școala din Munar

Școala germană din Sânpetru German

Începuturile

Școală germană din Sânpetru German a fost înființată din anul venirii coloniștilor. Și învățământul german a fost până în 1918 unul confesional. Primul învățător a fost cantorul⁷⁰¹ bisericii catolice din localitate, apoi comunitatea a fost angajat un ludimagister.

Conform documentelor de arhivă, în anul 1765 la școală erau înscriși 80 de elevi iar în 1776, 83. Dascălul din acea vreme, Liechtenberger, era plătit de comunitate cu 70 de guldeni, 30 merțe de grâu și 7 klafteri de lemn.

Cât privește modul de desfășurare a învățământului, până în 1779 când a intrat în vigoare „*Ratio educationis*” nu au existat reguli de funcționare a școlilor germane la nici un nivel.

Dascălii

Grain Paul-1737

Georg Grabherr -1763

Josef Fohr-1770

Johann Liechtenberger-1776

⁷⁰¹ El îndeplinea mai multe munci pe lângă biserică, fiind și clopotar iar soția sa cocea ostiile și spăla textilele din altar

Școala germană după anexarea Banatului la Ungaria

Din 1779, după anexarea Banatului la Ungaria a fost introdus și în școlile din aceste teritorii *Ratio educationis*, care reglementa modul de funcționare al școlilor. Prin această reglementare, preotul devenea și directorul școlii confesionale care funcționa pe lângă biserică.

Din documentele de arhivă păstrate reiese că în anul 1784 școala din Sânpetru German a fost găsită, conform cerințelor impuse de autorități, drept corespunzătoare.

În anul 1805 comunitatea construiește o nouă clădire pentru școală, în care încăpeau 120 de copii. În anul 1828 la această clădire a mai fost adăugată o sală de clasă, școală ajungând la o capacitate de 140 de elevi. Creșterea comunității germane și a numărului de elevi va determina, pe parcursul secolului al XIX-lea, la construcția de noi săli de clasă. Astfel, în anul 1860 școala avea patru săli de clasă și locuință pentru învățător, ca în 1867 să funcționeze cu șase săli de clasă.

O măsură importantă pentru învățământul minoritar a avut loc în anul 1868, când prin noua lege a minorităților în școli s-a introdus limba maternă.

Revenind însă la școala germană din Sânpetru German, în anul 1885 clădirea acesteia a fost extinsă din nou, ajungând la o capacitate de peste 400 de elevi.

În anul 1899 școala confesională germană s-a transformat în școală de stat, apoi în 1907, prin introducerea legii Appony, predarea limbii maghiare a devenit obligatorie.

Profesori seniori (1784-1870)

Franz Werner-1784

Joseph Hetterich-1787

Joseph Dallinger-1788

Johann Hellgeth-1794

Jakob Schiller-1802-1804

Franz Xaver Cserny-1804-1805

Michael Kirch-1805-1809

Anton Bernatzhy-1809-1811

Joseph Raaber-1811-1814

Martin Tisch-1814-1824

Peter Werner-1824-1828

Johann Fanderlich-1833-1835

Ernst Hanich-1836-1837

Peter Bertram-1838-1876

Alți profesori

Johann Martin-1819-1820

Peter Jah-1822-1824

Jakob Werer-1824-1828

Ernst Horvath-1833-1834

Ludvig Letzeis-1836

Mathias Kimmel-1853-1854

Joseph Werer-1854-1855
 Stephan Weber-1857
 Joseph Steibrunn-1858-63
 Michael Durst-1863-1870

Franz Karoly 1878-1911
 Laura Kropatschek-1882
 Johann Taub 1899?-1923
 Joseph Hamerak-?-1924
 Peter Kern- ?
 Katharina Gehl-?
 Joseph Fohr-1911

Profesori(1871-1919)

Alexandru Bertram- 1871? -1919
 Franz Bayer 1871-1919?

Recensământul copiilor de vârstă școlară

1784- 75 elevi	1820-342	1857-270
1787- 53	1821-291	1858-280
1788-133	1824-179	1859-334
1794-156	1825-195	1861-340
1802-138	1827-293	1863-350
1805-165	1828-308	1865-323
1807-188	1835-319	1866-339
1808-206	1844-373	1868-314
1809-219	1846-353	1870-367
1811-201	1847-293	1873-381
1812-220	1848-303	1880-360
1813-225	1851-239	1883-360
1816-322	1852-253	1886-446
1817-318	1853-264	1889-458
1818-330	1854-276	
1819-326	1855-276	

Școala din Sânpetru German după Unire

După Unire, în anul 1920/1921, în locul limbii maghiare a fost introdusă limba română ca limbă de predare. După naționalizarea școlii, din 1923 a fost introdusă și clasa a VII –a.

În anul școlar 1923/24, conform evidenței primăriei⁷⁰² atât bugetul școlii primare cât și bugetul școlii de repetiție a fost unul deficitar .

Bugetul școlii primare zilnice:

venit 1953 lei

⁷⁰² Serviciul. . . . Fond Primăria comunei Sânpetru German, Protocolul de ședință, nr. inv. 2/1921-1926

deficit 6576 lei

Bugetul școlii de repetiție:

venit 100 lei

cheltuieli 500 lei

deficit 400 lei

Director de școală a fost vreme de zece ani Anton Hamerak. În anul școlar 1927/28 la școala din Sânpetru German a fost înființată și o secție în limba română, la care au fost înscriși români, maghiari, sârbi, evrei și țigani. În anul 1935 școala avea 326 de elevi.

În anul școlar 1937/38 s-a înființat și o secție maghiară condusă de prof. Aurora Berecz.

În sfârșit în anul școlar 1944/45 școala germană a fost închisă din motive politice.

Profesori

Joseph Fohr- 1911?-1950

Joseph Hamerak-?-1924

Anton Hamerak-?-1959

Maria Hamerak-1924-1960

Magdalena Zdiarsky n. Hansel-1934?-1967

Școala din Sânpetru German între anii 1945 până în 1990

Școala s-a redeschis în anul 1946 și a trecut în 1947/48 prin reforma școlară. Primul director după reformă a fost Mathias Lindner (per. 1948-49), înlocuit de Joseph Fohr (1949-50). După pensionarea lui Fohr în 1950, la conducerea școlii este numit William Beitz(1950-1957). În anul 1950 a fost înființat un internat cu o capacitate de 60 de locuri, ceea ce a permis înscrierea la această școală și a elevilor

Secusigiu ————— *monografie*
din Zădăreni, Mănăştur, Sânpetru German Mic, Secusigiu, şcoala devenind un centru
de predare germană în zonă.

În anul 1957 la conducerea şcolii este numit Anton Prost, apoi în septembrie 1958 Suck Wendelin , care a activat până în 1990 . Din anul 1964 a devenit obligatorie şi clasa a opta. Şcoala a funcţionat până în 1975 cu o secţie germană cu 8 clase, o secţie românească cu 8 clase şi o secţie maghiară cu 4 clase. În anul 1970 internatul a fost închis.

Școala generală cu clasele I-IV din Satu Mare

După 1975 clasele germane V-VIII au fost desființate din lipsă de elevi. A rămas în limba germană doar învățământul primar. Suck a devenit director adj. , director plin fiind numit Emil Pinte. În anul școlar 1979/80, în clasele germane I-IV mai erau 25 de elevi. Directorul Emil Pinte a fost înlocuit de Brad Petru, care a deținut funcția până în 1985 după care a fost numit director Nicolici.

Profesorii germani după 1950⁷⁰³

Nicolae Bauer-1955
Philiph Herbert-1956
Adam Gerner-1955
Elisabeta Zappel-1955
Franz Joseph Klepp-1966

Nicolae Höckl
Annemarie Knill
Joseph Hartmann-1969
Veronika Mayer
Rosalia Seifert

⁷⁰³ Vezi <http://www.deutschsanktpeter.de/>

După 1945 în localitate numărul elevilor români crește continuu școala devenind integral românească. În prezent școala a trecut sub o conducere comună cu cea din Secusigiu.

Directorii

Prost Anton-1957-1958
 Suck Wendelin 1958-1974
 1975-1985;1990-2000 director adjunct
 Brad Petru- 1975-1985; 1990-2000
 Nichici Lavinia-1986-1989
 Pascu-Ioan Marin-2001-2011; din
 2011 coordonator structură

Orga Loredana(suplitoare)⁷⁰⁴

Cadre didactice⁷⁰⁵

Such Wendelin 1952-1988
 Lupp Rozalia 1952-1982
 Prost Anton 1957-1978
 Lindner Hildegard 1952-1986
 Tasch Egon 1965-1980
 Brad Petru 1967-1990
 Balogh Ecaterina 1968-1984
 Tasch Ana 1969-1980

Învățători:

Boja Floricuța
 Ilon Voichița
 Pop Liliana
 Almasi Aranka
 Achim Mariana
 Burtă Paula
 Lango Oana
 Barbu Lavinia(suplitoare)
 Jirji Daniel(suplitor)
 Păianu Stela(suplitoare)

Farcaș-Ionel 1970-1998
 Nichici Lavinia 1975-2009
 Clej Constanța 1978-1991
 Popa Florica 1990-2010
 Dobândă Dimitrie(suplitor)
 Sărac Magdalena(suplitoare)
 Prodan Paul(suplitor)

Școala din Sânpetru German 2012- 2013⁷⁰⁶

În anul școlar 2012-2013 școala funcționează cu un număr de 156 de elevi la ciclul primar și 116 elevi având următorii elevi și profesori:

⁷⁰⁴ Inf. Ioan Pascu, fost director al școlii

⁷⁰⁵ Având o vechime de peste 10 ani aceste cadre didactice au asigurat stabilitatea și calitatea învățământului în această școală. Inf. Ioan Pascu, fost director al școlii

⁷⁰⁶ Inf. Ioan Pascu, fost director al școlii

Învățători și profesori în învățământul primar

Boboiciov Anamaria
 Grad Simona 1998-2013
 Jakus Nicoleta
 Țundre Cornelia 1981-2013
 Varadin Adina 2002-2013
 Popa Emilian 1990-2013
 Orga Loredana

Profesori

Pascu Ioan 1977-2013
 Blidar Eugenia 1998-2013
 Stepan Irina 1999-2013
 Burcău Diana 2003-2013
 Truțiu Gabriela

Nicoară Ileana 2001-2013
 Tămaș Daniela 2001-2013
 Josan Rodica 2003-2013
 Breharu Nicolata
 Costea Elvis
 Costea Lăcrimioara
 Vlad Simona
 Șerb Cosmin
 Costea Ionel
 Șofrag Victor
 Nicula Christina
 Hegyedus Pălăguța

Performanțe

Elevii școlii au participat în fiecare an la Olimpiade și concursuri școlare, obținând locuri fruntașe la nivel județean. În anii 2010-2011 și 2011-2012 eleva Voicu Denisa a obținut locul II pe țară la Concursul de fizică „*Impuls perpetuu*” și la Olimpiada de chimie. Potrivit statisticilor, majoritatea elevilor s-au realizat profesional. Menționăm dintre aceștia pe Stepan Irina născută Apostol, pe Grad Simona născută Ciucifara și pe Varadin Adina născută Patrone care în prezent predau la școala din Sânpetru German.

Învățământul în Școala generală cl. I-VIII din Secusigiu în perioada 1990-2013⁷⁰⁷

Școala generală cl. I-VIII din Secusigiu are azi în subordine Școala generală cl. I-VIII din Sânpetru German , Școlile cu clase I-IV simultan din Munar și Satu Mare și grădinițele din Secusigiu, Munar, Satu Mare și Sânpetru German.

Directorii școlii în perioada 1989-2013 :

Olteanu Mioara - 1989 – 1990 - profesor de istorie

⁷⁰⁷ Informația provine de la director Angelica Paul

Jorz Dimitrie - 1990 – 1998 – profesor de geografie

Cozma Geta - 1998 – 2002 - profesor de limba și literatura română

Clipici Irimie -2002 – 2007 – profesor de educație fizică

Cismaș Simona- 2007 – 2012 –profesor de limba și literatura română

Paul Angelica Ana- 2012- 2013- profesor pentru învățământ primar

Anul școlar 1995 -1996

Profesori:

Jorz Dimitrie- prof. director

Stanoievici Ilie- lb. franceză

Stanoievici Slavuica-lb. engleză

Cismaș Dumitru- istorie

Măcean Leontina- ed. tehnologică

Clipici Irimie- ed. fizică

Învățători:

Moșescu Maria

Popian Ana

Quint Maria

Gașpar Radmila

Subici Veturia-ed. muzicală

Laza Silvia- fizică și chimie

Clipici Ana-biologie

Preot prof. Tiberiu Gheța-religie

Iosim Vladimir

Aldan Daciana

Jirji Daniel

Personal auxiliar

Birău Saveta- secretar

Personal nedidactic

Bardi Ana- îngrijitoare

Chichezan Viorica-îngrijitoare

Anul școlar 1997- 1998

În acest an școlar au venit :

Achim Diana –prof. limba și literatura română

Brătfălean Jaevița Mioara-prof. Pentru învăț. primar⁷⁰⁸

Schimbări în anul școlar 1999 – 2000:

Cozma Geta- prof. Director

Ștefan Simona-prof. religie

Orga Loredana+lb. si literatura franceză + lb. română

⁷⁰⁸ Fiică a satului, fostă elevă a școlii.

Gașpar Dan- ed. tehnologică

Învățători

Prodan Ana

Paul Angelica Ana⁷⁰⁹

Personal auxiliar:

Vlad Ioana- secretar suplinitor 2 ani

Personal nedidactic

Birău Petru- muncitor

Anii următori aduc noi profesori, învățători și educatori, foști elevi ai Școlii Gimnaziale Secusigiu, fii și fiice ale satului:

Ignat Codruța (limba și literatura română - 2002)

Sărac Magdalena (fizică-chimie, 2005),

Vlad Alexandru (educație fizică- 2008),

Grigore Florica (prof. biologie), etc.

Cismaș Simona (învățătoare-limba și literatura română - 2002),

Barbu Lavinica (învățătoare),

Păianu Stela (educatoare-prof. ed. plastică),

Activități extracuriculare ale Școlii din Secusigiu

Activități sportive

Activități de educație civică: donații, acțiuni de caritate,etc.

Activități culturale:

-serbări cu ocazia diferitelor evenimente (Crăciun, 1 și 8 Martie, Paștele, Ziua eroilor, etc.)

Parteneriate

Școala a încheiat parteneriate cu alte școli și instituții:

Poliția locală

Biserica

Crucea Roșie

Teatrul de marionete

Activități din săptămâna „Să știi mai multe să fii mai bun”:

- concursuri sportive(campionat de fotbal, handbal, șah)
- activități de păstrare a igienei și de prim ajutor,

⁷⁰⁹ Fiică a satului, fostă elevă a școlii în prezent directoare

- activități ecologice de igienizare și păstrare a curățeniei în mediul înconjurător,
- activități de gospodărire,
- excursii la Lunca Mureșului, în Vladimirescu iar la Zilele porților deschise la Unitatea de jandarmi, etc.

Excursii

În ultimii 10 ani au fost organizate excursii cu elevii la Orșova și Băile Herculane, Castelul Corvinilor din Hunedoara , Mănăstirea Prislop, Deva, Peștera Urșilor, Castelul Bran, Castelul Peleş, Cetatea Făgărașului etc.

Tabere

De asemenea în ultimii 4 ani elevii școlii au fost în tabere la munte(M-ții Retezat) și la mare (Costinești).

Absolvenți care fac cinste Școlii din Secusigiu

Ardelean Andreea (actualmente interpretează de muzică populară)

Mihuț Diana (actualmente interpretează de muzică populară)

Giurgian Alex Ioan – Lic. Moise Nicoară în cls. a XI-a, intensiv engleză

Giurgian Gheorghe – șef de promoție Facultatea de Finanțe Bănci Timișoara; Master în finanțe și audit financiar (4 ani); Curs-master de certificare din Marea Britanie; Lucrează la Ernst & Young, una dintre cele mai mari companii de consultanță financiară și audit din lume.

Giurgian Ana Maria - șef de promoție a Lic. Economic Arad; Lucrează la Firma Frigoglass Timișoara

Iosim Nadina – elevă de nota 10 în toți cei 8 ani și care obține Media 10 la examenul de Bacalaureat în 2012; în prezent studentă la 2 facultăți din Arad

Ofrim Ionița Maria - actualmente elevă a Liceului pedagogic și elevă cu media 10 în cei 8 ani de școală

Ofrim Vasile - absolvent al Facultății de Teologie

Ofrim Ioan – absolvent al Facultății de Teologie

Matei Marius – actualmente preot paroh

Teuca Călin – prof. religie

Roșca Loredana - actualmente educatoare

Premianți în anul școlar 2012 -2013

Barbu Flavia - a VIII-a A

Cheșa Andreea - a VIII-a A

Halasz Andreea - a VIII-a A

Kardoş Paula - a VIII-a A

Birău Viviana - a VIII-a A

Boca Emanuela – a VIII-a B - Olimpică Națională la Biologie

Șepețan Alexandru - a VIII-a B

Petrovan Vasile Florin - a VIII-a B

Învățământul preșcolar 1912-2013

Din secolul al XVIII și al XIX-lea nu avem informații despre existența unor grădinițe în satele comunei Secusigiu. Numită inițial Grădina, prima grădiniță consemnată în documente este cea din Secusigiu, pentru care s-a construit o clădire separată, în centrul localității.

Grădinița din Secusigiu până la Unire

Școala de copii mici(grădinița) cu predare în limba maghiară s-a înființat în Secusigiu în anul 1912. Clădirea situată în centrul comunei la poz. nr. 259/ 329 a fost terminată și dată în folosință în anul 1913. Dintr-un document aflat în arhiva comunei, reiese că lucrările executate de antreprenorul P. Fisker din Variaș au costat 20. 470 coroane. Edificiul cuprindea două săli de clasă, care erau dotate cu 23 bănci, 5 măsuțe, 2 table, 2 sobe de fier, cuiere, spălătoare etc. Grădinița maghiară a funcționat până în 1918 când a fost închisă din lipsă de subvenții. După Unire, la fel ca și școala a trecut la stat. Va fi însă redeschisă abia în anul 1933.

*

În anul 1971 în comuna Secusigiu funcționau 4 grădinițe, în care în anul școlar 1970/ 71 au fost cuprinși 175 copii preșcolari . Inițial învățământul preșcolar a avut conducere separată, fiecare unitate având director, educatori și îngrijitori. Odată cu scăderea numărului de copii, grădinițele au pierdut postul de director fiind trecute în subordinea conducerii Școlii generale cu clasele I-VIII din Secusigiu.

În Secusigiu, grădinița se găsește tot în clădirea construită în 1912, în prezent renovată.

Grădinița din Secusigiu*Educatoare*⁷¹⁰

Felicia Ardelean-1955
 Ileana Costina
 Suzana Filip-1982
 Elvira Șepețan
 Geta Avram
 Dorina Surcel-1982
 Elena Ghinga
 Stela Tăucean

Cornelia Teuca- 1986-2010
 Radmila Gașpar
 Stela Păianu
 Angela Chicean-1996
 Dana Toader
 Budai Georgeta
 Băianț Alina

Grădinița din Munar*Educatoare*

Cornalia Teuca⁷¹¹ 1973-86
 Smilia Adamovici 1986-87
 Lucia Aldan
 Elena Ardelean
 Alexandra Ianto
 Cerasela Clăbățan

Grădinița din Satu Mare

Pe lângă grupa românească, în localitate a continuat să existe și după 1945 o grupă sârbească, la care educatoare a fost Zora Ristin din Sânpetru Mare.

Educatorea Sârb Florina, numită după absolviera studiilor la Grădinița din Satu Mare este una din fostele absolvente ale Școlii gimnaziale din Secusigiu.

Grădinița din Sânpetru German

Educatoare în Sânpetru German au fost :

⁷¹⁰ Lista întocmită după Zoia Ispășoiu și Cornelia Teuca

⁷¹¹ A fost directoare la grădinița din Munar

Sorina Blejinar
Ramona Cheregi
Terezia Oancea(suplinitoare)
Ana Deatcu(suplinitoare)
Maria Iuga. (suplinitoare)

În prezent în Sânpetru German la grădinița funcționează cu 87 de copii, având 3 educatoare titulare:

Daniela Tamaș
Rodica Josan
Georgeta Frese

Capitolul IX VIAȚA CULTURAL-ARTISTICĂ ȘI SPORTIVĂ

Casa Națională din Secusigiu

Hotărârea zidirii Casei Naționale s-a luat în ședința consiliului comunal din 23 August 1925, când s-a și votat pentru bugetul comunei pe anul 1926 suma de 400.000 lei. Pe lângă această sumă s-a hotărât ca banii obținuți din vânzarea la licitație publică a drumului Variașului să fie utilizați tot la construcție.

Locul ales a fost cel situat la poz. 285, unde se afla grânarul de cereale, clădire aflată în proprietatea comunei.

Cum planul de construcție elaborat de antreprenorul I Ficker se ridica la suma de 1.231.000 lei, comuna a hotărât să amâne începerea construcției pe anul 1927.⁷¹² Din lipsă de fonduri începerea construcției se amână până în 1928, timp în care se încearcă, fără succes mutarea locului viitoareii construcții în centru comunei, lângă primărie, prin cumpărarea casei lui Carol Ehling de la nr. 223 (274).

În sfârșit, la 22 oct. 1929 consiliul comunal alege un comitet⁷¹³ care să supravegheze lucrările de zidire ale Casei Naționale, care urmau să fie efectuate de

⁷¹² Vezi Registrul de procese verbale ale consiliului comunal. Ședința consiliului local din 24 aug. 1926

⁷¹³ Președinte comitetului a fost Adrian Albotă iar membrii pr. Leon Blaga, Dămian Sebeșan, Iosif Kehrer, Ilie Dobândă, Ioan Tasch, Ioan Albotă, Gheorghe Păianu și Petru Șebu. Vezi Arhivele

antreprenorul din Variaș P Ficker, contra sumei de 977. 301 lei. Lucrările sunt terminate în toamna anului 1930, în decembrie edificiul urmând să fie sfințit pentru ca de Crăciun, să se poată ține aici „*hora satului*” .

Sfințirea a avut loc în după amiaza zilei de 24 dec. 1930, răspunsurile fiind date preotului de corul bisericesc dirijat de Dimitrie Vărădin. Înaugurarea a continuat cu o serbare populară.

Casa Națională era prevăzută cu următoarele spații:

- o sală mare cu scenă, pentru spectacole
- o sală pentru bibliotecă
- o sală de lectură
- o sală prevăzută cu aparat de proiecție
- o sală pentru repetiția corului
- o sală de ședințe
- două camere și o bucătărie pentru îngrijitor.

Funcționarea Casei Naționale a avut loc pe baza Statutelor Caselor Naționale din județul Timiș-Torontal, aprobat de ministrul de interne cu Nr. 6281/921. În anul 1931 erau înscriși 104 membrii ca în 1932 numărul acestora să crească la 150. Cotizația anuală a fost de 40 de lei.

Din rândul membrilor înscriși în 1931 a fost ales, prin Adunarea generală din 11 ian. 1931, primul comitet de conducere, pe anii 1931-33. :

- Dămian Sebeșan, președinte
- Adrian Albotă, vicepreședinte
- inv. Ioan Oarșă, secretar
- Petru Șebu, casier
- Liviu Vereș, bibliotecar
- pr. Leon Blaga, membru
- notar Iosif Kehrer, membru
- Alexa Dobândă, membru
- Dimitrie Vărădin, membru

Din comitetul ce cenzori au făcut parte Teodor Titihăzean, Ioan Stanciu și Adrian Ilie.

Ca să poată funcționa primăria a votat suma de 10. 000 lei pentru mobiler iar Prefectura Timiș-Torontal a ordonanțat și achitat, pentru funcționarea Casei Naționale

în anul 1931 suma de 50. 000 lei. Ca urmare sala de lectură și biblioteca au fost dotate cu 10 mese, 60 de scaune, 5 cuiere, 2 dulapuri pentru cărți, 12 tablouri istorice și religioase înrămate și 2 sobe de tuci. Pentru sala de spectacole au fost cumpărate 14 bănci mari, 5 cuiere lungi, 3 candelabre și o hartă a României.⁷¹⁴

La aceste cheltuieli s-au adăugat un zid de beton în partea dinspre stradă, și două porți, una mare, alta mică, totul în valoare de 8. 600 lei.

Biblioteca populară

Odată cu terminarea Casei Naționale biblioteca populară care până în anul 1930 a funcționat la școala primară este transportată și așezată în sala prevăzută pentru bibliotecă de aici. Cărțile mutate fuseseră aduse în 1926 de C. A. B-secția București de la Casa Școalelor, cu ocazia turneului tradițional care s-a desfășurat în câteva comune din Timiș printre care și Secusigiu.

Mărirea fondului de carte bibliotecii Casei Naționale a fost tot o acțiune colectivă în care, pe lângă cele 148 de cărți achiziționate ne nou înființata instituție de cultură, au mai fost donate, de persoane fizice și diverse instituții din țară, următoarele volume:

Casa Școalelor.	150 vol. și 14 tablouri prin intervenția pr. Leon Blaga și Alexa Dobândă
Dr. P. Obădean, av. Tim	37 vol
Dr. S. Mladin, primpretor.	140 vol.
Liviu Veres subnotar	760 vol.
Administrația Ziarului Universul.	18 vol.
Administrația revistei Pagini Agrare.	15 vol
Ghenadie Ilie, prof.	10 vol.
și două fascicule din Analele Banatului pe anul 1930	
Primăria Secusigiu.	85 vol.
Alexă Zoarescu.	18 vol.
Asociația aviatică română	21 vol.

În urma acestor achiziții și donații biblioteca a ajuns să dețină 1536 de cărți în valoare de 24. 750 lei.

⁷¹⁴ Costul obiectelor de inventar s-a ridicat la suma de 48. 000 lei

De asemenea din cotizațiile membrilor Casei Naționale s-au făcut abonamente la gazete, ziare și reviste (Universul, Curentul, Lumina satelor-Sibiu, Lumea și țara-Cluj, Cuvântul satelor-Timișoara, Liberstatea-Orăștie) și reviste de București (Sănătatea, Câmpul, Casa noastră, Pagini agrare, Viața agricolă). La aceste abonamente Primăria a donat ziarul Vestul, Revista științelor veterinare-Galați și Buletinul educației fizice-București iar Petru Albotă a plătit abonamentul la Svastica Banatului.

Presă era citită zilnic de membrii Casei Naționale la sala de lectură.

*

În 21 ian. 1934 este ales prin vot, un nou comitet de conducere a Casei Naționale pe următorii doi ani (1934-1936):

1. Damian Sebeșan, președinte	6 Ion Albotă, membru
2. Alexă Dobândă, vicepreședinte	7. Ion Făgean, membru
3. Ion Șebu, secretar	8. Petru Albotă, membru
4. Alexă Șepeșan, casier	9 Ilie Dobândă, membru
5. notarul Ion Suciu, bibliotecar	

Cenzori au fost Samuil Clăbățan, George Lăpădat și Dimitrie Iasz.

Modul de gestionare a fondurilor Casei Naționale în perioada 1931-1936 pentru activitățile pe care le desfășura reiese din balanța financiară raportată.

Contul de gestiune al Casei Naționale în perioada 1931-1936

Anul	Venituri	Cheltuieli	Sold în numerar
1931	69. 438	65. 127	4311
1932	32. 574	29. 717	2857
1933	14. 242	13. 069	1173
1934	11. 598	10. 605	993
1935	19. 919	15. 709	4210

1936	20. 200	11. 684	8516
------	---------	---------	------

Corul din Secusigiu

Activitatea corală până la 1918

Primul cor a fost înființat în Secusigiu în anul 1896. A fost un cor vocal bisericesc, bărbătesc, format din 40 de persoane. El a fost dirijat de Ion Drăghici, fost corist în renumitul cor din Chizătău.

Potrivit actului de constituire din 8/20 dec. 1896, corul a fost înființat conform dispozițiilor cuprinse în *Regulamentul pentru corurile vocale* aprobat de Sinodul eparhial arăden sub nr. 126/ 1890. Ședința de constituire s-a ținut în școala învățătorului Damian Sebeșan.

Au fost de față preotul Constantin Ișfănescu, conducătorul oficiului parohial președinte al comitetului de inițiativă, preotul A. Popovici și învățătorul Dămian Sebeșanu. Comitetul parohial a votat un ajutor de 30 florini de la comuna bisericească. Ca membrii „pentru sprijinirea morală și materială a corului” s-au înscris 67 de tineri din localitate:

1. Ghenadie Barbu Nr. 39	34. Iosa Albotă Nr. 199
2. Floria Bută Nr. 3	35. George Ghilezan Nr. 185
3. Aureliu Munteanu Nr. 348	36. Moise Lăpădat Nr. 283
4. Emanoil Miloșiu Nr. 287	37. Ioan Birău Nr. 415
5. Floria Cristia Nr. 194	38. Adrian Ilie Nr. 171
6. Dimitrie Albotă Nr. 202	39. Isaia Șiebu Nr. 286
7. Trăian Ilie Nr. 57	40. Samuil Ruian Nr. 349
8. Dimitrie Cuzman Nr. 164	41. Dimitrie Floca Nr. 366
9. Moise Bărbosu Nr. 93	42. Ioanichie Șieba Nr. 353
10. Constantin Șepețan Nr. 316	43. Alexa Șiebu Nr. 285
11. Ghenadie Făgeanu Nr. 190	44. Ilie Ciuculin Nr. 245

12. Dimitrie Foale Nr. 154	45. Ștefan Stanciu Nr. 183
13. Alexa Albotă Nr. 196	46. Iovan Făgean Nr. 40
14. Alexa Șepețianu Nr. 249	47. Samuil Cuicar Nr. 84
15. Traian Barbu Nr. 203	48. Ștefan Albotă Nr. 113
16. Traian Albotă Nr. 128	49. Ioan Izgherean Nr. 42
17. Samuil Clăbățan Nr. 209	50. Isăilă Iștfa, Nr. 350
18. Ioan Lăpădat Nr. 352	51. George Puiu Nr. 307
19. Trăian Șiebu Nr. 362	52. Pavel Albotă Nr. 198
20. Dimitrie Ilie iun. Nr. 57	53. Ion Moșiescu Nr. 22
21. Ștefan Ilie Nr. 54	54. Samuil Șepețianu Nr. 316
22. Dimitrie Ilie sen. Nr. 161	55. Dimitrie Vânătu Nr. 23
23. Petru Vânătu Nr. 161	56. Geoge Bălint Nr. 45
24. Isaia Vânătu Nr. 161	57. Ionică Barbu Nr. 246
25. Dimitrie Ruian Nr. 277	58. Ion Bărbosu Nr. 172
26. Constantin Aldan Nr. 99	59. George Bucovan Nr. 288
27. Emanuil Jorz Nr. 60	60. Ioan Albotă Nr. 216
28. Ionică Albotă Nr. 134	61. Petru Ișfa Nr. 336
29. Teodor Barbu Nr. 39	62. Petru Șepețianu Nr. 304
30. Petru Gârbaciu Nr. 180	63. Petru Munteanu Nr. 145
31. Alexa Albotă Nr. 272	64. Ioan Șepețianu Nr. 251
32. Nicolae Pistru Nr. 284	65. Dimitrie Șiebu Nr. 156
33. Isaia Moșescu Nr. 6	66. Traian Șiebu Nr. 120
	67. Ioan Aldan Nr. 98

Tânărul dirijor Ioan Drăghici i-a învățat pe coriști să dea răspunsurile liturgice și cântece funebre.

În paralel, pentru serbările câmpenești și spectacole, el i-a învățat pe tinerii din Secusigiu să joace călușerul. De asemenea, împreună cu preotul Alexandru Popovici

a instruit pentru spectacole și concerte un cor mixt a cărui repertoriu consta din cântece naționale. Bucățile corale au fost culese din toți compozitorii care până la Unire „au ținut trează conștiința românească în sufletele celor care le ascultau”.⁷¹⁵

Primul spectacol a avut loc în 23 aprilie 1897, la hramul bisericii. Invitația a avut următorul conținut:

„ Invitare
Corul vocal al plugarilor români din Secusigiu
aranjează
la 23 Aprilie v. (ruga) 1897 în curtea bisericii din loc
Concert împreună cu joc
la care vă invită respectos
Corul vocal
Începutul la 8 oare seara.
Prețul intrării: Locul I 70 cr. , Locul II 50 cr. , Locul III 30 cr. La joc se va servi
muzica lui Coșia din Vinga.
Venitul curent e destinat pentru fondul corului”

Programul a cuprins alături de cântece corale, dialoguri, recital de poezie și
joc:

„Programa

Motto: „Știința cultivează” cor mixt

1. „Foaie verde” cor mixt de G. Musicescu
2. „Imnul Domnului”, poezie de I. Grozescu, declamată de Floare Barbu
3. „Hora Sinaii”, cor mixt
4. „Omul frumos”, poezie de A. Mureșianu, declamată de Ana Ilie
5. „Zis-a badea”, cor mixt de G. Musicescu
6. „Lenea, beția și luxul”, dialog predat de Iosif Albotă și Floria Bută.
7. „Sus opincă” cor mixt de Ion Vidu
8. „Vlădușii”, monolog predat de Adrian Ilie și apoi de Isaia Vânătu
9. „Cucuruz”, cor bărbătesc de V. Humpel
10. „Serenadă”, cor bărbătesc de Marschner

În pauză se vor juca „Călușerul și Bătuta, sub conducerea vătafului Dimitrie Ilie”⁷¹⁶

În Darea de seamă făcută în urma concertului⁷¹⁷ se menționează că s-au încasat 114 fl50 cr. ,din care s-au plătit cheltuieli de 40 fl. 47 cr. , venitul curat

⁷¹⁵ Ghenadie, op. cit. cap. Corul, p. 15

⁷¹⁶ Ghenadie, op. cit. mss cap. Corul, p. 6

pentru fondul corului local fiind de 74. fl 3cr. La acești bani s-a adăugat „suma suprasolvită” de o parte din invitați. Astfel, domnii Cristea din Igrăș, Vasilevici din Periamoș, Ioțca din Chesinț și Neustetler din loc au dat în plus câte 1 fl. La fel Doamna Popovici din loc, d-lul Iancovici din loc, Chirilovici din Munar, Bejan din Giula, Iorgovici din Satu Mare au dat câte 30 cr, Bleie din loc 20 cr. și Piree din loc 10 cr.

Ioan Drăghici a instruit mai mulți coriști ca să direjeze corul după plecarea sa, și anume pe Alexa Albota, Ioan Albotă, Dimitrie Ilie și Moise Bărbosu.

Dintre aceștia au dirijat în biserică corul, după plecarea lui Drăghici, Ioan Albotă, Dimitrie Ilie.

Însă în toată această perioadă de efervescentă culturală de la finele secolului al XIX-lea, cel care a supravegheat și a instruit în continuare corul și care a organizat spectacole în fiecare an la Bobotează și la Sf. Gheorghe a fost inimosul preot Alexandru Popovici.

Între anii 1904-1905 dirijor al corului a fost înv. Alexandru Roja iar din 1905 până în 1914 înv. Petru Ciucur.

În anii de război activitatea corului se întrerupe, mulți dintre coriști fiind pe front.

Activitatea corală după 1918

În 1918, inv. Petru Ciucur, întors din război reface vechiul cor. Primul spectacol are loc de Bobotează în anul 1919, în sala Grădiniței de copii. Concertul este dirijat însă de Gheorghe Albotă, care va rămâne de altfel dirijorul corului până în anul 1921.

În anul 1922, din cauza unor neînțelegeri interne, corul se desființează dar este refăcut din nou în 1923. Ca dirijor este adus bătrânul Axente Giuchiu din Târniteaz. Acesta instruește coriștii Dimitrie Vără din, Ioan Albotă, Petru Pistrui și Gheorghe Pecican ca dirijori și pregătește spectacolul cu cor mixt din 23 aprilie 1923.

⁷¹⁷Publicată în Gazeta Transilvaniei Nr. 104 din 11(23) mai 1897

După plecarea lui Axente Giuchiu, până în anul 1927 corul a fost dirijat, atât în biserică cât și la spectacolele anuale de Dimitrie Vărădin și Petru Pistrui. În anul 1926 Petru Pistrui urmează la Timișoara un curs de dirijori sub conducerea lui Sabin Drăgoi, obținând diplomă de dirijor.

Din anul 1927 corul vocal bărbătesc se transformă în cor mixt iar conducerea lui este preluată de învățătorul I. Oarșă. Dintre activitățile coordonate de I. Oarșă se numără spectacolul din 1928 de Sf. Gheorghe și participarea la slujba de Rusalii cu ocazia sfințirii bisericii din Munar acesteia

În anul 1929 urma unor neînțelegeri corul se desființează. I. Oarșă își face propriul cor iar membrii corului vocal de odinioară își reiau vechea activitate, fiind dirijați de Dimitrie Vărădin și de Petru Pistrui.

În 1930 corul purtând numele de „*Corul Tinerimii Române*” funcționa ca societate corală, pe baza statutelor aprobate de Ministerul Instrucțiunii (Casa Școalelor) cu nr. 13841/930 și pe baza Regulamentului pentru funcționarea corurilor bisericesti ort. rom. din eparhia Aradului, aprobat de Consiliul eparhial ort. rom. din Arad în ședința din 16 Ian. 1930.

Comitetul de conducere

Președinte: pr. Leon Blaga

Vice-președinte: Ion Făgeanu

Membrii: Aurel Cărăban, Dimitrie Țântoi,

Dimitrie Floca și Mihai Meilă

Casier: Antoniu Vărădin

Secretar: Ion Stanciu

Bibliotecar: Ion Șebu

Dirijori

Dimitrie Vărădin, Petru Pistrui

Coriști

Tenor I: Dimitrie Floca, Dimitrie Puiu, Dimitrie Barbosu, Pavel Bălaș, Ion Floca

Pavel Ruian, Ion Albotă, Petru Făgeanu, Moise Ghina, Traian Ilie,

Constantin Ișfa

Tenor II: Ion Făgeanu, Mihaiu Meilă, Isaia Laza, Dimitrie Șepețan, Dimitrie Barbu (Tili), Alexa Dobândă, Pavel Dobândă, Dimitrie Jorz, Traian Olariu, Dimitrie Bută

Bas I: Ion Stanciu, Aurel Clăbățan, Traian Ionescu, Emanuil Ruian, Pavel Dobândă, Ion Șepețan, Ștefan Ionescu, Dimitrie Giulvezan, George Drăgoi, Petru Bută, Petru Clăbățan, Isaia Aldan.

Bas. II: Antoniu Vărădin, Pavel Ilie, Dimitrie Țântoi, Antoniu Ilie, Ion Șebu (Grămulea), Ionică Bută, Ion Roșu, Isaia Făgeanu, Ion Bălan.

Donații făcute de Societatea corală

Din banii obținuți din spectacole și de la înmormântări, Societatea corală a adunat un important fond bănesc. Din acesta a donat cu generozitate următoarele sume:

-Pentru ridicare monumentului eroilor din Primul Război Mondial.
1000 coroane

-Pentru clopote 1000 lei.

-Costul praporelui dăruit bisericii. 13.000 lei

-Cercului Academic Bănățean, secția București,
sub formă de donație pentru ridicare

Căminului studenților bănățeni 1900 lei

-Societății de binefacere „Autorul” 1000 lei

-Casei Naționale. 500 lei

Total 18400 lei

La 21 mai 1937, Corul mixt din Secusigiu a luat Premiul I la concursul de coruri de la Igrîș.

Teatrul de amatori din Secusigiu

O parte din coriști au făcut parte și din trupa de teatru de amatori din localitate. Ei au interpretat monologuri, dialoguri și comedii, mulți realizând roluri remarcabile.

Membrii acestei trupe de teatru, care s-a tot înnoit de-a lungul vremii, au fost următorii:

Bărbați: Adrian Ilie, Isaia Vânătu, Florea Bută, Iosif Albotă, Petru Aldan, Ion Lapădat, Ion

Albotă, Petru Barbu, George Albotă, Ion Moșescu, Petru Păianu, Isaia Șepețanu, Petru Pistrui, Dimitrie Bută, Moise Ilie, Dimitrie Șebu, Ilie Aldan, Pavel Barbu,

Vasile Belgea, Ștefan Aldan, Axente Cuzman, Ion Vânătu, Ștefan Bărbosu, Pavel Albotă, Pavel Ilie, Dimitrie Țântoi, Ion Șebu, Mihaiu Meilă, Traian Ionescu, Milente Dobândă, Ion Făgeanu, Ion Bălan, Dimitrie Albotă, Ion Șepețan, Pavel Bălaș, Pavel Ruian, Petru Pistrui, Ștefan Ionescu, Ion Floca, Ion Albotă și Dimitrie Barbosu.

Femei: Marta Aldan, Maria Moșescu, Ana Ilie, Floarea Barbu, Floarea Puiu, Marta Bălan,

Marta Vărădin, Augusta Căcia, Sofia Albotă, Ana Dobândă, Silvia Bărbosu, Ecaterina Păianu, Elena Albotă, Ana Floca și Elena Sălăjan.⁷¹⁸

*

Viața culturală Satu Mare

În perioada interbelică în Satu Mare a funcționat corul bisericesc sârbesc bărbătesc „Neven”, având în componența sa în jur de 30 membri. Fondat în 1920 de învățătorul Kiril Srbovan, corul a cunoscut apogeul activității pe timpul dirijorului-învățător Ivan Stamoran. Sfințirea fastuoasă a drapelului corului (care se păstrează și astăzi în biserica sârbească din localitate) a avut loc la 6 mai 1934, cu participarea a 11 coruri din localitățile învecinate, inclusiv a două coruri din Secusigiu (corul de băieți și corul mixt). Este notabilă participarea corului, dirijat de Ivan Stamoran tot în anul 1934 la primul Festival al corurilor sârbești sătești din Banatul Românesc, ținut la Variaș⁷¹⁹. Odată cu înființarea în 1936 a Uniunii corurilor bisericești sârbești din Banatul Românesc, corul „Neven” din Satu Mare a participat la toate festivalele majore organizate de aceasta (în 1936 la Timișoara, în 1937 la Arad și în 1938 la Sânnicolau Mare), însă și ceremoniile religioase și spectacolele din Satu Mare, cât și în satele vecine. Și-a încetat activitatea în contextul noilor orânduiri politice după cel de-al Doilea Război Mondial⁷²⁰.

În ceea ce privește orchestrele muzicale, prin anii '20 ai secolului trecut, Dușan Stamoran („Giga”) a fost mentorul multor tamburași⁷²¹. Îi amintim pe: Nikola

⁷¹⁸ Ghenadie, op. cit, cap. Corul, p. 16-17.

⁷¹⁹ Ivo Muncian, *Primul festival sârbesc al corurilor bisericești din Banatul Românesc*, p. 1-5

<http://www.banaterra.eu/romana/>

⁷²⁰ Сава Л. Илић, *Српски хорови у Банату (Corurile sârbești din Banat)*, Editura “Kriterion”, București, 1978, p 142-150

⁷²¹ *Tamburica* (tamburița) este un instrument cu corzi specific sârbilor din Voivodina (Banat, Srem, Bačka), cât și croaților. Alături de *tamburica*, în orchestră se regăsesc următoarele instrumente: *terc*, *brač*, *bas prim*, *čelo*, *bekeš (bas)* – toate cu corzi.

Valer, Rada Vujin, Sava Grebenar, Milorad Endrejka, Sekul Ostojin, Dušan Petkov, Milan Srbovan, Vlada Sredin, Dušan Stamoran. Alături de ei au mai evoluat acordeoniștii: Milan Aničin, Dušan Petkov, Miša Petkov, Živa Ristin, Draga Rosić.

Merită menționat că un alt instrument tradițional, mult mai vechi – gajde (cimpoiul) a putut fi auzit în Satu Mare până aproape de cel de-al Doilea Război mondial. Gaidașul era un anume Radojko, născut la Munar⁷²².

Viața culturală în perioada interbelică în Sânpetru German

O viață culturală la fel de bogată a avut și Sânpetru German, începând cu secolul al XIX-lea, după oprirea epidemiilor de ciumă și holeră care bântuie în zonă prin anii 1830.

Fanfara nemțească

În jurul anului 1850 în Sânpetru German a luat naștere prima fanfară. În 1925 funcționau 2 fanfare, conduse de Valentin Berenz. Fanfarele înființate după cel de-al doilea război mondial nu au mai avut viață prea lungă.

În localitate au mai activat:

- Corul Bărbaților, înființat în anul 1908;
- Organizația Tinerilor Catolici Germani, înființat în anul 1929, primul ei președinte a fost Christian Bönisch;
- Organizația Fetelor Catolice Germane sau *Rozariul Fetelor*, din 1929;
- Organizația de Pompieri Voluntari, din 1929.

Trupă de teatru de amatori au avut și germanii din Sânpetru German.

De asemenea, o preocupare importantă a fost legată de marile aniversări, precum Serbările de aniversare a 200 de ani de la venirea șvabilor în Sânpetru German, organizate în anul 1927. Majoritatea organizațiilor și-au încetat activitatea după cel de-al doilea război mondial.⁷²³

⁷²² Inf. Dušan și Dejan Popov.

⁷²³ Inf. Oferite de preotul romano-catolic din Sânpetru German, Josef Přelouček

Viața cultural –artistică în satele comunei Secusigiu după 1945⁷²⁴

Secusigiu

După 1945 în cadrul Căminului Cultural a funcționat o bibliotecă și o sală de proiecții filme.

Biblioteca

În 1969 bibliotecă avea 5370 de volume. De la această dată fondul de carte a crescut permanent. În anul 2011, prin programul Biblionet, biblioteca a fost dotată cu 4 calculatoare. În prezent fondul de carte a ajuns la 11600 volume.

Bibliotecari

? - 1962 Bartolomei Andrei
 1962-1980 Trică Mărioara
 1981-1993 Moșescu Maria
 1993-1995 Gârbaci Mioara
 1995-1996 Birău Liliana
 1996-2012 Cheșa Ana Dana

Activitatea cultural-artistică

După 1971 în Secusigiu a fost înființată o formație de dansuri formată din 6 perechi și o formație de călușeri a căror vătaf a fost Ilie Drăgan. Din formația de călușeri „*au mai făcut parte Ion Luca, Dobândă Alexa, Emil,ăștia din generația 40-42*”.⁷²⁵

Vătaful avea tricolor în cruce pe piept iar ceilalți aveau doar de la dreapta la stângă, cu albastru la gât. La gleznă aveau *băcărușe* iar căciulile de astrahan erau cu pană de fazan și cu un galbăn de aur sau un taler dă argint „*îngrădit (împodobit roata)*”⁷²⁶.

Cu cele două formații secusigenii au participau la diferite spectacole, festivaluri și concursuri zonale, la Igriș, Saravale etc. Prin plecarea tinerilor la școală la Arad, formația de dansuri și-a încetat activitate încă înainte de 1989.

⁷²⁴ Informații oferite de Dana Cheșa(Luca)

⁷²⁵ Inf. teren. Cornelia Teuca n. 1952, fostă dansatoare

⁷²⁶ Inf. teren. Cornelia Teuca(Moața) n. 1952, fostă dansatoare

În această perioadă, pe scena Căminului Cultural din Secusigiu au cântat următorii soliști vocali și instrumentiști: Petru Buta, Dumitru Stanciu (Ghina), Romică Ardelean, Gh. Brad, Ion Iorga, Dimitrie Cica, Ion Sima, Damian Bută, Valer Ardelean, Gh. Halici, Ilie Almăjan, Ionuț Cincean, Dorel Ardelean și Traian Buta.

De asemenea, în acești ani la Căminul Cultural a fost înființate un cerc de fotografie și unul de pictură.

La cercul de fotografie au activat fotografii Gh. Brad și Traian Chincean iar la cel de pictură Ion Ionescu și Petru Bărbosu (Bogu).

*

În 2009, la inițiativa primarului Ilie Cheșa, ia ființă ansamblul de dans popular „Sorocul,” instruit de Ilie Macovei.

Tot în anul 2009 a luat ființă grupul vocal „*Flori Bănățene*” instruit de prof. Ana Clipici însă el activează până în 2010.

În 2010, la inițiativa bibliotecarei Dana Cheșa în Căminul cultural, proaspăt renovat este amenajat un muzeu etnografic.

Directori

Albotă Ioan (Clică)
Cadar Teodor
Bartolomei Andrei
Albotă Ioan (Clipici)

Onea Dorel
Jorz Dimitrie
Iovi Marcel (1995-2002)

Munar

Căminul cultural din Munar a avut bibliotecă sătească cu 971 volume și o cameră de film.

În perioada 1977-1983 directorul Căminului Cultural și bibliotecar a fost Balint Antoniu. După el, în perioada 1987-1988 a fost numită Elena Ardelean.

Satu Mare

În 1959 Căminul Cultural din Satu Mare purta numele de *Căminul Cultural „Mihail Sadoveanu”* Director era Faur Nicolae. În anul 1962 în locul lui era numit Fazekas Mihai iar operator de film Damian Cristea.

Biblioteca de la Căminul Cultural avea 2288 de volume.

Au activat ca bibliotecari, în perioada 1971-1972, Schiper Elisabeta iar în 1976-1977 învățătoarea Nichici Dușița.

Sânpetru German⁷²⁷

În anul 1960 director la Căminul Cultural a fost Wicth Anton iar instructor de dansuri Lenard Elisabeta. Un an mai târziu a fost numit director Lindner Gheorghe iar în perioada 1978-1994 Pascu Ioan.

Biblioteca sătească

Bibliotecară sătească din Sânpetru German a avut 6694 volume în limba română, germană, maghiară, rusă.

După 1960 bibliotecară a fost Becher Magdalena. Ei îi urmează în funcție Bartucz Rozalia. În perioada 1978-1984 bibliotecar a fost Landrgaf Petru și după el, până în 1990 Pascu Ioan, directorul Căminului Cultural din acea vreme. În anul 1990 au fost casate cărțile depășite moral și fizic iar cele rămase au fost transferate la biblioteca școlii.

Activitățile cultural-artistice

Până în anul 1983 în cadrul Căminului cultural a funcționat o formație de fanfară condusă de Bruckler Johann și apoi de către Berger Jakob, o formație de dansuri populare germane și maghiare, o echipă de teatru. Cu toate aceste formații au fost prezentate spectacole în localitățile cu populație germană din jur.

Din anul 1980 până în 1989 activitatea culturală a Căminului cultural din Sânpetru German s-a desfășurat în cadrul Festivalului național „Cântarea României.” Sânpetru German a participat în cadrul Festivalului Cântarea României la concursuri organizate pe etape intercomunale și județene cu formația de muzică populară germană,⁷²⁸ taraf de muzică populară românească, echipe de dansuri populare, echipă de teatru scurt, brigadă artistică de agitație.

Cele mai bune rezultate au fost obținute de formația germană de muzică ușoară „*Lustige Schwaben*”, condusă de Zehr Bruno și compusă din Zehr Bruno,

⁷²⁷ Informația oferită de prof. Ioan Pascu, fostul director al Căminului Cultural.

⁷²⁸ Până la plecarea nemților din localitate în Germania.

Lindner Heinrich, Schmitz Mathias, Lindner Herbert, Bartucz Adrian, care a luat locul II pe țară.

Formația a funcționat până în anul 1990. Ei au organizat și ultimul Brotsackball în februarie 1990, înainte de plecarea în Germania a majorității membrilor formației.

Căminul Cultural a mai organizat, cu formațiile care activau în cadrul căminului, diferite spectacole în sat dar și spectacole între localitățile vecine precum Pecica, Felnac, Zădăreni, Variașul Mare etc. , sub forma „Dialog de la distanță. ”

Această activitate cultural artistică locală a încetat în anul 1990. După această dată la Căminul Cultural s-au organizat spectacole cu ansambluri și formații de dansuri invitate, serbări școlare sau evenimente de familie(nunți, botezuri).

Odinioară Căminul cultural a avut și sală de proiecții, încât săptămânal puteau fi vizionate filme.

Din 2004 până în 2008 Căminul Cultural a fost luat în administrare de Bănățean Ștefan, care a încercat să revitalizeze viața culturală din localitate organizând săptămânal discoteci și ocazional baluri.

În prezent activitatea Căminului Cultural este gestionată de Primăria Secusigiu, care a renovată clădirea recent.

Viața sportivă

În toate satele comunei Secusigiu a existat până în ultimii ani o viață sportivă și echipe de fotbal.

Secusigu

Echipa de fotbal din Secusigiu a luat ființă după al doilea război mondial. La început meciurile aveau loc în Dumbravă, apoi pe terenul amenajat lângă gară.

Printre cei care au jucat în primii ani de constituire a echipei „*Gloria Secusigiu*” s-au numărat Traian Jorz (Moțu), Dimitrie Lăpădat(Maniu), Ion Gârbaci(Bomba), Raț Nizăr, Tia Feher, Matei Sinkay, Adrian Șepețan, Gheorghe Macian, Senta Bărbosu, Traian Cincian, Milente Roșu, Tia Roșu, Ion Subici(Velcu).

După anii 60 s-au remarcat Toma Dobândă, Tiberiu Brindescu și Tiuț Barbu, care ulterior au făcut o frumoasă carieră sportivă la Timișoara sau Arad.

Mai recent au jucat la „*Gloria Secusigiu*” și Florin Clipici, Miron Anta I, Nelu Bărbosu, Dănuț Roșu, Doru Codruț, Sandi Dobândă, Dan Șepețan, Pituț Buta, Petrică Făgean, Tia Lucian, Petrică Birău etc.⁷²⁹

În 2011, când a fost desființată, „*Gloria Secusigiu*” juca în Onoare.

De tradiție a fost și echipa de fotbal a satului Munar, care în 2006 s-a înregistrat ca Asociația sportivă Clubul sportiv „*Voința Munar*” intrând într-o structură sportivă de drept privat. În 2011 juca și ea în Campionatul județean în Onoare. Antrenor este azi Rusu Florin

Echipa „*Partizan Satu Mare*” a fost în 2009 campioana județului Arad în Liga IV, cu șanse de a promova în Liga III. Nefiind însă înscrisă la Federație a pierdut locul și a fost preluată de comuna Tauț.

În Sânpetru German înainte de 1990 erau două echipe de fotbal, azi mai există doar una, „*Foresta Oil*” Sânpetru German. Patronul echipei este Constăncioiu Lucian iar antrenor Ilie Mariu. „*Foresta Oil*” Sânpetru German se situa la începutul anului 2013 pe locul X în clasamentul Ligii a V-a, Seria A.

Capitolul X FII SATULUI, OAMENI DE SEAMĂ AI COMUNEI

Ieromonahul Sebastian Ștefan Tabacovici (1807-1872)⁷³⁰

Una din personalitățile însemnate ale vieții ecleziastice și culturale ale secolului al XIX-lea, „cel mai mic dintre monahi”, cum își zicea, este ieromonahul Sebastian Ștefan Tabacovici de la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Este amintit pentru

⁷²⁹ Ispășoiu, Z., op. cit., p. 126

⁷³⁰ Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, pp.77-80.

prima dată în două lucrări de istoriografie despre mănăstirea Hodoș-Bodrog⁷³¹. Descoperirea manuscrisului poemului dramatic *Jertfa lui Avram*, datorat ieromonahului Sebastian S. Tabacovici, a prilejuit elaborarea unui prim studiu din partea profesorului Iosif Pervain⁷³², urmat de contribuția lui Eugen Arădeanu (n.n. Eugen Glück) publicată în revista „Mitropolia Banatului”, în care încearcă să schițeze în linii generale biografia ieromonahului⁷³³. Câteva pagini îi dedică și omul de cultură Lizica Mihuț în 1989 și 1993⁷³⁴.

S-a născut la 14 decembrie 1807 st.v. în localitatea Munar (județul Arad), în casa lui Arsenie și Petra Tabacovici, români a căror nume a fost sârbizat, inițial purtând numele de Tabac⁷³⁵. Pruncul a fost botezat după numai două zile de la naștere, de către ieromonahul Iosif Gavrilovici de la mănăstirea Bezdin, pe atunci și paroh al satului Munar. La botez a primit numele de Ștefan. La numai 13 ani, prin 1820, intră în mănăstirea Bezdin, unde a învățat să scrie, să citească, cântarea și rânduiala bisericească. Studiile și le-a completat la școala din Sânpetru German, însușindu-și, pe lângă limba maternă, și limba germană.⁷³⁶ În anul 1824, la conducerea mănăstirii Bezdin ajunge arhimandritul Nestor Ioanovici, viitorul episcop al Aradului (1829-1830), care îl îndeamnă să urmeze cursurile Institutului Teologic din Arad, pe care l-a absolvit la sfârșitul anului școlar 1827-1828.⁷³⁷ Aici, între profesori, i-a avut pe Gavriil (Gherasim) Raț, viitorul episcop al Aradului (1835-1850) și pe preotul Gavriil Giulani, viitorul protopop al Ineului, titularul catedrei de limba română. Certificatul de absolvire îl situează între cei mai buni dintre cei 15

⁷³¹ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p.188; Victor Vlăduceanu, *Un monument istorico-religios: Mănăstirea Bodrog*, Timișoara, 1939, pp.30-36.

⁷³² Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, pp.313-319.

⁷³³ Eugen Arădeanu, *Contribuții noi cu privire la viața și activitatea lui Sebastian Tabacovici (1807-1872)*, în „M.B.”, anul XXIX, 1979, nr.4-6, pp.329-332.

⁷³⁴ Lizica Mihuț, *Mișcarea teatrală arădeană până la înfăptuirea Marii Uniri*, București, 1989, pp.144-149; *Idem*, *Aradul și teatrul transilvănean până la Marea Unire*, Arad, 1993, pp.143-146.

⁷³⁵ Familii cu numele de *Tabac* au existat în localitatea Munar. La începutul secolului al XIX-lea, numele de *Tabac* figurează în registrul urban al mănăstirii Bezdin. Cf. Eugen Arădeanu, art.cit., p.329, nota 5.

⁷³⁶ Eugen Arădeanu, *op.cit.*, pp.329-330.

⁷³⁷ Teodor Botiș, *Istoria școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad, Arad, 1922*, p.679.

colegi, obținând la toate disciplinele calificative bune, iar la purtare și frecvență calificativul „clasa I cu distincție”⁷³⁸. După absolvirea studiilor teologice (1828), funcționează ca învățător în satul natal (1828-1832). În 1831 se cerea primirea tânărului absolvent de teologie Ștefan Tabacovici în rândul călugărilor de la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Intrat la 5 martie 1832 în viața monahală, tuns în monahism de arhimandritul Moise Manuilovici, starețul mănăstirii, a primit numele de Sebastian. La început monah, apoi ieromonah. În 1835 ajunge în anturajul episcopului Gherasim Raț, acesta caracterizându-l ca fiind un ieromonah cu o capacitate intelectuală deosebită și cu o purtare exemplară⁷³⁹. Ieromonahul Sebastian Tabacovici a reprezentat mănăstirea de la Hodoș-Bodrog la ședințele Sinodului eparhial arădean din primăvara anului 1849 de la Chișineu-Criș. În timpul luptelor purtate la Arad între revoluționarii maghiari și garnizoana imperială a cetății, a fost nevoit să părăsească reședința episcopală, incendiată de bombardamentele din cetatea de peste Mureș. Fiind un devotat al episcopului, pe care, în anii 1848-1849, l-a urmat în refugiu la Cuvin, a deținut calitatea de econom și asesor consistorial. La puțin timp după trecerea la cele veșnice a episcopului Gherasim Raț (1850), Sebastian Tabacovici se întoarce la mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde i se încredințează diferite sarcini economice. În anul 1854, sub episcopul Procopie Ivașcovici (1853-1873) al Aradului, este rechemat la centrul eparhial, stabilindu-se definitiv la Arad, unde își continuă activitatea de econom al Episcopiei, până în anul 1857. În anul următor a trecut în postul de preot capelan episcopal. În acest post rămâne până la data de 19 aprilie 1872 st. V., când, „de slăbia bătrânețelor”, trece la cele veșnice, fiind înmormântat în cimitirul parohiei ortodoxe din Arad-Gai.⁷⁴⁰ A lăsat urmașilor nu numai amintirea unui călugăr deprins cu cele cărturărești, dar și câteva opere în manuscris. În viața culturală, ieromonahul Sebastian Tabacovici a rămas datorită activității literare desfășurată în timpul vieții. Este elementul cel mai important al

⁷³⁸ Eugen Arădeanu, *op.cit.*, p.330.

⁷³⁹ *Ibidem*, p.331.

⁷⁴⁰ I. Pervain, *op.cit.*, p.313; Eugen Arădeanu, *op.cit.*, p.332; Eugen Arădeanu, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980, pp.66, 70,71.

vieții și activității sale, care a făcut ca numele său să rămână în istoria culturii române. În 1856, în calitate de colaborator al episcopului Procopie Ivașcovici al Aradului (1853-1873), este prezentat episcopului Andrei Șaguna, ca traducător al **Tipiconului** „*cel bogat din slavonie pre limba românească*”, pe care în recomandă pentru tipărire la tipografia de la Sibiu⁷⁴¹. Primează însă **Jărtva lui Avram**, „*prefăcută de Sebastian Tabacovici, al sfintei și împreună lăcuitoareii mănăstiri a Hodoșului ierodiacon*”. Manuscrisul, în chirilică, cuprinde în cele 43 de pagini ale sale o **Înainte cuvântare** scrisă de Sebastian Tabacovici⁷⁴² (datată 1 iunie 1835), lista personajelor și textul poemului dramatic. Din aceasta lipsește sfârșitul. Poemul dramatic, cu subiect biblic, luat din Vechiul Testament, este una din primele lucrări de acest fel tradusă în limba română, care tratează o temă literară veche într-o manieră originală prin factura sa dramatică. La baza originalului „*prefăcut*” de Sebastian Tabacovici, după opinia lui Iosif Pervain, se găsește poemul dramatic al unui anonim cretan, monahul de la Hodoș-Bodrog folosind o traducere sârbească a **Jărtvei lui Avram**, posibil cea a lui Vichentie Radokic din care în anul 1811 s-a tipărit a treia ediție. Stăpânit de ideile iluministe, Sebastian Tabacovici a fost convins că lucrarea lui va contribui la progresul moral al semenilor, și astfel „*ne vom învăța a împlini nu numai poruncile cele dumnezeiești, ci și cele țărănești*” (n.n. lumești)⁷⁴³. Manuscrisul a zăcut multă vreme în biblioteca mănăstirii de la Hodoș-Bodrog, de unde a fost luat de Vasile Goldiș, după 1900, pe când acesta funcționa ca secretar consistorial la Arad, și păstrat în biblioteca personală. În 1934, întreaga bibliotecă a lui Vasile Goldiș, inclusiv manuscrisul, a intrat în patrimoniul Bibliotecii Județene Arad, unde se păstrează și

⁷⁴¹ Gheorghe Lițiu, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în „*M.A.*”, anul XVI, 1971, nr.9-10, p.712.

⁷⁴² **Înainte cuvântare**: „*După ce am cetit eu această prea frumoasă și nevinovată carte despre jărtva lui Avram, foarte tare m-am pus în gând ca să o prefac, și să o avem și în limba cea românească, căci dacă o au alte limbi, gândesc cum că nici românii nu să vor supăra dacă, precum zisăi, și pre limba noastră cea românească o am avea-o. Și dacă prin aceasta ne vom învăța a împlini nu numai poruncile cele dumnezeiești, ci și cele țărănești; ba încă și a părinților, crescătorilor și ale făcătorilor de bine ai noștri. Deci, dară, cel ce o va ceti știu cum că nici întru o alunecare nu va cădea prin cetirea ei, și pentru aceea nu va avea pricină de a mă blăstăma pre mine, cel ce am prefăcut-o.*” I. Pervain, *op.cit.*, p.313.

⁷⁴³ *Ibidem*, pp.313,314,318,319.

astăzi. Pe lângă cele două traduceri, Tipiconul și Jărtva lui Avram, ieromonahul Sebastian Ștefan Tabacovici a mai lăsat posterității și unele predici, rămase tot în manuscris⁷⁴⁴. Opera ieromonahulului Sebastian Ștefan Tabacovici se încadrează în revirimentul culturii românești arădene, inaugurată la începutul secolului al XIX-lea, odată cu activitatea preotului iluminist Nicolae Horga Popovici de la Seleuș.

Ghenadie Ilie (1905-1965)⁷⁴⁵

S-a născut la 17 decembrie 1905 în comuna Secusigiu ca fiu al Sofiei și a lui Adrian Ilie, o familie de țărani gospodari. Școala primară a terminat-o în satul natal, după care s-a înscris la Liceul „Moise Nicoară” din Arad apoi la Facultatea de Litere din cadrul Universității București, pe care a absolvit-o în anul 1931.

Pentru o scurtă vreme, a predat istoria și geografia la Seminarul Musulman din Megidia însă reușește, destul de repede, să se întoarcă în Banat și să se stabilească la Timișoara, unde și-a continuat cariera didactică. A funcționat ca profesor la Liceele C.D.Loga (1935), Victor Babeș și la Liceul Comercial de Băieți și a locuit multă vreme pe str.Remus, la nr.14.⁷⁴⁶

Încă din anii studenției a publicat mai multe articole în revista „*Analele Banatului*,” scoasă de Ioachim Miloia.

De asemenea s-a implicat în dotarea cu cărți a bibliotecii Casei Naționale și la aniversarea bisericii ortodoxe române din Secusigiu din anul 1934.Cu această ocazie a amenajat la Casa Națională o expoziția „de țesături și cusături naționale.”

La Monografia comunei Secusigiu a început lucreze din 1930, când era ultimul an de studii. După cinci ani, în 1935, reușește să dea lucrării forma finală,

⁷⁴⁴ *Ibidem*, pp.314,318,319.

⁷⁴⁵ Vali Corduneanu,Vasile Dudaș, Prefecții Județului Timiș-Torontal (1919-1949) Editura Marineasa, Timișoara, 2009, p.89-91

⁷⁴⁶ În ultima parte a vieții s-a mutat în Piața Nicolae Bălcescu nr.1

însă din lipsă de bani nu reușește să o tipărească, cartea rămânând în manuscris până azi.

În anul 1937 s-a căsătorit cu învățătoarea Veronica Jenar, născută, în anul 1914, în Cebza, cu care a avut o fiică, Rodica, măritată Anderca.

În mișcarea legionară a intrat încă din tinerețe, încât a prins și perioada în care Garda de Fier a fost scoasă în afara legii. A ajuns șeful organizației județene și în 1940, în timpul guvernului legionar, a fost numit, prin Decretul nr.3201 din 20 sept.1940, prefect al județului Timiș-Torontal. Va rămâne în această funcție până la 21 ianuarie 1941.

În perioada mandatului său a luat o serie de măsuri de rezolvare a problemelor refugiaților din Transilvania de Nord.

Printre primele manifestări publice la care a luat parte în calitate de prefect a fost parastasul pentru cei trei legionari asasinați în Timișoara (Alexandru Cocora, Teodor Udrea, Gh. Dragomir) ca represalii pentru uciderea primului ministru, Armand Călinescu.

După eliberarea din funcție, la începutul lunii aprilie 1941, Ghenadie Ilie a fost arestat și condamnat la 10 ani de detenție. A fost eliberat în anul 1946. A doua arestare a avut loc în anul 1951, când a fost condamnat la 4 ani de detenție, în lagărele Bicaz și Onești. A treia arestare a avut loc în anul 1958, de data aceasta fiind condamnat la detenție până în 1964. După eliberare, a lucrat ca planificator la Întreprinderea de Stat Oțelul Roșu și ca merceolog la I.A.S Variaș.

S-a stins din viață la 17 noiembrie 1969 și a fost înmormântat în Timișoara, în cimitirul din str.Cosminului.⁷⁴⁷

După 1990, fiica sa, Rodica, a solicitat în justiție, compensații morale pentru suferințele tatălui ei.

⁷⁴⁷ Material pus la dispoziție de fiica lui Ghenadie Ilie, Rodica Anderca.

Zoe Ispășoiu, născută Puta

(1955-2006)

S-a născut la 17 iunie 1955. Tatăl, Ștefan Puta, a fost cadru militar iar mama, Ana, casnică. Clasele primare l-a făcut în Timișoara după care, tot aici, a urmat Liceul „Dimitrie Loga” și, în continuare, Facultatea de Filologie din Timișoara, secția germană-română.

Dupa terminarea facultății a fost repartizată în Negrești Oaș. În anul școlar 1983-1984 a predat la Școala generală din Secusigiu limba română și istoria. În anul 1987 s-a căsătorit cu Emil Ispășoiu din Timișoara.

Din anul 1990 până în 2005 a predat limba germană la Liceul Economic din Timișoara. În anul 1992 a obținut gradul didactic II la limba și literatura română.

In anul 2005, din cauza problemelor de sănătate, ea fost nevoită să se pensioneze pe caz de boala.

În anul 1999 a publicat cartea "*SECUSIGIU -pagini monografice*", pe propria cheltuiala, ca un dar neprețuit pentru consătenii ei.

S-a stins din viață, în anul 2006, la doar 51 ani, răpusă de boală, și a fost înmormântată în Secusigiu, alături de familie, în cimitirul ortodox de la Borconi.

Ioan Cuzman s-a născut în data de 3 octombrie 1944, în localitatea Secisigiu, județul Arad. Școala primară și cea gimnazială le-a făcut în localitatea natală, după care a plecat „la oraș”, pentru desăvârșirea studiilor. În anul 1981 a absolvit Facultatea de Științe Economice, Secția „Economia industriei, construcțiilor și comerțului” din cadrul Universității de Vest din Timișoara, după care, în anul 1987 a absolvit studiile portuniversitare, în specializarea „Conducerea, organizarea și planificarea unităților economice.” În anul 1999 a obținut titlul științific de doctor în economie, cu teza „Analiza indicatorilor economico-financiari la agenții economici cu profil complex – societăți de investiții financiare.”

În ceea ce privește activitatea profesională, între anii 1981-1982 a funcționat ca economist la Întreprinderea „Electrobanat” Timișoara, după care, între 1982-1987 a fost șef serviciu financiar la Întreprinderea de Mașini Unelte din Arad.

Din 1987, până în anul 1990 a funcționat ca director-adjunct comercial la Fabrica de Confecții din Arad, iar după Revoluție, între anii 1990-1992 a fost numit în demnitatea de subprefect al județului Arad. Între anii 1992-1994 a funcționat în învățământul superior, ca lector la Universitatea de Vest din Timișoara, iar în anul 1994 a fost ales în înalta demnitate de președinte, director-general la Fondul Proprietății Private nr. 1 Banat-Crișana, cu sediul în Arad.

Din anul 1997 FPP 1 Banat-Crișana a devenit „Societatea de Investiții Financiare Banat-Crișana” (SIF Banat-Crișana), iar domnul Ioan Cuzman a rămas în continuare președintele și directorul-general al acestei instituții de investiții financiare, până în anul 2012, când a fost ales vicepreședinte al Consiliului de

Administrație al Societății de Investiții Financiare Banat-Crișana, demnitate pe care o îndeplinește până în anul 2013.

După debutul în activitatea universitară din anul 1992, domnul Ioan Cuzman a urcat treptele carierei universitare până la poziția de conferențiar universitar, titlu pe care îl obține în anul 2004. Din 2004, până în anul 2007 este conferențiar universitar dr. la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad, iar în anul 2007 obține titlul de profesor universitar. În această demnitate universitară funcționează și în prezent la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Facultatea de Științe Economice, pregătind generații după generații de noi economiști și de cercetători în domeniul economic. A efectuat un număr de 14 cursuri de specializare în țară și în străinătate și este membru în mai multe foruri științifice și economice. Din 1992 este membru în Corpul Experților Contabili și a Contabililor Autorizați din România, din 1993, până în prezent este vicepreședintele Fundației Universitare „Vasile Goldiș” din Arad, din 1994 este membru al „Lions Club” Arad. Între 2002-2004 a fost președintele Uniunii Naționale a Organismelor de Plasament Colectiv, între 2004-2007 a fost prim-vicepreședintele aceleiași structuri naționale, din 2007, până în prezent este membru în Consiliul de Administrație al BRD – Groupe Societe Generale, din 2007, până în prezent este membru în Consiliul de Administrație al SC BIOFARM SA, iar din 2000, până în prezent este membru în Consiliul de Administrație al SC VRANCART SA.

A publicat numeroase articole și lucrări științifice, dintre care trei cărți ca unic autor, trei ca și coautor principal și una ca și coautor.

*

Dialog cu profesorul universitar dr. Ioan Cuzman despre universul copilăriei

-Domnule profesor, care sunt primele imagini pe care le mai țineți minte despre copilăria dumneavoastră în satul natal?

-Gentuța de „pleu” cu care mă duceam la Grădinița și în care aveam o felie de pâine, uneori albă, alteori neagră; uneori unsă, alteori, nu.. După grădiniță, în clasele primare, mi-amintesc că aveam deja un ghiozdan de carton în care tata, fără să-mi spună, îmi punea câteodată biscuiți de un leu. În rest, aveam tocul, penițele, călimara cu cerneală, toate într-un soi de penar, cioplit din lemn, pentru că avea o „limbă” care-l etanșa și pe care o foloseam și în chip de liniar.

-Asta în legătură cu grădinița și cu școala primară. Dar, ce vă amintiți de-acasă?

-Dacă stau bine să mă gândesc, aveam și acasă câteva atribuții. Cred că începusem să merg la școală, când am promis porunca: „Tu trebuie să mături curtea în fiecare zi!” Era un lucru cu dichis, în sensul că prima dată trebuia să stropesc prin curte, ca să nu ridic „prau”, după care trebuia să pun toate acareturile la locul lor. Oricum, curtea, adică „ocolul”, se găsea în fiecare zi în sarcina mea. Pe de altă parte, era un lucru într-atât de vizibil, încât nu-mi puteam permite să-l fușeresc. În plus, o dată pe săptămână, se mătura și la stradă. Această operațiune avea loc, de obicei, sâmbăta după-amiază, către seară, astfel încât duminica, când treceau sătenii la biserică, totul era curat ca lacrima: iarba din fața casei nu avea nici o pană de găscă sau de găină pe ea, cărarea de la drumul mare, până la poartă era lună și bec, iar pe „praul” drumului se mai vedeau încă urmele de „mătăuz”. Abia atunci era lucrul bine-făcut.

-N-aveați prea multe sarcini gospodărești, deci rămânea timp și pentru învățatură...

-Să ne înțelegem. Până la colectivizare, accentul se punea îndeosebi pe sarcinile gospodărești. Nu mă refer atât la mine și la familia mea, cât la toți copiii din leatul meu. „Paorii” din Secusigiu erau cunoscuți și recunoscuți în tot Banatul pentru hărnicia și destoinicia lor, iar la noi agricultura urmărea și aspectul rentabilității. Se cultivau și cereale, după cum oamenii se ocupau și cu creșterea animalelor, dar legumicultura și cultivarea „lubenițelor” le aducea cel mai mare profit...

-Ne-au lăsat și turcii un lucru bun...

-Exact! Dar nu numai cultivarea lubenițelor este un lucru bun păstrat de la turci. Trebuie să fac o scurtă paranteză și să părăsesc un pic universul copilăriei mele. Vă

mărturisesc că am vrut să-mi dau doctoratul în științe economice pe o teză legată de beneficiile modului de producție asiatic, de pe vremea turcilor, când în Banat nu existau posesiuni nobiliare, ci tot pământul îi aparținea în exclusivitate sultanului. Acesta îl „*arenda*” celor care puteau să-l muncească, prin intermediul spahiilor. Revenind acum la una dintre îndeletnicirile copilăriei mele, mi-amintesc că stăteam destul de des la pază la lubenițe. Ziua le păzeam noi, copiii, iar noaptea, părinții. La vremea recoltatului, cele mai frumoase lubenițe se păstrau pentru ziua de duminică. După ce veneam de la biserică și ne așezam la prânzul duminical, la sfârșitul mesei se tăiau aceste lubenițe „de elită”, iar familia hotăra: de la această lubeniță luăm semințele, iar de la aceasta, nu. Așa se făcea selecția semințelor și se ridica, din punct de vedere calitativ, producția de anul viitor.

-O altă amintire legată de munca pământului?

-Ținutul de cal la săpătoare. Țineam calul de căpăstru și aveam grijă să meargă numai de-a lungul rândului. Mi-a rămas și acesastă imagine în minte... După colectivizare, oamenii din Secusigiu s-au adaptat destul de repede noilor condiții social-politice, lucru care s-a resimțit și în ceea ce privește viitorul nostru, al copiilor. Agricultură nu mai era pe primul plan, ci accesul la educație, la școală. Singurul gând al sătenilor era să-i trimită pe copii la oraș, ca să deprindă o meserie bună și să scape de viața la țară...

-Să fie „domni” și să nu robească pe pământul statului...

-Cam așa ceva. Însă, viața de zi cu zi de la Secusigiu nu s-a schimbat prea mult. Oamenii au rămas aceeași, cu o atitudine patriarhală și cu o judecată sănătoasă. Eram în stare să stau cu orele să-i ascult pe bătrânii care se adunau, duminica după-amiază „*la givan*”, la uliță. Oamenii își cunoașteau rostul lor și aveau o viață echilibrată.

-Care sunt jucăriile pe care le-ați primit și pe care le mai țineți minte?

-Nu-mi amintesc să fi avut prea multe jucării cumpărate. Doar așa, câte o minge sau un briceag... Însă noi, copiii, eram cât se poate de inventivi: arcurile, praștiile, fluierile din alun verde sau din „piscoană” de găscă ni le confecționam singuri.

-O caracteristică a comunei Secusigiu era și conviețuirea multietnică. Ce vă mai amintiți din acest punct de vedere? De vreo nemțoaică...

-De un neamț. Egon Tasch îl chema și-mi era un prieten foarte bun, chiar cel mai bun prieten din copilăria mea. Mi-amintesc că era la mine acasă și ne jucam prin curte. Vine la tata un prieten de-al lui și, dând cu ochii de Egon Tasch, îi zice: „*Ce mai faci, nemțalăule?*” La care tata: „*Dacă o dată îi mai zici așa băiatului ăstuia, la mine în casă nu mai calci!*” Cam așa era conviețuirea interetnică la noi în Secusigiu, bazată pe un respect deosebit. Existau și destule căsătorii mixte, din câte îmi mai amintesc. Pe de altă parte, exista și o anumită tendință de a ne întreține cu cei din Saravale, din Pesac sau din Igrîș, care vorbeau ca noi, cântau și jucau ca noi, dar acest lucru se manifesta mai mult în spațiul vieții culturale.

-Și o ultimă întrebare, legată de amintirile despre viața culturală a satului.

-Corul pe patru voci, fără doar și poate. Exista o adevărată emulație în Banat în ceea ce privește activitatea corală, iar la noi, la Secusigiu, această mișcare culturală era una deosebită.

Mircea Remus Buta

S-a născut la 23.05.1955 în localitatea Secusigiu. În perioada 1962-1970 a urmat cursurile Școlii Generale din Secusigiu apoi, între anii 1971-1975, Liceul de Muzică și Arte Plastice din Arad.

Urmându-și vocația, în perioada 1976-1980, a studiat la Conservatorul “G. Dima” din Cluj-Napoca, după care, din 1980 până în 1994, a funcționat ca profesor la Catedra de Teorie-Armonie a Liceului de Muzică din Arad. Între timp și-a dat examenul de definitivat și obține gradul didactic II și I.

Din 1994 devine asistent la Facultatea de Teologie Ortodoxă (Disciplina Muzică bisericească) a Universității “A. Vlaicu” din Arad, iar din 1998 lector. După

susținerea doctoratului la Academia de Muzică, în 2007, a fost numit conferențiar la aceeași facultate

În cadrul activității didactice desfășurate, Mircea Buta a urmărit în primul rând, reactualizarea cântării bisericești din vestul țării la cerințele și pretențiile unui învățământ modern, potrivit noului mileniu. În acest sens, a încercat refacerea legăturii cu nenumăratele tipărituri ale cântării de strană apărute până în 1947 și totodată descătușarea turnurilor melodice de “chingile” metrice ale notației “lugojane” și de asemenea actualizarea lor cu practica “vie” a preoților și cantorilor slujitori ai bisericii.

Pentru realizarea acestui obiectiv, a analizat, pe de o parte, edițiile apărute în domeniu în prima jumătate a secolului, iar pe de alta, a urmărit cu atenție mai mulți preoți și cântăreți de strană, care au dovedit o foarte bună cunoaștere a glasurilor și o consecvență în aceeași măsură, la aplicarea lor în cântările din cult.

Lucrări publicate

1. Trifon Lugojan – în paginile publicației „Biserica și Școala” - susținută în 1997, cu ocazia împlinirii a 175 de ani de la lansarea publicației.
2. „Qvo vadis ecclesiastica musica in terțio millenio” – în *Revista* Facultății de Teologie Ortodoxă, nr. 3-4, 1999, pp. 35-46, (p. I-a) în *Revista „Porunca Iubirii”* nr. 1/2000, Sibiu, (p. I-a) și nr. 2/2000, (p. a II-a).
3. „Qvo vadis ecclesiastica musica in terțio millenio” – (II), în „Teologia”, nr. 1/2000, pp. 17-28.
4. „Glasurile psaltice (de strană) din vestul țării, pe înțelesul tuturor” - 700 exenplare, cu o prefață a P. S. Părinte Episcop TIMOTEI – Tipografia „Publi-Știrea Expres”- ARAD, str. Bela Bartok, nr. 19.
5. Priceasna Paștilor „Trupul lui Hristos” – redactată și diortosită după notația pr. Ioan Șerb – în „Calea Mântuirii” Nr. 1 – aprilie - 2000.
6. Priceasna „Lăudați pe Domnul” – redactată și diortosită după notația lui Trifon Lugojan – în „Calea mântuirii” Nr. 3 - mai - 2000.
7. Condacul din Duminica Slăbănogului, glas III, în „Calea Mântuirii” Nr. 4 – mai – 2000.
8. Preotul Ioan Șerb – animator al vieții muzicale bisericești în Eparhia Aradului, în vol. „Facultatea de Teologie din Arad la zece ani de existență”, Arad, 2001, , pp. 31-49.
9. „TRADIȚIE ȘI MODERNITATE ÎN NOTAȚIILE LUI TRIFON LUGOJAN” – în „Tradiție și modernitate în științele umaniste și sociale” conținând „Lucrările

Secțiunii I a Simpozionului „Cercetarea științifică – o punte spre integrarea europeană” – Arad, 3-4 Noiembrie, 2004, Editura MIRTON.

10. „Cântarea bisericească din vestul țării – opinii, constatări, perspective” – susținută la Congresul Internațional de Muzică Bizantină de la Iași, 12-14 mai 2005 și în cadrul Simpozionului Internațional al Univ. „A. Vlaicu” – ARAD, 19-20 mai, cu tema „O nouă dimensiune a dialogului ecumenic și interreligios”.

11. Cântările glasurilor bisericești la Vecernie și esența lor intonațională, în notațiile lui Trifon Lugojan (teza de doctorat)

12. Răspunsurile Sfintei Liturghii și 45 de Pricesne cu melos din vestul țării (135 de pagini),

13. Glasurile psaltice (de strană) din vestul țării, pe înțelesul tuturor (ediție adăugită) (90 de pagini),

14. Studiul “ARAD – cel mai important centru de editare a muzicii bisericești din vestul țării în ultima sută de ani” (10 pagini) susținut în cadrul Sesiunii de comunicări științifice, Arad, 25-26 mai 2006, și publicat în volumul “Istorie și spiritualitate ortodoxă în Episcopia Aradului”, paginile 71-81.

15. SFÂNTA LITURGHIE pentru cor mixt, cu melodia îmbisericită din vestul țării (90 de pagini),

*

Cu gândul la satul natal Mircea Buta a scris pentru secusigeni următorul text:

*Din colțu-ntunecat al ținerii de minte,
Imagini răsfirate-mi vin acum nainte...*

Între idilic și „scrâșnire de dinți”

Foarte provocatoare a fost pentru mine solicitarea de a așterne în scris amintiri din satul meu. Mai întâi pentru că am avut două percepții destul de opuse care se luptau înlăuntrul meu și mai apoi că realitatea fizică a încercat să-mi demonstreze altceva. Cu nici-un chip nu doresc să evidențiez laturile pozitive sau negative, ci intenționez să descriu o frântură din ceea ce am trăit în satul meu. Pentru că această carte se adresează în primul rând „săcusigenilor”, am considerat că ar fi potrivit să folosesc cuvinte și expresii din acea perioadă, pentru a readuce pe cât posibil, „parfumul” local existent cândva.

Deci, eram și eu copilul ce „să” juca la uliță cu toți copiii „pacă-pacă” sau „d-ascunsa” sau „checica” sau „lopta-n cuc” sau „bâza” sau orice inventam noi. Eram o „grămadă dă copii”: io, – Mircea lu’ Bută, unii mai bătrâni îmi ziceau a lu’ Bobală, soră-mea Anișoara lu’ Bută, Adinela lu’ Dudulan, Doru lu’ Gașpor, Ana și Cornelia lu’ Ciurcă, Pica, și orice copil care trecea p-acolo. Când întreceam măsura mai strâga vo babă pă noi (Baba Lena lu’ Șanțău, bab-Ana Grozoane, baba Iță a lu’ Pera, bab-Ana Femița sau Lala lu’ Ghinădușcă) să mergem la izlaz că parcă „o vinit arghela”.

Dâncolo dă „hărmălaia” care-o făceam și uneori și „potca” ce apărea, am observat cu „pamătu meu dă copil” că fiecare familie de fapt, se lupta cu grijile vieții pentru a putea trăi cât mai ușor. Am văzut la 8-9 ani că uica Ila Dudulan o încercat să fie tractorist „și dup-aia” s-o dus la CFR, uica Niță și nana Danița Gașpor s-or ocupat cu părdăici, a mei „mereau” la colectiv, uica Trăian Ciurcă să ocupa cu oi, uica Tia Ghinădușcă era brigadir la o fermă la stat... etc. În acest context, au apărut primele întrebări înlăuntrul meu despre viață.

Paralel cu acestea, mergeam și la livezi la uica Pătru Șator, fratele lu’ maica (bunica). Acolo aveam o vie „dă unge” luam struguri și făceam vin. Acolo am intrat în contact prima dată cu diferențele ce erau „întră cei tânări și ai mai bătrâni”. Parcă nu-mi plăcea atunci să aflu acestea, din cauza copilăriei mele, dar uica Pătru Șator tăt îmi zicea: - Mă nepoace, și tată-tu o avut vie mai încolo, da’ s-o luat după comuniști” ! Și io, încet-încet, începeam să rețin aceste amănunte dar fără să înțeleg nimic. Apoi, îmi aduc amince cum mă lua deda (bunicu) dă mână și mă ducea la ușa dî la uliță și zicea că afară îs căruțașii ăia răi,... că trăbă duși la Jimbolia. Io aprobam instinctiv și tăt era bine. Mai târzău o murit deda (bunicu). Am văzut atunci cu ochii mei copilărești anumite tensiuni. După câteva luni bag-sama, că nu fân mince exact, maica mi-o spus cum o-nceput năcazul. Mi-a povestit că era-ntr-o duminică în casa mică în soba dî la uliță. Deda o vinit dî la biserică și s-o așăzat la prânz. S-or așăzat cu tăți și o adus zupa. Atunci s-o auzit pă drumu’ uliții o cocie cu doi cai care erau mânați tare-n fugă. Tăți s-or uitat pă fereastră și or văzut în zî dă duminică cum caii or vrut să „tragă” la noi acasă că erau a noșcii (armăsarul Ghiță și iapa Nuni) predați dă tată-miu la colectiv iar căruțașu cu zbicu i-o lovit păstă ochi și-o tras dă viță năpoi pă drum și parcă i-o și suduit. În momentu ăla deda nost o dus lingura cu „zupă” la ureche și o paralizat pă loc. Nici atunci nu am înțeles „strânsoarea” și cât dă mult pot fi „da bășca”... ai bătrâni și generația părinților mei,... care cică erau viitorul. Mă tot întrebam în schimb de ce sunt folosit eu ca „piatră de aducere aminte”. Continuarea acestor situații avea să fie din ce în ce mai clară. Aveam 12-13 ani. Încă nu aveam televizor. Într-o sară înnorată cu nori negri și mari, cu atmosfera încărcată năince dă ploaie și băcea și vântu oțără, maica (bunica) stăcea pă târnaț. M-am așăzat și io năince să mă duc să mă culc. - Mirciia,... așa-mi zăcea ea când voia să spună ceva important. - Maica acuș o să moară,... da vreau să ce rog ceva. Io i-am zîs,... - Na, ce-i baiu dă vorbești așa ? Maica vege că tată-tu o intrat în partid,... și mumă-ta tăt așa. Poace mai târzău să bagă și soră-ta. Io, îți spun,... tu să nu ce duci niciodată la ei !!! M-am uitat la nori și n-am înțeles nimic. Ea m-o văzut, și-o dat sama și-o măi zâs odată: Bagă dă samă,... tu acuma nu poți să-nțalegi,... asta o fi mai târzău,... păstă măi mulți ani o să-nțalegi,... acuma ești prea copil,... da,... dacă măi crești atunci înțalegi vorbili așcea. Numa tu să nu ce duci acolo „și dă cine să nu s-acingă”. Cum,... ? Am zâs io,... „dă mine să nu s-acingă” ? Promiți la maica,... ? O spus ea ! O fără spăriat am zîs: - Da, maică.

M-am zuitat dă tăt ci-am vorbit,... or trecut anii și o murit și maica. Atunci eram la Cluj la „George Dima”, la Conservator și-or vinit la mine secretara dă partid cu secretarul studenților și m-o spus că acuma dac-am fost în America și m-am

întors năpoi, mi-s dă năgejge și mi-s propus să mă bage-n partid. S-or lovit ca d-un zâd. Io am zâs că încă nu. S-or repetat încă de două ori propunerile după care m-or lăsat în pace. După ci-am ajuns la Arad, iară or vinit. Atunci m-am sococit să-l ocărăsc pă Tete (taică-meu) pântru ci-o făcut în familie și să-l „zogoniesc” să le spună că io niciodată nu mă duc la ei. Atunci o urmat ceva foarte dur pentru mine: Mi-o zâs tata: Tu vorbești mucio ? Tu șcii că dacă io nu semnam la ăia dî la partid tu nu mereai nicăiri,... că dăgeaba faci pă „sfântu” că așa mere „acuma”.

Crudă lecție a fost pântru mine această situație. Aveam într-o parte pe cei ce-au suferit, adică generația bunicilor și a majorității vârstnicilor care-au fost „plantați” într-un sistem politic căruia încercau să-i opună o rezistență surdă și tacită, iar pe de altă parte, generația părinților mei care deja suferea și aceasta suferință urma să crească mai mult și mai mult. Exista realitatea „ș-așa-i rău, ș-așa nu-i bine”. M-a urmărit zeci de ani intenția generației bunicilor de a transmite urmașilor lor în orice condiții situația lor și strigătul lor „mut” pentru felul „dureros” ce l-au trăit la sfârșitul vieții întreaga lor generație. Atunci, când am pus cap la cap vorbele spuse dă uica Pătru Șator, dă Deda (bunicu) și dă maica (bunica), am fost foarte atins dă drama prin care au trecut ei dar în același timp mi-a venit la fel de greu să acuz pe părinți de „buna-intenție” și „traiul” comunist pe care l-au avut. Dacă adaug la acestea și alte minuni trăite-n familie, stau și nu pot să pricep... cum au reușit să ne transmită mai presus de cuvinte anumite adevăruri de viață și-n același sens să ne pregătească pentru lupta ce avea să ne aștepte și pe noi.

Dansul tradițional la Secusigiu era alcătuit din patru melodii care erau contrastante ca și ritm și manieră. Această "unitate" își avea structura neschimbată și întotdeauna cei care jucau știau că partenera se păstra pe parcursul acestor patru cântări. Ele aveau următoarele denumiri: "A dă mână...", "Întoarsa...", "Pă picior..." și "Lența..." care uneori se mai înlocuia cu "Hora". Fiecare parte din joc avea melodii specifice din care sunt redactate mai jos cele mai sugestive. Rămân un mister aceste patru părți care alcătuiau "întregul" și poate fi prefigurarea arhaică a structurii celor patru părți ale viitoarelor simfonii.

A dă mână (legănat)

Dansul tradițional la Secusigiu era alcătuit din patru melodii care erau contrastante ca și ritm și manieră. Această "unitate" își avea structura neschimbată și întotdeauna cei care jucau știau că partenera se păstra pe parcursul acestor patru cântări. Ele aveau următoarele denumiri: "A dă mână...", "Întoarsa...", "Pă picior..." și "Lența..." care uneori se mai înlocuia cu "Hora". Fiecare parte din joc avea melodii specifice din care sunt redactate mai jos cele mai sugestive. Rămân un mister aceste patru părți care alcătuiau "întregul" și poate fi prefigurarea arhaică a structurii celor patru părți ale viitoarelor simfonii.

A dă mână (legănat)

Eusebiu PSTRU

Eusebiu PSTRU s-a născut în Arad, la 25 mai 1966. După absolvirea Școlii generale din localitatea natală (Munar), a urmat cursurile Liceului Teoretic din Periam (județul Timiș), pe care le-a absolvit în anul 1991. În anul 2000 a absolvit Facultatea de Inginerie din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” Arad, după care, în perioada 2006-2007 a urmat cursurile masterale la aceeași universitate, în specialitatea „Modernizarea ecologică a materialului rulant”.

În anul 2009 a urmat cursurile Colegiului Național de Apărare din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București, pe care le-a finalizat în specialitatea „Securitate și bună guvernare”.

Din punct de vedere profesional, Eusebiu PSTRU a parcurs toate treptele, până la cele mai înalte demnități. A început activitate, în anul 1988, ca mecanic auto la IATSA Arad, unde din 1995 devine șef atelier auto. Din anul 1999 a fost manager general la firma „Auto Tech Serv” SRL, iar din anul 2002 până în anul 2005, manager general la firma „Auto Technic” SRL Arad. În perioada 2005-2007 a funcționat ca director al Agenției de Autoritate Rutieră Română Arad (ARR), după care, între 2007-2009, a revenit ca manager general la „Auto Technic” SRL. În perioada 2009-2012, a fost numit în înalta demnitate de secretar de stat la Ministerul Transporturilor din România, după care, pentru o scurtă perioadă, a fost ales ca vicepreședinte al Consiliului Județean Arad, demnitate pe care a ocupat-o în intervalul iunie-decembrie 2012. În anul 2012 a fost ales ca deputat în Parlamentul României, demnitate pe care o ocupă și în prezent.

De numele ministrului-secretar de stat Eusebiu Pistru se leagă numeroase investiții atrase pentru municipiul și județul Arad, printre care autostrada Arad-Timișoara, centura ocolitoare a municipiului, reabilitarea sau modernizarea unor drumuri naționale din județul Arad, aducțiunea apei în zona Hălmagiului etc.

*

În contextul redactării acestei cărți, d-lul Deputat Eusebiu Pistru a dat un interviu:

Domnule deputat Eusebiu Pistru, sunteți originar din satul Munar unde ați și copilărit. Ce amintiri aveți din copilărie?

Am avut o copilărie normală, liniștită, departe de gălăgia unui oraș. Pot să spun că m-am bucurat în fiecare clipă de copilărie, indiferent de vârsta pe care am avut-o: și la 5 ani, și la 15. Practic nu mi-a lipsit nimic.

Chiar nimic?

Trebuie să facem diferență între perioada de atunci și cea de acum. Atunci ne mulțumeam cu puțin, important era să avem prieteni, să ne înțelegem bine între noi. Acum au apărut tentații noi, copilăria este altfel trăită, cu alte pretenții. Noi atunci nu aveam calculator, telefon mobil, tablete și alte aparate sofisticate. Pe timpul meu, televizoarele erau alb-negru, iar o bicicletă însemna că posesorul ei este cineva. Eu aveam o semicursă, cum se numea pe atunci, cu care făceam naveta la Secusigiu, la școală.

Care erau tentațiile de atunci, la Munar?

În primul rând, erau jocurile copilăriei, „prinsa” sau „de-a v-ați ascunselea”. Mi-a plăcut și fotbalul, pe care-l jucam în „Gropi”, lângă gara din Munar, unde ne adunam toți copiii din sat la o miuță, că așa era pe atunci.

Pot să spun că acestea erau jocurile care puteau fi găsite în copilăria fiecărui copil de la țară. Dar, de asemenea, sunt bucuros că am copilărit într-un sat deosebit, care avea două-trei elemente specifice cu care puține localități se pot mândri. Aș pune în primul rând Mureșul, care curge foarte aproape de Munar. Mai ales vara, când căldura era înăbușitoare, Mureșul era locul nostru de scăldat.

Apoi, mănăstirea Bezdin este un alt reper al copilăriei. De fiecare dată, de Sfânta Maria sârbească eram prezenți de cu seara la mănăstire. Era și un foc de tabără și stăteam până dimineța. Întotdeauna m-a fascinat mănăstirea, prin solemnitatea ei. Mănăstirea oferea un respect pentru oricine nu numai pentru sârbi. În localitatea Munar au trăit și trăiesc mai multe familii de sârbi. Și eu mă consider puțin sârb, deoarece bunicii mei au locuit în comuna Gelu, din Timiș, o comună sârbească, iar până am ajuns să merg la școală, acasă, vorbeam mai mult sârbește.

Ceea ce este iarăși deosebit, Munarul are și acest minunat lac al nuferilor, cunoscut sub numele de „*Morfac*”. Țin minte că pe vremuri, când se umfla Mureșul, mergeam la pescuit la „*Morfac*”.

Acestea sunt amintirile frumoase și unice. Îmi amintesc întotdeauna cu drag de satul meu Munar, unde mi-am petrecut copilăria.

*

Personalități din Satu Mare

Din rândul comunității sârbe din Satu Mare s-au ridicat

- *dr. Milivoi Stamoran*(1947-2009), medic primar diabetolog în Arad
- *prof. dr. Dusan Popov*(n.1948) , profesor universitar și deputat din Parlamentul României(2008-2012)

Personalități din Sânpetru German

Dintre personalitățile germane marcante din Sânpetru German amintim:

- Wendelin Becker, vicar general al Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara;
- Lindner Josef, profesor;
- Schweizer Stefan, ofițer;
- preoții Johann Bruckler, Augustin Lehnert, Wendel Lindner și Mathias Palmer, Mathias Albert (1961- 1990).⁷⁴⁸

⁷⁴⁸ A decedat în Germania în anul 1993

Capitolul XI

Comuna Secusigiu, prezent și viitor

În prezent, comuna Secusigiu cu satele aparținătoare Secusigiu, Satu-Mare, Munar, Sânpetru German, deține o suprafață de 13971 ha, din care intravilan 608,51 ha și extravilan 13362,49 ha. La ultimul recensământ, populația comunei număra 6284 locuitori cu 2155 gospodării și 1976 locuințe. Populația se ocupă cu agricultura și cu creșterea animalelor, în prezent în localitate fiind înregistrate 10.000 capete de ovine și cca 700 capete bovine.

În satele comunei funcționează 4 grădinițe și 5 școli. De asemenea în comună există post de poliție, 2 oficii poștale, mai multe cabinete medicale umane, cabinet stomatologic, farmacie și cabinet veterinar.

Printre activitățile economice desfășurate în comună, pe lângă agricultură și creșterea animalelor, menționăm extracția de țitei în localitatea Sânpetru-German, activități se comerț și alimentație publică.

În comuna Secusigiu sunt înregistrate 69 de firme, S.R.L-uri, Intreprinderi Individuale, PFA-uri, care desfășoară activități agricole, de construcții, transport, activități comerciale (alimentări, magazine de chimicale, magazine textile, baruri etc.). Primele au fost înființate în 1992 iar ultimele în 2011.

Distribuite pe localități, 32 au sediile în satul Secusigiu, 22 în Sânpetru-German, 9 în Satu Mare și 6 în Munar.

Perspectivile de viitor ale comunei Secusigiu depind în mare parte de facilitățile oferite investitorilor, de potențialul economic, de investițiile atrase și de oferta turistică.

Pe site-ul primăriei la facilități oferite investitorilor, se menționează forța de muncă disponibilă, potențialul ridicat de resurse umane, posibilități de concesionare și închiriere terenuri și, cel mai important lucru, disponibilitatea autorităților locale de a încheia parteneriate cu investitorii.

Cât privește proiectele de investiții, mare parte din ele au fost demarate anii trecuți, fiind în prezent în desfășurare.

Proiect pe Fonduri europene

- Amenajare 2 km trotuare Secusigiu- proiect demarat prin GAL „Lunca Mureşului de Jos” cu cofinanţare din partea Consiliului local Secusigiu

Proiecte de investiţii

- Asfaltare străzi în comună
- Pietruire străzi în comună 40 km
- Modernizare baze sportive în cele 4 localităţi - lucrări în execuţie
- Modernizare piaţă agro-alimentară Secusigiu
- Modernizare Cămin Cultural Secusigiu - lucrări în execuţie
- Alimentare cu apă potabilă a comunei Secusigiu - lucrări în execuţie
- Concesionare serviciu de iluminat public al comunei Secusigiu
- Concesionare serviciu de salubritate al comunei Secusigiu.

Oferta turistică

Totodată comuna dispune de un potenţial turistic valoros şi atractiv, în perimetrul acesteia aflându-se următoarele obiective turistice:

- Mănăstirea ortodoxă sârbă Bezdin, la 5 km de satul Munar
- "Lacul cu nuferi Bezdin"*
- Rezervaţia mixtă *"Prundul Mare"*
- Situl arheologic din satul Munar- aşezare din epoca bronzului şi prima epocă a fierului, la punctul *"Viile Munar"*
- Situl arheologic din satul Sanpetru-German- necropolă şi aşezare neolitică (Bodrog-Kerestur) la punctul *"Fântâna Vacilor"*
- "Parcul natural Lunca Mureşului"*

O atracţie pentru turişti sunt şi sărbătorile locale

- Sărbătoarea "Fiii satului", care are loc în prima duminică a luni iulie
- Hramul bisericii ortodoxe române Secusigiu, în ziua de "Sfântul Gheorghe" - 23 aprilie
- Pelerinajul anual la Mănăstirea ortodoxă sârbă Bezdin la praznicul Adormirii Maicii Domnului (*Velika Gospojina - Sfânta Maria Mare*), sărbătorit după ritul vechi de ortodocşii sârbi în data de 28 august.

Foto faină cu mănăstirea-din colectia Ioanăș

Lista persoanelor intervievate

Ardelean Viorica (Ica Gavra), n.1948, Secusigiu
Barbu Dimitrie (Tia Rica), n.1920, Secusigiu
Delia căs.Făgean, n.1952, Satu Mare, locuiește în Secusigiu
Hegedus Zoltan, n.1939, Secusigiu
Keller Elisabeta, n.1941, Satu Mare
Levai Anna n.Kovacs în 1928, Munar
Muntean Cornelia, n.Barbu, 1925, Secusigiu
Ristin Elena, n.1945, Satu Mare
Ristin Marina, n.1933, Satu Mare
Roșu Dimitrie (Tia Roșu), n.1933, Secusigiu
Teuca Cornelia n.Giulvezan,1952,Secusigiu
Sombathy Rozalia n.Mora, 1943, Sânpetru German
Vădăsan Mircu, n.1927, Munar

Lista persoanelor care au contribuit la monografie cu texte scrise

Aldan Marin – Arsică
Blidar Mihai Aurel, preot
Cheșa (Luca) Dana
Horia Ștefan, preot
Jirj Valeriu, preot

Muj Samuel

Pascu Ioan

Paul Angelica

Přelouček Iosif, preot

Popov Dejan

Popov Dušan

Ristin Dușița

Stojkov Radoslav, preot

Vornicu, Ioan, preot

BIBLIOGRAFIE

Achim, Viorel

2000, *Banatul în Evul Mediu*, Editura Albatros, București

Andrea, Avram

1996, *Banatul cnezial până la stăpânirea habsburgică(1718)*, Editura Banatica, Reșița

*

1925, *Anuarul Soccec al României Mari, 1924-1925*, Biblioteca Congresului S.U.A.

Arădeanu(Glük), Eugen,

1979, *Contribuții noi cu privire la viața și activitatea lui Sebastian Tabacovici (1807-1872)*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXIX, nr.4-6/ 1979, Timișoara

Barbu, Mircea, Ivanof, Eduard

1980, *Evoluția istorică a zonei Aradului până în secolul al X-lea*, în *Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București

Beck , Zoltán

1989, *Adjon Isten minden jót ez új esztendőben..”*, Békéscsaba

Becker J, Gitzing L, Klepp J F, Schmidt G, coord.

1991, *Heimatbuch Deutsch-Sankt-Peter*, HOG Deutsch-Sankt-Peter, Gelka-Druck und Verlags GmbH, Ettling

Bejan, Adrian

1995, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara

Benea, Doina

2002, *Vilaetul Timișoarei*, Editura Mirton, Timșoara

2011, Mărturii creștine timpurii în Dacia Romană, în Tibiscum, Serie nouă, Arheologie –Istorie, 1/2011, Caransebeș, p.43-50

Berstein, Serge, Milza, Pierre,
1998, *Istoria Europei*, Institutul European, Iași

Binder, Paul
1970, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în Studii de istorie a Banatului, II, Timișoara, p.61-68

Blăjan, Mihai, Dörner, Egon
1978, *Probleme de demografie istorică pe baza studiului căldărușelor de lut (sec. XI-XIII) descoperite pe teritoriul județului Arad*, în Ziridava 10 , Arad, p. 123-138.

Bocșan, Nicolae, Leu, Valeriu
2002, *Școală și comunitate în secolul al XIX-lea. Circulare școlare bănățene*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca

Bocu, Sever
1939, *Drumuri și răscruci*, Timișoara

Bodea, Cornelia
1943, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta de emancipare național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad

Bogdan, Doru
2012, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812-2012)*, Editura Nigredo, Arad, 2012,

Bolovan, Ioan
2011, *Asociația națională Arădeană pentru cultura poporului român 1863-1918. Contribuții monografice*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, prefată de prof.univ.dr. Nicolae Bocșan, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca

Borovszky, Samu
1896-1897, *Csanád vármegze története 1715-ig*, vol.II, Magyar Tudományos Akadémia Palotájában, Budapest
f.a., *Temes vármegye és Temes szabad királyi város története*, Budapest

Borsa, Sanda, Croitor Mihai
2009, *Colectivizarea agriculturii în România: mecalinsmele legislative ale subordonării lumii rurale (1949-1962)*, Editura Mega, Cluj-Napoca

Botezan, Liviu

2006, *Participarea țărănimii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș la revoluție în primăvara anului 1848 pentru desființarea iobăgiei*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca

Botiș, Teodor

1922, *Istoria școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad*, Arad

2003, *Monografia familiei Mocioni*, Editura Mirton, Timișoara, 2003

Bugarski, Stevan, Stepanov, Ljubomir

1991, *Kad Moriš poteče kroz pero*, Editura Kriterion, București

2003, *Mănăstirea Bezdin. Scută prezentare*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara,

2010, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din România*, Ed. Uniunii Sârbilor din România, Timișoara

Cerović, Ljubivoie

1997, *Sârbii din România din Evul Mediu până în vremurile noastre*, Matica Srbska, Novi Sad

Charle, Christophe,

2002, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Institutul European, București

Cipăianu, George

1980, *Vinčențiu Babeș (1821-1907)*, Editura Facla, Timișoara

Colta, Rodica, Sinaci, Doru, Traia, Ioan

2011, *Căprioara – monografie*, Editura Mirador, Arad

Corduneanu, Vali, Dudaș, Vasile,

2009, *Prefecții județului Timiș-Torontal, (1919-1949)*, Editura Marineasa, Timișoara

Csánki D

1890, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I-V, Budapest

Crețan, Remus

2006, *Dicționar toponimic și geografico-istoric al localităților din județul Timiș*, Vol. I, Editura Universității de Vest, Timișoara

Decei, Aurel

1974, *Aspecte economice și sociale din viața Banatului în epoca otomană*, în Studii de Istorie a Banatului, III, Timișoara, p.12-26

Denize, Eugen

1994 *Un călător spaniol în Transilvania: Bernardo de Aldana (mijlocul secolului al XVI-lea)*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, pp.68-69

Dörner, Egon

1970, *Cercetări și săpături arheologice în județul Arad*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 9, București, p. 445-466.

Dragomir, Silviu

1998, *Studii de istorie medievală*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Sorin Șipoș, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca

Episcopia Aradului. Istorie, viață culturală, monumente de artă, Editura Episcopiei ortodoxe române a Aradului, Arad, 1989

Erlor, J.J.

1982, *Banatul de la origini până acum-1774*, trad. Și note Costin Feneșan, Editura Facla, Timișoara

Enescu, Ion, Enescu, Iuliu

1920, *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul din punct de vedere agricol, cultural și economic*, Ed.III-a, Editura Librăriei Socec &Co, București

Feneșan, Costin

1996, *Cnezi și obercnezi în Banatul Imperial 1716-1778*, Editura Academiei Române, București

1997, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial. 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara

Fényes, E

1851, *Magyarország geográfiai sôtára*, I-IV, Nyomott Koyma Vaszulnal, Pest

Ferenczi, Ștefan, Barbu, Mircea

1978, *Cercetările arheologice de la Bulci și împrejurimi*, în *Ziridava*, X, (număr festiv), Editura Muzeului Județean Arad, pp.67-80.

FRAZER, James Georg

1980, *Creanga de aur*, I- V, Ed. Minerva, București.

Găvănescu, Eduard I

1945, *Sinodul de la Chișineu-Arad*, în „Biserica și Școala”, anul 69, nr.10, diin 4 martie/ 1945,Arad

Gheța, Tiberiu

1982, *Istoricul bisericii ortodoxe române*, manuscris

Ghiorghiu, Teodor Octavian

2008, *Locuirea tradițională rurală din zona Banat-Crișana*, Timișoara

Glodiariu, Ioan,

1997, *Societatea umană din teritoriul intracarpatic în epoca veche*, în *** *Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Glück, Eugen

1980, *Cu privire la istoricul părților arădene în epoca voievodatului lui Ahtum*, în *Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București

Goga, Octavian

1942, *Fragmente autobiografice*, vol. *Discursuri*, București, Editura Cartea Românească,

Grisellini, Francesco

1984, *Încercare de istorie politică și națională a Banatului Timișoarei*, Editura Facla, Timișoara

Gumă, Marian

1993, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, în *Bibliotheca Thracologica* , 4, București

Guțan, Manuel

2003, *Istoria administrației publice românești*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu

Gyémánt, Ladislau

1896, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1790-1848*, Editura științifică și enciclopedică, București

Hașdeu, Bogdan Petriceicu

1896, *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial*, Extras din *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tom.XVII, Memoriile

Secțiunii Literare, Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, București, pp.37-49

Hațegan, Ioan

1995, *Cultură și civilizație la Mureșul de Jos. Comunități, populație și habitat într-un spațiu de interferențe culturale*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara

1997, *Filippo Scolari*, Editura Banatul, Timișoara

2003, *Habitat și populație în Banat (sec.XI-XX)*, Editura Mirton, Timișoara

2005, *Vilayetul de Timișoara, 1552-1716*, Editura Art press, Timișoara

2011, *Contribuții la bibliografia Banatului Imperial (1716-1778)*, Editura Banatul, Timișoara

Hațegan, Ioan, Boldea, Ligia, Țeicu, Dumitru

2007, *Cronologia Banatului II/1, Banatul între 934-1552, Repere cronologice.*

Selecție de texte și date, Editurile Banatul și Artpress, Timișoara

Ilić, Sava

1978, *Srpski horovi u Banatu*, Editura Kriterion, București

Ilie, Ghenadie

1935, *Monografia comunei Săcusîgu*, manuscris

Ioanid, Radu

1997, *Evreii sub regimul Antonescu*, Editura Hasefer, București

Iordache, Gheorghe

1985, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României, Vol.I, Scrisul românesc*, Craiova

Iorga, Nicolae

1913, *Notes d'un historien relatives aux evenements de Balcan*, Academia Română,

Bull. Sect. Hist: I, București

Ispășoiu, Zoe

1999, *Secusigiu. Pagini monografice*, Editura Helicon, Timișoara

Kakucs, Lajos

1998, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat. Sec. XVIII-XIX*, Editura Mirton, Timișoara

2008, *Breslele, manufacurile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717-1918*, Editura Mirton, Timișoara

Kalmar-Maxim Zoia, Oprinescu, Adriana

1986, *Descoperiri Baden – Coțofeni în Banat*, în *Tibiscum* 6, Timișoara, p. 199-210.

Kovách Géza

1980, *Date cu privire la transportul sării pe Mureș în secolele X-XIII-lea*, în Ziridava, XII, 1980

Lițiu, Gheorghe

1971, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu mitropolitul Andrei Șaguna*, în Mitropolia Ardealului, anul XVI, nr.9-10/1971,

Madgearu, Alexandru

1994, *Misiunea episcopului Hierotheos. Contribuții la istoria Transilvaniei și Ungariei în secolul al X-lea*, în Revista de Istorie, serie nouă, V, București, 1-2/ 1994, pp. 147-154.

Manciulea, Ștefan

1931, *Sate și sălașuri din câmpia Tisei*, în Buletinul Societății Regale de Geografie, Tomul I, 1931, Atelierele Grafice Socec & Co.S.A., București, 1931

Mare, Mircea

2004, *Banatul între secolele IV-IX*, Ed Excelsior Art, Timișoara

Márki Sándor

1895, *Aradvámegye és Arad szabad király város története*, II, Budapest

Martinovic C, Istrate N

1921, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și a celorlalte ținuturi alipite*, Institutul de Arte Grafice „Ardelul”, Cluj

Medeleț, Florin, Buligan, Ion

1987, *Contribuții la problema repertoriului movilelor de pământ din Banat*, în Banatica, Reșița

Medeleț, Florin

1994, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, epoca Latene*, în Analele Banatului, serie nouă, arheologie-istorie, III, Editura Museion, București

Meteș, Ștefan

1936, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936

Moga, Valer, Arhire, Sorin (coord.)

2009, *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca

Nemoianu, Paul

1930, *Colonizarea sârbilor în Banat*, în *Analele Banatului*, ianuarie-martie, Timișoara, p 9-17

Nițu, Anton

1974, *Venus de la Sânpetru German, județul Arad*, în *Ziridava*, III-IV, Muzeul Județean Arad, Arad

Oprișan, Horia Barbu

1987 *Teatrul popular românesc*, Editura Meridiane, București, 1987

Pall Francisc, Mureșan, Camil

1961, *Lecturi din izvoarele istoriei Evului Mediu*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București

Panuca, Emil

1930, *Apărarea Banatului din timpurile cele ai vechi până la Războiul Mondial*, în *Analele Banatului*, anul III, nr.1, Fasc. 4, ianuarie-martie/ 1930, Timișoara

Pascu, Ștefan, Hanga V.,

1958, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol.II, Feudalismul, Editura Științifică București

Pascu, Ștefan

1971, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj-Napoca

Patachi, Liviu

1947, *Românii în răscoala lui Pero Seghedinaț*, în „*Revista Istorică*” XXXIII, București, pp.9-24

Păcățean, Vasile Teodor

1904, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol.II, Sibiu,

Pârvulescu, Mihai

2003, *Școală și societate. Contribuție la cunoașterea formării elitelor românești din Banat în secolul al XIX-le*, Editura Excelsior art, Timișoara

Pop, Ioan Aurel, Bolovan, Ioan,

2004, *Istoria României. Compendiu*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca

Pop, Ioan Aurel

1994, *Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei și Transilvaniei medievale (secolele IX-XIV)*, în *Istoria României, Pagini transilvane*, coord: acad. Dan Berindei, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994

1997, *Istoria României. Transilvania*, Volumul I, Editura George Barițiu, Cluj-Napoca, pp.451-543, cap. IV, *Voievodatul Transilvaniei și părțile vestice în sec. XII-1541*.

Popescu, Virgil

2009, *Situația țărănimii și problema agrară din Jud.Timiș-Torontal în Perioada 1900-1921*, Editura Eurostampa, Timișoara

Popiangă, Vasile

1979, *Școala românească în părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea, 1821-1867*, Arad

Popov, Dušan

2003, *Asupra unor probleme ale învățământului în limbile minorităților naționale-cu referire la minoritatea sârbă*, în *Minoritarul imaginar, minoritarul real*, Colecția minorități 3, Editor Complexul Muzeal Arad, Arad, p.268-286

Rădulescu, Al.

2002, *Istorie și demografie în Banatul oroman (1552-1716) în Realități și ipostaze în Vilaetul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului) 1552-2002*, BHA Universității Timisiensis, V, Editura Mirton, Timișoara, p 53-91

Rusu, Mircea

1997, *Paleocreștinismul și etnogeneza românilor*, în *** *Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca

1997a, *Caganatul avar și romanitatea dunăreană*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca

1997b, *Formațiunile politice românești și lupta lor pentru autonomie*, în ****Istoria României. Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Rusu, Raulian

2007, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara

Roz, Alexandru, Kovách, Géza

1997, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș” Arad, Arad

Sablić, Dušan

1996, *Srpsko školstvo u Rumuniji*, Temišvar

Săcară, Nicolae, Ban, Florin

2002, *Considerații administrativ-fiscale cu privire la perioada ocupației otomane în Banat (1552-1716)*, în *Vilaetul Timișoarei (450 de ani de la întemeierea Pașalâcului) 1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara

Sandru, Dumitru

1972, *Evoluția lucrărilor de expropriere și împroprietărire operate în baza legilor de reformă agrară din 1921*, în "Studii. Revistă de istorie", București, tom. 25, nr. 2/1972

Sârbu, Ion

1976, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, Timișoara

Somogyi Gyula ,

1912, *Vármegye és Arad szab.kir.város néprajzi leirása*, Arad

Stepanov, Ljubomir

2005, *Statistički podaci o Srbima u Rumuniji*, Savez Srba u Rumunija, Temesvár

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1880. Transilvania, Ed.Staff, 1997

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1900. Transilvania, Ed.Staff, 1999

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1910. Transilvania, Ed.Staff, 1999

Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1941. Transilvania, Presa Universitară Clujană, 2002

Suciu, I. D.-Constantinescu, Radu

1980, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Vol.I-II, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara

Suciu,I.D.

2003, *Unirea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Editura de Vest, Timișoara

Szentkláray Jenő

1879, *Száz év délmagyarország történetéből*, Nyoma Tott a Csanád-Egyházmegyei könyvnyomdában, Temesvár

Șirianu, Ioan Rusu

1904 *Româniile din statul ungar*, București

Taylor, Alan John Percivale

2000, *Monarhia Habsburgică. 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, traducere: Cornelia Bucur, Editura Allfa, București

Turcuș, Aristida

1982, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara

Țârcovnicu, Victor

1970, *Contribuții la dezvoltarea învățământului românesc în Banat*, Editura Didactică și Pedagogică, București

Țeicu, Dumitru

2007, *Geografia ecleziastică a Banatului Medieval*, Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca

Țichindeal, Dimitrie

1975, *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături*, ediția Virgil Vintilescu, Editura Facla, Timișoara

Țintă, Aurel

1972, *Colonizările habsburgice în Banat*, Timișoara

Tisza Miska

1925, *Magyarország rendőrségének története*, Haladás Nyomda Részvénytársaság, Pécs

Ursulescu, Petru

2005, *Banatul de nord-est în secolele X-XVI*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara

Varga E.A.

2002, *Erdély etnikai és felekezeti statistikája 1850-1992*, Helységnevtár Összesített mutató

Az I-V kötetekhez, Editura Pro-Print, Csikszereda (Miercurea Ciuc)

Vârtaciu Medeleț, Rodica

1979, *Pictorul Ion Zaicu*, Editura Facla, Timișoara

Vultur, Smaranda

* *Obiceiuri de Crăciun la sârbii din Banat*, www.memoria.ro

Vesa, Pavel

2006, *Episcopia Aradului, Istorie.Cultură.Mentalități.(1706-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca

2008, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutenberg Univers, Arad

2008a, *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Editura Mirador, Arad

2013, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei

Zamfir, Florin

2009, *Școală și societate românească din comitatul Timiș între anii 1867-1900*, Editura Marineasa, Timișoara

Zdroba, Mircea, Barbu, Mircea

1976, *Săpăturile arheologice de la Felnac și Vladimirescu (Raport preliminar)*, în *Ziridava*, VI, Arad, pp.47-53

<http://arheologie.ulbsibiu.ro/>

<http://www.deutschsanktpeter.de/Kirchengeschichte.127.0.html>

Anexe

Lista comandanților Formației Civile de Pompieri com.Secusigiu⁷⁴⁹

1929-1940 Bleitzer Andrei
1941-1958 Vigh Ioan
1958-1962 Glath Francisc
1962-1970 Schmidt Francisc
1970-1976 Lupescu Ioan
1976-1980 Josan Ioan
1989-1994 Turcu Mihai
1994-1998 Kun Andrei
1998-2004 Tomesc Ioan
2004-2006 Gavrilă Sandu

Documente din arhive naționale

1.

Primăria Satu Mare

Bugetul general al Administrației comunale pe anul financiar

*1940/1941.*⁷⁵⁰

⁷⁴⁹ Informație oferită de Aldan Marian-Arsică, Șef Serviciu S.V.S.U.Secusigiu

Venituri

1. Cote adiționale pe lângă impozitele directe ale statului conf. art. 70 din legea de unificare a contribuției directe și art. 165 din legea administrației:

3% venituri din proprietăți clădiri

2% venituri de la comercianți individuali

2% impozite pe profesii și ocupații

Total.....1970

0 lei

2. 25% impozit pe consum rachiu din fructe și derivatele lor.....200
lei

3. Impozit pe venit

agricol.....193.454lei

4. Impozit asupra localurilor în care se exercită

o activitate de industrie, comerț sau profesie socotită de

valoare locativă.....8200

lei

5. Impozit din vânzarea vitelor în piață sau oborul

comunal, în târguri și bâlciuri.....20.000

lei

6. Impozit pe câini de vânătoare și

lux.....1000lei

Taxe comunale

7. Pentru tăierea vitelor domestice pentru

consum.....1000lei

8. Taxă pentru eliberare adeverință de

proprietate asupra

vitelor.....10.000lei

9. Taxe pentru vitele vagaboande

care vor fi închise în oborul comunal și

hrănite.....500lei

10. Taxe pentru buletin, de înscriere la

biroul

populației.....500lei

11. Taxe pentru extras de naștere sau

deces.....1000lei

12. Taxe pentru extras certificat

căsătorie.....2000lei

⁷⁵⁰ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Satu Mare, Bugetul general al Administrației comunale pe anul financiar 1940/41, nr. inv. 43/1940.

13. Taxe de înscriere a hotărârii de divorț.....	500lei
14. Taxă de curățire a coșurilor.....	13.200lei
15. Taxă pentru serviciu de pompieri și apărare pasivă.....	343.700lei
16. Taxe pentru serviciul P.P. și straja țării.....	364.694lei
17. Chirii sau arenze terenuri proprietatea comunei.....	14.000 lei
18. Arenda terenului de vânătoare.....	2.500lei
19. Arenda cârciumii.....	4.000lei
20. Chiria postului de jandarmi de la Secusigiu-Munar.....	10.000 lei
<i>Venituri averi mobiliare</i>	
21. Dobândă capital în efecte.....	5000lei
22. Restanțe de încasat.....	324.400lei
23. Amenzi în folosul comunei.....	500lei
24. Dobânzi de întârziere.....	1000lei

Venituri extraordinare

25. Excedent în numerar din exerciții închise.....	139.603lei
26. Excedent bugetar din venituri drumuri comunale.....	.89.111lei
27. Cote adiționale asupra impozitului elementar pe drumuri.....	3000lei
28. Trăsuri, briști și cupeuri particulari.....	30.700lei
29. Din vânzări arbori uscați și lemne de foc	

de pe marginea drumurilor

comunale.....	1000lei
30.Alte venituri obținute din drumurile comunale.....	3000 lei
31.Restanțe de încasat din exerciții închise.....	4000lei
32.Contribuții locale pentru plata guarzilor comunali.....	33600lei
33.Restanțe de încasat.....	5800lei
Total venituri.....	1710.362lei

Cheltuieli

1.Plata personalului administrativ al comunei.....	135.600lei
2.Plată notari extrabugetari.....	559lei
3.Indemnizații funcționari și jetoane membrii consiliu comunal.....	37.200lei
4.Indemnizație transport notar.....	36.000lei
5.Indemnizații pentru emiterea F.R.N. pentru funcționarii comunali.....	13500lei
6.Contribuția de 7% pentru Casa generală de Pensiuni.....	7812le i
7.Furnituri de cancelarie.....	6000lei
8.Iluminat localuri ale primăriei și alte servicii comunale.....	6000lei
9.Încălzire localuri ocupate de primărie.....	37.000lei
10.Registre și imprimare, cartonarea și legarea lor.....	9000lei

11.Registru și imprimare pentru starea civilă.....	2000lei
12.Mobilier și reparații mobilier primărie.....	18.000lei
13.Publicarea în presă, procurarea de legi și regulamente.....	1000lei
14.Intreținerea telefonului și poștei.....	28.400lei
15.Abonamente la Monitorul oficial al Județului Timiș.....	9020lei
16.Întocmire plan de situație al comunei.....	1000lei
17.Cheltuieli pentru alegeri comunale.....	2000lei
18.Recensământului populației.....	1530lei
19.Recensământul contribuțiilor.....	2000lei
20.Plată taxe poștale pentru corespondență.....	3000lei
21.Pentru serbări naționale, recepții, inaugurări.....	1000lei
22.Cheltuieli de judecată, timbru.....	..1000lei
23.Cheltuieli de expediție și pentru plata cărăușitului în folosul administrației comunale.....	25.000lei
24.Plata hornarului.....	13200lei
25. 3% din venitul ordinar pentru plata materialelor și instrumentelor de apărare antiaeriană activă și pasivă.....	27.000lei
26.Subvenție pentru Societatea „Cultul eroilor”.....	1000lei
27.Subvenție pentru Straja țării 0,5%.....	4500 lei
28.Subvenție pentru pregătirea militară 1%.....	9000lei
29.Subvenție pentru Fundația „Regele Carol”și	

„Regina Elisabeta”	1000lei
30.Subvenție pentru sinistrați.....	500lei
31.Ajutor pentru Societatea de Patronaj de pe lângă Tribunal 0,25%.....	2500lei
32.Ajutor pentru Crucea Roșie.....	1000lei
33.Ajutor pentru Societatea Funcționarilor Administrativi din Ținutul Timiș.....	1000lei
34.Subvenție pentru serviciul social 2%.....	124.580lei
35.Pentru achitarea ordonanțelor restante.....	316.277lei
36.Intreținerea, repararea, construirea și împrejmuirea edificiilor proprietatea comunei.....	80.000lei
37.Plată impozit proprietăți comunale.....	1000lei
38.Asigurare contra incendiilor.....	8000lei
<i>Serviciul de incendii și apărare pasivă</i>	
39.Plată personal 1 %.....	2400lei
40.Indemnizații și jetoane pentru personalul serviciului.....	1000lei
41.Cumpărarea, repararea, întreținerea aparatelor, Instrumentelor,uneltelor de pompieri.....	7000lei
42.Dotarea formațiunii de apărare pasivă cu măști și material necesar.....	50.000lei
43.Pentru procurarea material incendii motorizat pe plasă.....	42.500lei
44.Fortificarea granițelor.....	12.000lei
<i>Învățământ și biserică</i>	
45.Pentru întreținerea localurilor de școală primară.....	89.000lei

46. Pentru construire locuință director școală.....	8.400lei
47. 1/3 parte din arenda cârciumii.....	1500lei
48. Pentru chiria preotului ort.român.....	1200lei
49. Contribuție pentru edificarea parohiei ort.rom. din Periam.....	10.000lei
50. Pentru răscumpărarea sesiei parohiei ort. rom.....	24.000lei
51. Pentru întreținerea oficiului parohial -plata cantor.....	12.000lei
-plată crâșnic.....	2.500lei
-pentru diferite obiecte.....	500 lei
<i>Serviciul sanitar și ocrotiri sociale</i>	
52. Plata pentru personal sanitar uman (moașa).....	18000lei
53. Pentru întreținere copii sub 7 ani găsiți.....	14.570lei
54. Invalizi de război și mutilați.....	2000lei
55. Ajutor sinistrați.....	500lei
56. Ajutorare văduve, bătrâni săraci.....	1000lei
57. Întreținerea ospiciilor.....	1000lei
58. Cheltuieli transport CFR bolnavi mintali sau mușcați de câini la ospicii sau institute antirabice.....	2000lei
59. Medicamente, cosciug pentru săraci.....	1500lei
60 Vaccinuri.....	1000le
i	
61. Contribuții la fondul pentru ajutorarea concentraților și a familiilor lor.....	9000lei

62.Indemnizație medic de circă.....	6400lei
<i>Serviciul sanitar veterinar și zootehnic</i>	
63.Plată personal sanitar veterinar și zootehnic- hingher.....	1200lei
64.Procurarea de medicamente pentru prevenirea epizotiilor și paraziților.....	500lei
<i>Fond de credite</i>	
65.Fond pentru deschiderea de credite suplimentare.....	15.000lei
66.Fond pentru deschiderea de credite extraordinare.....	5.000lei
<i>Cheltuieli extraordinare</i>	
67.Pentru excedentul consemnat.....	49.603lei
68.Edificarea bisericii ortodoxe române.....	90.000lei
<i>Drumuri</i>	
69.Pentru excedentul consemnat.....	89.111lei
<i>Serviciul tehnic și de drumuri</i>	
70.Plată personal(cantonier).....	9600lei
71.Cheltuieli pentru întreținerea și modernizare drumuri comunale.....	3000lei
72.Iluminatul drumurilor.....	2000lei
73.Pentru întreținerea și construcția podurilor, punților,vadurilor și șanțurilor.....	10.000lei
74.Pentru întreținerea fântânilor.....	2.000lei
75.Pentru plantarea zonelor cu drumuri comunale.....	2.000lei
76.Pentru sectoarele de trecere.....	4.000lei
77.Restanțe de plată.....	2.000lei
78.Pentru fond plan județean suplimentar.....	2100lei
79. Văruiatul pomilor.....	-

*Serviciul de pază**Paza în comună*

80. Plata a doi guarzi comunali de zi și de noapte.....	33.600lei
81. Pentru echipamentul guarzi, cazarmă și armament.....	700 lei
82. Restanță de plată an precedent.....	2800lei
83 Plată 4 paznici agricoli.....	57.600lei
84 Plată echipament.....	1000lei
85. Restanță de plată.....	4800lei

2.

Primăria Sânpetru German

Bugetul general al administrației comunale pe anul financiar 1924⁷⁵¹

Bugetul comunal ordinar	venituri 539.788 lei cheltuieli 539788 lei

	excedent-
Bugetul comunal extraordinar	venituri 4805 lei Cheltuieli-

	excedent 4805
Bugetul comunal transitoriu	venituri 17030 lei cheltuieli 17030 lei

	excedent -

Bugetul general al administrației comunale pe anul financiar 1925

Bugetul comunal ordinar	venituri 604.804lei cheltuieli 604.804 lei

⁷⁵¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German 2/1921-1926
Protocolul ședințelor, nr. inv.1190

	excedent-
Bugetul comunal extraordinar	venituri 51.254 lei cheltuieli 51.054 lei
	<hr/> excedent 200 lei
Bugetul comunal transitoriu	venituri 17.648 lei cheltuieli 17.648 lei
	<hr/> excedent –
Buget fond de edificare și restaurare edificiilor comunale	venituri 6000 lei cheltuieli -lei
	<hr/> excedent 6000 lei
Buget fond izlaz urbarial	venituri 129.724 lei cheltuieli 129.690 lei
	<hr/> excedent 34 lei

Taxe pe 1923⁷⁵²

1. Tăierea vitelor destinate consumului – animal mare (taur, bou, vită) 25 lei/ cap
 - viței, malaci-10 lei/ cap
 - berbec, oaie, capră-6 lei/cap
 - porci- 15 lei/ cap
2. Pentru fiecare teasc mic-100 lei anual
3. Pentru fiecare cazan de fiert țuică-100 lei
4. Pentru fiecare alambic-200 lei
5. Extrase din matricolă născuți, căsătoriți, decedați-10 lei
6. Înscierea unui divorț-50 lei
7. Pentru fiecare firmă mare-100 lei
mică-50 lei

⁷⁵² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, Fond Primăria Sânpetru German 2/1921-1926
Protocolul ședințelor, nr. inv.1190

8. Pentru vânzarea unei vite mari în piață, obor-20 lei

vite mici în piață, obor-10 lei

porci-5 lei

9. Taxă peste 1 câine- 5 lei/ animal

10. Taxă de examinare a cărnii-după una vită cornută 30 lei

-după vițel-15 lei

-după oaie, capră, miel, porc-5 lei

Primăria Secusigiu

Tabel nominal cu chiaburii din comuna Secusigiu și satele Munari, Satu-Mare⁷⁵³ La 17 iunie 1952

Secusigiu

Chiaburi vechi

Nume, prenume	Nr.casă	Categoria în care a fost în prezent	Ce pământ posedă	Dacă folosește brațe	Observații
Gheța Vasile	2	chiabur	22,94 ha	da	chiabur vechi
Buta Ionică	3	„			chiabur vechi
Moșescu Petru	5	„	11,65 ha	da	chiabur vechi
Moșescu Zamfir	8	„	11,79 ha	da	chiabur vechi
Gaspar Ioan	23	„	15,23 ha	da	chiabur vechi
Vânătu Gheorghe	25	„	24,75 ha	da	chiabur vechi
Dobândă Toma	34	„	13,40 ha	da	chiabur vechi
Șepețan Constantin	42	„	19,80 ha	da	chiabur vechi
Barbu Dimitrie	43	„	19,20 ha	da	chiabur vechi
Jorz Isaia	46	„	17,25ha	da	chiabur vechi

⁷⁵³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad, copie primită de Primăria Secusigiu în 20 mai 2002

Secusigiu

monografie

Gaspar Isaia	55	„	16,40ha	da	chiabur vechi
Jorz Emanuil	58	„	13,50ha	da	chiabur vechi
Ilie Traian	62	„	13,50 ha	da	chiabur vechi, are reproducător, exploatează
Ilie Ioan	63	„	16,10ha	da	chiabur vechi, are tractor, servitor
Ghilezan Petru	67	„	19,55ha	da	chiabur vechi
Jorz Emanuil	68	„	21,05 ha	da	chiabur vechi
Moșescu Ioan	114	chiabur	16,55ha	da	exploatează în permanent
Vânătu Ana	124	„	8,95ha	da	chiabur vechi, dă în dijmă, a avut batoză
Vânătu Sofia	125	„	11,80ha	da	chiabur vechi, dă în dijmă, a avut batoză
Dobândă Alexa	131	„	14,40ha	da	chiabur vechi, dă în dijmă,
Moșescu Ștefan	141	„	14,39ha	da	chiabur vechi
Vânătu Ioan	142	„	16,96ha	da	chiabur vechi
Păianu Petru	143	„	10,34ha	da	chiabur vechi
Șebu Ștefan	144	„	19,84ha	da	chiabur vechi
Șebu Floare	145	„	23,02ha	da	chiabur vechi
Șebu Dimitrie	147	chiabur	20,24 ha	da	chiabur vechi
Cordovan Samuil	149	„	15,54 ha	da	chiabur vechi
Ilie Pavel	161	„	8,01 ha	da	chiabur vechi, tractor și servitor, legionar
Buta Floare	162	mijlocaș	14,10 ha	da	tot timpul a avut servitor
Albota Ioan	163	chiabur	13,23ha	da	chiabur vechi, batoză
Albotă Isaia	164	„	17,65ha	da	chiabur vechi, batoză
Cordovan Petru	170	„	16,54ha	da	chiabur vechi
Dobândă Ioan	171	„	-	da	chiabur vechi
Ghina Gheorghe	177	„	-	da	Cazan de fiert rachia, servitor
Dobândă Alexa	179	„	23,98ha	da	chiabur vechi, servitor în continuu
Jebelean	180	„	20,08ha	da	chiabur vechi, tractor

Secusigiu

monografie

Ștefan					și servitor
Stanciu Moisă	183	„	17,60ha	da	chiabur vechi
Albotă Petru	187	„	10,50ha	da	a avut prăvălie, lăptărie
Bărbosu Isaia	188	„	14,69ha	da	chiabur vechi, exploatează
Latinca Sofia	190	„	12,09ha	da	exploatează,sabotează
Bărbosu Dimitrie	191	„	23,49ha	da	chiabur vechi, tractor, servitor
Căcea Dimitrie	192	„	-	da	chiabur vechi, exploatează
Iorgovan Trăică	193	„	-	da	chiabur vechi, are batoză, tractor
Căcea Samuil	195/b	„	-	da	avut servitor, se contopește cu mama sa
Barbosu Ana	199	chiabur	11,94ha	da	chiabur vechi,servitor
Dobândă Pavel	212	„	18ha	da	chiabur vechi, exploatează
Barbu Dimitrie	213	„	14,95ha	da	chiabur vechi, exploatează
Bărbosu Gh.	236	„	15,53ha	da	chiabur vechi
Jebeleanu Traian	248	„	19,82ha	da	chiabur vechi, exploatat brațe de muncă
Ruian Emanoil	254	„	14,51 ha	da	chiabur vechi,avut reproducător armăsar și vier
Șepețan Adrian	256	„	15,39ha	da	chiabur vechi
Barbu Terentie	260	„	15,81ha	da	chiabur vechi
Jebelean Petru	272	„	27,87ha	da	chiabur vechi, are servitor
Ghina Arcadie	281	„	13,96 ha	da	chiabur vechi, servitor permanent
Dimitrievici Dimitrie	283	„	4,16 ha	da	o cârciumă, autobus, îngrășătorie de porci, chiabur vechi
Ruian Dimitrie	286	„	4,02 ha	da	batoză și locomobilă
Aldan Milentie	290	„	16,61 ha	da	chiabur vechi

Secusigiu		<i>monografie</i>			
Olariu Traian	293	„	28,78 ha	da	chiabur vechi
Cordovan Isaia	294	„	35,68 ha	da	chiabur vechi, tractor și servitor
Cuculin Sultana	308	„	4,03 ha	da	chiabur vechi, batoză
Șepețan Ioan	316	„	25,69 ha	da	chiabur vechi
Bărbosu Sofia	327	„	10,51 ha	da	chiabur vechi
Barbu Traian	340	„	19,27 ha	da	chiabur vechi, 1/2 batoză, și 1/2 tractor
Albotă Vioara	344	„	13,56 ha	da	folosește brațe de muncă, a avut cazan de rachiu
Laza Petru	352	„	14,32 ha	da	folosește brațe de muncă peste 30 de zile
Pistrui Maria	361	„	14,44 ha	da	folosește brațe de muncă peste 30 de zile
Pistrui Constantin	363	„	12,74 ha	da	folosește brațe de muncă, are servitor
Șebu Ioan	428	„	19,56 ha	da	chiabur vechi, a avut servitor, dă în parte pământ
Bărbosu Dumitru	376	chiabur	23,30 ha	da	servitor și cazan de rachiu
Albotă Constantin	383	„	20,85 ha	da	a avut tractor până în 1951 și are batoză de porumb
Șebu Ioan	428	„	19,56 ha	da	chiabur vechi
Păianu Gheorghe	432	„	17,99 ha	da	chiabur vechi
Laza Ioan	449	„	16,11 ha	da	a avut servitor servitoare, în prezent exploatează
Șebu Isaia	453	„	10,35 ha	da	chiabur vechi, are batoză
Muntean Dimitrie	455	„	7,49 ha	da	chiabur vechi, a avut moară

Secusigiu					<i>monografie</i>
Ruian	456	„	10,93 ha	da	dat pământ în parte
Dimitrie Petcov Dușan	505	„	4,74 ha	da	avut motor de dărăcit lână, război de țesut
Șinca Matei	590	„	19,71 ha	da	chiabur vechi

Satul Munar

Cojocaru Ioan	49	chiabur	0,30 ha	da	a avut batoză și tractor
Raica Sofia	80	„	54,43ha	da	are batoză, tractor, servitor
Latinca Atanasie	111	„	4 ha	da	are batoză și 1/3 parte tractor
BărbosuAtanasie	116	„	18,96 ha	da	a avut angajat cu luna, folosește brațe de muncă peste 30 de zile
Szomoru Pavel	119	„	3,96 ha	da	are 1/3 parte batoză și tractor
Samianov Pavel	119	„	11,22 ha	da	dă pământ în dijmă
Bărbuț Constantin	124	„	6,26 ha	da	a avut cârciumă, prăvălie,servitor
Ionescu Savu	159	„	15,81ha	da	dă pământ în dijmă
Curticean Pavel	54	„	5 ha	da	a avut 1/4 parte tractor,batoză, este frizer

Satul Satu -Mare

Petcov Jivco	2	chiabur	14,96 ha	da	chiabur vechi
Serbovan Milorad	19	„	48,91ha	da	chiabur vechi, are tractor
Voștinar Jova	20	„	54,09 ha	da	chiabur vechi, are tractor
Stamoran Boiana	44	„	7,87 ha	da	cazan de fierț țuică, dă pământ în dijmă
Terlain Stefan	83	„	13,53 ha	da	chiabur vechi

Secusigiu*monografie*

Stamoran Gheorghe	98	„	5 ha	da	are batoză, dă pământ în arendă
Serbovan Rada	106	„	18,36 ha	da	a avut servitor
Stamoran Milan	112	„	40,28 ha	da	exploatează, a avut servitor
Petcov Toşa	142	„	21,57ha	da	a avut servitor și 150 oi
Petcov Novac	143	„	15,25 ha	da	a avut servitor
Popov Vlada	145	„	43,16 ha	da	a avut servitor
Serbovan Doba	146	„	9,21 ha	da	a avut servitor
Stamoran Velia	157	„	9,21 ha	da	a avut servitor
Igrişan Duşan	158	„	18,42 ha	da	a avut servitor
Stamoran Ştefan	164	„	22,16 ha	da	are ½ tractor a avut servitor
Ilin Duşan	176	„	11,73 ha	da	A avut servitor , prăvălie mixtă
Ardelean Gheorghe	178	„	19,86 ha	da	A avut servitor , exploatează
Erdelean Cusman	179	„	16,83 ha	da	A avut servitor , exploatează
Danicico Irina	180	„	15,83ha	da	Tractor, a avut servitor
Cechici Dragoslav	181	„	30,78ha	da	Tractor, batoză, servitor
Ardelean Jivco	192	„	18,27ha	da	A avut servitor , exploatează
Popov Milan	194	„	14,24ha	da	A avut servitor , exploatează
Petcov Jivco	196	„	17,26ha	da	Are 1/2 tractor, exploatează
Bolcaş Jiva	197	„	7,62 ha	da	A avut cazan de fiert țuică, cârciumă
Barzin Slavco	319	„	18,41 ha	da	A avut servitor, chiabur vechi
Galetin Rujîța	327	„	10,50 ha	da	Chiabur vechi
Barzin Gheorghe	351	„	16,11 ha	da	Chiabur vechi
Ilievici Petru	370	„	9,20 ha	da	A avut prăvălie

Secusigiu*monografie*

Stamoran Doba	376	„	19,51 ha	da	A avut fabrică de cărămidă
Cechici Vitomir	379	„	12,09 ha	da	Exploatează brațe de muncă
Galetin Vlada	408	„	16,11 ha	da	Chiabur vechi

Chiaburi noi**Secusigiu**

Moșescu Ștefan	7	țăran mijlocaș	2,58 ha	da	Are 25 familii stupi, meseriaș dulgher, are muncitori
Barbu Dimitrie	10	țăran mijlocaș	10,36 ha	da	Nu mai e cu soția, peste an are servitor
Lepădat Ioan	11	țăran mijlocaș	7,12 ha	da	Grădină de irigat, a fost dulgher, brațe an 200 zile
Pistrui Ioan	14	țăran mijlocaș	7,62 ha	da	A exploatat tot timpul, fost primar
Pistrui Gheorghe	14/a	țăran mijlocaș	5,88 ha	da	E fiu de chiabur, are la pusta lui chiriași care îi lucrează pământul
Barbosu Ștefan	15	țăran mijlocaș	8,80 ha	da	A folosit peste 30 zile brațe de muncă
Barbu Trifu	16	țăran mijlocaș	11,91 ha	da	A folosit peste 30 zile 2 brațe de muncă
Ilie Eftimie	28	țăran mijlocaș	11,42 ha	da	Chiabur vechi, a făcut comerț cereale cu vagoane
Moșescu Petru	30	țăran mijlocaș	-	da	A făcut comerț cereale cu vagoane
Drăgoi Gheorghe	39	țăran mijlocaș	9,45ha	da	Exploatat brațe muncă, sunt 2 de lucru
Ruian Samoil	57	țăran mijlocaș	8,05ha	da	A avut batoză, dat pământ în parte
Șebu Eva	64	țăran mijlocaș	-	da	Fică de chiabur exploatează brațe de muncă
Ghina Gheorghe	83	țăran mijlocaș	15,05ha	da	Exploatează peste 30 zile de muncă
Ciucur Nicolae	119	țăran mijlocaș	13,25ha	da	Dă în arendă, folosește de brațe de muncă

Orga Dimitrie	120	țăran mijlocaș	10,25ha	da	Exploatează brațe de brați de muncă
Barbu Constantin	132	țăran mijlocaș	5,95ha	da	Exploatează. A avut prăvălie și servitori
Iovi Ioan	129	țăran mijlocaș	3,75ha	da	A făcut comerț cu cereale, țuică, carne
Albotă Dimitrie	138	țăran mijlocaș	9,48ha	da	A avut servitor până în 1948
Munteanu Vasile	139	țăran mijlocaș	8,35ha	da	Exploatează peste 30 zile de muncă
Brașovan Isaia	156	țăran mijlocaș	8,77ha	da	Dat pământ în arendă tot timpul
Albotă Dimitrie	166	țăran mijlocaș	14,42 ha	da	Folosește peste 30 zile brațe de muncă
Giulvezan Gheorghe	173	țăran mijlocaș	14,81 ha	da	A avut servitor, exploatează
Munteanu Gheorghe	178	țăran mijlocaș	13,74ha	da	Dat pământ în arendă, sabotor
Millich Conrad	185	chiabur	expropriat	da	Exploatator, comerț cu vagoane
Radu Ioan	186	țăran mijlocaș	3,59 ha	da	Speculant cu ouă, textile etc.
Căcia Vioara	195/a	țăran mijlocaș	5,75ha	da	Chiabur vechi, dă pământ în parte
Lăpădat Sofia	210	țăran mijlocaș	7,18 ha	da	Dă pământ în arendă, a avut servitor
Friedrich Iosif	218	chiabur	expropriat	da	Chiabur vechi
Stroia Isaia	222	țăran mijlocaș	3,59 ha	da	Meseriaș, fierar, a avut 2 ucenici
Stehlich Conrad	229	chiabur	expropriat	da	A avut servitor
Pisat Zamfira	230	chiabur	-	da	Chiabur vechi, singură, dă pământ în dijmă
Șepețan Isaia	232	cârciumar	0,79ha	da	Cârciumă și prăvălie
Făgian Traian	234	chiabur	9,21 ha	da	Dă pământ în arendă
Făgian Isaia	235	țăran mijlocaș	7,52 ha	da	Dă pământ în dijmă

Secusigiu*monografie*

Crăsta Ioan	239	țăran sărac	1,0 ha	da	Chiabur, a avut măcelărie, face comerț cu porci, grâu
Zamfir Petru	243	țăran mijlocaș	10,63 ha	da	A avut servitoare
Clipici Samoilă	251	țăran mijlocaș	4,89ha	da	Este frizer și face speculă cu făină, lapte
Băbău Ioan	252	meseriaș	-	da	Are fierărie, face speculă cu cereale cu vagoane
Clăbățan Aurel	257	mijlocaș	12,52 ha	da	A folosit brațe de muncă peste 30 zile. A avut reproducători
Albotă Traian	259	mijlocaș	11,89 ha	da	Dă pământ în parte, tutun, bostan etc.
Klein Francisc	268	chiabur	expropriat	da	Avut prăvălie, comerț cu viței, porci
Bechtold Ioan	270	chiabur	expropriat	da	Chiabur vechi., servitor, a făcut speculă
Geier Maria	271	chiabur	expropriat	da	A avut moară
Șepețan Gheorghe	273	mijlocaș	2,30 ha	da	Tractor
Friesanhahn Mihai	274	chiabur	expropriat	da	Chiabur vechi., cârciumă și batoză
Iova Ioan	305	mijlocaș	3,73 ha	da	Avut servitor, făcut comerț cu făină
Dreier Ioan	319	chiabur	expropriat	da	Fost măcelar, avut servitor
Șepețan Isaia	324	chiabur	9, 35 ha	da	Avut cârciumă, dă pământ în dijmă, impegat de mișcare Satu-Nou
Endress Francisc	325	chiabur	expropriat	da	Avut servitor
Stanciu Ștefan	327	mijlocaș	5,82 ha	da	Avut servitor
Stehlich Aloisia	331	chiabur	expropriat	da	Avut servitor
Tasch Maria	337	chiabur	expropriat	da	Avut calfă, 2 ha pământ împr.

Secusigiu*monografie*

Șebu Virgil	342	mijlocaș	4,55 ha	da	Face comerț, speculă cu făină, găini
Aldan Constantin	348	mijlocaș	10,65 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Dobândă Alexa	362	mijlocaș	10,98 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Bălaș Isaia	365	mijlocaș	8,78 ha	da	Face speculă cu făină
Albotă Ioan	384	mijlocaș	9,36 ha	da	Speculă. A avut servitor
Clipici Traian	389	mijlocaș	7,91 ha	da	A avut servitor, servitoare. Ajut. contab. Sfatu Popular
Pută Cheorghe	391	meseriaș		da	Expoatează brațe muncă, ucenici, o servitoare
Bechtold Iosif	398	chiabur	expropriat	da	Fost comerciant de cereale
Dobândă Emanoil	408	mijlocaș	4,46 ha	da	Face comerț cu făină
Ionescu Petru	411	mijlocaș	4,26 ha	da	A avut servitor și darac de lână
Vărădin Ioan	422	chiabur	14,97	da	A exploatat brațe muncă peste 30 zile
Barbosu Andreiu	429	mijlocaș	4,90 ha	da	A avut servitor
Barbu Dimitrie	445	mijlocaș	4,89 ha	da	Nu-și lucrează pământul
Ristin Vioara	454	chiabur	12,67	da	Chiabur vechi
Munteanu Aurel	455	mijlocaș	4,31 ha	da	A avut cotă parte din moară
Dobândă Milenzie	411	mijlocaș	10,33 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 100 zile, a avut servitor
Pistrui Nicolae	467	mijlocaș	10,61 ha	da	A dat pământ în dijmă
Brad Susana	485	chiabur	2,08 ha	da	A avut depozit de cherestea
Brândescu Mihail	586	mijlocaș	4,03 ha	da	Dă pământ în parte, cojocar și tăbăcar
Ciulci	591	sărac	0,07 ha	da	Pilăriță de ouă, păsări, făină, zahăr

Zamfira

Fiser Alexandru		sărac	2,51 ha	da	Face comerț cu grâu, ouă, zahăr
Klefess Nicolae		chiabur		da	A avut servitori câte 2-3 odată, pilărește cu brânză, ouă
Press Iacob	171	meseriaș	0,14 ha	da	Este fierar, a avut ucenici, calfă
Sablici Stanimir	73	chiabur		da	Fost comerciant, a avut băcănie
Șebu Petru	364	chiabur	9,50 ha	da	A avut servitor

Munar

Doariu Ioan	1	mijlocaș	6,87 ha	da	Proprietar a 71 de oi, angajat
Costea Sofronie	16/a	mijlocaș	5,12 ha	da	Este pilar de cai, a făcut comerț cu făină, fata croitoreasă
Moldovan Ioan	21	mijlocaș	11,90 ha	da	A exploatat și exploatează peste 30 zile
Pâncotan Gheorghe	47	mijlocaș	6,31 ha	da	Dă pământ în arendă
Mitrov Costa	62	mijlocaș	15,09 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Barbosu	72	mijlocaș	3,23 ha	da	Dă pământ în dijmă

Melania

Latinca Dimitrie	110	mijlocaș	12,44 ha	da	A avut servitor
Latinca Ștefan	111/a	mijlocaș	14,59 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Șepețan Ioan	120	mijlocaș	4,53 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Roșu Ioan	123	mijlocaș	7,00 ha	da	A avut servitor până în 1945
Coman Ioan	139	mijlocaș	5,69 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Mitaru Ioan	146	mijlocaș	4,69 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile

Secusigiu *monografie*

Albotă Alexandru	87	sărac	2,30 ha	da	Are urluitoare și motor, lucrează în fabrică
Chiril Andreiu	90	mijlocăș	5,00 ha	da	Dă pământ în dijmă, face speculă cu țuică
Augustin Artur	135	mijlocăș	4,90 ha	da	Dă pământ în dijmă, a avut lăptărie
Iluica Atanasie	103	mijlocăș	3,40 ha	da	Este fierar, a avut și ucenici

Satu Mare

Stamoran Velia	1	mijlocăș	7,40 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Zeimann Iosa	21	chiabur	Expropr.	da	A avut 20 ha pământ, servitor
Cechici Vlada	22	mijlocăș	13,53 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile. Dă în dijmă sfeclă și tutun
Stamoran Svetozar	24	mijlocăș	9,06 ha	da	Dă pământ în dijmă
Milich Petru	43	chiabur	Expropr.	da	A avut batoză, tractor și urluitoare
Schweitzer Petru	45	chiabur	Expropr. 2,91 ha	da	A avut servitor
Schuch Francisc	46	chiabur	Expropr.	da	A avut servitor
Kirch Elisabeta	47	chiabur	Expropr.	da	A avut servitor
Schaumuller Ioan	48	chiabur	Expropr.	da	A folosit brațe de muncă peste 30 zile
Pera Ștefan	51	mijlocăș	5,00 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 100 zile
Berencz Gheorghe	53	sărac	Expropr.	da	A avut servitor
Geier Filip	60	sărac	Expropr.	da	A avut servitor
Iovanov Dușan	68	mijlocăș	12,85 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 100 zile
Voștinar Cana	74	mijlocăș	7,74 ha	da	Face comerț cu făină și cai

Secusigiu*monografie*

Vulpin Vlado	77	mijlocaș	9,85 ha	da	A avut servitor până în 1948
Pavel Gherasim	86	mijlocaș	12,66 ha	da	A avut servitor
Costin Sava	105	mijlocaș	11,91 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Petcov Bojjar	111	mijlocaș	9,20 ha	da	A avut servitor
Petcov Gheorghe	125	mijlocaș	18,99 ha	da	A avut servitor, exploatează
Zorici Svetozar	127	mijlocaș	9,72 ha	da	A dat pământ în dijmă
Beum Ecaterina	131	sărac	Expropr.	da	A avut servitor
Grifaton Iosif	140	mijlocaș	9,85 ha	da	A avut servitor până în 1948
Schweizer Petru	150	sărac	Expropr.	da	Fost măcelar, speculă cu carne și făină
Petcov Vichentie	176	mijlocaș	8,29 ha	da	Speculant, exploatare
Petcov Cira	191	mijlocaș	10,36 ha	da	Exploatare
Ziri Iacov	211	mijlocaș	8,76 ha	da	Face speculă cu cai, vaci, porci
Dobra Pavel	228	mijlocaș	3,02 ha	da	Dă pământ în dijmă, speculant cu piei
Petcov Peia	239	mijlocaș	7,62 ha	da	A avut batoză
Chevereșan Vlada	244	mijlocaș	12,09 ha	da	Exploatează brațe de muncă peste 90 zile
Petcov Gheorghe	247	mijlocaș	9,78 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Ardelean Gheorghe	317	mijlocaș	10,93 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Galetin Velia	324	mijlocaș	10,33 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 30 zile
Popov Vlada	324	mijlocaș	5,14 ha	da	Are tractor
Cacia Mihail	333	mijlocaș	11,65 ha	da	Exploatează peste 30 de zile brațe de muncă
Sârbovan Milovan	353	chiabur	16,11 ha	da	Chiabur vechi
Stoin Ștefan	358	mijlocaș	7,48 ha	da	Exploatează peste 50 de zile brațe de

Barzin Milan	350	chiabur	16,33 ha	da	muncă Chiabur vechi
Petcov Sida	361	mijlocăș	11,65 ha	da	Dă pământ dijmă
Iovanovici Uroș	371	mijlocăș	14,24 ha	da	Folosește brațe de muncă peste 150 zile
Zeimann Ecaterina	375	sărac	Expropr.	da	A avut servitor
Subotici Aron	378	mijlocăș	11,89 ha	da	Exploatează brațe de muncă
Gana Antoniu	380	sărac	Expropr.	da	A dat pământ dijmă
Grell Ioan	381	sărac	Expropr.	da	A avut servitor
Vulpin Nicolae	383	mijlocăș	5,32 ha	da	Pilar de cai
Petcov Milutin	393	mijlocăș	4,67 ha	da	Dă pământ în dimă, a avut cârciumă
Eschrann Jacob	403	sărac	Expropr.	da	A avut moară
Klraitsch Joan	50	meseriaș	Expropr.	da	Este zidar, folosește brațe de muncă
Milich Francisc	51	meseriaș	Expropr.	da	Este zidar, folosește brațe de muncă
Treilein Petru	117	mijlocăș	5,18 ha	da	Frizer, folosește peste 30 zile brațe de muncă
Stamoran Vitimir	12	mijlocăș	7,25 ha	da	Exploatează brațe de muncă peste 30 zile, are secerătoare închiriată
Serbovan Milorad	372	mijlocăș	3,17 ha	da	Face comerț cu grâu și făină

